

6563

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ 3

ἢ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

ΤΗΣ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΕΚΔΟΘΕΙΣΑ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ 1

ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ. 2

Εἰς χρῆσιν τοῦ τῆς Σύμφορος φιλολογικοῦ Γυμνασίου τῷ 1813.

Μετατυπωθεῖσα δὲ τὸ δεύτερον

ΥΠΟ

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ Κ. ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ.

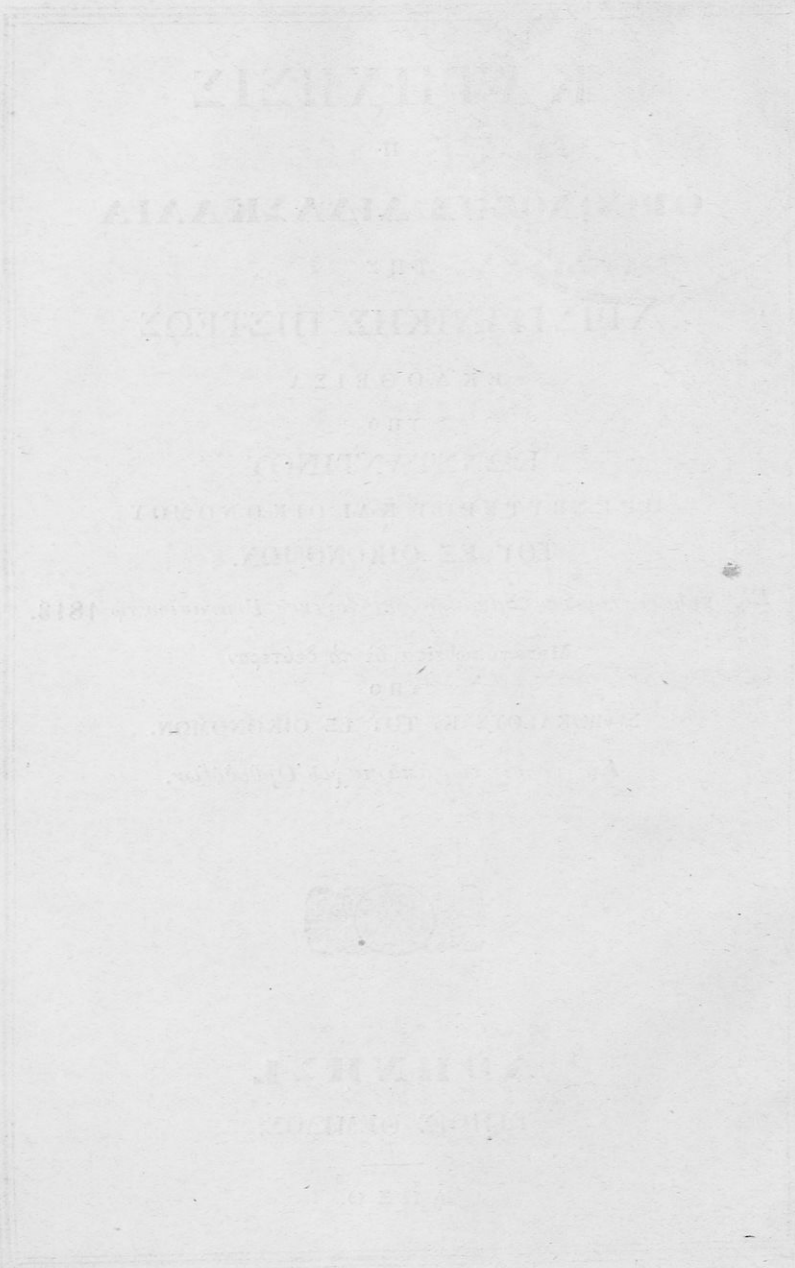
Εἰς χρῆσιν τῶν ἀπαρταχῶν Ὁρθοδόξων.

ΑΘΗΝΗΣΙ.

ΤΥΠΟΙΣ ΘΕΜΙΔΟΥΣ.

Α Ω Ξ Θ.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ἢ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

ΤΗΣ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΕΚΔΟΘΕΙΣΑ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ.

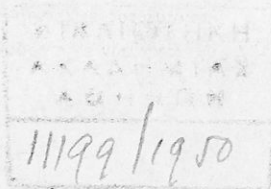
Εἰς χρῆσιν τοῦ τῆς Σμύρνης φιλολογικοῦ Γυμνασίου τῷ 1813.

Μετατυπωθεῖσα δὲ τὸ δεύτερον

ΥΠΟ

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ Κ. ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ.

Εἰς χρῆσιν τῶν ἀπανταχοῦ Ὁρθοδόξων.

ΑΘΗΝΗΣΙ.

ΤΥΠΟΙΣ Φ. ΚΑΡΑΜΠΙΝΟΥ.

Α Ω Ξ Η.

Ἡ δὴλωσις τῶν λόγων σου φωτιεῖ, καὶ συνετιεῖ νηπίους.

Ψαλμ. ρηί, 130.

Ἀριθμ. Πρωτ. 5128, 5820.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 7 Αὐγούστου 1867.

Διεκπ. 3749.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ.

Πρὸς τὸν Κύριον Σοφ. Κ. Οἰκονόμου.

Ἐχόντες ὑπ' ὄψιν τὴν ὑμετέραν ἀναφορὰν τῆς 10 Μαΐου ε. ε. περὶ τῆς Ἱερᾶς Κατηχήσεως τοῦ αἰοδύμου ὑμῶν Πατρὸς καὶ τὴν περὶ αὐτῆς παρατήρησιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐκ πολλοῦ ἐπωφελεῖ χρησὶν καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ προκειμένου πονήματος ἐγκρίνομεν ἵνα μεταχειρίζωνται αὐτὸ οἱ προαιρούμενοι τῶν διδασκάλων ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ὡς διδακτικὸν βιβλίον.

Ὁ Ὑπουργὸς

Χ. ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ.

Πᾶν ἀντίτυπον μὴ φέρον τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν μου θεωρεῖται κλεψίτυπον, καὶ καταδιώκεται κατὰ τὸν νόμον.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

Τὴν παροῦσαν Κατήχησιν τοῦ ἀοιδίου ἡμῶν Πατρὸς μεταπυ-
ποῦντες ἐν ἀρχῇ τοῦ Α'. Τόμου τῶν Σωζομένων Ἐκκλησια-
στικῶν αὐτοῦ Συγγραμμάτων, ἔνθα καὶ τὰ περὶ τῆς πρώτης
αὐτῆς ἐκδόσεως ἐδηλώσαμεν (Προλεγ. σελ. 10—12), κατ' εὐσεβῆ πα-
ράκλησιν λογίων ὁμογενῶν ἐξεδώκαμεν καὶ ἰδίᾳ χάριν τῆς παιδευμέ-
νης ἡμετέρας νεότητος. Δέξασθε λοιπὸν εὐγνωμόως, ὦ φίλα τῆς ὀρθο-
δοξούσης Ἑλλάδος τεκνία, τὸ βιβλίον· καὶ φωτίζετε μὲν τὸν νοῦν ὑμῶν
τῷ ἀδύτῳ φωτὶ τῆς θεογνωσίας· στερεοῦτε δὲ τὰς ἀγνάς ὑμῶν καρδίας
ἐπὶ τῆς ἀββραγοῦς πέτρας τῆς ἀμωμήτου ἡμῶν πίστεως, τῆς νίκης τῆς
τὸν κόσμον νικησάσης· θησαυρίζετε δ' ἐν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν τὸν τοῦ
Θεοῦ φόβον, τὴν ἀρχὴν πάσης σοφίας· λαμπρύνετε δὲ καὶ καλλύνετε
τὸν βίον ὑμῶν τοῖς ἀμαράντοις κάλλεσι τῶν θεοδιδάκτων καὶ θεουργῶν
ἀρετῶν, ὧν κεφάλαιον καὶ ρίζα ἡ ἀγάπη· καὶ οὕτω τῇ τοῦ Θεοῦ χά-
ριτι τέχνα ἑαυτὰ γνήσια τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πατρίδος ἀναδείξαντα
καὶ τοῦ τῆς δικαιοσύνης στεφάνου ἀξιοθείητε.

Χαίρετε ἐν Κυρίῳ, καὶ μέμνησθε τοῦ τὴν βίβλον ἐκπονήσαντος.

Ἀωξβ. Ἰουλίου ιε. Ἀθήνησι.

Ὁ Ἐκδότης.

ΤΩΙ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΩΙ

ΚΑΙ

ΘΕΟΠΡΟΒΑΗΤΩΙ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΙ

ΑΓΙΩΙ ΕΦΕΣΟΥ

ΚΥΡΙΩ ΚΥΡΙΩ

ΔΙΟΝΥΣΙΩΙ ΚΑΛΛΙΑΡΧΗΙ

ΠΑΤΡΙ ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΩ

ΚΑΙ

ΦΙΛΟΓΕΝΕΣΤΑΤΩ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΠΡΟΣΤΑΤῆ

Ι Ε Ρ Ο Ν.

ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΕ ΔΕΣΠΟΤΑ!

Εἰς τὴν ὑμετέραν θεοπρόβλητον Πανιερότητα δίκαιον ἔκρινα νὰ προσφωνήσω τὴν Κατηγορητικὴν ταύτην βίβλον διὰ τὰς ἐφεξῆς μάλιστα αἰτίας. Πρῶτον μὲν, διὰ νὰ ἐκφράσω δημοσίως τὸ τῆς ψυχῆς μου βαθύτατον σέβας πρὸς τὰς μεγάλας Σου ἀρετάς, Ἀρχιερέων περικλεέστατε! Διότι κορυφαῖος ὑπάρχων τῆς ἀγιωτάτης Συνόδου σπουδαίσεις νὰ ἐξανθήσῃ πάλιν ἡ ἀρχαία δόξα τῆς τῶν πιστῶν Ἐκκλησίας, ζῆλον ζηλῶν θερμότατον ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς τῶν θείων νόμων καρποφόρου διδασκαλίας, καὶ πάντοτε ἀναπνέων τοῦ τῶν Γραικῶν ὀρθοδόξου γένους τὸν φωτισμὸν καὶ καταρτισμὸν, τὸν ὅποιον ἐπισπεύδων, καὶ διὰ λόγων ἰσχυρῶν καὶ διὰ χειρὸς ἐλευθεριωτάτης συνεργεῖς εἰς Σχολειῶν στερέωσιν καὶ διδασκάλων ὑπεάσπισιν καὶ μαθητῶν διατροφήν καὶ ἐμπύχωσιν, ποτιζῶν οὕτω καὶ φυτοκομῶν καὶ προάγων τοῦ Χριστοῦ τὴν φυτείαν, ὡς ἄλλος Παῦλος καὶ Ἀπολλῶς, εἰς τοιοῦτους μάλιστα δυσκολωτάτους καιροῦ, ὁ ἀληθὴς ἐκείνων διάδοχος.

Δεύτερον δέ, ὅτι πᾶν ὅ,τι περὶ Θεοῦ καὶ θείων πραγμάτων πραγματεύεται βιβλίον εἰς τὴν ὑμετέραν ἀνήκει μάλιστα πανίερρον Κορυφῆν. Σὺ, χαριτοκόσμητε Ἱεράρχα, ἐγνώρισας καλῶς, ὅτι τῆς τῶν λογικῶν προβάτων ποιμαντορίας τὰ καθήκοντα δὲν ἐμπορεῖ ἄλλοθεν ποθεν νὰ τὰ ἐξαντλήσῃ ὁ πνευματικὸς Ἄρχων, εἰμὴ ἀπὸ τοῦ σωτηρίου τὰς πηγὰς, λέγω δὲ τὰς θεοπνεύστους Γραφάς. Διὰ τοῦτο τὸν θεῖον Νόμον συγχῶς μελετῶν, καὶ τὰς ἱεράς βίβλους πάντοτε φέρων μετὰ Σεαυτοῦ, κατὰ τὴν πρὸς τοὺς Ἄρχοντας τοῦ Ἰσραὴλ ἐντολήν τοῦ ὑψίστου Νομοθέτου, συμμετρεῖς τὴν ἀρετὴν Σου πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ θρόνου Σου, καὶ διοικεῖς λαὸν περιούσιον ζηλωτῆν καλῶν ἔργων, καλλιαρχῶν ὡς φερώνυμος *Κ α λ λ ι ἄ ρ χ η ς*, καὶ διεγείρων τῶν βελτίστων τὴν ἔφεσιν εἰς τῶν Ἐφεσιῶν τὰς ψυχὰς τὰς ὁποίας ὑπαλείφω καὶ παρορμῶν εἰς τὰ καλὰ, στήλας ἀρετῆς ἀνεγείρεις, κατὰ τὸν Ἰακώβ, ὅστις ἤ λ ε ι ψ ε σ τ ἡ λ η ν τῷ Θεῷ. Εἰς τὸν ζηλωτῆν λοιπὸν καὶ πρόμαχον τῶν Γραφῶν ἀνήκει δικαίως καὶ ἡ εἰς τὰς Γραφὰς αὐτῆ εἰσαγωγικὴ ὁδηγία. Διότι ἡ μὲν παροιμία εἰς θάλασσαν ἀποστέλλει τὰ νάματα, ὁ δὲ θεῖος χρῆσμός εἰς τοὺς Ἱερούς καθιερώνει τὰ Ἱερά. Τελευταῖον, δὲν θέλω φανῆν ὀχληρὸς, εἰάν εἰς ταῦτα προσθέσω καὶ τῆς περὶ ἐμὲ πατρικῆς Σου εὐνοίας καὶ τῶν πολλῶν χαρίτων τὴν διηνεκῆ τῆς ψυχῆς μου εὐγνωμοσύνην, τῆς ὁποίας μικρὸν σημεῖον ἐτόλμησα νὰ προσφέρω πρὸς τὴν

θεοφρούρητόν Σου Πανιερότητα τὴν καὶ ἄλλως ἀνήκουσαν εἰς αὐτὴν τοῦ βιβλίου τούτου προσφώνησιν. Εὐτυχὴς ἐγώ, ἐὰν ἀξιώσης νὰ ἐπίδης μὲ ἰλαρὸν ὄμμα πρὸς τὴν μικρὰν μου ταύτην προσφορὰν, καὶ μὲ ἀνταμείψῃς μὲ τὰς πολυτιμοτάτας Σου εὐλογίας, Δέσποτα σεβασμιώτατε !

Ἀοιγ. Μαΐου κει: ἐν Σμύρῃ.

Τῆς ὑμετέρας Σεβασμιωτάτης Πανιερότητος

Δοῦλος ταπεινὸς

Κωνσταντῖνος Ηρεσβύτερος

καὶ Οἰκονόμος (α).

(α) Τὴν ἀφιέρωσιν ταύτην εὐμενῶς ἀποδεξάμενος ὁ πρῶτος ἱερομάρτυς Διονύσιος ἔγραψεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως αὐτὴς τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν, ἣν εὐτυχῶς περιωθεισάν ἐκτυποῦμεν χάριν τῆς ἀφειλείας καὶ τοῦ διαλάμποντος ἐν αὐτῇ ἐνθέου ζήλου τοῦ ἀειμνήστου ποιμενάρχου.

«Τὴν Αἰδεσιμολογιότατῃ πατρικῶς ἐν Κυρίῳ εὐχόμενος ἡδέως προσαγορεύω. Ἦν διαφυλάττοι καὶ περιέποι ἡ ἐξ ὕψους θεία πρόνοια ἄνοσον, εὐθυμον, ὑγιᾶ, πανευήμερον σὺν τῇ ἐπιτεύξει πάντων τῶν καταθυμίων ἀγαθῶν καὶ σωτηριωδῶν ἐξαιτημάτων.

Μετὰ τὰς πατρικὰς καὶ ὀλοκορδίας εὐχὰς καὶ ἐπιρώτησιν τῆς ποθητῆς ἀγαθῆς ὑγείας τῆς τῇ δηλοποιῶ, ὅτι διὰ τοῦ σοφολογιωτάτου καὶ ποθεινοτάτου μοι διδασκάλου Κούμα ἐδεξάμην εὐμενῶς τε καὶ ἀτμένως τὰ ἑκτὸ βιβλία τῆς ἱερᾶς Κατηχήσεως, ἣτις διὰ τῆς φιλοπόνου ἐπιμελείας τῆς προήχθη εἰς τῶς πρὸς ψυχικὴν ὠφέλειαν τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος, ἣν καὶ πρὸς ἐμὲ ἀφιερώνει διὰ τὸ βαθύτατον σεβας τῆς καὶ διὰ τὴν ἣν τρέφει ἐπίγνωσιν τῆς προθυμίας καὶ ζήσεως, ἣν ἔχω πρὸς τὴν ἐκδοσιν τῶν τοιούτων ἐπωφελεστάτων ἱερῶν βιβλίων, δι' ὧν καταφατίζονται αἱ ψυχαὶ τῶν ὀρθοδόξων καθ' ὅτι ἀναγνοὺς αὐτὴν προσεχόντως εἶδον πραγματικῶς τὴν ἐξ αὐτῆς προερχομένην σωτήριον λυσιτέλειαν καὶ τὸ ὄφελος. Διὸ εὐχαριστῶν αὐτὴν πατρικῶς ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ πρὸς ἐμὲ ἀφιέρωσει τῆς τῇ ἐπεύχομαι ἐκ βαθέων μακροβιότητα, εὐχάταιν καὶ ἐνίσχυσιν θεσθεν, ἵνα ἐκδίδῃ διὰ παντός τοιαῦτα θεάρεστα καὶ ἐπωφελεστάτα βιβλία εἰς τὸ ἡμέτερον γένος, συντελοῦντα εἰς χρῆσιν καὶ ἐπικαίριαν πάσης ψυχῆς φιλοθέου καὶ ὀρθοδόξου. Ὅθεν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ μὴ διαλείπῃ καταβάλλουσα καὶ κόπους καὶ φιλοτιμίαν εἰς ἐκδοσιν παντὸς ἐπωφελοῦς βιβλίου καθ' ὃ θέλει μὲ εὐρίσκει προθυμότατον, ὡς καὶ πάντα ἄλλον φιλογενῆ, εἰς πρέπουσαν ὑποδοχὴν τε καὶ συνδρομήν. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τοσούτῳ εὐχετικῶς: τὰ δὲ ἔτη τῆς εἰεν ὡς πλείστα καὶ σωτηριωδέστατα.

αἰωδ' ὁ Σεπτεμβρίου.

† Ἐφέσου Διονύσιος καὶ ἐν Χριστῷ εὐχέτης διάπυρος».

Σημ. Ἐκδ.

Πρὸς τοὺς Σμυρναίους.

Δὲν ἀμφιβάλλει, νυμίζω, οὐδεὶς ἀπὸ τοὺς φρονίμους, ὡ φίλοι Σμυρναῖοι, ὅτι ἀρχὴ καὶ θεμέλιον τῆς τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονίας εἶναι τῆς παιδικῆς αὐτοῦ ἡλικίας ἡ ὀρθὴ καὶ νόμιμος ἀγωγή καὶ παιδεία· διότι δι' αὐτῆς ἐντυπώνονται εἰς τὴν ἀπαλὴν ἀκόμη ψυχὴν του τῆς ἀρετῆς οἱ τύποι, οἵτινες ἔπειτα δι' ἔργων ἐκφραζόμενοι, τὴν κοινὴν εὐτυχίαν τῆς πολιτείας ἀποτελοῦσι.

Πρώτιστον δὲ μάθημα τῆς ὀρθῆς τῶν παιδίων ἀνατροφῆς ποῖον ἄλλο δικαιότερον ἐμπορεῖ νὰ γείνη, εἰμὴ ἡ κατήχησις καὶ διδασκαλία τῆς ὀρθοδόξου πίστεως; Τόσον εἶναι σφιγγὰ συνδεδεμένη μετὰ τῆς θρησκείας ἡ ἠθικὴ, ὥστε δὲν ὑπάρχει οὐδὲν ἔθνος ἀνθρώπων, τοῦ ὁποῖου τὰ ἦθη δὲν ἐχαρακτηρίσθησαν καὶ ἐμορφώθησαν ἀπὸ τὰ περι Θεοῦ φρονήματά του. Ἀλλὰ ποῖα ποτὲ ἠθικὴ δύναται νὰ γείνη ἢ τελευταία, ἢ ἀληθεστέρα, παρὰ τὴν ὑπὸ τῆς ὑψίστης καὶ θειοτάτης εὐαγγελικῆς πίστεως διδασκομένην καὶ διὰ τῆς θείας χάριτος προκόπτουσαν καὶ τελεσφοροῦσαν; Δι' αὐτῆς ἐμφυτεύεται εἰς τῶν νέων τὰς ψυχὰς ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, τὸ θεμέλιον πάσης σοφίας, καὶ τὸ πρὸς τοὺς νόμους σέβας, ὅλων τῶν ἀγαθῶν πρᾶξεων ἡ πηγὴ, καὶ ἡ βᾶσις τοῦ ὀρθοῦ πολιτεύματος καὶ τῆς ὁσιότητος· πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ὄχι μόνον ἡ θεόπνευστος ἐκκλησιαστικὴ Σοφία κηρύττει τρανῶς (α), ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἔξω φιλοσόφων οἱ φρονιμώτεροι ὀδηγούμενοι ἀπὸ τῆς φυσικῆς θεογνωσίας τὸ φῶς, ἐζήτουν νὰ εὕρωσιν εἰς τὴν κατ' αὐτοὺς θρησκειάν (β).

(α) Μακάριος ἀνὴρ, ὅς... ἐν τῷ νόμῳ κυρίου μελετήσῃ ἡμέρας καὶ νυκτός· καὶ ἔσται ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων — καὶ πάντα, ὅσα ἂν ποιῇ, κατευδωθήσεται. Ψαλμ. σ, 4—3. Ἐν τίνι κατορθώσῃ νεώτερος τὴν ὁδὸν αὐτοῦ; ἐν τῷ φυλάξασθαι τοὺς λόγους σου. Ἀπὸ τῶν ἐντολῶν σου συνῆκα, διὰ τοῦτο ἐμίσησα πᾶσαν ὁδὸν ἀδικίας. Δύχνος τοῖς ποσὶ μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου. Ψαλμ. ριη, 9. 404, 405. — (β) Διδάσκειν οὖν δεῖ τοὺς νέους ἐξ ἀρχῆς τὰν τε θεῶν τιμὰν καὶ τὰν τῶν νόμων· ἐκ τῶν δε γὰρ φανερόν ἂν εἴη, ὅτι πᾶν ἔργον ἀνθρώπινον καὶ βίος ὁσιότητός τε καὶ εὐσεβείας μεθεῖχει, αἰκ' ὀρθοπλοιεῖ. Κλειν. Πιθαγ. παρὰ Στωβ. λόγ. α. σελ. 9.

Αὕτη εἶναι ἡ αἰτία, ᾧ φιλόκαλοι Σμυρναῖοι, διὰ τὴν ὁποίαν ἐν ἀπὸ τὰ κυριώτερα μαθήματα εἰς τὸ φιλολογικὸν Γυμνάσιόν σας διετάχθη ἡ ἱερὰ Κατήχησις τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, κατὰ πᾶν Σάββατον μετὰ μεσημβριαν διδασκομένη, ὡς δυναμένη νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὰς ἀπαλὰς τῶν τέκνων σας ψυχὰς τὴν ἐπίγνωσιν καὶ ἀγάπην τῆς τῶν δογμάτων ἀληθείας, εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς εἰς θεμέλιον ἀρράγες, ἐποικοδομεῖται ἡ νόμιμος ἀγωγή των, τὸ σκοπιμώτατον τέλος τῶν εἰς σύστασιν τοῦ Γυμνασίου κοινωφελῶν σας ἰδρώτων, καὶ ὁ κυριώτατος σκοπὸς τοῦ κατ' αὐτὸ φρονιμωτάτου Σχολάρχου, τοῦ σοφοῦ, λέγω, καὶ φιλογενεστάτου Κούμα. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς παράδοσιν τῆς Κατηχήσεως χρειάζεται μάλιστα κατηχητικὴ βιβλος μεθοδικῶς συντεταγμένη, διὰ τοῦτο ἐκδίδεται ἡ τὴν ὁποίαν φέρετε ἀνά χειρας χάριν τῶν φιλάτων σας τέκνων, ὡς νὰ ἐμπορῶσιν εὐκόλως ὅλα διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου νὰ εἰσάγωνται εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ἱερωτάτων τῆς πίστεως καθηκόντων, χωρὶς νὰ κατατρίβωσι τὸν πολυτιμώτατον χρόνον εἰς ἀντιγραφὴν τῶν κατηχητικῶν ἀναγνώσεων, τὸ ὅποιον πολλάκις συνέβαινε διὰ τὴν ἔλλειψιν ὁμοίων ἐπίσης καὶ μεθοδικῶν κατηχητικῶν βιβλίων.

Προέκρινα δὲ τὴν κατηχητικὴν ταύτην βιβλὸν παρὰ πᾶσαν ἄλλην εἰς ἐκδοσιν, ὅχι μόνον ὡς μεθοδικώτατα συντεταγμένη καὶ τελειότατα παρ' ὅλας τὰς ἄλλας, ὅσαι φέρονται συγγεγραμμέναι εἰς τὴν ἀμιλουμένην ἡμῶν γλῶσσαν, ἀλλὰ καὶ ὡς πρέπουσαν μάλιστα καὶ ἀνήκουσαν εἰς τὸ Φιλολογικὸν ἡμῶν Γυμνάσιον. Καὶ πρὸς μὲν βεβαίωσιν τῆς εὐμεθόδου συντάξεώς της ἀρκεῖ καὶ μόνον νὰ ἀναφέρω τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου συγγραφέως αὐτῆς καὶ συντάκτου. Πλάτων οὗτος εἶναι ὁ σοφώτατος καὶ σεβασμιώτατος τῆς Μόσχας Μητροπολίτης, εἰς ὅλην τὴν φωτισμένην Εὐρώπην περιαδόμενος διὰ τὴν σοφίαν του ἐπίσης καὶ ποιμαντορικὴν ἀρετὴν του. Ἀπὸ τούτου τὰς σοφὰς χειρας προήλθε τὸ πρῶτον ἡ βιβλος εἰς γλῶσσαν Ῥωσικὴν πρὸς διδασκαλίαν Παύλου τοῦ τότε μεγάλου Δουκὸς τῆς Ῥωσσίας, τοῦ ὁποίου ἐχρημάτισεν ἀνατροφεὺς ὁ ἀνὴρ. Μετέφρασε δὲ ταύτην εἰς τὴν ὀμιλουμένην ἡμῶν διάλεκτον, καὶ μὲ σοφὰς πλουτίσας σημειώσεις ἐξέδωκε τῷ 1782 ἐν Λειψίᾳ τῆς Σαξονίας ὁ σοφὸς Κοραῆς· Κοραῆς, ὁ ἀπὸ ταύτης ἀρχήσας νὰ εὐεργετῇ τοὺς ὁμογενεῖς του, κρηπίδα ταύτην προκαταβαλὼν καὶ ἱερωτάτην ἀρχὴν τῶν, ὅσα ἔμελλε μετὰ ταῦτα νὰ δωροφορήσῃ πολλά καὶ καλά εἰς τὸ φίλτατον γένος του. Εἰς τοῦτον τὸν ἄνδρα καυχᾶσθε δικαίως, ᾧ φίλοι Σμυρναῖοι, καὶ φιλοτίμως τὸν οἰκειοποιεῖσθε ὡς συμπολίτην σας,

φιλονεικούντες και περί τούτου προς τούς αγαθούς γείτονάς σας, τούς φιλομούσους Χίους, καθώς ποτε περί του Όμήρου, και άνανεόντες πάλιν ενδόξως τήν μακαρίαν εκείνην και πολύζηλον ἔριν. Παρά ταύτην λοιπόν τήν κατηχητικὴν βίβλον ποίαν ἄλλην μεθοδικωτέραν ἢ προσφευεστέραν ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθῶμεν εἰς τὸ φιλολογικὸν τῆς Σμύρνης Γυμνάσιον; Ταύτην ἐγὼ μεταρρύθμισας ὁπωσοῦν, και τινα μὲν ἀφαιρέσας, ἄλλα δὲ και προσθέσας, ὅσα ἔκρινα ἀναγκαῖα εἰς τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῶν Μαθητῶν, ἐξέδωκα διὰ τύπου πρὸς διδασκαλίαν των, σπουδάζων παντοίως, ὅσον τὸ δυνατόν, περί τὴν ψυχικὴν αὐτῶν ὠφέλειαν και βελτίωσιν.

Ἀλλά, φίλοι Σμυρναῖοι, ὅσον ἂν ᾔηται και ἡ βίβλος μεθοδικὴ και τὸ Φιλολογικὸν ἡμῶν Γυμνάσιον ἄγρυπνον και ἐπιμελὲς εἰς τὴν ὀρθὴν τῶν τέκνων σας ἀγωγὴν, ὀλίγη τις ὠφέλεια ἐκ τούτου θέλει προκύψει, ἐὰν και σεῖς δὲν συνεργήσητε. Ψυχὴ τῶν εἰς τὰ τέκνα σας παραδιδόμενων καλῶν μαθημάτων εἶναι τὸ ἰδικόν σας, ὡ καλοὶ κάγαθοὶ γονεῖς, ἀγαθὸν παράδειγμα. Ὅταν τὸ παιδίον βλέπῃ τὸν ἴδιον αὐτοῦ πατέρα πράττοντα τάναντία τῶν, ὅσα μανθάνει παρὰ τοῦ διδασκάλου, τίνα τῶν δύο μέλλει περισσότερον ν' ἀκολουθήσῃ, τὸν διδάσκαλον, τὸν ὅποιον βλέπει ὀλίγας ὥρας τῆς ἡμέρας και πολλάκις ἀκούει παρ' αὐτοῦ ὅσα δὲν κολακεύουν τὴν φιλαυτίαν του, ἢ τὸν πατέρα, μετὰ τοῦ ὁποίου συνδιατρίβει καθ' ἡμέραν και νύκτα, προσκεκολλημένον εἰς αὐτὸν ὑπὸ τε τῆς φύσεως και τῆς συνήθειας, και τοῦ ὁποίου τυχόν αἱ πράξεις εὐχαριστοῦσι τὰς παραλόγους ὀρεξεις του; Ἄλλ' ὅταν ἐξεναντίας τὰ παιδιά βλέπωσιν εἰς τὰς πατρικὰς των οἰκίας μὲ τὸ ἔργον πραττόμενα, ὅσα μὲ τὸν λόγον εἰς τὸ Σχολεῖον ἀκούουσι διδασκόμενα, στερεοῦνται εἰς τὴν ἀρετὴν, και γίνονται παῖδες μὲν κόσμιοι, νέοι δὲ σώφρονες, ἄνδρες δὲ δίκαιοι, γέροντες δὲ συνετώτατοι, και πρὸ πάντων εὐσεβεῖς πρὸς Θεόν, γνησιώτατα τέκνα τῆς Ἐκκλησίας, και τῆς Πολιτείας μέλη τίμια και χρησιμώτατα.

Γνωρίζοντες λοιπόν ἀκριβῶς, ὅτι ἀπὸ τὴν παιδείαν τῶν υἱῶν σας κρέμαται τῶν οἰκιῶν σας ἡ εὐτυχία (α), χρέος ἔχετε πρῶτον νὰ προβάλλητε ἑαυτοὺς εἰς τὰ τέκνα σας ζῶσαν παντοίας ἀρετῆς εἰκόνα,

(α) Γίεων γάρ που ἡ χρηστῶν ἢ τάναντία γενομένων, και πᾶς ὁ οἶκος ὁ τοῦ πατρὸς οὕτως οἰκῆσεται, ὅποιοι ἂν τινες οἱ παῖδες γέωνται. Πολλὴν ἄρα δεῖ προμήθειαν αὐτοῦ ἔχειν. Πλάτ. Λάχης. σελ. 173. Βίρ.

πάντοτε καὶ πανταχοῦ προτεθειμένην εἰς μίμησιν, καὶ νὰ ἐπαγρυπνῆτε εἰς τὰς συναναστροφὰς καὶ τὴν ἄλλην διαγωγὴν των. Ἐπειτα χρεωστεῖτε καὶ κατ' ἰδίαν εἰς τὰς οἰκίας σας νὰ γίνησθε σεῖς αὐτοὶ ἐπιστάται εἰς τὰς μελέτας τῶν μαθημάτων των, ἐξετάζοντες τὰ πᾶσαν ἐσπέραν νὰ σὰς λέγωσι τί καλὸν ἔμαθον τὴν ἡμέραν εἰς τὸ Σχολεῖον, καὶ βραβεύοντες μὲν μὲ ἐπαίνους καὶ δῶρα, ἂν τύχη, τὴν περὶ τὴν ἐπίδοσιν εἰς τοὺς λόγους φιλοτιμιᾶν των, παιδεύοντες δὲ μὲ πατρικοῦς ἐλέγχους καὶ σωτηριῶδεις κολάσεις ἐνίοτε τὴν ἀμέλειαν καὶ ἀκηδίαν περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἰδίων αὐτῶν καθηκόντων. Εἰς τὴν παρούσαν, ὦ φίλοι, τοῦ γένους ἡμῶν κατάστασιν οἱ γονεῖς αὐτοὶ πρέπει νὰ γίνωνται παιδονόμοι καὶ ἔφοροι τῆς παιδείας τῶν τέκνων των. Ταύτην δὲ τὴν περὶ τὰ μαθήματά των πατρικὴν σας πρόνοιαν καὶ ἐπιμέλειαν πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων πρέπει νὰ ἐπιτείνητε εἰς τῆς ἱερᾶς Κατηχίσεως τὴν ἀνάγνωσιν, ἀπαιτοῦντες παρὰ τῶν παιδιῶν εὐκρινεῖς τῆς πίστεως ἰδέας, ἀναλόγως τῆς ἡλικίας των, καὶ ἐροντίζοντες ἀδιακόπως νὰ ἐντρέψητε εἰς τὰς ψυχὰς των τοῦ Θεοῦ τὸν φόβον καὶ τὴν μελέτην τῶν ἀγίων του ἐντολῶν, καθὼς ἐπραττον ὅλοι οἱ ἄγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι, οἷον ὁ Ἀβραάμ (α), ὁ Ἰώβ (β), καὶ οἱ λοιποὶ, ὅσοι εὐλογήθησαν διὰ τὴν χρησὴν τῶν ἰδίων τέκνων ἀνατροφήν. Τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸς ῥητῶς σὰς προστάσσει (γ), καὶ ἡ Ἐκκλησία καθ' ἡμέραν σὰς παραγγέλλει (δ).

Εἰς τὸ χρέος τοῦτο τῶν γονέων εὐκόλως ἐννοεῖται, ὅτι ὑπόκεινται καὶ οἱ Ἀνάδοχοι, ὡς ἐγγυηταὶ τῆς τῶν ἀναδεξιμαίων αὐτῶν σωτηρίας γενόμενοι καὶ μάλιστα ὅπου τὰ ταῦτα τύχῃσι νὰ ᾖναι παιδιὰ γονέων πτωχῶν, ἢ ἀμαθῶν, ἢ καὶ πολλακίς ἀποθανόντων.

(α) Ἀβραάμ δὲ γινόμενος ἔσται εἰς ἔθνος μέγα καὶ πολὺ — ἦδειν γὰρ (ὁ θεὸς) ὅτι συντάξει τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ καὶ τῷ σὺν τῷ αὐτοῦ μετ' αὐτόν καὶ φυλάξουσιν τὰς ἐπαγγελίας κυρίου, ποιῆν δικαιοσύνην καὶ κρίσιν. Γενέσ. ιη'. 48—49.

(β) Ἀπέστειλεν Ἰώβ καὶ ἐκθάρριζεν αὐτοὺς (τοὺς υἱοὺς) ἀνιστάμενος τὸ πρῶτον, καὶ προέφερε περὶ αὐτῶν θυσίας κατὰ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, καὶ μόσχον ἓνα περὶ ἁμαρτίας περὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἔλεγε γὰρ Ἰώβ, Μήποτε οἱ υἱοί μου ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτῶν κακὰ ἐνενόησαν πρὸς τὸν θεόν. Ἰώβ α, β.

(γ) Καὶ ἔσται τὰ ῥήματα ταῦτα, ὅσα ἐντέλλομαι σοι σήμερον, ἐν τῇ καρδίᾳ σου καὶ ἐν τῇ ψυχῇ σου. Καὶ προβιβάσεις αὐτὰ τοῖς υἱοῖς σου, καὶ λαλήσεις ἐν αὐτοῖς καθῆμενος ἐν οἴκῳ, καὶ πορευόμενος ἐν ὁδῷ, καὶ κοιταζόμενος, καὶ διανιστάμενος. Δευτερ. ς'. 6—7.

(δ) Οἱ Πατέρες ἐκτρέφετε τὰ τέκνα ἐν παιδείᾳ καὶ νοουσίᾳ Κυρίου. Ἐφεσ. ς'. 4,

Ἄλλα πολὺ περισσότερον εἶναι τὸ ἱερὸν τοῦτο καθήκον ἰδικόν σας, ὡς πνευματικοὶ πατέρες τῶν Χριστιανῶν, Ἱερεῖς τοῦ Ἰψίστου σεβασμιώτατοι! Σεῖς εἴθε τοῦ Θεοῦ νόμου οἱ φύλακες καὶ τῆς Πίστεως οἱ διδάσκαλοι, καὶ τῆς τῶν ψυχῶν σωτηρίας οἱ οἰκονόμοι. Χρέος λοιπὸν ἔχετε ν' ἀγωνίζησθε, ὅσον δύνασθε, πρὸς οἰκοδομὴν τῶν πιστῶν, προσβιβάζοντες αὐτοὺς εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου ὄχι μόνον διὰ τῶν ἐναρέτων σας πράξεων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν κατηχητικῶν σας λόγων, καὶ ἀπαιτοῦντες ἕκαστος παρ' ἑκάστου τῶν πνευματικῶν σας τέκνων ἀκριβῆ γνώσιν τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν Πίστεως. Πολλὰ ὀλίγα εἶναι τὰ παιδιὰ, ὅσα δύνανται νὰ παιδεύωνται καὶ κατηχῶνται εἰς τὸ Σχολεῖον, συγκρινόμενα πρὸς τᾶλλα, τὰ ὁποῖα μένουσιν ἀκατήχητα καὶ ἀπαίδευτα ἢ διὰ πενίαν, ἢ διὰ κακὴν ἀνατροφὴν καὶ βαρβαρότητα τῶν γονέων των, ἢ δι' ὀρφανίαν, ἢ δι' ἄλλο τι, τὰ ὁποῖα εὐκόλως ἐμπορεῖτε νὰ γνωρίσητε καὶ βοηθήσητε, ὅσον δύνασθε, Σεῖς μάλιστα οἱ πνευματικοὶ Πατέρες, ὅταν προσέρχωνται κατὰ χρέος Χριστιανικὸν πρὸς ἐξαγόρευσιν τῶν ἁμαρτιῶν των. Ἰπὸ ποτε καιρὸς, ὁπότε τῆς Κατηχήσεως ἢ διδασκαλίᾳ ἐγίνετο παρῆρησία ἐπ' ἐκκλησίας εἰς τοὺς χρυσοὺς αὐτῆς αἰῶνας· ἀλλ' εἰς τὴν χαλκίνην τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος περίοδον βλέπετε, φίλοι πατέρες, ὅτι τὸ σωτηριωδέστατον τοῦτο μάθημα εἶναι παντάπασι, φεῦ! ἡμελημένον, καὶ (τίς νὰ τὸ πιστεύσῃ;) ἄγνωστον πολλάκις ὄχι μόνον εἰς τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ ὄχλου, ἀλλὰ καὶ εἰς τινὰς ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς αὐτοὺς, οἵτινες διωρίσθησαν νὰ ἦναι τῶν Θεῶν νόμων οἱ ἱερώτατοι ἄγγελοι (α).

Ἐντεῦθεν ἐπλημύρησαν εἰς τὸν Χριστιανὸν λαὸν τῆς τοσαύτης διαφθορᾶς τῶν ἡθῶν τὰ θολερώτατα νάματα· ἐντεῦθεν αἱ ἀλλόκοτοι προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι· ἐντεῦθεν ἡ ἐπιτόλαιος καὶ κλονουμένη πίστις καὶ ἀνευλάβεια πρὸς τὰ Θεῖα· ἐντεῦθεν ἡ τολμηρὰ καταφρόνησις τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ, καὶ τᾶλλα μυρία εἶδη τῶν κακιῶν, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀχώριστα ἐπακολουθήματα τῆς ἀγνοίας τῶν δογμάτων καὶ ἐντολῶν τῆς ἀμωμότητος ἡμῶν Πίστεως.

Διὰ ταῦτα, ὡς σεβασμιώτατοι ἄνδρες, ἀνάστητε ζηλώσαντες ἐνθεώτατον ζῆλον, καὶ ἀναλάβετε γενναϊότερον τῶν πνευματικῶν σας τέκνων τὴν φροντίδα, μελετῶντες μὲν αὐτοὶ σεῖς πρῶτον συνεχῶς τὸν νόμον

(α) Χεῖλη ἱερέως φυλάσσεται γνώσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ· ὅτι ἄγγελος Κυρίου παντοκράτορός ἐστι. Μαλαχ. 6', 7.

τοῦ Θεοῦ, διδάσκοντες δὲ αὐτὸν καὶ εἰς τὸ λογικὸν ποιμνίόν σας πρὸς δόξαν Θεοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ, καὶ διόρθωσιν ἡθῶν καὶ φωτισμὸν ἀληθινὸν τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν γένους (α). Μέσον δὲ τοῦ καλοῦ τούτου δραστηκώτατον νομιζῶ μάλιστα, οἷ τε πνευματικοὶ πατέρες καὶ οἱ ἐνορίας ἔχοντες ἱερεῖς νὰ κατηχήτε εἰς ὥραν διωρισμένην τὰ μικρὰ παιδιὰ τῶν ἐνοριῶν σας καὶ μάλιστα τῶν πτωχῶν, διὰ τὰ ὅποια ἐξαιρέτως ἐκδίδεται ἡ παρούσα κατηχητικὴ βίβλος· ἀπαιτοῦντες παρ' αὐτῶν νὰ σᾶς λέγωσιν ἀπὸ στήθους τ' ἀναγκαιότερα τῆς κατηχήσεως ἄρθρα, ἀφίνοντες δὲ τὰς ὑψηλοτέρας σημειώσεις διὰ τοὺς τελειοτέρους τὴν ἡλικίαν. Οὕτω, λόγου χάριν, ἀπὸ τὸ ἱερὸν τῆς Πίστεως Σύμβολον θέλουσι λέγειν διακεκριμένως τὰς κυριωτέρας ἐννοίας τῶν ΙΒ. ἄρθρων ὡσαύτως καὶ ἀπὸ τὸν θεῖον Νόμον τὰς ἰνγκούσας εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν ἐντολάς, καὶ τίνες ἁμαρτίαι ἀντίκεινται εἰς αὐτάς· ὥστε, γυμναζομένων αὐτῶν κατὰ μικρὸν εἰς τὴν μελέτην τῶν θεῶν δογμάτων καὶ ἐντολῶν, νὰ ριζωθῶσιν εἰς τὰς καρδίας τῶν ὁρθῶν μὲν περὶ Θεοῦ φρονήματα, ἀποστροφή δὲ πρὸς τὴν κακίαν, ὅσον τὸ δυνατόν, καὶ ἔρωσ ἐγκάρδιος πρὸς τὴν ἀρετὴν. Οὕτω δὲ τὰ παιδιὰ προδιατεθειμένα, ἐὰν τύχῳσιν ὄντα πτωχά, μὴ φείδεσθε οἱ δύναμιν ἔχοντες νὰ τὰ ἐξαποστέλλητε καὶ εἰς τὸ Σχολεῖον δι' ἰδίας δαπάνης, διὰ νὰ παγιωθῶσιν εἰς τὴν ὁρθὴν διδασκαλίαν, τρέφοντες αὐτὰ πατρικῶς καὶ ἐλεηθερίως, καὶ ἐνδύοντες καὶ κατὰ σῶμα καὶ κατὰ ψυχὴν. Ἄφετε τὰ παιδιὰ, φίλοι πατέρες, ὁ Σωτὴρ σᾶς προστάσει (β), ἀπολύσατέ τα ὡς ἄκακα ἀρνία εἰς τῆς πίστεως τὴν ψυχροτρόφον βοτάνην, καὶ θεέψατε αὐτὰ μὲ τὸν λόγον καὶ τὴν θεῖαν παιδείαν, τῆς ὁποίας ἡ ἑλλειψίς εἶναι μέγιστον ἐμπόδιον τοῦ νὰ ἐνώνωνται μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ δημιουργοῦ τῶν. Ταῦτα μερικώτερον πρὸς τὰς ἱεράς Κορυφὰς σας, ὧ πνευματικοὶ ποιμένες τῆς πόλεως Σμύρνης, τῶν ὁποίων ἡ ἀρετὴ μὲ κάμνει νὰ ἐλπίζω ὅτι ταχέως θέλει χορηγηθεῖσιν εἰς παρὰδειγμα καὶ πρὸς τῶν ἄλλων ὁρθοδόξων πόλεων τοὺς ἱερεῖς, καὶ τίνες ἀπὸ Σᾶς θέλουσιν ἀναδειχθῆναι ἱερώτατοι Βαβούλαι, καὶ Ἀθηναγόραι νεώτεροι, σπουδάζοντες, ὡς ἐκεῖνοι τὸ πάλαι, φιλανθρωπῶς ἅμα καὶ φιλοθεῶς πρὸς ἀνανέωσιν τῆς ἀρχαίας δόξης τῆς Ἐκκλησίας νὰ κατηχώσι τὰ τῶν χριστιανῶν παιδιὰ, καὶ νὰ ἐμπνέωσιν εἰς αὐτὰ τὸ πρὸς τὴν

(α) Καὶ τὸν λαόν μου διδάξουσι (πᾶς ἱερεὺς) ἀνεμῆσον ἀγίου καὶ βεβήλου, καὶ ἀνεμῆσον ἀκαθάρτου καὶ καθαροῦ γνωριεῖσιν αὐτοῖς. Ἰεζεκιήλ. μδ', 23.

(β) Ἄφετε τὰ παιδιὰ ἐρχεσθαι πρὸς με, καὶ μὴ κωλύετε αὐτά. Μερκ. ι, 14.

ὀρθοδοξίαν βαθύτατον σέβας, τὸ πρῶτιστον ἐμπόδιον τῆς διαφορᾶς τῶν ἡθῶν.

Ταῦτα, ὦ φίλοι Σμυρναῖοι, δίκαιον ἔκρινα νὰ προτάξω πρὸ τῆς κατηχητικῆς ταύτης βίβλου· ἐκ τῆς ὁποίας ἐάν τι ὄφελος προσέλθῃ, τούτου τὴν χάριν δίκαιος εἶναι ν' ἀπολαμβάνῃ ὁ φιλογενὴς ἄμα καὶ φιλόθεος Κύριος Ἰλίας Βαλλῆς, ὅστις ἀμιλλώμενος πρὸς τὴν γενναιότητα τῶν συνεπιτρόπων του καὶ συναρωγῶν τοῦ Φιλολογικοῦ ἡμῶν Γυμνασίου ἐξώδευσεν ἐλευθερίῳ χειρὶ τὴν ἀναγκαίαν δαπάνην εἰς ἐκδοσιν τοῦ βιβλίου. ὑποσχόμενος καὶ εἰς ἄλλων καλῶν βιβλίων τύπωσιν τὴν φιλάδελφον συνδρομὴν του.

Ἄνδρῶν δὲ χρηστῶν ἔργα θεοφιλέστατα.

Ἀωιβ. Δεκεμβρίου δ. ἐν Σμύρῃ.

Κωνσταντῖνος πρεσβύτερος
καὶ Οἰκονόμος.

ΚΥΡΙΑΔΟΣ

ΕΛΕΘΘΕΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ.

Σοφολογιώτατε Σχολάρχα τοῦ ἐν Σμύρνῃ Φιλολογικοῦ Γυμνασίου, καὶ Ἐντιμώτατε Πρεσβύτερε καὶ Οἰκονόμε, Κύριε Κωνσταντίνε, τέκνον ἐν Κυρίῳ ἀγαπητόν τῆς ἡμῶν Μετριότητος· χάρις εἴη τῇ αὐτῆς Σοφολογιότητι καὶ εἰρήνῃ παρὰ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχή, εὐλογία καὶ συγχώρησις. Ἐλάβομεν μετὰ πόθου τὸ σταλὲν ἡμῖν υἱικὸν αὐτῆς γράμμα, ἐν ᾧ πλατύτερον ἐκτιθεμένη ποιεῖται τὰς ἀπαντήσεις ἐν οἷς αὐτῇ προεγράψαμεν ἰδίως. Ὅθεν ἀναγνωσθέντος ἤδη τοῦ υἱικοῦ αὐτῆς τούτου ἐπ' ἀκρόασις ἡμῶν τε καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς Ἱεράς Συνόδου, ἀπαντῶμεν αὐτῇ ἀπὸ Συνοδικῆς γνώμης, πληροφοροῦντες τῇ αὐτῆς Σοφολογιότητι, ὅτι τὸ μὲν περὶ τῆς ἱεράς Κατηχήσεως, ἣν ἡ αὐτῆς Σοφολογιότης ἐξέδωκε, ζήτημα, ζήλος τις περὶ τὴν εὐσέβειαν, καὶ οὗτος ἴσως οὐ κατ' ἐπιγνώσιν, ἐκίνησε καὶ παρέστησεν εἰς Συνοδικὴν ἐπίκρισιν καὶ διάσκεψιν· ἡ δὲ ἁγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἀξιοχρέως προνοοῦσα, καὶ περὶ τῶν μεγάλων καὶ τῶν μικρῶν ὅσα τὴν ἀμώμητον ἡμῶν πίστιν ἀφορῶσιν ἐπαγρυπνοῦσα, μή τις καὶ μικρὰ ζύμη ζυμῶσῃ ὅλον τὸ φύραμα, (ὡς καὶ ἡ ἱερά αὐτῆς κορυφὴ ἐν ταύτῃ τῇ πρὸς ἡμᾶς ἐπιστολῇ αὐτῆς κάλλιστα διέλιθεν), ὤφειλε πάντως ἀκρόασασθαι καὶ ἐξακριβῶσαι τοὺς περὶ τοῦ εἰρημένου ζητήματος προσενεχθέντας λόγους. Ἐπειδὴ δὲ τούτων οἱ πλείους ἄκριτοι ἀπεδείχθησαν καὶ διάκνοι, οὗτοι μὲν ἀπερβόφησαν ὡς αὐτόχρημα ματαιολογία· δύο δὲ τούτων ὤφθησαν ἐπιστασίας ἄξιοι, ὅ τε περὶ τοῦ θεοῦ Βαπτίσματος, καὶ ὁ περὶ τῶν ἀβαπτίστων ἀπονησκόντων νηπίων τῶν ὀρθοδόξων (περὶ ὧν ἀμφοτέρων καὶ ἰδίως ἐγράψαμεν πρὸς τὴν αὐτῆς Σοφολογιότητα)· ἤδη γοῦν ἐκ τῆς πρὸς ἡμᾶς αὐτῆς ἐπιστολῆς πληροφορηθέντες ἐγνώμεν ἐναργῶς, ὅτι τὸ μὲν ὑπάρχει σφάλμα τυπογραφικόν· ἀντὶ γὰρ τοῦ «εἰς τὴν τριττὴν ἀνάδυσιν καὶ κατάδυσιν» (ὡς εἶχε τὰ παρ' αὐτῆς πρὸς ἡμᾶς σταλέντα πρωτόγραφα), ὁ τυπογράφος ἀπατηθεὶς ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν στοιχείων, παρεῖδε τὴν μετὰ τὸ ἄρθρον «τὴν» ἐφεξῆς ἐπαμείβουσαν λέξιν «τριττὴν», ὅπερ ἔβη καὶ αὐτῇ διορθώσασα πολλῶ πρότερον πρὸ τοῦ κινηθῆναι τὸ ζήτη-

μα ἐν οἷς εἶδομεν παρά τισιν ἐξερευνήσαντες ἐκτύποις. Τὸ δὲ περὶ τῶν ἀβαπτίστων τελευτώντων νηπίων, ὅτι οὐ κολάζονται, διδασκαλία ὑπάρχει τῶν θείων Πατέρων τοῦ τε Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, καὶ τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου καὶ ἄλλων, ὧν τὰς ῥήσεις ἀνέγραψεν ἡ περὶ τὰ θεῖα πολυμαθὴς αὐτῆς κορυφή. Ταῦτα τοίνυν πληροφορηθέντες, τὸ μὲν εὐσεβὲς τῆς γνώμης αὐτῆς καὶ τὸ περὶ τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίον ἀμώμητον τοῦ φρονήματος ἐδικαιώσαμεν καὶ ἡγασάμεθα. Ἐπεὶ δὲ τὴν περὶ τούτων ἀμφοτέρων διάγνωσιν τῆς ἐκκλησίας ὡς πιστὸς αὐτῆς υἱὸς ἐξητήσατο, τύποις ἐκδοθῆναι ἐν σελίσιν ἰδιαιτέροις ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς Πατριαρχικῷ Τυπογραφείῳ, ἵνα προστεθῶσιν ἐν τῇ ὑπ' αὐτῆς ἐκδεδομένη Κατηχήσει, κοινῇ Συνοδικῇ διαγνώσει διετάξαμεν, ἵνα τὸ μὲν περὶ τῶν νηπίων σαφέστερον ἐκτεθῆ οὕτως: «Τὰ ἀβάπτιστα νήπια τελευτώντα, καὶ τοὶ οὐ κολάζονται, ὡς προαιρετικῆς ἀμαρτίας καθαρούμενα, τῆς γεμῆν οὐρανόθεν Βασιλείας οὐκ ἀξιοῦνται, ὡς μὴ καθαρθέντα διὰ τοῦ Θεοῦ λουτροῦ ἀπὸ τοῦ ῥύπου τῆς προπατορικῆς ἀμαρτίας, καὶ μὴ τυχόντα τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως: «Ἐὰν γὰρ (φησί) μὴ τις γεννηθῆ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν». Τὸ δὲ περὶ τοῦ Βαπτίσματος πλατύτερον ἐκτεθῆ οὕτως: «εἰς τὴν τριττὴν κατάδυσιν καὶ ἀνάδυσιν, ἐπιλέγοντος τοῦ Ἱερέως εἰς μὲν τὴν πρώτην κατάδυσιν «εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς Ἀμήν»: εἰς δὲ τὴν δευτέρα κτλ. Ταῦτα τοίνυν ἐν σελίσιν ἰδίαις τυπωθέντα πέμπομεν ἐν τῷ παρόντι πρὸς τὴν αὐτῆς Σοφολογίᾳ, ἵνα πᾶσα ἀφορμὴ ἀρθῆ ἀπὸ τῶν ζητούντων ἀφορμὰς, καὶ πρὸς ἀσκανδάλιστον πληροφορίαν τῶν ἀπλουστερῶν συνάμα δὲ καὶ ταῖς ἐγκαρδίαις ἡμῶν εὐχαῖς καὶ εὐλογίαις αὐτὴν καταστέφομεν, ἕνεκα τῶν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας καὶ τοῦ φωτισμοῦ τῶν ὁμογενῶν ἀκαμάτων αὐτῆς πόνων, ἧτις καὶ αὐτὴν τὴν παράδοσιν τῆς Κατηχήσεως ἡμελημένην οὖσαν ἐν τοῖς σχολαίαις, εἰσήγαγε πρώτη ἐν τῷ ὑπ' αὐτῆς εὐκλεῶς διοικουμένῳ Φιλολογικῷ Γυμνασίῳ τῆς φιλοχρίστου πόλεως Σμύρνης. Οἶδε γὰρ ἡ ἐκκλησία τοὺς εἰς σύστασιν αὐτοῦ καὶ καρποφορίαν καταβληθέντας αὐτῆς ἀγῶνας, δι' ὧν διαπρέπει ἐν τῇ τῶν εὐσεβῶν διδασκάλων τοῦ ὀρθοδόξου ἡμῶν γένους χρῆσιν, τῇ τε θεῖᾳ διδασκαλίᾳ τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν διατρέφουσα, καὶ τῇ θύραθεν καὶ προγονικῇ τῶν λόγων σοφίᾳ τὰ τούτων ἦθη καὶ τὴν γλῶσσαν κατακαλλύνουσα, καὶ μὴν καὶ διὰ τῆς ἀπ' ἁμβωνος καλλιφθόγγου κηρύξεως τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος τὸν λαὸν τοῦ Κυρίου εἰς τὰς σωτηρίας νομὰς ὀδηγοῦσα. Διὰ ταῦτα πρόην καὶ ἡμεῖς, υἱὲ ἐν Χριστῷ περιπόθητε!

ἐκαλέσαμεν αὐτὴν εἰς τὴν ἐνταῦθα κοινὴν τοῦ Γένους σχολήν (α)· πληροφορηθέντες δὲ ἐκ τῶν λόγων αὐτῆς ἀναγκαίαν οὖσαν τὴν εἰς τὰ αὐτόθι διαμονὴν αὐτῆς, ἐπηνέσαμεν τὴν προαίρεσιν, καὶ συγκατενεύσαμεν τῇ παραιτήσῃ, εὖ εἰδότες ὅτι καὶ αὐτόθι Θεῷ δουλεύει, καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ πλουσίως καρποφορεῖ. Καὶ δὴ ἐγκαρδιούντες καὶ ἐνισχύοντες αὐτὴν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι προτρεπόμεθα καὶ ἀξιοῦμεν αὐτὴν πατρικῶς, ἵνα καὶ τοῦ λοιποῦ τὸν καλὸν τοῦτον ἀγῶνα, εἰς ὃν αὐτὴν ὁ Θεὸς ἐκάλεσε, θεαρέστως ἀγωνίζηται πολλαπλασιάζουσα τῆς ἱερᾶς παιδείας τὸ τάλαντον, ὃ πεπίστευται παρὰ τοῦ Κυρίου, καὶ τοῖς ἔχγουσι βαίνουσα τῶν θείων ἡμῶν Πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας· ἔχει δὲ ἔγγιστα καὶ τὸ παράδειγμα τῆς πατρώας αὐτῆς καὶ οἰκογενοῦς ἀρετῆς. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος σὺν τῇ παρ' ἡμῶν εὐχῇ καὶ εὐλογία εἶη μετ' αὐτῆς. Ἀμην. Μαΐου η.

✠ Ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐν Χριστῷ Εὐχέτης.

† Ὁ Καισαρείας Φιλοθεος.

† Ὁ Ἐφέσου Διονύσιος.

† Ὁ Ἡρακλείας Μελέτιος.

† Ὁ Κυζίκου Κωνστάντιος.

† Ὁ Νικομηδείας Ἀθανάσιος.

† Ὁ Νικαίας Ἰωαννίκιος.

† Ὁ Χαλκηδόνος Γεράσιμος.

† Ὁ Δέρκων Γρηγόριος.

† Ὁ Τορνόβου Μακάριος.

† Ὁ Σκοπείων Ἄνθιμος.

† Ὁ Νεοκαισαρείας Μελέτιος.

† Ὁ Πόσνας Καλλίνικος (β).

(α) Ἡ προσκλητήριος Συνοδικὴ ἐπιστολὴ καὶ ἡ πρὸς αὐτὴν ἀποκριτικὴ τοῦ αὐτοδύμου, ἢ τοὺς λόγους τῆς παραιτήσεως ἔχουσα, δυστυχῶς ἡμῖν γε οὐ περιεσώθησαν· μνημονεύεται δ' ἡ προσκλησις, εἰ καὶ μὴ πάνυ ἀκριβῶς, κἀν τῇ πρὸς τὸν μακαρίτην Κούμαν συνοδικῇ ἐπιστολῇ (βλ. Λόγ. Ἑρμῆν ἔτ. 1813, σ. 308). Σημ. Ἐκδ.

(β) Ἡ παρῶσα συνοδικὴ ἐπιστολὴ ἐκ τῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κωδῆκων μεταγραφείσα καὶ ἐπιδοθεῖσα ἡμῖν ἐπινεύσει τοῦ νῦν εὐκλεῶς τὸν Οἰκουμενικὸν κοσμοῦντος Θρόνον Κυρίου Κυρίου Ἰωακείμ τοῦ ἀπὸ Κυζίκου, προτίταται τῆς Κατηχήσεως, ἅτε ἔγκριστις μὲν αὐτῆς οὖσα λαμπρά, ἔλεγχος δὲ τῶν κατὰ τὴν πρώτην τῆς βίβλου ἔκδοσιν προσενεχθέντων τῇ Μεγ. Ἐκκλησίᾳ ἐπικριτικῶν λόγων, οἷ ὡς ἀκριτοὶ καὶ διάκενοι καὶ ματαιολογία καὶ ἐκ ζήλου μὴ κατ' ἐπίγνωσιν ὑπαγορευθέντες ἀπερρίφθησαν. Σημ. Ἐκδ.

ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ ΜΕΡΗ ΤΡΙΑ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

§. α. **Κ**ατήχησις εἶναι σύντομος διδασκαλία τῆς ὀρθοδόξου πίστεως.

Σημ. Α'. Ὠνομάσθη Κατήχησις παρὰ τὸ Κατηχεῖν ῥῆμα, τὸ ὁποῖον σημαίνει τὸ διδάσκειν τινὰ διὰ φωνῆς ἡχητικῆς καὶ ζώσης τὴν θρησκείαν, ὡς φαίνεται εἰς τὴν θείαν Γραφήν (α). Ὄθεν καὶ Κατηχούμενοι ὠνομάσθησαν οἱ μαθηταὶ τῆς πίστεως τῶν Χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι κοπ' ἀρχὰς αὐτὸ τοῦτο Μαθηταὶ ὠνομάζοντο (β)· καὶ Κατηχῆται οἱ μετὰ τοὺς Ἀποστόλους διδάσκαλοι αὐτῆς.

Σημ. Β'. Πρῶτος ἀρχηγὸς καὶ διδάσκαλος τῆς Κατηχίσεως εἶναι αὐτὸς ὁ τῆς πίστεως ἀρχηγὸς καὶ τελειωτῆς Ἰησοῦς, τοῦ Προδρόμου πρότερον καὶ ταύτης τὴν ὁδὸν προοδοποιήσαντος (γ). Ἰπὸ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἐπέμφθησαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον Κατηχῆται οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι (δ). Μετὰ δὲ τούτους ἐκατήχουν αὐτοὶ οἱ Ἐπίσκοποι, καὶ μετ' αὐτῶν οἱ Πρεσβύτεροι καὶ Διάκονοι. Τοιοῦτοι κατηχῆται ἦσαν ὁ Χρυσόστομος εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ὁ Κύριλλος εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἐν ὧσιν ἦσαν Πρεσβύτεροι. Κατηχῆτης ἦτο καὶ ὁ Θεοχάρης διάκονος τῆς ἐν Καρθαγένῃ ἐκκλησίας. Πολλάκις δὲ καὶ ἐκ τῶν κατωτέρων ταγματῶν τοῦ Κλήρου προεχειρίζοντο Κατηχῆται, ὁποῖος ἦτο ὁ Ὠριγένης εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ὁ Ὀπτάτος, Ἀναγνώστης ἐκάτερος (ε). Εὐρίσκομεν δὲ καὶ Διακονίσσας κατηχητοῦρας μόνων τῶν γυναικῶν (ζ). Ἀνηγέρθησαν δὲ καὶ σχολαὶ κατηχητικαί, πρώτη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὑπὸ Μάρκου τοῦ Ἀποστόλου (η), ἔπειτα δὲ καὶ εἰς Ῥώμην καὶ Καισάρειαν

(α) Λουκ. α, 4. Πράξ. ιή, 25. Ρωμ. ε', 18. Α. Κορινθ. ιδ, 19. Γαλατ. ς', 6. καὶ τὸ παθητικὸν Κατηχούμαι σημαίνει ὄχι μόνον τὸ διδάσκειν (Λουκ' α, 4), ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπλῶς ἀκούει τι παρ' ἄλλων (Πράξ. κα, 21—24).—(β) Πράξ. ια, 2'. —(γ) Ματθ. γ', 1—12. Λουκ. γ', 7—18. —(δ) Ματθ. κή, 19. Μάρκ. ις', 15—16.—(ε) Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱστορ. Βιβλ. ς, κεφ. 3. Κυπριαν. Ἐπισ. κβ. σελ. 56. ἐκδ. Goldhorn.—(ζ) Βλ. Κανον. 12, τῆς ἐν Καρθαγ. τετάρτης Συνόδ. Ἀρμεν. ἐπιτομ. κανον. τμήμ. 2 ἐπιγρ. 4. —(η) Ἱερώνυμ. π. συγγραφ. κεφ. 36.

καὶ Ἀντιόχειαν καὶ ἄλλας πόλεις πολλὰς, ὅπου ἐσχολάρχουν ἄνδρες σοφώτατοι, ὅποιοι ἦτο Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς καὶ Πάνταινος καὶ Ἀθανάσιος καὶ Δίδυμος καὶ ἄλλοι εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Τόσῃ πρόνοιαν εἶχεν ἡ Ἐκκλησία τοῦ νὰ γίνωνται αἱ κατηχήσεις μεθοδικῶς καὶ εὐτάκτως ἀπὸ ἄνδρας ἐλλογιμούς.

Σημ. Γ'. Χάριν τῆς Κατηγήσεως διωρίσθησαν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ οἱ Ἀνάδοχοι, ἀφ' οὗ κοινῶς ἐσυνειθίσθη τῶν νηπίων ὁ βαπτισμός, οἱ ὅποιοι παραλαμβάνονται εἰς τὸ βάπτισμα ὡς ἐγγυηταὶ τῶν βαπτιζομένων νηπίων, διὰ νὰ διδάξωσιν αὐτὰ ἔπειτα τὴν Κατήχησιν (α), τὸ ὅποτον δὲν ἐμπορεῖ νὰ γένη πρὸ τοῦ βαπτίσματος διὰ τὸ ἄωρον τῆς ἡλικίας. Χρέος ἔχει λοιπὸν πᾶς ἀνάδοχος νὰ κατηχῇ τὸν ἀναδεξιματὸν του, ἢ αὐτός, ἢ ἂν δὲν ἐμπορῇ, μὲ μέσον ἄλλων, ἀποστέλλων αὐτὸν δι' αὐτὸ τοῦτο εἰς τὸ σχολεῖον.

§. 6'. Ἐπειδὴ τὰ μέρη τῆς Πίστεως εἶναι δύο, θεωρητικὸν καὶ πρακτικόν, ἐπομένως δύο εἶναι καὶ τῆς Κατηγήσεως τὰ οὐσιωδέστερα μέρη Α'. τὸ περὶ τῶν Δογματικῶν διαλαμβάνον, καὶ Β'. τὸ περὶ τῶν Ἐντολῶν.

Σημ. Ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων εἶναι κατὰ τὸν Ἀπόστολον νεκρά. Πρέπει λοιπὸν ὄχι μόνον νὰ δοξάζωμεν ὀρθῶς περὶ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ πράττωμεν ἔργα σύμφωνα τῇ ὀρθοδοξίᾳ· τὸ πρῶτον μᾶς διδάσκει ἡ Θεολογία ὀδηγοῦσα ἡμᾶς εἰς τὴν θεογνωσίαν· τὸ δεύτερον μᾶς διδάσκουσιν αἱ ἐντολαὶ τοῦ θείου Νόμου παραγγέλλουσαι εἰς ἡμᾶς πῶς πρέπει νὰ πολιτευώμεθα.

§. γ'. Ἐκ τῶν ὀρθῶν περὶ Θεοῦ δογμάτων ἄλλα μὲν μανθάνομεν ἀπὸ τὴν φύσιν αὐτὴν, ἄλλα δὲ ἀπὸ τὴν θείαν ἀποκάλυψιν. Διὰ τοῦτο τὸ πρῶτον τῆς Κατηγήσεως μέρος διαιρεῖται εἰς τμήματα δύο.

Α'. Τὴν φυσικὴν Θεογνωσίαν.

Β'. Τὴν εὐαγγελικὴν Πίστιν.

Σημ. Τὸ Α'. τμῆμα θεμελιόνεται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ φυσικοῦ λόγου, περιέχον ὅσας ἀποδείξεις αὐτὴ ἡ φύσις μᾶς χορηγεῖ περὶ τε Ἰπάρξεως καὶ φύσεως καὶ Προνοίας τοῦ Θεοῦ. Τὸ Β'. τμῆμα θεμελιόνεται εἰς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, δηλονότι εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν, καὶ συνοπτικώτερον εἰς τὸ ἅγιον Σύμβολον.

(α) Διονύτ. Ἀρεοπαγ. Ἐκκλησ. Ἱερραχ. ζ. σελ. 234. Paris. 1362,

§. δ'. Τὸ Β'. τῆς Κατηχήσεως μέρος περιέχει τοὺς κανόνας διὰ τῶν ὁποίων διακρίνονται τὰ καλὰ ἔργα ἀπὸ τὰ κακά.

Σημ. Οἱ κανόνες οὗτοι θεμελιόνονται εἰς τὸν Δεκάλογον, ἧτοι εἰς τὰς δέκα ἐντολάς, τὰς ὁποίας ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Μωϋσῆν (α), καὶ αἵτινες ὅλαι περικλείονται εἰς τὴν πρὸς Θεόν, καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην (β).

§. ε'. Ἐκ τῶν λεχθέντων εὐκόλως συμπεραίνεται, ὅτι τὸ Α'. τῆς Κατηχήσεως μέρος σκοπὸν ἔχει νὰ ἐμφυτεύσῃ εἰς τὰς καρδίας τῶν κατηχουμένων τὴν μεγάλην ἀρετὴν τῆς Πίστεως, τὸ δὲ Β'. τὴν μεγάλην ἀρετὴν τῆς Ἀγάπης. Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην γεννᾶται καὶ τρέφεται καὶ τρίτη μεγάλη ἀρετὴ ἡ Ἐλπίς, ἀναφύεται καὶ τὸ τρίτον τῆς Κατηχήσεως μέρος, διδάσκον ἡμᾶς τί πρέπει νὰ ζητῶμεν μετὰ θάρρους ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τὰς προσευχὰς μας, καὶ τί νὰ ἐλπίζωμεν παρ' αὐτοῦ.

Σημ. Τὸ τρίτον μέρος τοῦτο θεμελιόνεται μάλιστα εἰς τὴν Κυριακὴν προσευχὴν, ἥτις περικλείει πᾶν ὅ,τι εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ζητῶμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ (γ).

§. ς'. Ἀπὸ τὰ προρρηθέντα γενικῶς συνάγεται καὶ ἄλλος τῆς Κατηχήσεως ὀρισμὸς οὔτος. Κατήχησις εἶναι σύντομος διδασκαλία περὶ τῶν τριῶν ἀρετῶν, Πίστεως, Ἀγάπης καὶ Ἐλπίδος. Λέγομεν δὲ πρῶτον περὶ τοῦ πρώτου αὐτῆς μέρους, δηλονότι περὶ Πίστεως.

(α) Ἐξοδ. κ', 2—17. Δευτερον. ε', 6, 24. — (β) Ματθ. κβ'. 38. Λευϊτ. ιβ'. 48, Δευτερον. ς'. 5. — (γ) Ματθ. ς', 9.

ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ ΜΕΡΟΥΣ Α΄.

Περὶ Πίστεως.

ΤΜΗΜΑ Α΄.

Περὶ τῆς φυσικῆς Θεογνωσίας.

ΑΡΘΡΟΝ Α΄.

Περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπάρξεως.

§. α. **Α**π' αἰῶνος ὑπάρχει Θεός, ὃν ἄκτιστον, παντοδύναμον, ὅλου τοῦ κόσμου δημιουργόν.

Σημ. Ὁ Θεός εἶναι πνεῦμα ἀόρατον καὶ εἰς αἰσθήσεις μὴ ὑποπτον ἀποδεικνύεται ὅμως ἢ ὑπαρξίς του ἀπὸ ἄλλα γνωρίσματα σαφέστατα, ἐκ τῶν ὁποίων κυριώτερα εἶναι τὰ ἀκόλουθα πέντε.

Α. Ἡ τοῦ Θεοῦ ὑπαρξίς ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν φύσιν ἡμῶν αὐτῶν. Ἐὰν ἐπιστήσωμεν τὸν νοῦν εἰς τὴν ἰδίαν ἡμῶν ὑπαρξιν, πληροφορούμεθα, ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ κτίσωμεν ἡμεῖς αὐτοὶ ἑαυτούς· συνάγομεν λοιπὸν ἀναγκαίως, ὅτι ὑπάρχει τι ὄν ἄκτιστον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐδημιουργήθη ὁ ἄνθρωπος (α).

Β. Ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ θεωρίαν ὅλου τοῦ κόσμου. Ἐὰν θεωρήσωμεν ὅλα τὰ ὄντα, ὅσα μᾶς περικυκλόνουσιν, εἴτε οὐράνια, εἴτε ἐπίγεια, εἴτε θαλάσσια, ὅλα ἔχοντα καὶ τέλος καὶ ἀρχήν, εὐκόλως καταλαμβάνομεν, ὅτι τίποτ' ἄλλο δὲν εἶναι οὗτος ὁ κόσμος, εἰμὴ βιβλίον θαυμάσιον, εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι γεγραμμένη μὲ ἀνεξαλείπτους χαρακτῆρας ἢ παντοδυναμία τοῦ ἀνάρχου δημιουργοῦ του, ὁ ὁποῖος φαίνεται παντοῦ εἰς τὴν φύσιν ὡς εἰς καθαρῶτατον καθρέπτην (β).

Γ'. Ἀπὸ τὴν κοινὴν ὁμολογίαν τῶν ἔθνων. Εἰς ὅλα τὰ κατοικούμενα μέρη τῆς γῆς, καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀγροικότατα ἔθνη, ἀπὸ τὰς ἀρχαῖς

(α) Σὺ ἐποίησας ἡμᾶς καὶ οὐχ ἡμεῖς. Ψαλμ. 100, 3. — (β) Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε αἰδίοις αὐτοῦ δύναμις καὶ θεότης. Ῥωμ. 1, 20.

αὐτὰς τοῦ κόσμου φαίνονται ἀνεστηλωμένοι βωμοί, καίονται θυσίαι, λατρεύεται μία τις ὑπέροχος δύναμις. Τόσον εἶναι ἰσχυρὰ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ἢ συναίσθησις τῆς θείας ὑπάρξεως, ὥστε προκρίνει νὰ θεοποιῇ μᾶλλον λίθους καὶ ἄλλα τοιαῦτα, παρὰ νὰ πιστεῦσῃ, ὅτι δὲν εἶναι Θεός, τὸ ὁποῖον μόνος ὁ ἄφρων δύναται νὰ εἶπῃ (α).

Δ'. Ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν πληροφορίαν τῆς συνειδήσεώς μας. Ὅταν πράττωμεν τὸ ἀγαθόν, αἰσθανόμεθα χαρὰν· καὶ ἐξ ἐναντίας λύπην διὰ τινὰ πράξιν πονηράν. Τοῦτο προέρχεται ἀπὸ ἔμφυτον τινὰ δύναμιν, ἣτις μᾶς ἀναγκάζει νὰ πιστεῦσωμεν, ὅτι ὑπάρχει τι ὄν ἀνταμειβὸν δικαίως τὴν ἀρετὴν καὶ τιμωροῦν ἀδυσώπητα τὴν κακίαν (β).

Ε'. Ἀπὸ τὴν ἔμφυτον ἡμῶν ἐπιθυμίαν περὶ τὸ ἄκρον ἀγαθόν, ἢ τὴν τελείαν μακαριότητα. Ὅσον ἐδδαίμων καὶ ἂν γένη τις ἐπὶ τῆς γῆς, εἶναι ἀδύνατον νὰ χορτάσῃ τόσον, ὥστε νὰ μὴ ἐπιθυμήσῃ ἀνώτερόν τι καὶ τελειότερον ἀγαθόν. Τοῦτο δὲν προέρχεται ἄλλοθεν, εἰμὴ ἀπὸ τὴν φύσιν τῆς ψυχῆς, ἣτις ἀνατείνει πάντοτε νὰ ἀπολαύσῃ τὸ τελειότατον καὶ μονιμώτατον ἀγαθόν, τῶν ἐφετῶν τὸ ἀνώτατον, τὸ ὁποῖον εἶναι μόνος ὁ Θεός (γ). Ἀφ' ὅλας ταύτας τὰς ἀποδείξεις συναγεται, ὅτι ἡ ἀθεότης εἶναι ἐναντία τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

ΑΡΘΡΟΝ Β'.

Περὶ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ.

§. β'. Ἀπὸ τὴν γνῶσιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ἔπεται ἡ γνῶσις τῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ, δηλονότι ὁποῖον ὄν εἶναι ὁ Θεός, καὶ τίνες αὐτοῦ αἱ ἰδιότητες. Ὁ Θεός εἶναι πάντων δημιουργός (§. α.), ἐπομένως λοιπὸν εἶναι αὐθύπαρκτος, ἀνώτατος πάντων τῶν ὄντων, καὶ δὲν δύναται νὰ μὴ ὑπάρχη.

Σημ. Ἐπειδὴ ὁ Θεός εἶναι τῶν πάντων ἀνώτατος, ἔπεται.

Α. Ὅτι εἶναι εἷς, διότι δὲν εἶναι οὐδὲν ὄν ἀνώτερον, ἢ ὅμοιον αὐτῷ· ὥστε κατὰ τοῦτο φαίνεται, ὅτι ἡ πολυθεία εἶναι πάντῃ ἐναντία εἰς τὴν ἀληθῆ περὶ Θεοῦ ἔννοιαν (δ).

Β. Ἐπειδὴ εἶναι αὐθύπαρκτος, ἔπεται, ὅτι δὲν ἔλαβεν ἀρχὴν ἀπὸ οὐδένου, καὶ οὔτε τέλος θέλει ἔχειν· τοῦτ' ἔστιν εἶναι αἰώνιος, καὶ ἀκωλύθως καὶ ἄβυσλος, καὶ ἀθάνατος, ὡς μὴ σύνθετος, ἀλλ' ἀπλούστατος.

(α) Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι θεός. Ψαλμ. ιγ', 4. — (β) Ῥωμ. β'. 15. — (γ) Χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὄφθῆναί μοι τὴν δόξαν σου. Ψαλμ. ις'. 15. — (δ) Α'. Κορινθ. γ, 5—6.

Γ'. Ὡς ἄυλος λοιπὸν εἶναι πνεῦμα καθαρώτατον (α), νοῦς ἄπειρος, καὶ ἀκολούθως πάνσοφος, πανάγαθος, παντοδύναμος, παντελεύθερος, διακαϊότατος, καὶ συντόμως τελειότατον καὶ μακαριώτατον ὄν, καὶ παντοκράτωρ Δεσπότης (β).

§. γ'. Ὁ μέγας οὗτος Θεὸς ἔκτισε τὸν κόσμον καὶ ὅλα τὰ ἐν αὐτῷ ἐκ τοῦ μηδενός, ὅχι διὰ τινὰ χρείαν, ἀλλ' ἀπλῶς διὰ νὰ τὰ κάμη μέτοχα τῆς ἰδίας του ἀγαθότητος.

Σημ. Α'. Ὁ Θεὸς εἶναι ἀπειροτέλειος (§. β'. γ')., δὲν εἶχε λοιπὸν οὐδεμίαν χρείαν τῶν κτισμάτων ἔκτισε δὲ ταῦτα διὰ νὰ τὰ κάμη μέτοχα τῆς ἰδίας του ἀγαθότητος, ὡς πανάγαθος, μεταδοὺς εἰς αὐτὰ ιδιότητος, αἵτινες εἶναι εἰκόνες τῶν ἀπείρων αὐτοῦ τελειότητων. Ἐπεὶ δὴ δὲ τὰ ἔκτισεν ἐκ τοῦ μηδενός, δὲν ὑπῆρχε τίποτε λοιπὸν πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, πλὴν μόνος ὁ αἰώνιος δημιουργὸς του· ὥστε ἐπλανήθησαν ὅσοι εἶπον, ὅτι ὁ κόσμος ἐκτίσθη ἀπὸ ὕλην αἰώνιον.

Σημ. Β'. Εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου δύο τινὰ πρέπει νὰ σημειώσωμεν (α.) Ὅτι ὁ κτίσας Θεὸς τὰ πάντα τὰ συνέδεσε πρὸς ἄλληλα μὲ δεσμὸν ἀόρητον, διὰ νὰ χρησιμεύῃ τὸ ἐν πρὸς τὸ ἄλλο καὶ ν' ἀποτελῶσιν ὅμοῦ τὴν ἁρμονίαν τοῦ Παντός, ἐκ τοῦ ὁποίου φαίνεται ἐξαιρέτως ἡ θεία σοφία. β.) Ὅτι οὐδὲν κτίσμα δὲν ἐδημιουργήθη κακὸν καθ' αὐτό, ἢ χρῆσιν ἔχον αἰσχρὸν καθ' αὐτήν. Ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς εἶναι ὅλα λίαν καλὰ (γ). Ἡ προαίρεσις ὅμως τοῦ ἀνθρώπου ἐμπορεῖ νὰ μεταχειρισθῇ τὸ καλὸν ὡς κακόν, καθὼς λόγου χάριν, τὴν μάχαιραν πρὸς φόνον, ἢ τὴν δύναμιν τοῦ νοῦς εἰς ἐφεύρεσιν διαφόρων πανουργιῶν.

§. δ'. Τὸ ἐξαιρετὸν τῶν θείων δημιουργημάτων εἶναι ὁ ἀνθρώπος, ὅστις ἐκοινωνήσε μάλιστα ἀπὸ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, διότι ἐπλάσθη κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν του (δ).

Σημ. Ἡ εἰκὼν καὶ ὁμοίωσις τοῦ Θεοῦ ὑφίσταται εἰς τὴν συμφωνίαν τῶν ἰδιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὰς τελειότητας τοῦ Θεοῦ. π. χ. ὁ Θεὸς ἔχει νοῦν, καὶ ὁ ἀνθρώπος ἐπροικίσθη μὲ νοῦν· ὁ Θεὸς φυσικὰ ἐκλέγει τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀποστρέφεται τὸ κακόν, καὶ ὁ ἀνθρώπος αἰσθάνεται ἔμφυτόν τινα ὁρμὴν εἰς ἀπόλαυσιν τοῦ καλοῦ καὶ ἀποφυγὴν τοῦ κακοῦ· ὁ Θεὸς εἶναι κύριος ὅλου τοῦ κόσμου, ὡσαύτως κατέστησε καὶ

(α) Πνεῦμα ὁ Θεός. Ἰωάν. δ', 24. — (β) Ἡ βασιλεία σου βασιλεῖα πάντων τῶν αἰώνων, καὶ ἡ δεσποτεία σου ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ. Ψαλμ. ρμ', 13. — (γ) Γενέσ. α, 31. — (δ) Γενέσ. α, 27.

τὸν ἄνθρωπον δεσπότην ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀλλ' ὁ Θεὸς εἶναι πνεῦμα ἀσώματον, ἔπεται λοιπὸν, ὅτι καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ δὲν ἐτυπώθη εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, ἀλλ' εἰς τὴν ἐνυπάρχουσαν εἰς αὐτὸ αὐλον δύναμιν.

§. ε. Ὁ Θεὸς ἐχάρισεν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀθάνατον ψυχὴν (α).

Σημ. Ἐὰν προσέξωμεν εἰς ἑαυτούς, αἰσθανόμεθα ὅτι ἐνυπάρχει εἰς ἡμᾶς ὃν τι διάφορον ἀπὸ τὸ σῶμα, τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν δύναμιν νὰ νοῆ αὐτὸ ἑαυτὸ καὶ ἄλλα πράγματα παρ' ἑαυτό. Τοῦτο τὸ ὄν ὀνομάζομεν ψυχὴν, τὸ ὁποῖον ἐπειδὴ ἔχει νοῦν καὶ θέλησιν, εἶναι ἀσώματον, καὶ ἀκολούθως ἀθάνατον διότι τὸ θνητὸν σῶμα, ὅπως ἂν διαταχθῇ ἢ συνάφεια τῶν μερῶν του, δὲν δύναται μῆτε θέλεισιν μῆτε νόησιν νὰ λάβῃ.

§. ζ'. Ὁ Θεὸς προνοεῖ δι' ὅλα τὰ δημιουργήματά του.

Σημ. Α'. Ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ ὑφίσταται εἰς τὸ νὰ διατηρῇ τὴν ὑπαρξίν καὶ τὴν τοῦ ἐνεργεῖν δύναμιν τῶν κτισμάτων διότι ὅλα τὰ κτίσματα ὑπάρχουσι καὶ ἐνεργοῦσιν ὄχι ἐξ ἰδίας δυνάμεως, ἀλλ' ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ, συνεχῶς διασώζοντα τὸ εἶναι, τὸ ὁποῖον ἔλαβον ἐξ ἀρχῆς. Ἐδημιουργήθησαν δὲ ἐξ ἀρχῆς διὰ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ. Ἐκ τῆς αὐτῆς λοιπὸν ἀγαθότητος καὶ συντηροῦνται συνδεδεμένα μετ' ἀλλήλων τοιοῦτοτρόπως, ὥστε τὸ ἐν νὰ ᾖναι χρήσιμον πρὸς τὸ ἄλλο, καὶ ὅλα νὰ κατευθύνωνται πρὸς τὸ βέλτιστον τέλος, διὰ νὰ φυλάττηται ἡ διαμονὴ τοῦ σύμπαντος κόσμου. Ταύτην τὴν διατήρησιν δικαίως ἐμπορεῖ τις νὰ ὀνομάσῃ συνεχῆ δημιουργίαν τοῦ κόσμου ἐπειδὴ, ὅταν ἡ θέλησις τοῦ Θεοῦ παύσῃ, μετατρέπεται τὸ πᾶν εἰς τὸ μηδὲν ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ (β)· συντηρούμενον δὲ ἤδη καὶ ἐνεργοῦν, μαρτυρεῖ φανερὰ τὴν περὶ αὐτὸ πρόνοιαν τοῦ παναγάθου καὶ πανσόφου Δημιουργοῦ του. Τελευταῖον ἡ εὐταξία, ἣτις ἐπικρατεῖ εἰς τὸ πᾶν (γ), καὶ τὰ κατὰ διαφόρους καιροὺς συμβάντα παράδοξα, οἷον ὁ κατακλισμὸς καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀποδεικνύουσιν, ὅτι διοικεῖται ὁ κόσμος κατὰ τὴν θέλησιν ἐλευθέρας τινὸς ὑφίστης δυνάμεως, ἣτις τὸν οἰκονομεῖ ὅπως βούλεται.

Σημ. Β'. Ἐπλανήθησαν λοιπὸν ὅσοι ἐδόξασαν τύχην καὶ εἰμαρμένην καὶ τὴν ἐκ ταῦτομάτου, ἤγουν χωρὶς τῆς θείας θελήσεως, κίνησιν τοῦ Παντός. Εὐτυχία καὶ δυστυχία, ἀφθονία καὶ ἔνδεια, ὅλα ταῦτα καὶ τὰ

(α) Γενέσ. 6, 7. — (β) Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν. Πράξ. ιβ, 28. καὶ Ματθ. 5, 26. — (γ) Πράξ. ιβ, 47. καὶ Ψαλμ. 67.

τοιαῦτα προέρχονται ἀπὸ τὴν πατρικὴν βουλὴν καὶ σοφὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ἐὰν εὐρίσκωνται εἰς τὸν κόσμον καὶ τινες ὡς πρὸς ἡμᾶς φαινόμενα ἀταξία, τοῦτο συμβαίνει ἐκ τοῦ ὅτι διὲν ἐμποροῦμεν ἡμεῖς νὰ καταλάβωμεν τὸν ὅλον σύνδεσμον καὶ τὴν συνάφειαν τῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα πάντοτε εὐθύνονται πρὸς τὸ κάλλιστον τέλος ἀπὸ τὴν ἀνεξιχνίαστον καὶ ἀκατάληπτον κρίσιν τοῦ Θεοῦ. Τίς δύναται νὰ ἐξιχνιάσῃ ποῖά τινα γίνονται πρὸς δόξαν Θεοῦ, ποῖα διὰ τὴν ἀγαθότητα, ποῖα διὰ τὴν δικαιοσύνην, ποῖα διὰ τὴν σοφίαν του; Ἢ μέλλουσα ζωὴ διωρίσθῃ μόνον εἰς σταθερὰν ἀνταπόδοσιν τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν. Ἐὰν εἰς τοῦτον τὸν κόσμον εὐτυχῶσι πολλὰκις οἱ πονηροὶ καὶ δυστυχῶσι οἱ ἀγαθοί, οὔτε τῶν πρώτων ἢ εὐτυχία εἶναι ἀληθής, ἀλλὰ μάλιστα διὰ ταύτην θέλουσι μείναι ἀναπολόγητοι, οὔτε τῶν δευτέρων αἱ θλίψεις τοὺς ἐμποδίζουσι τοῦ νὰ ᾔναι εὐδαίμονες.

§. ζ'. Ἐκ τῆς γενικῆς ταύτης εἰς ὅλα τὰ κτίσματα τοῦ Θεοῦ προνοίας ὁ ἄνθρωπος, ὡς εὐγενέστατον πάντων τῶν ὄντων (§. δ'), ἀπολαύει ἐξαιρετὸν τινα κηδεμονίαν καὶ προμηθειαν.

Σημ. Δύω τινὰς μάλιστα ἀποδεικνύουσι τὴν ἐξαιρετον περὶ τοὺς ἀνθρώπους πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ. Α.) Ὅτι ὁ Θεὸς δεικνύει εἰς τὸν ἄνθρωπον πολλὰς ὁδοὺς καὶ μέσα φέροντα πρὸς ἀρετὴν, διὰ πλούτου, διὰ πενίας, διὰ διαφόρων τῆς τύχης μεταβολῶν ὁδηγῶν τὸν ἄνθρωπον εἰς ἐκλογὴν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀποφυγὴν τοῦ κακοῦ. Β.) Ὅτι τὰς κακίστας τῶν ἀνθρώπων βουλάς μετατρέπει πολλάκις εἰς ἀγαθόν, ὥστε πολλάκις ἀνεπαισθήτως ἐκ πράξεώς τινος πονηρᾶς ὁδηγεῖται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ ἀγαθόν, καθὼς ὁ θεὸς Παῦλος ἀπὸ θερμοτάτου διώκτου τῶν Χριστιανῶν μετετρέπη εἰς Ἀπόστολον καὶ διδάσκαλον τῶν ἐθνῶν (α)· καὶ οἱ τῶν πιστῶν διωγμοὶ συνήργησαν εἰς αὐξήσιν τῆς πίστεως.

ΑΡΘΡΟΝ Γ'.

Περὶ θεοσεβείας.

§. η'. Ἐκ τῶν προειρημένων συμπεραίνεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὡς κτίσμα λογικόν, χρεωστὲι νὰ λατρεύῃ πιστῶς τὸν δημιουργόν καὶ προνοητὴν αὐτοῦ Θεόν.

Σημ. Ὁ ἄνθρωπος μόνος μεταξὺ τῶν ὁρωμένων κτισμάτων φαίνεται στολισμένος μὲ λόγον καὶ νοῦν· αὐτὸς μόνος λοιπὸν δύναται νὰ

(α) Πράξ. κβ. 4—24.

λατρεύη τὸν δημιουργὸν του, εὐχαριστῶν αὐτὸν καὶ διὰ τὴν περὶ ἑαυτὸν ἀγαθότητα καὶ διὰ τὴν εἰς τὰ ἄλλα κτίσματα πρόνοιάν του. Ὁ ἥλιος τὸν φωτίζει· ἡ γῆ τὸν διατρέφει· τὸ ὕδωρ τὸν ποτίζει· ὁ ἀήρ τὸν ζωογονεῖ· δι' ὅλα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα χρεωστῆι νὰ δοξάζῃ τὸν δημιουργὸν του καὶ τροφεία. Ἐπειτα καὶ χωρὶς τούτων πρέπει νὰ λατρεύῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν Θεόν, διότι αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος ἄξιος λατρείας διὰ τὰς θείας του τελειότητας. Ὁ Θεὸς εἶναι τὸ ἄκρον καὶ τελειότατον ἀγαθόν· πρέπει λοιπὸν ἡ καρδία μας νὰ προσκολλᾶται προθύμως πρὸς αὐτόν, καὶ νὰ ζητῇ νὰ ἐνωθῆ μετ' αὐτοῦ. Ὁ Θεὸς εἶναι δίκαιος, πάνσοφος, πανάγιος· πρέπει λοιπὸν νὰ προσφέρωμεν εἰς αὐτὸν ὅλον τὸ σέβας, τὸ ὅποιον ἀνήκει εἰς τὴν δόξαν τοῦ παναγίου αὐτοῦ ὀνόματος. Τελευταῖον ὁ Θεὸς ἀνταμείβει τοὺς προσκυνητὰς τοῦ ὀνόματός του, καὶ κολάζει τοὺς παραβάτας τῆς χρεωστικῆς πρὸς αὐτὸν λατρείας καὶ διὰ τὴν ἀνταμοιβὴν λοιπὸν ταύτην καὶ διὰ τὰς θείας τελειότητάς του καὶ διὰ τὴν τοῦ κόσμου δημιουργίαν καὶ πρόνοιαν χρεωστῆι νὰ λατρεύῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν Θεόν.

§. θ'. Ἡ θεία λατρεία εἶναι διπλῆ, ἐσωτερικὴ, καὶ ἐξωτερικὴ. Ἡ ἐσωτερικὴ εἶναι νοερά, θεμελιωμένη εἰς τὴν καρδίαν (α)· ἡ ἐξωτερικὴ γίνεται διὰ τοῦ σώματος, χρησιμεύουσα εἰς σημεῖον καὶ ἐνδειξιν τῆς ἐσωτερικῆς λατρείας.

Σημ. Α'. Ἡ ἐσωτερικὴ λατρεία ὑφίσταται εἰς τὴν ἀγάπην καὶ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν δοξολογίαν καὶ εὐχαριστίαν τοῦ ὀνόματός του, εἰς τὴν ὁμολογίαν τῆς ἀσθενείας ἡμῶν καὶ ἀθλιότητος, καὶ εἰς τὴν ἐπίκλησιν τῆς θείας αὐτοῦ βοηθείας. Ἡ δ' ἐξωτερικὴ λατρεία γίνεται διὰ πέντε μάλιστα πράξεων.

Α'. Διὰ τῆς προσυνήσεως καὶ γονυκλισίας, διὰ τῆς ὁποίας φανερόνομεν τὴν πρὸς Θεὸν ὑποταγὴν μας.

Β'. Διὰ τῆς ἀπὸ βίβλου ἢ ἐκ στήθους γινομένης προσευχῆς, ἡ ὁποία τότε μόνον κατακρίνεται ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ εἶναι ἀληθῆς βαττολογία, ὅταν γίνηται μόνον διὰ τῶν χειλέων καὶ καθ' ὑπόκρισιν, χωρὶς νὰ αἰσθανθῇ ἡ καρδία οὐδὲ παραμικρὰν νύξιν (β)· ἄλλως εἶναι εὐπρόσδεκτος εἰς Θεὸν καὶ ἀναγκασιώτατη πρὸς σωτηρίαν.

Γ'. Διὰ τῶν δακρύων καὶ στεναγμῶν, διὰ τῶν ὁποίων σπουδάζομεν

(α) Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. Ἰωάν. δ, 24. — (β) Ματθ. ς, 7.

νά ἐξιλεώσωμεν τὸν δικαιοκρίτην Θεόν, ὅταν συναισθανώμεθα ὅτι παρωργίσαμεν αὐτὸν καθ' ἡμῶν μὲ τὰς ἁμαρτίας μας.

Δ'. Διὰ τῆς χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ἡ καρδιά μας ἀναλογιζομένη τὰς περὶ ἡμᾶς εὐεργεσίας καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ δημιουργοῦ μας. Οὕτως ἐχόρευε καὶ ἔχαιρεν ὁ Δαυῖδ προπορευόμενος τῆς κιθάρου τοῦ Θεοῦ (α).

Ε'. Διὰ τῆς εἰς τοὺς ἱερούς ναοὺς συγχῆς εἰσόδου καὶ ἐπιφοιτήσεως, ὅπου οἰκοδομεῖται ὁ πλησίον ἡμῶν μὲ τὸ καλὸν ἡμῶν παράδει μα, καὶ ὅπου συνενόνομεν τὰς φωνάς μας ὅλοι οἱ ἀδελφοί, συναινοῦντες ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ τὸν ὑψιστὸν δημιουργὸν μας καὶ πατέρα (β).

Σημ. Β'. Ἡ ἐσωτερικὴ λατρεία γίνεται καὶ χωρὶς τῆς ἐξωτερικῆς, ὅταν ἀνυψώμεν νοερῶς τὴν ψυχὴν μας πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν πνευμάτων τὸ ὑψιστὸν. Ἄλλ' ἡ ἐξωτερικὴ χωρὶς τῆς ἐσωτερικῆς εἶναι καθαρὰ ὑπόκρισις καὶ βδελυγμία ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ (γ). Καθὼς δὲ πρέπει ταύτην μόνην νὰ ἀποφεύγωμεν, οὕτω δὲν πρέπει νὰ εὐχαριστώμεθα πάντοτε εἰς τὴν ἐσωτερικὴν εὐλάβειαν, ἀλλὰ νὰ συνάπτωμεν ἀμφοτέρας, καὶ διότι φυσικὰ εἶναι συνημμέναι πρὸς ἀλλήλας (καθότι εἶναι ἀδύνατον ἡ θλίψις ἢ ἡ χαρὰ τῆς ψυχῆς νὰ μὴ φανῇ καὶ ἐπὶ τοῦ προσώπου), καὶ διὰ τὴν οἰκοδομὴν καὶ ὠφέλειαν μάλιστα τοῦ πλησίον μας.

§. ι. Ἡ θεία λατρεία εἶναι ἀρραβὼν τῆς μελλούσης ἐνώσεως τῶν εὐσεβῶν μετὰ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν μετὰ ταῦτα ζωὴν, τὴν ἄφθαρτον καὶ αἰώνιον.

Σημ. Ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ προέρχεται ἡ ἀμοιβὴ τῶν πιστῶν αὐτοῦ λατρευτῶν, καθὼς καὶ ἡ κόλασις τῶν ἀσεβῶν. Ἄλλ' εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν αὕτη δὲν γίνεται φανερώς, ἐπειδὴ βλέπομεν πολλάκις δυστυχοῦντας μὲν καὶ καταδικωμένους τοὺς εὐσεβεῖς, εὐτυχοῦντας δὲ τοὺς ἀσεβεῖς κατ' οἰκονομίαν ἀκατανόητον τῶν θείων κριμάτων. Ἐπεταὶ λοιπόν, ὅτι εἶναι ἄλλη ζωὴ, εἰς τὴν ὁποίαν θέλει γενῆν προσηκόντως καὶ ἐντελῶς ἡ ἀνταπόδοσις τῶν εὐσεβῶν καὶ ἀσεβῶν. Τὴν μέλλουσαν ζωὴν προσέτι μᾶς πληροφοροῦσι, α) ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς μας (§. ε.)· β) ἡ συνείδησίς μας, τῆς ὁποίας οἱ ἐλεγχοὶ διὰ τὸ κακὸν καὶ ἡ χαρὰ

(α) Β'. Βασιλ. ς. 13—24. — (β) Εὐφράνθην ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσι μοι, Εἰς οἶκον Κυρίου πορευσόμεθα. Ψαλμ. ρκα, 4. — (γ) Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θελημα τοῦ πατρός μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Ματθ. ζ, 21.

καὶ ἐλπίς διὰ τὸ ἀγαθόν, ἄλλως δὲν ἤθελον εἶσθαι τόσον φυσικὰ αἰσθήματα εἰς τὸν ἄνθρωπον (§. α. δ'). γ' ἡ πολλῶν ἐθνῶν σύμφωνος περὶ τοῦτου ὁμολογία· καὶ τελευταῖον δ' αἰ ἐπὶ τῆς γῆς πολλάκις κατὰ τῶν ἀσεβῶν ἐκδικήσεις, αἵτινες εἶναι προάγγελοι τῆς μελλούσης κοινῆς κρίσεως, διὰ τὴν ὁποίαν εἶναι τετηρημένοι (α).

§. ια'. Εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ λατρείαν οὐδέποτε ὁ ἄνθρωπος δὲν φαίνεται καθαρὸς καὶ ἅγιος ὅσον ἀπαιτεῖται, ἀλλὰ μάλιστα ἐξελέγχεται ἀκάθαρτος ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων αὐτοῦ ὀφθαλμῶν καὶ παραβάτης τοῦ νόμου του.

Σημ. Διὰ τὴν παρῆρσιασθῆ τις δίκαιος ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ, ἔπρεπε νὰ ἦναι ἀναμάρτητος· ἀλλὰ τοῦτο τίς ποτε δύναται νὰ τὸ καυχῆθῃ ἐν ὄσῳ ἔχει συνείδησιν (β); Ἐντελευθεν φαίνεται ἡ κοινὴ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους διαφθορά, περὶ τῆς ὁποίας συνεφώνουν προσέτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἐθνικοὶ (γ), καὶ τὴν ὁποίαν καὶ αὐτοὶ ἡμεῖς πολλάκις συναισθανόμεθα πολεμούμενοι ἀφ' ἑαυτῶν, ὅποτε θέλομεν μὲν καὶ γνωρίζομεν τὸ ἀγαθόν, πράττομεν δὲ ὡς αἰχμάλωτοι τὸ κακόν, ἂν καὶ κρίνομεν αὐτὸ ὡς τοιοῦτον (δ). Ἐκ τούτου φαίνεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐξ οἰκείας δυνάμεως μόνης δὲν δύναται νὰ εὐαρεστήσῃ εἰς τὸν Θεόν.

§. ιβ'. Ἐξ ὄλων τούτων γίνεται φανερόν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει πλεόν ἐκείνην τὴν τελειότητα, εἰς τὴν ὁποίαν ἐτίθη ἀπὸ τὸν δημιουργόν του, ἀλλ' ὅτι ὑπέπεσεν, ὡς παραβάτης τοῦ νόμου, εἰς τὸ βᾶρος τῆς θείας ὀργῆς.

Σημ. Ὁ Θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἑαυτοῦ (§. δ'), τουτέστιν ἐστολισμένον μὲ ἁγιότητα καὶ τὰς λοιπὰς τελειότητας. Ἀλλ' ἡμεῖς βλέπομεν σήμερον εἰς τὸν ἄνθρωπον πολλὰς ἐλλείψεις καὶ ἀσθενείας, μὲ τὰς ὁποίας δὲν ἤθελε βέβαια τὸν δημιουργήσειν οὐδέποτε τὸ παντέλειον καὶ πανάγαθον Ὄν. Συμπεραίνομεν λοιπόν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχασεν ἐξ αὐτοῦ ὅσας ἐχάρισεν εἰς αὐτὸν ὁ Θεὸς τελειότητας, τὰς ὁποίας ἡ θεία Γραφὴ εἰκόνα θεοῦ ὀνομάζει· καὶ ἀκολούθως ἔχασε τὴν χάριν τοῦ δημιουργοῦ του, καθὼς ἀπαιτεῖ ἡ αἰώνιος αὐτοῦ δικαιοσύνη.

§. ιγ'. Διὰ τὴν ἀτέλειάν του ταύτην ὁ ἄνθρωπος ἀδύνατον ἦτο πλεόν νὰ εὕρῃ τὸ μέσον τοῦ ν' ἀποκτήσῃ καὶ πάλιν τὴν θείαν χάριν καὶ

(α) Β'. Περτ. 6, 4—9. — (β) Α'. Ἰωάν. α, 8. Ἡσαϊ. ξδ, 6. — (γ) Οἱ πλεῖστοι κακοί. Βίαντ. φιλ. ἀποφθεγ. — (δ) Ῥωμ. ζ, 23.

ν' ανακαινίση τὴν διεφθαρμένην αὐτοῦ φύσιν. Τοῦτο τὸ μέσον ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτὸν πάλιν ὁ πανάγαθος δημιουργός του.

Σημ. Πῶς ἤθελε δυνήθην ποτε ὁ ἄνθρωπος πλέον νὰ συλλογισθῆ μέσον τῆς πρὸς Θεὸν διαλλαγῆς, ἀφ' οὗ τυφλωθεὶς ἀπαξ τοῖς ὀφθαλμοῦς τῆς ψυχῆς του ἐπλανάτο διηνεκῶς εἰς τὴν βαθεῖαν νύκτα τῆς ἁμαρτίας; Τὸν θεῖον νόμον δὲν ἤμπόρει διὰ τὴν ἀτέλειάν του νὰ ἐκπληρώσῃ νὰ μετανοήσῃ διὰ τὰς προτέρας του ἁμαρτίας τόσον εὐλιχρινῶς, ὥστε νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ πλέον εἰς αὐτάς, ἦτο πράγμα ἀδύνατον. Ἐπειτα ὁ δημιουργός του, εἰς τὸν ὁποῖον προσέκρουσεν, εἶνοι ἄπειρος, καὶ τὸ μέτρον τῆς ἁμαρτίας του ἀκολούθως ὑπερβολικόν, ὥστε μόνη ἡ μετάνοια δὲν ἦτο ἱκανὴ νὰ τὸ θεραπεύσῃ· ἔπρεπε λοιπὸν ἡ ἀγαθότης πάλιν τοῦ δημιουργοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις τὸν ἐδημιούργησε πρότερον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, νὰ ἀποκαλύψῃ εἰς αὐτὸν ὕστερον καὶ τὸ μέσον τῆς σωτηρίας του. Αὕτη εἶναι ἡ θεία ἀποκάλυψις, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν μανθάνομεν τὴν Εὐαγγελικὴν πίστιν, τὸν θεῖον νόμον, καὶ τὴν προσήκουσαν πρὸς Θεὸν προσευχὴν.

Κ Α Τ Η Χ Η Σ Ε Ω Σ

Μέρους Α΄.

Τ Μ Η Μ Α Β΄.

Περὶ τῆς Εὐαγγελικῆς πίστεως.

§. α΄. Ἡ ἅγια Γραφή εἶναι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ὁποίας ἀπεκάλυψε (α) τὸ μέσον τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου.

Σημ. Ἡ ἅγια Γραφή διαίρεται εἰς Παλαιὰν καὶ εἰς Νέαν. Ἡ Παλαιὰ περιέχει τὸν Νόμον, τὰς Προφητείας καὶ τοὺς τύπους τῆς Εὐαγγελικῆς χάριτος. Ἡ Νέα περιέχει τὸ Εὐαγγέλιον, ἤχουν τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν προφητειῶν καὶ τῶν τύπων, καὶ τὸ κήρυγμα τῆς διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μεγάλης τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς εὐσπλαγγνίας. Τὴν παλαιὰν Διαθήκην συνέγραψαν οἱ Προφῆται, τὴν δὲ νέαν οἱ Ἀπόστολοι, ἐμπνευσθέντες ἐκάτεροι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τὰ εἰς αὐτοὺς ἀποκαλυφθέντα μυστήρια διὰ

(α) Οἱ Ἀπόστολοι ἐκήρυξαν «κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου χρόνοις αἰωνίοις σεσηγημένου, φανερωθέντος δὲ νῦν, διὰ τε γραφῶν προφητικῶν κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου Θεοῦ». Ῥωμ. ις, 25.

Πνεύματος ἁγίου (α). Διὰ τοῦτο ἀμφότεραι αἱ Διαθῆκαι εἶναι ἀληθῆς λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ κοινῶς ὀνομάζονται ἅγια Γραφή. Σύγκειται δὲ ἡ μὲν παλαιὰ Διαθήκη ἀπὸ κανονικὰ βιβλία ταῦτα· α) τὴν Πεντάτευχον, ἦτοι Γένεσιν, Ἔξοδον, Λευιτικόν, Αριθμοῦς, Δευτερονόμιον· β) ἱστορίαν τοῦ Ναυῆ. γ) Κριτάς. δ) Ῥούθ. ε) Βασιλειῶν βιβλία τέσσαρα. ς) Παραλειπομένων βιβλία δύο. ζ) Ἐσδραν, βιβλία δύο. η) Νεεμίαν. θ) Ἐσθήρ. ι) Ἰώβ. ια) Ψαλτῆριον Δαυῖδ. ιβ) Παροιμίας Σολομώντος. ιγ) Ἐκκλησιαστήν. ιδ) Ἄσμα Ἀσμάτων. ιε) Προφῆτας, ἐκ τῶν ὁποίων τέσσαρες εἶναι οἱ μεγάλοι· Ἡσαΐας, Ἰερεμίας, Ἰεζεκιήλ, Δανιήλ· δώδεκα δὲ οἱ λοιποί, οἱ ὅποιοι καὶ δωδεκαπρόφητον ὀνομάζονται. ις) Τωβίτ. ιζ) Ἰουδεῖθ. ιη) Σοφίαν Σολομώντος. ιθ) Σοφίαν Σεράχ, καὶ κ) Μακαβαίων βιβλία τρία (β).] Τῆς δὲ νέας Διαθήκης τὰ κανονικὰ βιβλία εἶναι ταῦτα· α) Τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια. β) Πράξεις τῶν Ἀποστόλων. γ) Παύλου ἐπιστολαὶ δεκατέσσαρες. δ) Ἰακώβου μία. ε) Πέτρου δύο. ς) Ἰωάννου τρεῖς. ζ) Ἰούδα μία· η) ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου.

Σημ. Β'. Ἀποδείκνυται δὲ ἡ ἅγια Γραφή ὅτι εἶναι λόγος τοῦ Θεοῦ θεῖος τῶ ὄντι καὶ ἀληθῆς ἐκ τῶν ἐφεξῆς μάλιστα ἀποδείξων.

Α'. Ἀπὸ τὰς σαφεστάτας τῶν προφητειῶν ἐκπληρώσεις. Αἱ προφητεῖαι τοῦ Ἰακώβ, τοῦ Δαυῖδ, τοῦ Ἡσαΐου, τοῦ Μαλαχίου, καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν διὰ τὴν γέννησιν τοῦ Μεσσίου καὶ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἔθνων· αἱ προφητεῖαι τοῦ Δανιήλ διὰ τὸ πάθος τοῦ Σωτῆρος, διὰ τὴν μεταβολὴν τῶν μοναρχιῶν, κτλ. (γ). τελευταῖον αἱ προρρήσεις αὗται τοῦ Χριστοῦ περὶ καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῆς διασπορᾶς τοῦ τῶν Ἰουδαίων ἔθνους (δ), οὐδεὶς δύναται νὰ ἀντεπῆ, ὅτι δὲν ἐπληρώθησαν.

Β'. Ἀπὸ τὴν ἀγιότητα τῶν δογμάτων καὶ τῶν ἐντολῶν. Ποῦ ποτε ἄλλου παρὰ εἰς τὴν ἅγιαν Γραφὴν ἐμποροῦσι νὰ εὐρεθῶσι τόσον ὑψηλαὶ

(α) Ἡ ἐκκλησία ἐπωκοδοημένη ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων, καὶ Προφητῶν. Ἐφεσ. 6, 20. — (β) Τοῦτων τὰ μὲν ἠγγόμενα 15 ὑπὸ τοῦ παρ' Ἑβραίοις Ἐσδραίου κανόνος εἰσὶν ὠρισμένα καὶ κανονικὰ ἢ βίβλοι ἐνδείκνυται καὶ ἐκκλησιαστικῶς ὀνομάζονται, τὰ δ' ἐπόμενα πέντε ἀναγινωσκόμενα λέγονται. Ἄπαντα δὲ κανονικὰ καλεῶνται ὡς ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κανόνος ὠρισμένα (βλ. Καν. Ἀποστολ. περὶ τῆς ἐν Καρθαγῆν Συνόδου καν. κδ. πρβλ. καὶ τοῦ ἡμετ. πατρὸς Περὶ τῶν Ο, Ἐρμηνευτῶν τόμ. Δ. σελ. 440, 426, 435). Σημ. ἐκδ. — (γ) Ἡσαΐ. 6, 2. Μαλαχ. α, 40, 44. κτλ. Δαν. 6, 24. 6, 34. κτλ. — (δ) Ματθ. κδ, 2. καὶ κγ, 35. κτλ.

ἐννοιαί περί τῆς θείας Μεγαλωσύνης; Ποῦ ποτε ἔμπορεῖ νὰ εὐρεθῇ τόσον καθαρά ἠθική σύμφωνος πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ πρόξενος τῆς εὐδαιμονίας τοῦ ἀνθρώπου;

Γ'. Ἀπὸ τὴν ὑπερβαύμαστον δύναμιν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. Ἀπόστολοι ὀλίγοι, ἀδύνατοι, πτωχοί, χωρὶς ὄπλα καὶ δύναμιν εὐγλωττίας, μὲ μόνον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐπέστρεψαν εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἔθνη ἀναρίθμητα, θριαμβεύοντες ἐναντίον πολυαρίθμων Βασιλέων, Δυναστῶν, Ἀρχόντων, Σοφιστῶν, διαφόρων βασιάνων, τόσων ἄλλων ἔμποδιῶν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. Ἐὰν ἡ διδασκαλία τούτων τῶν ἀνδρῶν δὲν ἦτο ἐκ Θεοῦ, πῶς ἦτο δυνατόν νὰ κάμῃ τόσον θαυμαστά καὶ ἐξαισία ἀποτελέσματα; Ὅλα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα βεβαιοῦσι τὴν θεϊότητα τῆς ἁγίας Γραφῆς, καὶ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως τὴν ἀλήθειαν.

Σημ. Γ'. Ἡ ἁγία Γραφή πρέπει νὰ ἀναγινώσκηται συνεχῶς ἀπὸ τοὺς, ὅσοι τὴν καταλαμβάνουσι, διὰ τὸν ἐξ αὐτῆς καρπὸν, ὅστις εἶναι ἡ ἐπίγνωσις τοῦ Θεοῦ, ἐὰν ἡ ἀνάγνωσις γίνεται μετὰ προσοχῆς καὶ πίστεως καὶ εὐλαθείας.

§. 6'. Ἡ καθ' αὐτὸ ὕλη καὶ ὑπόθεσις τῆς ἁγίας Γραφῆς εἶναι ὁ λυτρωτὴς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Σημ. Α'. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς προωρίσθη πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου εἰς σωτηρίαν καὶ λύτρωσιν ἡμετέραν (α), προεπηγγέλθη ἀπὸ καταβολῆς κόσμου (β), προεκηρύχθη ἀπὸ τοὺς Προφῆτας (γ), προεικονίσθη διὰ θυσιῶν καὶ τύπων (δ), προητοιμάσθη διὰ τοῦ Νόμου (ε), καὶ ἐκηρύχθη διὰ τοῦ Εὐαγγελίου εἰς ὅλον τὸν κόσμον (ζ). Εἰς ταῦτα δὲ συνίσταται ἡ ἁγία Γραφή· ἡ καθ' αὐτὸ λοιπὸν ὑπόθεσις τῆς εἶναι ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ Χριστός.

(α) Λαλοῦμεν σοφίαν Θεοῦ τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰῶνων εἰς δόξαν ἡμῶν. Α'. Κορινθ. 6, 7. καὶ Ἀποκάλ. ιγ, 8. — (β) «Καὶ ἔχθησαν θῆσω ἀναμέσον σου (τοῦ ὄψεως) καὶ ἀναμέσον τῆς γυναικὸς, καὶ ἀναμέσον τοῦ σπέρματός σου καὶ ἀναμέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς· αὐτός σου τηρήσει κεφαλὴν καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν» (Γενέσ. γ, 45). Ἐφίς ὁ διάβολος, σπέρμα τοῦ διαβόλου οἱ ἀσεβεῖς, σπέρμα γυναικὸς ὁ Χριστὸς (Γαλάτ. 3, 4) καὶ (Γενέσ. κβ, 48) λέγει πρὸς τὸν Ἀβραάμ ὁ Θεός, «ἐνευλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματι σου πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς». — (γ) Γενέσ. μθ, 10. Ψαλμ. οα, 6. Ἱερεμ. κγ, 6. Ἰεζεκ. λγ, 23. Ἰωήλ. 6, 28. Μαλαχ. γ, 4. κτλ. — (δ) Ἑβρ. θ, καὶ ι, — (ε) Γαλατ. γ, 24. Ἑβρ. ζ, 49. — (ζ) Μαρκ. ις, 45. Ματθ. κη, 49.

Σημ. Β'. Αἱ νομικαὶ θυσίαι δὲν εἶχον δύναμιν νὰ καθαρίσωσιν ἀμαρτίας (α), διωρίσθησαν δὲ διὰ δύο αἰτίας, 1) διὰ νὰ γνωρίσῃ ὁ ἄνθρωπος, ὅτι εἶναι ἀμαρτωλὸς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἄξιος σφαγῆς, καθὼς τὸ θυόμενον ζῶον εἰς σημεῖον τούτου ἔθετον τὰς χεῖράς των ἐπάνω τῆς κεφαλῆς τοῦ θύματος οἱ προσφέροντες τὴν θυσίαν (β)· 2) διὰ νὰ τυπωθῇ διὰ τῶν θυσιῶν ἡ μέλλουσα σφαγὴ τοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου ἀμνοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, καὶ διὰ τῆς ἐκχύσεως τοῦ παναγίου αὐτοῦ αἵματος ἐκίνησεν εἰς οἶκτον τὸν διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν παρωργισμένον οὐράνιον αὐτοῦ πατέρα, καθὼς τὸ ἐκχυνόμενον αἷμα τῶν θυμάτων κινεῖ πρὸς συμπάθειαν τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν. Τὰ λοιπὰ εἶθιμα τῶν Ἰουδαίων προεικονίζον ὡσαύτως τοῦ Εὐαγγελίου τὴν χάριν· οἷον ἡ περιτομὴ τῆς σαρκός, τὴν διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ περιτομὴν τῶν ἐπιθυμιῶν τῆς ἀμαρτίας· τὸ νομικὸν Πάσχα, τὸ ζωηφόρον ἡμῶν, καὶ τὰ λοιπὰ ὡσαύτως (γ).

Σημ. Γ'. Οἱ Ἀπόστολοι ἐπέμφθησαν ὑπὸ τοῦ Κυρίου νὰ κηρύξωσι τὸ Εὐαγγέλιον εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, διότι ὅλοι εἶχον χρείαν νὰ σωθῶσι πιστεύσαντες εἰς τὸν οὐράνιον Μεσίτην καὶ ταύτην τὴν προσταγὴν ἐπλήρωσαν ἀκριβέστατα περιελθόντες ἀλληλοδιαδόχως τὸν τετραπέρατον κόσμον, καὶ ἀφήσαντες πανταχοῦ ἀνεξάλειπτα ἴχνη τῆς σωτηρίου πίστεως κατὰ τὴν προφητείαν τοῦ Δαυὶδ (δ).

§. γ'. Ὅλας τὰς σωτηριώδεις ἀληθείας, ὅσαι περιέχονται εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν, τὰς ἐξέθηκαν εἰς ἓν συνοπτικῶς οἱ θεῖοι Πατέρες, διὰ νὰ ᾗναι εὐληπτότεροι εἰς πάντα Χριστιανόν.

Καὶ διὰ τὸν ἰκανὸν ἀριθμὸν τῶν περιεχόντων τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας βιβλίων, καὶ διὰ τὸ δυσνόητον τῶν ἐν αὐτοῖς περιεχομένων θεῶν ἐννοιῶν, καὶ διὰ τοὺς ἀπλουστέρους Χριστιανούς, καὶ διὰ τὸ εὐμνημόνευτον τῶν ἀναγκαίων πρὸς σωτηρίαν, καὶ δι' ἄλλους ἱερῶς λόγους ἔπρεπε νὰ γένη ἡ σύνοψις αὕτη τῆς διδασκαλίας τῆς πίστεως.

§. δ'. Ἡ ἐπιτομὴ αὕτη ὀνομάζεται Σύμβολον τῆς πίστεως· διαιρεῖται δὲ εἰς δώδεκα ἄρθρα, καὶ εἶναι ἡ ἐφεξῆς.

(α) Ἐβρ. ι, 4. — (β) Λευϊτικ. δ, 15. Ἐξῆδ. κθ, 19. ἔθετον δὲ τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ζώου σημαίνοντες, ὅτι ἐδέχετο αὐτὸ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν, διὰ τὰς ὁποίας ἦσαν αὐτοὶ σφαγῆς ἄξιοι. — (γ) Οἷον ὁ χαλκῦς ὄφις εἰκόνιζε τὸν σταυρωθέντα σωτῆρα (βλ. Ἀριθμ. κα, 8, 9. Ἰωάν. γ, 14, 15. Βαρνάβ. ἐπιστ. §. ιβ). — (δ) Ψαλμ. ιη, 4. καὶ Ῥωμ. ι, 18.

Α'. Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, πατέρα, παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων.

Β'. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

Γ'. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα.

Δ'. Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα, καὶ ταφέντα.

Ε'. Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.

Στ'. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

Ζ'. Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

Η'. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν.

Θ'. Εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.

Ι'. Ὁμολογῶ ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

ΙΑ'. Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.

ΙΒ'. Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.

Σημ. Α'. Τὸ Σύμβολον τοῦτο συνετέθη ἀπὸ τῶν ἐν Νικαίᾳ κατὰ τοῦ Ἀρείου συγκροτηθεῖσαν οἰκουμενικῆν πρώτην Σύνοδον τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόρων Πατέρων μέχρι τοῦ ἐξδόμου ἄρθρου· ἀπὸ δὲ τοῦ ὀγδόου μέχρι τέλους ἀνεπληρώθη ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει δευτέρας οἰκουμενικῆς Συνόδου, καὶ μετὰ ταῦτα ἐκυρώθη ἀπὸ τὰς λοιπὰς οἰκουμενικῆς Συνόδους, καὶ παρεδόθη εἰς τοὺς Χριστιανούς ὡς πολῦτιμος τῆς πίστεως θησαυρός.

Σημ. Β'. Ἄνομάσθη Σύμβολον ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν στρατιωτικῶν συμβόλων ἢ συνθημάτων, διὰ τῶν ὁποίων διακρίνονται εἰς τὸν πόλεμον οἱ σύμμαχοι ἀπὸ τοὺς πολεμίους· διότι δι' αὐτοῦ διακρίνονται οἱ στρατιῶται τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τῆς πίστεως εἰς τὸν κατὰ τοῦ διαβόλου πόλεμον. Διωρίσθη δὲ τὸ ἅγιον Σύμβολον νὰ ἐκφωνῆται εἰς πᾶσαν σύναξιν τῶν Χριστιανῶν ἐπ' ἐκκλησίας

ὕπὸ Τιμοθέου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ Ἀναστασίου βασιλέως κατὰ τὸ 515 ἀπὸ Χριστοῦ πρότερον δὲ κατὰ μόνην τὴν μεγάλην Πέμπτην ἐλέγετο εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου γινόμενας κατηγορήσεις, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἀναγνώστης Θεόδωρος (α).

Σημ. Γ'. Τὰ ΙΒ. ἄρθρα τοῦ Συμβόλου διαιροῦνται ὀλικώτερον εἰς τρία μέρη, κατὰ τὰ τρία πρόσωπα τῆς ἁγίας Τριάδος. Α'.) Τὸ περὶ τοῦ Πατρὸς διαλαμβάνον, καὶ εἰς μόνον τὸ Α'. Ἄρθρον περικλειόμενον. Β'.) Τὸ περὶ τοῦ Υἱοῦ μέχρι τέλους τοῦ Ζ'. ἄρθρου τὰ προσήκοντα δογματίζον, καὶ Γ'.) Τὸ ὑπόλοιπον ὅλον, περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τῶν αὐτοῦ χαρισμάτων θεολογοῦν.

§. ε. Ἀρχὴ τοῦ Συμβόλου εἶναι ἡ πίστις αὐτή, ἣτις ὑφίσταται εἰς τὴν ἐγκάρδιον ὑποδοχὴν τοῦ Εὐαγγελίου.

Σημ. Α'. Μόνη ἡ πίστις διδάσκει τὸν ἄνθρωπον πῶς δύναται νὰ διαλαθῇ πρὸς τὸν Θεόν (β), τὸ ὅποιον εἶναι τὸ τέλος τῆς ἀποκαλύψεως. Εὐλόγως λοιπὸν τὸ Σύμβολον ἄρχεται ἀπὸ τὴν πίστιν. Εἶναι δὲ Πίστις ἡ ἐγκάρδιος ἀποδοχὴ τῆς εὐφροσύνου διδασκαλίας περὶ τῆς διὰ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἀδίστακτος πληροφορία περὶ τῆς μελλούσης τῶν πιστῶν εὐδαιμονίας, κατὰ τὸν ὅρισμὸν τοῦ Ἀποστόλου (γ).

Σημ. Β'. Εἰς τὴν ἀληθινὴν πίστιν τρία τινὰ ἀπαιτοῦνται.

Α'. Νὰ γνωρίσῃ ὁ ἄνθρωπος ὅτι πταιστής ὢν καὶ ὑποκείμενος εἰς τὴν δικαίαν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, δὲν δύναται νὰ δικαιωθῇ ἀφ' ἑαυτοῦ. Τοῦτο εἶναι τῆς ἰδίας ἀθλιότητος συναίσθησις (δ).

Β'. Νὰ δεχθῇ ἀδίστακτως τὸ κήρυγμα τῶν Προφητῶν καὶ Ἀποστόλων, καὶ νὰ πιστεύσῃ βεβαίως, ὅτι ὁ κηρυχθεὶς ὑπ' αὐτῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου. Αὕτη εἶναι ἡ πίστις ἡ δικαιοῦσα, διότι δι' αὐτῆς δικαιόνηται ὁ ἄνθρωπος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἀφ' οὗ πρῶτον ὁμολογήσῃ τὴν ἰδίαν ἀθλιότητα (ε).

(α) Ἐκκλησ. Ἱστορ. Βιβλ. 6. "Ὅτι δὲ αἱ κατηγορήσεις ἐγένοντο τὴν μεγάλην Πέμπτην, φαίνεται ἀπὸ τοῦ 46 κανόν. τῆς ἐν Λαοδικ. Συνόδου. — (β) Χωρὶς πίστεως ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ. Ἐβρ. ια, 6. — (γ) Πίστις ἐστὶν ἐπιζοιμένη ὑπόστασις, πραγμάτων ἐλεγχος οὐ βλεπομένων. Ἐβρ. ια. 1. — (δ) Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πρόδρομος (Ματθ. γ, 2) καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ (αὐτόθ. δ, 17) καὶ ὁ Πέτρος ὕστερον (Πράξ. 6. 38) ἄρχονται τοῦ κηρύγματος μὲ τὸ Μετανοεῖτε. — (ε) Εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἐπιστεύσαμεν, ἵνα δικαιωθῶμεν ἐκ πίστεως Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου. Γαλάτ. 6, 16, καὶ Ῥωμ. γ, 22, καὶ ια, 6.

Γ'. Νὰ ἐμφυχόνη ταύτην του τὴν πίστιν μὲ ἔργα ἐνάρετα καὶ σύμφωνα πρὸς τὰ ὑψηλὰ τῆς Πίστεως δόγματα. Αὕτη εἶναι ἡ ζωσα ὀνομαζομένη πίστις (α). Ὅστις δὲν ἔχει τὰ τρία ταῦτα, ἀλλ' εἶναι καὶ καθ' ἓν μόνον ἐλλιπής, τούτου ἡ πίστις εἶναι νεκρὰ καὶ καθ' ὑπόκρισιν. Ταῦτα πρέπει νὰ σημειώσῃ πᾶς τις, καὶ νὰ ἐνθυμηταὶ καλῶς, ὅτι εἰς ταῦτα θεμελιώνεται ὅλη τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἡ οἰκοδομή.

ΑΡΘΡΟΝ Α'.

Α'. Μέρος τοῦ Συμβόλου

§. 5'. Τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως μᾶς διδάσκει.

Α'. Ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι εἰς κατ' οὐσίαν ἐν τρισὶ προσώποις, τουτέστι Θεὸς ὁ πατήρ, Θεὸς ὁ υἱός, Θεὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ἀγέννητος μὲν ὁ Πατήρ, γεννητὸς δὲ ἐκ τοῦ πατρὸς ὁ Υἱὸς πρὸ αἰώνων, ἐκπορευτὸν δὲ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Μία δύναμις. Μία οὐσία. Μία θεότης ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι. Διὰ τοῦτο ὁ εἷς Θεὸς εἶναι ἅγια Τριάς, τῆς ὁποίας τὸ Ἀ. πρόσωπον ὀνομάζεται πατήρ, ὡς γεννήσας τὸν συνάναρχον υἱὸν αὐτοῦ πρὸ αἰώνων καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἀναγεννήσας ἡμᾶς τοὺς Χριστιανοὺς (Ἐφεσ. α, 2—5) καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παραγαγὼν εἰς τὸ εἶναι τὰ σύμπαντα (β).

Β'. Ὅτι ὁ ἐν τρισὶ προσώποις προσκυνούμενος Θεὸς παντοδύναμος ὢν, πάνσοφος, πανάγαθος, δικαιοτάτος, ἄπειρος, αἰώνιος, ἔκτισε μὲ τὸν λόγον αὐτοῦ ἐκ τοῦ μηδενὸς τὸν κόσμον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ὄρατὰ καὶ ὑλικά ὄντα, καὶ τὰ ἄυλα καὶ ἀόρατα, ἤγουν τὰ πνεύματα, εἰς ἡμέρας εἶξ (γ).

Τὴν Α'. ἡμέραν ἔκτισε τὸν οὐρανόν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὸ φῶς (δ).

Τὴν Β'. ἡμέραν ἐποίησε τὸ στερέωμα, ἦτοι τὸ μεταξὺ τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ διάστημα, καὶ διεχώρισε τὰ ὕδατα τὰ ἐπάνω τοῦ στερέωματος, δηλονότι τὰς νεφέλας, ἀπὸ τὰ ὕδατα τὰ ὑποκάτω τοῦ στερέωματος, ἤγουν τοὺς ποταμούς, τὰς λίμνας, τὰς θαλάσσας (ε).

Τὴν Γ'. ἡμέραν ἐχώρισε τὴν γῆν ἀπὸ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ συνήγαγεν εἰς τόπον ἓνα, τῆς ὁποίας συναγωγὴν ὀνομάζομεν Ὠκεανόν· ἡ δὲ χωριθεῖσα γῆ κατεστολισθῆ μετὰ διάφορα δένδρα καὶ ἄνθη καὶ χόρτα (ζ).

(α) Πίστιν ἔχειν δι' ἀγάπης ἐνεργουμένην. Γαλάτ. ε, 6. — (β) Τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ Πατήρ, ὁ Λόγος, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἐν εἰσίν. Α'. Ἰωάν. ε, 7. βλέπ. καὶ Ματθ. κη, 49, καὶ γ, 16, 47, καὶ Α'. Πέτρ. α, 2, καὶ Α'. Κορινθ. ιγ, 13. — (γ) Γενέσ. 6, 2. — (δ) Γενέσ. α, 3—15. — (ε) Γενέσ. α, 7, 8. — (ζ) Γενέσ. α, 9—13.

Τὴν Δ'. ἡμέραν ἔκτισε τοὺς φωστῆρας τοῦ στερεώματος, τὸν ἥλιον καὶ τὴν Σελήνην καὶ τοὺς Ἀστέρας ἀπὸ τὸ φῶς τὸ κτισθὲν τὴν Α'. ἡμέραν (α).

Τὴν Ε'. ἡμέραν ἔκτισε τοὺς ἰχθύας εἰς τὰ ὕδατα καὶ τὰ πετεινά εἰς τὸν ἀέρα, ἀμφοτέρω τὰ γένη ἀπὸ τοῦ ὕδατος τὴν οὐσίαν (β),

Τὴν Ϛ'. ἡμέραν τὰ θηρία, τὰ ἑρπετά, καὶ ὄλα τὰ χερσαῖα ζῶα, καὶ τελευταῖον τὸν ἄνθρωπον, ἄρσεν καὶ θῆλυ (γ).

Οὕτως ἔκτισε τὰ ὁρατὰ ὄντα· τὰ δὲ ἀόρατα πνεύματα, δηλαδὴ τοὺς Ἀγγέλους, κατὰ τὴν γνώμην πολλῶν ἁγίων Πατέρων ἐδημιούργησε πρὸ τῶν ὑλικῶν τούτων καὶ ὁρατῶν κτισμάτων (δ)· κατ' ἄλλους δὲ μεταξὺ τῆς δευτέρας καὶ τρίτης ἡμέρας (ε). Δύω δὲ εἶναι τὰ εἶδη τῶν Ἀγγέλων, ἀγαθοὶ ἀπολαύοντες διηνεκῶς τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ (ζ), καὶ πονηροί, οἵτινες ἐκτίσθησαν μὲν καὶ αὐτοὶ ἀγαθοὶ κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἔχασαν δὲ διὰ τῆς προαιρετικῆς αὐτῶν πτώσεως τὴν ἀγαθότητα, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτίσθησαν, καὶ ἐξέπεσαν ἀπὸ εὐδαιμονοστατίας εἰς ἀθλιωτάτην κατάστασιν (η).

Γ'. Ὅτι ὁ Θεὸς προνοεῖ διὰ τὸν ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντα κόσμον καὶ κυβερνᾷ τὰ πάντα πανσόφως (Μέρ. Α'. Τμήμ. α. §. 16'), ἐξαίρετος δὲ πάντων τὸν ἄνθρωπον. Πρῶτον δὲ ἄνθρωπον εἰς τὸν κόσμον ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀδάμ, δημιουργήσας μὲν τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐκ χοῦ, ἐμφυσήσας δὲ εἰς αὐτὸ τὴν αὐλὸν καὶ ἀθάνατον ψυχὴν (θ). Τοῦτο τῆς ζωοποιου πνοῆς τὸ φύσημα δὲν πρέπει νὰ νοῆται ὑλικῶς (ι), μῆτε νὰ νομιζόμεν, ὅτι ἡ ἡμετέρα ψυχὴ συνίσταται ἀπὸ ἀέρα ἢ ἀτμόν, ἀλλὰ μῆτε ἐξ ἐναντίας ὅτι εἶναι μέρος τῆς θείας οὐσίας (κ), ἐπειδὴ ὁ Θεὸς δὲν ἔχει μέρη ὡς ἀπλοῦστατον ὄν. Τροπολογικῶς δὲ διὰ τοῦ ἐμφυσηματος ἐξέφρασεν ἡ Γραφὴ τὴν εἰς τὸ ὑλικὸν σῶμα ἐμφύτευσιν τῆς αὐλοῦ οὐσίας, ἡ ὁποία

(α) Γεν. α, 44—49. — (β) Γεν. α, 20—23. — (γ) Γεν. α, 24—31. — (δ) Βλ. Γρηγορ. Ναζιανζ. Δόγ. λη. καὶ Μ. Βασίλ. εἰς τὴν ἐξακμή. Ὁμιλ. α. Τομ. α, σελ. 7. καὶ Χρυσόστ. Τόμ. γ. σελ. 477. — (ε) Ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ Ϛγ. Ψαλμ. ὅπου ἀριθμουμένων τῶν ἔργων τῆς α' καὶ β' ἡμέρας (στίχ. 2, 3), γίνεται ὑστερον μνεῖα καὶ τῶν ἀγγέλων (στίχ. 4), ἔπειτα ἀκολουθεῖ τὸ ἔργον τῆς γ' ἡμέρας (στίχ. 5. κτθ'). Βλ. Πλάτων. Κατηγ. σημειώσ. §. 44. Μερ. β. — (ζ) Ματθ. ιη, 10. Οὗτοι « πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν ». Ἐβρ. α, 44. καὶ Ψαλμ. ρβ, 24. — (η) Ἐπιστ. Ἰωδ. στίχ. 6. Λουκ. ι, 48. — (θ) Γενέσ. β, 7. Ματθ. ι, 28. — (ι) Ὡς ἐδόξαζον κακοφρόνως οἱ Ἀνθρωπομορφῖται. Βλ. Θεοδωρήτ. Ἐκκλησ. ἱστορ. ιδ. — (κ) Ὡς ἐφρόνουν οἱ Μανιχαῖοι. Βλ. Φωτ. Μυριόβιβλ. Ἀναγν. 179.

τὸ ζωογονεῖ. Ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ ἐπλάσθη ὕστερον καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Εὐα (α). Ἐπλάσθησαν δὲ ἀμφοτέροι κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ, ἧτις ὑφίστατο εἰς τὴν ἀγιότητα τῆς θελήσεώς των, εἰς τὴν καθαρότητα καὶ γαλήνην τοῦ νοῦς των, εἰς τὴν ἀθανασίαν, εἰς τὴν δεσποτείαν τῶν ζώων, εἰς τὴν σοφίαν καὶ εἰς τὰς λοιπὰς τελειότητας, ὅσαι συγκροτοῦσι τοῦ Θεοῦ τὴν εἰκόνα (β)· καὶ τῆς εὐδαιμονίας των ταύτης ἀζίζως διωρίσθη εἰς καταικίαν των τόπος κάλλιστος καὶ μυρίας γέμων τρυφῆς, ὁ Παράδεισος. Ταῦτα εἶναι ἔργα τῆς περὶ τὸν ἄνθρωπον ἄκρας ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπιμεινῇ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν εὐδαιμόνα ταύτην κατάστασιν, ἔδειξεν ὁ δημιουργός του ἐξαίρετον πρὸς αὐτὸν πρόνοιαν, δούς ἐντολὴν εἰς αὐτόν, ἡ ὁποία περιεῖχε τὸ μέσον τοῦ νὰ διατηρηθῇ εἰς τὴν ὁποίαν ἐπλάσθη εὐδαιμονίαν (γ). Ὁ Ἀδάμ ὅμως καὶ ἡ Εὐα παρέβησαν τὴν δοθεῖσαν πρὸς ὠφέλειάν των θείαν ἐντολὴν, καὶ ἔχασαν ἀκολούθως τὴν εὐδαιμονίαν των, διωχθέντες ἀπὸ τὸν τόπον τῆς τρυφῆς καὶ περιπεσόντες εἰς τὸν σωματικὸν θάνατον καὶ εἰς μεγίστην ἀθλιότητα, ἧτις ἐξηπλώθη καὶ εἰς ὄλους ἐπομένως τοὺς ἀπογόνους των· διότι ἡ αὐτῶν ἁμαρτία ἐμόλυνεν ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος (δ). Εἰς τοιαύτην δυστυχεστάτην κατάστασιν ὁ ἄνθρωπος εὐρισκόμενος, ἦτο ὑποκείμενος εἰς τὴν ἄκραν αὐστηρότητα τῆς θείας ὀργῆς, ἀπὸ τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἐξ ἑαυτοῦ νὰ ἐλευθερωθῇ ἦτο ἀδύνατον· διὰ τοῦτο ὁ πανάγαθος δημιουργός του, ἂν καὶ ἠδύνατο νὰ τὸν καταδικάσῃ εἰς τὸν αἰώνιον θάνατον, δὲν ἠθέλησεν ὅμως, ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τὴν πτώσιν του ὑπεσχέθη (Μέρ. Β'. §. 6'. Σημ.), ὅτι θέλει ἐξαποστείλει πρὸς αὐτὸν λυτρωτὴν τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν κατὰ τὴν βουλὴν τῆς ἀπίρου αὐτοῦ σοφίας (ε), ὅστις μόνος ἠδύνατο νὰ μεσιτεύσῃ εἰς ἰκανοποίησιν τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ προσენήσῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν θείαν εὐσπλαγγίαν. Τὰ τρία ταῦτα κεφάλαια μᾶς ἀποδεικνύει συντόμως τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου, λέγω δὲ Α'.) τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἐνὸς Θεοῦ

(α) Γεν. 6, 18—27. — (β) Ἐνδύσασθε τὸν καινὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι ἀληθείας (Ἐφεσ. 6, 24.) εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν. Κολοσσ. γ, 10. — (γ) Γεν. 6, 17. Ὁ Θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφαρσία. Σοφ. Σολ. 6, 23. — (δ) Δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσεῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος· καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διήλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἡμαρτον. Ῥωμ. 5, 12. — (ε) Ἦσ. μθ, 15. Ἰωάν. γ, 16.

ἐν τρισὶ προσώποις προσκυνουμένου, τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον εἶναι ὁ ἀγέννητος Πατήρ Β'.) τὴν ὑπ' αὐτοῦ δημιουργίαν τοῦ κόσμου· καὶ Γ'.) τὴν περὶ τὰ δημιουργήματα πανάγαθον αὐτοῦ πρόνοιαν.

Σημ. Α'. Ἄν καὶ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπάρξεως καὶ τῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ μᾶς πληροφορεῖ μόνος ὁ φυσικὸς λόγος, μᾶς διδάσκει ὁμως καὶ ἡ πίστις, ἥτις δὲν εἶναι ποτὲ ἐναντία εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον, καὶ τῆς ὁποίας ἡ βεβαίωσις εἶναι πάσης ἀμφιβολίας ἐκτός. Εὐκολώτερον δύναται νὰ ψευθῶσιν οἱ ἰσχυρότατοι καὶ σαφέστατοι τῶν ἀνθρώπων συλλογισμοί, παρὰ νὰ ψευθῇ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ (α).

Σημ. Β'. Ἀπὸ τὴν ἀπόδειξιν τῆς περὶ τὸν κόσμον προνοίας τοῦ δημιουργοῦ τρία τινὰ προκύπτουσι χρέη παντὸς χριστιανοῦ.

Α'. Νὰ ἐλπίζῃ εἰς τὸν Θεόν, πιστεύων ὅτι παρ' αὐτοῦ ἔχει πάντα τὰ ἀναγκαῖα πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος σωτηρίαν.

Β'. Νὰ ταπεινῶνται εἰς τὰς εὐτυχίας του ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, εὐχριστῶν δι' αὐτὰς τὸν χορηγὸν τῶν ἀγαθῶν καὶ μεταχειριζόμενος εἰς καλὸν τὰς θείας δωρεάς του.

Γ'. Νὰ ὑπομένῃ εἰς τὰς δυστυχίας ὠφελούμενος ψυχικῶς ἐξ αὐτῶν.

Σημ. Γ'. Ἡ πρὸς τὸν Ἄδὰμ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἔργον τῆς περὶ τὸν ἄνθρωπον ἐξαιρέτου αὐτοῦ προνοίας, διὰ τῆς ὁποίας ἔσπευδε νὰ τὸν κρατήσῃ εἰς τὴν ὁποίαν ἐπλάσθη εὐδαιμονίαν. Ὁ ἄνθρωπος ἐδημιουργήθη μὲ ψυχὴν καὶ σῶμα, τῶν ὁποίων ἐκάτερον ἔχει τὰς ἰδίας του κλίσεις. Ἡ ψυχὴ ὡς πνεῦμα καθαρὸν, κλίνει εἰς τὸ νὰ ἦναι πάντοτε ἠνωμένη μὲ τὸν Θεὸν διὰ τῆς ἀρετῆς. Τὸ ὑλικὸν σῶμα κλίνει εἰς ὅσα ἀρέσκουσιν εἰς τὰς αἰσθήσεις, τὰ ὁποῖα, ὅταν κυβερνῶνται ἀπὸ τὸν λόγον, ὄχι μόνον δὲν ἐμποδίζουσιν, ἀλλὰ καὶ συντελοῦσιν εἰς ἀρετὴν. Εἰς τὴν συμφωνίαν τῶν κλίσεων τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ὑφίσταται ἡ ἀνθρωπίνῃ εὐδαιμονία, καὶ διασώζεται ἐν ὅσῳ μένει αὕτη ἡ συμφωνία. Εὐθὺς ὁμως ἀφ' οὗ ἐξαγριωθῶσι κατὰ τοῦ λόγου αἱ κλίσεις τῶν αἰσθήσεων, γίνονται καὶ ὀνομάζονται π ἄ θ ῆ ἀφ' οὗ δὲ νικήσωσι τὸν λόγον, καθόσον μὲν διαστρέφουσι τὴν ψυχὴν, ὀνομάζονται κ α κ ί α ι, καθόσον δὲ παραβαίνεται δι' αὐτῶν ὁ θεῖος νόμος, ὀνομάζονται ἄ μ α ρ τ ί α ι. Ἡ θέλησις ἡ αὐτεξούσιος, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπροικίσθη ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν Δημιουργόν του, συνέτεινε πρὸς διατήρησιν τῆς

συμφωνίας τῶν δύο τούτων κλίσεων, ὀδηγουμένη ἀπὸ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία φανερῶς ἀπηγόρευε νὰ μὴ καταγίνηται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰ αἰσθητὰ πράγματα μὲ βλάβην τοῦ λόγου. Καὶ ταύτην τὴν ἐντολὴν ἐν ὧσιν ἐφύλαττεν, ἐφύλαττεν ἐν ταύτῳ καὶ τῶν κλίσεων τὴν συμφωνίαν, καὶ ἀκολούθως τὴν εὐδαιμονίαν του. Ἀφ' οὗ ὁμοῦς ἐπροτίμησε τὴν σωματικὴν ἡδονὴν περισσότερον παρὰ τὴν πνευματικὴν, ἤγουν παρὰ τὴν σωτηριώδη τήρησιν τῆς θείας ἐντολῆς, καὶ καθυπέταξε τὸν λόγον εἰς τὰ πάθη, ἔχασε τὴν εὐδαιμονίαν του. Τὸ φῶς τοῦ νοῦς ἐσκοτίσθη, ἡ ἀγιότης τῆς θελήσεως ἐμολύνθη, ἡ γαλήνη τῆς ψυχῆς ἐταράχθη· καὶ ἠνοιχθὴ τὸ θέατρον τοῦ πολέμου τῶν παθῶν κατὰ τοῦ λόγου, καὶ τῆς κακίας ὁ θρίαμβος, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐπήγασαν αἱ διάφοροι νόσοι καὶ μέριμναι καὶ δυστυχίαι (α)· καὶ τούτων ὄλων ὁ καρπός, ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατακριθεὶς θάνατος ὁ σωματικὸς, ἠνωμένος, τὸ χεῖριστον, μὲ τὸν φρικωδέστατον πνευματικὸν θάνατον, ὅστις εἶναι ὁ ἀπὸ Θεοῦ χωρισμός. Ἡ ἀθλιότης αὕτη τοῦ πρώτου ἀνθρώπου διαδοθεῖσα καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους του ἐπληθύνετο ἀναλόγως πρὸς τοῦ χρόνου τὴν πρόοδον, ἕως οὗ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία (β), καὶ οὐδὲν ἄλλο μέσον δὲν ἠδύνατο ν' ἀπολυτρώσῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπ' αὐτῆν, παρὰ τὴν ὑπερπερισσεύσασαν χάριν τῆς τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγγίας. Ὁ ἄνθρωπος παραβάς ἅπαξ τὴν ἐντολὴν τοῦ ἀπείρου καὶ αἰωνίου ὄντος, ἔγεινε διὰ τοῦτο αἰώνιος παραβάτης, καὶ ἀκολούθως ἔπρεπε νὰ ἦναι αἰώνιον καὶ ἀναμάρτητον τὸ ὄν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐμελλε νὰ μεσιτεύσῃ διὰ νὰ ἐξιλεώσῃ εἰς τὸν αἰῶνα τὸν παροργισθέντα Θεόν. Ἀλλὰ ποῖόν ποτε πλάσμα ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τοσαύτην τελειότητα (γ); Μόνος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔπρεπε νὰ ἀναδεχθῇ τὸ ἐνδοξότατον καὶ εὐσπλαγγικώτατον τοῦτο ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καθὼς μᾶς διδάσκουσι τὰ ἐπόμενα ἄρθρα τοῦ ἀγίου Συμβόλου.

ΑΓΘΡΟΝ Β'.

Β'. Μέρος τοῦ Συμβόλου.

§. ζ'. Ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός, κατὰ τὸ β'. ἄρθρον τοῦ ἀγίου Συμβόλου, εἶναι τὸ δευτέρον πρόσωπον τῆς ἁγίας Τριάδος, συνά-

(α) «Θυμὸς καὶ ὀργή, θλίψις καὶ στενοχωρία, ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν. Ῥωμ. 6, 9. — (β) Γεν. 3, 41, 42. Ῥωμ. α, 21—32. — (γ) Οὐ πρόεβας, οὐκ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς. Ἡσαΐ. 63, 9.

ναρχος μὲ τὸν προάναρχον αὐτοῦ Πατέρα, ὡς πρὸ αἰώνων ἐξ αὐτοῦ γεννηθεῖς, οὐχὶ ποιηθεῖς (α)· ὁμοούσιος δὲ καὶ σύνηρονος τοῦ Πατρὸς καὶ παντοδύναμος (β) καὶ παντογνώστης (γ) καὶ πανταχοῦ παρῶν (δ) καὶ κύριος τοῦ παντός (ε)· δι' αὐτοῦ ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τὸν σύμπαντα κόσμον (ζ).

Σημ. Ἀπὸ πολλὰς μαρτυρίας τῆς ἀγίας Γραφῆς βεβαιώνεται ἡ περὶ τοῦ υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς θεολογία τῆς ἐκκλησίας. Ὡς προαιώνιος υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐξ ἀνάγκης ἔπεται, ὅτι εἶναι καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως πρὸς τὸν Πατέρα· ὁ Πατὴρ ἐγέννησεν ἀββέυστως· ὁ Υἱὸς ἐγεννήθη ἀχρόνως, πρὸ τῶν αἰώνων, ὑπὲρ πᾶσαν ἔννοιαν καὶ κατάληψιν ἀνθρώπων. Ἐπλανήθη λοιπόν, καὶ δικαίως κατεκρίθη ὁ Ἄρειος, ὀνομάσας κτίσμα τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεόν (η).

ΑΡΘΡΟΝ Γ'.

§. ἡ. Κατὰ τὸ γ'. ἄρθρον τοῦ Συμβόλου ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἦλθεν ἐξ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐσαρκώθη ἐκ Πνεύματος ἀγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου (θ)· Θεὸς ἀληθὴς καὶ τέλειος ὑπάρχων ἐγένετο ἀληθὴς καὶ τέλειος ἄνθρωπος ὁ θεάνθρωπος Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς (ι), καὶ ἐφιλίωσε τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸν Θεόν (κ).

Σημ. Α'. Ἡ ἐξ οὐρανοῦ κατάβασις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι μεταβολὴ τόπου, διότι ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρῶν, ἀλλὰ δι' αὐτῆς φανερόνεται ἡ θέλησις τοῦ να προσλάβῃ τὴν ἀνθρωπότητα, εἰς τὴν ὁποίαν, ἀόρατος ὢν κατα τὴν θεότητα, ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις

(α) Υἱὸς μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε (Ψαλμ. 6, 7) καὶ, «Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν». Ἰωάν. ι, 30, καὶ ιδ, 9, 40. καὶ, α, 4. καὶ η, 58. κτλ. — (β) Ἐδόθη μοι πᾶτα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. Ματθ. κη, 48. — (γ) Αὐτὸς δὲ εἰδὼς αὐτῶν τὰ διανοήματα (Λουκ. ια, 47)· ὡσαύτως καὶ τὰ τῆς Σαμαρείτιδος κρυπτὰ ἐξελέγχει (Ἰωάν. δ, 48—19), καὶ τὴν τοῦ Ἰούδα προδοσίαν (αὐτ. ιγ, 44) καὶ τὸ πάθος, καὶ τὸν θάνατον, καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ προησπίζει (Λουκ. ιη, 34—33), καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ προκηρύττει (Ματθ. κδ, 2) κτλ. — (δ) Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ἡμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἵωνος. Ματθ. κη, 20. — (ε) Ὑμεῖς φωνεῖτέ με, Ὁ διδάσκαλος, καὶ Ὁ κύριος, καὶ καλῶς λέγετε· εἰμί γαρ. Ἰωάν. ιγ, 13. — (ζ) Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. Ἰωάν. α, 3. καὶ Α'. Κορινθ. η, 6. — (η) Βλ. ἔμπρ. Ἄρθρ. Θ'. σημ. 6. §. ιζ'. — (θ) Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει. Ἦσ. ζ, 14. καὶ Λουκ. α, 2, 35. — (ι) Γαλατ. δ, 4. — (κ) Εἰς Θεός, εἰς καὶ μεσότης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀνθρώπος Χριστὸς Ἰησοῦς. Α. Τιμοθ. β, 5.

συνανεστράφη· ἐσαρκώθη δὲ διὰ τῆς παντοδυναμίου τοῦ ἁγίου Πνεύματος συνεργείας ἐκ τῶν ἀχράντων αἱμάτων τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας ὑπὲρ φύσιν καὶ παναχράντως, ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ ἡ δικαιοσύνη τοῦ ἀπῆτει νὰ ᾔηται κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν, ὅστις ἤλθε νὰ καθαρίσῃ τὸν κόσμον ἀπὸ τῆν ἁμαρτίαν (α).

Σημ. Β'. Εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἠνώθη ἡ Θεία φύσις μὲ τὴν ἀνθρώπινον ἀσυγχύτως εἰς μίαν ὑπόστασιν, καὶ ἔγεινεν ἐν Θεῷ πρόσωπον ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς, ὅχι δύο, ἀλλ' εἷς καὶ ὁ αὐτὸς υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ υἱὸς τῆς Μαρίας, δύο φύσεις ἔχων καὶ δύο θελήσεις, κεχωρισμένας ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἀσυγχύτους. Διὰ τοῦτο ἄλλοτε ἀναγινώσκομεν εἰς τὴν θείαν Γραφὴν ῥητὰ ἀνήκοντα εἰς μόνην αὐτοῦ τὴν Θεότητα· οἷον «Ὁ Χριστὸς, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν» (Ῥωμ. θ, 5), καὶ «Θεὸς ἐφανερῶθη ἐν σαρκί» (Α'. Τιμοθ. γ, 16) καὶ «Ἐν ἀρχῇ ᾗν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ᾗν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ᾗν ὁ λόγος» (Ἰωάν. α, 1), καὶ «Πρὸ τοῦ Ἄβραάμ γενέσθαι ἐγὼ εἰμί» (Ἰωάν. η, 38). Ἄλλοτε δὲ ἀπαντῶμεν ῥήσεις, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἐννοῶμεν διὰ τὴν ἀνθρώπινον μόνον, καὶ οὐχὶ διὰ τὴν θείαν αὐτοῦ φύσιν. Τοιοῦτο εἶναι τό, ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν γνωρίζει τὴν τελευταίαν ἡμέραν καὶ ὥραν, καὶ ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἶναι μείζων αὐτοῦ (Ἰωάν. ιδ. 18), καὶ ὅτι ἐδεήθη ἐκείνου, ὅστις ἠδύνατο νὰ λυτρώσῃ αὐτὸν ἐκ τοῦ θανάτου (Ἐβρ. ε, 7), καὶ τὰ τοιαῦτα.

Σημ. Γ'. Διὰ τέσσαράς τινας αἰτίας παραδίδουσιν οἱ θεολόγοι ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐνανθρωπήσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

α.) Διὰ νὰ μεταχειρισθῇ ὁ οὐράνιος πατὴρ τὸν μεσίτην τοῦτον καὶ ἐγγυητὴν ἡμῶν εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως οὕτως, ὡς νὰ ᾔητο αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ἁμαρτήσας ἄνθρωπος, τοῦ ὁποίου τὴν φύσιν προσέλαβε. Τοῦτο δὲ ἄλλως ᾔητο ἀδύνατον, ἂν αὐτὸς δὲν ἐγίνετο ἀληθῶς ἄνθρωπος (β).

β'. Διὰ νὰ ἐλύσῃ πρὸς ἑαυτὸν ὁ Σωτὴρ εὐκολώτερα τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴν ὁρατὴν αὐτοῦ παρουσίαν, καὶ νὰ φανερῶσῃ ἐκ στόματος εἰς αὐτοὺς τὴν θέλησιν τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς καὶ τὴν πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ὁδὸν (γ).

(α) Ἐβρ. ζ, 26. — (β) Τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γινώμεθα δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ. Β. Κορινθ. ε, 21. — (γ) Πάντα ἃ ἤκουσα ἀπὸ τοῦ Πατρὸς μου ἐγνώρισά ὑμῖν· διὰ τοῦτο οὐκέτι ὑμᾶς λέγω δούλους—ὑμᾶς δὲ εἴρηκα φίλους. Ἰωάν. ιε, 15.

γ'. Διὰ τὴν πληρώσῃ ἐντελῶς τὸν θεῖον νόμον, καὶ διὰ τούτου οὐ μόνον νὰ ἀναπληρώσῃ τὰς ἡμετέρας ἐλλείψεις εἰς τὴν πλήρωσιν τοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀφήσῃ προσέτι παράδειγμα καὶ κανόνα εἰς ὅλας ἡμῶν τὰς πράξεις τὴν ἀγιωτάτην αὐτοῦ ζωὴν, τὴν ὁποίαν χρεωστούμεν νὰ μιμώμεθα, ἂν θέλωμεν νὰ σωθῶμεν· τοῦτο δὲ νὰ πράξῃ δὲν ἠδύνατο, χωρὶς νὰ προσλάβῃ τὴν ἀνθρώπινον φύσιν (α).

δ'.) Διὰ τὴν ἀποθάνῃ, καὶ μὲ τὸν θάνατόν του ἱκανοποιήσας τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν πρέπουσαν τιμωρίαν, καὶ ἀξιώσῃ ἡμᾶς τῆς αἰωνίου ζωῆς (β).

Ταῦτα εἶναι τὰ κυριώτερα αἴτια τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως, ἧτις ἔγεινε μετὰ παρέλευσιν τινῶν ἑκατονταετηρίδων, ἀφ' οὗ ἐξέπεσεν ὁ ἄνθρωπος· διότι ἔπρεπεν εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ νὰ ἐτοιμάσῃ τὴν ὁδὸν τοῦ ὁ Θεοῦ ἡμῶν μεσίτης διὰ τοῦ φυσικοῦ καὶ γραπτοῦ νόμου, καὶ διὰ τῶν προφητῶν, καὶ διὰ πολλῶν κολάσεων δικαιοτάτων πρὸς τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀνταμοιβῶν καὶ ἐπαγγελιῶν πρὸς τοὺς εὐσεβεῖς γενομένων. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα ὅλα δὲν ἦσαν ἱκανὰ νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν φθορὰν τῆς ἁμαρτίας κοινῆς γενομένης, καὶ ἄλλη ἐλπίς παρὰ τὴν θείαν βοήθειαν δὲν ἐφαίνετο, ἀφ' οὗ ἐπληρώθη ὁ διωρισμένος καιρὸς εἰς τὴν ἀπόκρυφον βουλήν τοῦ Θεοῦ, ἐφανερώθη τέλος πάντων εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, ὁ πάλαι διὰ τῶν Προφητῶν λαλήσας Θεός (γ). Αὕτη δὲ ἡ μετὰ τινος ἑκατονταετηρίδας ἐνανθρώπησις τοῦ Σωτῆρος δὲν ἔβλαψε τὴν σωτηρίαν τῶν ἐκλεκτῶν καὶ ἀγίων ἀνδρῶν, ὅσοι ἐζῆσαν πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως· διότι καθὼς ἡμεῖς πιστεύομεν εἰς τὸν ἐλθόντα, οὕτως αὐτοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸν μέλλοντα νὰ ἔλθῃ σωτῆρα τῶν ἀνθρώπων. Ἡ πίστις αὐτῶν κατ' οὐσίαν δὲν διαφέρει ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας (δ)· διὰ τοῦτο ὁ ἅγιος Παῦλος οὐ μόνον ὀνομάζει πιστὸν τὸν Ἀβραάμ, ἀλλὰ καὶ παράδειγμα προβάλλει αὐτὸν εἰς τοὺς θέλοντας νὰ δικαιωθῶσι διὰ τῆς πίστεως (ε).

Σημ. Δ'. Ὁ ἐνανθρωπήσας υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐγεννήθη εἰς τὴν Βηθλεέμ· χώραν τῆς Ἰουδαίας ἐπὶ Αὐγούστου Καίσαρος Ῥώμης· τὴν ὁγδόην ἡ-

(α) Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ. Γαλατ. δ, 4. — (β) Ἴνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τοῦτ' ἐστὶ τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τοὺτους, ὅσοι φόβου θανάτου διὰ παντός τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. Ἐβρ. 6, 14. — (γ) Ἐβρ. α, 1. — (δ) Ἐν ταύτῃ τῇ πίστει ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι. Ἐβρ. ια, 2. καὶ ιβ, 2. καὶ ιγ, 8. — (ε) Ῥωμ. 8, 16.

μέραν μετὰ τὴν γέννησίν του κατὰ νόμον περιετμήθη, καὶ ὠνομάσθη Ἰησοῦς, τὸ ὅποῖον μεθερμηνεύεται σωτὴρ (α), ὡς διασώσας ἡμᾶς ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς τιμωρίαν ὠνομάσθη δὲ καὶ Χριστός, ἡ Μεσσίας, τὰ ὅποια καὶ τὰ δύο σημαίνουν ἡλειμμένον ἢ κεχρισμένον. Εἰς τὴν παλαιὰν Διαθήκην ἐχρίοντο οἱ βασιλεῖς, οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ προφῆται (β)· ἐσήμαινε δὲ τὸ χρίσμα, ὅτι ἡ ἐκλογή ἐγένετο ὑπὸ Θεοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, ὡς δι' ὄρατοῦ τινος σημείου, ἐλάμβανον οἱ χριστομένοι πνευματικὴν δύναμιν εἰς τὸ νὰ οἰκονομῶσιν ἀξίως τὰς διακονίας αὐτῶν. Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐνανθρωπήσας ἀνέλαβε τὰς τρεῖς ταύτας ἀξίας· καὶ βασιλεὺς μὲν εἶναι, διότι βασιλεύει ἐπὶ πάντων, μάλιστα δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν κυβερνῶν αὐτὴν παντοδυνάμως καὶ καταβάλλων τοὺς ἐχθρούς της (γ)· ἱερεὺς δέ, διότι διήλλαξεν ἡμᾶς μετὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἑαυτοῦ θυσίας, ἤγουν διὰ τοῦ ἰδίου θανάτου, καὶ μεσιτεύει πρὸς τὸν Πατέρα ὑπὲρ ἡμῶν εἰς τοὺς οὐρανοὺς (δ)· προφῆτης δὲ τέλος εἶναι, διότι ἐφάνέρωσεν εἰς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα, καὶ διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ παρουσίας καὶ διὰ τῶν Ἀποστόλων του ὕστερον (ε). Εἰς τὰς τρεῖς ταύτας ἀξίας ἐχρίσθη ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ Χριστός, οὐχὶ ὁμως μὲ ὑλικὸν ἔλαιον, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος (ζ). Ἐκ τούτου ὠνομάσθησαν καὶ οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύοντες Χριστιανοὶ πρῶτον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἀπὸ τὸν καιρὸν ἀκόμη τῶν Ἀποστόλων (η).

§. θ'. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός διήλθε τὴν ζωὴν αὐτοῦ εἰς ἐντελεστάτην πλήρωσιν τοῦ νόμου, ἀπέδειξε μὲ λαμπρὰ θαύματα τὴν ἰδίαν θεότητα, καὶ διὰ τῆς οὐρανοῦ αὐτοῦ διδασκαλίας ἐφάνέρωσε σαφέστατα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς.

Σημ. Α'. Τρία ταῦτα εἶναι τὰ ἀξιοσημείωτα εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Σωτῆρος· α) ἡ τελειοτάτη τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ ἀγιότης· β) ἡ θειοτάτη διδασκαλία του, καὶ γ) ἡ διὰ θαυμάτων αὐτῆς βεβαίωσις. Ἡ ζωὴ του ἔλαβεν ἀρχὴν ἀπὸ τοὺς διωγμοὺς τοῦ Ἡρώδου (θ)· ἀνετράφη δὲ ὑπὸ

(α) Ματθ. α, 21. Λουκ. β, 21. — (β) Α. Βασ. ι, 4. ις, 13. Ἐξοδ. λ. 30. ρ, 16. — (γ) Λουκ. α, 32, 39. καὶ «Ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ. Ψαλμ. β, 6. — (δ) Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐβρ. ε, 6. — (ε) Προφῆτην ὑμῖν ἀνκοπήσει Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ. Πράξ. γ, 22. — (ζ) Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ· οὐ ἔνεκεν ἔχρισέ με. Λουκ. δ, 18 ἐκ τοῦ Ἡσαίου, ξα, 4. καὶ «Ἐχρίσεν αὐτὸν ὁ Θεὸς πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει». Πράξ. ι, 38. — (η) Πράξ. ια, 26. — (θ) Ματθ. β, 7.

τῆς εὐλογημένης αὐτοῦ καὶ παρθένου μητρός, αὐξανόμενος καὶ πλη-
 ρούμενος σοφίας, καὶ τὴν χάριν ἔχων τοῦ Θεοῦ (α). Δωδεκαετῆς γενό-
 μενος κατέπληξε μὲ τὰς σοφὰς αὐτοῦ ἐρωτήσεις τοὺς ἐπιφανεστάτους
 διδασκάλους τῶν Ἰουδαίων, ὥστε ἐξίσταντο διὰ τὴν σύνεσίν του ὅσοι
 τὸν ἤκουον (β). Εἰς δὲ τὸ τριακοστὸν ἔτος του ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ
 μεγίστου τῶν προφητῶν ὄλων Ἰωάννου, τοῦ Ζαχαρίου καὶ τῆς Ἐλισά-
 βετ υἱοῦ, οὐχὶ διότι εἶχε χροσίαν βαπτίσματος ὁ ἀναμάρτητος, ἀλλὰ διὰ
 νὰ ἀγιάσῃ μὲ τὴν παρουσίαν του τὸ θεῖον τοῦτο λουτρόν, τὸ ὁποῖον
 εἶχε προσδιωρισμένον εἰς καθαρισμόν τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν καὶ εὐ-
 θύς μετὰ τὴν ἀγιωτάτην ταύτην προᾶξιν ἤνοιξε τὴν πηγὴν τῆς θείας
 αὐτοῦ σοφίας, καὶ ἤρχισε νὰ κηρύττῃ παρβήσια τὴν καθαρωτάτην αὐτοῦ
 διδασκαλίαν, ποτιζὼν τῶν θνητῶν τὰς καρδίας μὲ τῶν ἀκηράτων αὐτοῦ
 λόγων τὰ γλυκύτατα φεῖθρα. Ἐδίδειξε πῶς πρέπει νὰ λατρεύωμεν τὸν
 Θεόν (γ)· διώρισε τὴν ἀληθῆ καὶ κυρίαν ἔννοιαν τῆς ἀρετῆς καὶ κακίας,
 καὶ ἀπέδειξεν ὅτι τὸ ἀληθὲς καὶ τῶν δύο δὲν πρέπει νὰ ζητῆται εἰς τὴν
 ἐπιφάνειαν, ἀλλ' εἰς τοὺς λογισμοὺς καὶ τὰ βάθη τῆς καρδίας (δ). Ἐση-
 λίτευσε τὴν αἰσχρὰν δεισιδαιμονίαν καὶ τὴν ὑπόκρισιν (ε). Ἐφανέρωσεν
 εἰς τί ὑφίσταται ἡ ἀληθὴς μακαριότης (ζ). Ἐδίδαξε τοὺς ἀνθρώπους τὰ
 μέσα τοῦ ν' ἀποκτώσι τὴν θεῖαν χάριν (η). Τοὺς ἐβεβαίωσε περὶ τῆς
 μελλούσης ἀμοιβῆς τῶν ἀγαθῶν καὶ κακῶν (θ)· καὶ ἐκήρυξεν, ὅτι αὐτὸς
 εἶναι ὁ ἀπεσταλμένος σωτῆρ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων (ι). Ὅλην του
 ταύτην τὴν σωτηριωδεστάτην διδασκαλίαν ἐστερέωσε δι' ὑπερφυσάτων
 θαυμάτων, διὰ τῶν ὁποίων ἀπέδειξεν ἐν ταύτῳ τὴν ἰδίαν θεότητα,
 ὥστε νὰ ἐκφωνῶσι θαυμάζοντες ὅσοι τὸν ἠκολούθουν, «Ὅτι οὐδέ πο-
 τε ἐφάνη οὕτως ἐν τῷ Ἰσραὴλ» (Ματθ. θ. 33). Τόσον δὲ
 ἰσχυρότερα καὶ δραστήριος ἐστάθη ἡ διδασκαλία του, ὅσον περισσοτέ-
 ρον ἐβεβαίωθη ἀπὸ τὴν ἀγιωτάτην αὐτοῦ διαγωγὴν, ἥτις ἐμαρτύρη-
 σε τρανῶς τὴν τελειοτάτην ἀρετὴν του, ἐπειδὴ μόνος αὐτὸς

(α) Λουκ. 6, 40. — (β) Λουκ. 6, 46. — (γ) Ἰωάν. 8, 24. — (δ) Μαρκ. 7, 5—23. — (ε) Ματθ. κγ, 1, 33. — (ζ) Ματθ. 5, καὶ ς. — (η) Ματθ. ς, 33. —
 (θ) Ματθ. κε, 1, 46. — (ι) Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, ἵνα
 πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν υἱὸν καὶ πιστεύων εἰς αὐτὸν ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον» (Ἰωάν. ς, 40).
 καί, Ἐγὼ εἰμι (ὁ Μεσσίας) ὁ λαλῶν σοι (Ἰωάν. 8, 26)· καὶ πρὸς τὸν ἐκ γενετῆς
 τυφλὸν προσδιαλεγόμενος «Ὁ λαλῶν μετὰ σοῦ, εἶπεν, ἐκείνός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ
 Θεοῦ» (αὐτ. θ, 35—37). κτλ.

ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ (Α'. Πέτρ. 6, 22).

Σημ. Β'. Ἡ ἱστορία τῆς ζωῆς τοῦ κυρίου Ἰησοῦ καὶ αἱ σωτηριῶδες αὐτοῦ διδασκαλαὶ περιέχονται ἀκριβῶς εἰς τὰ Δ'. Εὐαγγέλια, τὰ ὅποια χρῆστούμεν νὰ σεβώμεθα ὡς ἐτελέστατον κανόνα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀρετῆς.

Σημ. Γ'. Ἀπὸ τὴν περὶ τὸν Σωτῆρα ἄκραν φροντίδα τῆς παναγίας αὐτοῦ μητρός, ὅποτε ἦτο ἀκόμη παιδίον (α), καὶ ἀπὸ τὴν πρὸς αὐτὴν ὑπακοὴν αὐτοῦ (β) καὶ τὴν μετὰ τῶν διδασκάλων συναναστροφὴν του (γ) μαθάνουσιν οἱ γονεῖς μὲν νὰ ἐπιμελῶνται μὲ πολλὴν φροντίδα καὶ νὰ διδάσκωσι τὰ τέκνα των τὰ καλὰ, τὰ δὲ τέκνα νὰ ὑπακούωσιν εἰς αὐτούς, καὶ νὰ ἔχωσι συναστροφὰς τιμίας καὶ μετὰ σοφῶν ἀνθρώπων, διὰ νὰ μαθάνωσιν ἀπ' αὐτοῦ τῶν ἡθῶν τὴν χρηστότητα.

Σημ. Δ'. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς περιετμήθη, καὶ ἐπλήρωσεν ὅλας τὰς διαταγὰς τοῦ νόμου, τοῦ ὁποίου αὐτὸς ἦτο δοτῆρ καὶ ποιητής· ἐντεῦθεν μαθάνομεν, ὅτι πᾶς Χριστιανός, εἴτε διδάσκαλος, εἴτε οἰκοδεσπότης, εἴτε ὅποιασδήποτε τάξεως, πρέπει νὰ φυλάττη πρῶτος αὐτὸς ὅ,τι καλὸν παραγγέλλει καὶ συμβουλεύει εἰς τοὺς ἄλλους.

ΑΡΘΡΟΝ Δ'.

§. 1. Τὸ τέταρτον ἄρθρον τοῦ ἱεροῦ Συμβόλου μᾶς διδάσκει, ὅτι ὁ Σωτῆρ ἡμῶν ἐτελεύτησε τὴν ἀγιωτάτην αὐτοῦ ζωὴν μὲ σταυρικὸν θάνατον, καὶ ἐτάφη σωματικῶς.

Σημ. Α'. Ἀνήκουστος ἐστάθη τῶν Ἰουδαίων ἡ πώρωσις καὶ τυφλότης· αὐτοὶ ἦσαν πεπληροφορημένοι ἀπὸ τὰς προφητείας διὰ τὴν μέλλουσαν τοῦ Χριστοῦ ἔλευσιν· προεικόνιζον αὐτὸν συχνῶς εἰς τὴς ἱεροτελεστίας καὶ τὴς θυσίας των· ἔδλεπον τὰ προκηρυχθέντα σημεῖα τῆς σωτηριῶδους αὐτοῦ ἐλεύσεως εἰς τὴν γῆν· εὐηργετοῦντο καθ' ἡμέραν ἀπὸ τὰ θαύματά του· ἤκουον τὴν ἀγιωτάτην αὐτοῦ διδασκαλίαν· καὶ ὁμως ἐν τούτοις οὔτε τὸν ἐγνώρισαν, οὔτε τὸν ἐδέχθησαν (δ), ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου τὸν ἀπέβαλον ὡς ψεύστην καὶ πλάνον, καὶ τὸν κατεδίκανον εἰς θάνατον, θάνατον ὁμως, ὅστις ἐχρημάτισεν ἡ ζωὴ καὶ σωτηρία τοῦ

(α) Λουκ. 6, 44—51. καὶ Ματθ. 6, 46. — (β) Λουκ. 6, 51. — (γ) Εὐρὼν αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ καθεζόμενον ἐν μέσῳ τῶν διδασκάλων. αὐτ. 46. — (δ) Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. Ἰωάν. 8, 14.

κόσμου. Ἀποφασίσαντες δὲ τὸν θάνατόν του, ἐπλήρωσαν τὴν αἰώνιον βουλὴν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἦτο νὰ ἀποθάνῃ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Οὕτω λοιπὸν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, φαγὼν μετὰ τῶν Ἀποστόλων τὸ τελευταῖον πάσχα (α), καὶ διατάξας τὸ μυστήριον τῆς μεταλήψεως (β) τὴν αὐτὴν νύκτα, ὑπέμεινε νὰ προσδοθῆ εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀληθείας ἀπὸ τὸν μαθητὴν του Ἰούδαν τὸν Ἰσκαριώτην (γ), νὰ συρθῆ ἀπὸ τὰ κριτήρια ὡς παράνομος ὁ τοῦ νόμου δοτὴρ (δ), καὶ τέλος νὰ κατακριθῆ εἰς τὸν ἐπονείδιστον σταυρικὸν θάνατον. Πιλάτος, Ῥωμαῖκὸς ἡγεμὼν τῆς Ἰερουσαλήμ, Πόντιος τὴν πατριδα, κατεδίκασε τὸν ἀθῶον Ἰησοῦν (ε). Αὐτὸς δὲ ὁ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀφ' οὗ προσηυχῆθη θερμῶς εἰς τὸν οὐράνιον αὐτοῦ πατέρα καὶ παρέδωκεν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ ὄλους τοὺς πιστοὺς, μετὰ πολλὰς καὶ διαφόρους ἀτιμίας καὶ βασάνους προσηλώθη εἰς τὸν σταυρόν, καὶ ὑπομείνας τὰς φρικτὰς ἐκείνας ὀδύνας τῶν ἀγίων του παθῶν τέλος ἐξέπνευσε· καὶ ὁ μὲν ἥλιος ἐσκοτίσθη, καὶ ἡ γῆ ἐσεισθη, καὶ πᾶσα ἡ κτίσις ἠλλοιωθῆ διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀθανάτου Δημιουργοῦ τῆς, καὶ πολλοὶ νεκροὶ ἀπὸ τὰ μνήματ' ἀνέστησαν, καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο, διὰ τοῦ ὁποίου προεικονίζετο σαφῶς ἡ καταστροφὴ τοῦ ναοῦ καὶ τὸ τέλος τῆς νομικῆς λατρείας (ζ)· οἱ δὲ ἀναίσθητοι σταυρωταὶ του μὴ ἀρκεσθέντες εἰς τὴν τόσῃ σκληρότητά των, ἔνυξαν μὲ τὴν λόγχην τὴν πλευρὰν τοῦ ἤδη ἀποθανόντος Ἰησοῦ, καὶ ἰδοὺ ἐξῆλθεν ἐκ τῆς ἀγίας ταύτης πληγῆς αἷμα καὶ ὕδωρ (η) εἰς τύπον τῶν δύο μυστηρίων, τοῦ βαπτίσματος λέγω καὶ τῆς μεταλήψεως, τὰ ὁποῖα εἶχε προσδιορίσειν. Ἔτι ζῶν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὁ Σωτὴρ ἐξεφώνησε τοῦτον τὸν μυστηριώδη λόγον «Τετέλεσται» (Ἰωάν. ιθ, 30), μὲ τὸν ὁποῖον ἐφάνέρωσεν, ὅτι ἐκείνην τὴν ὥραν ἔλαβον τέλος ὅλαι τῆς παλαιᾶς διαθήκης αἰ θυσίαι, τὰ μυστήρια, αἱ ἱεροτελεστῖαι, αἱ προφητεῖαι καὶ αὐτὸς ὁ νόμος· τ ἔ λ ο ς γ ἄ ρ νόμου ὁ Χριστός (Ῥωμ. ι, 4). Ὁ ἅγιος Παῦλος παρατηρεῖ μέγιστον μυστήριον εἰς τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ. Ὁ νόμος εἶχεν ἐπικατάρaton τὸν κρεμᾶμενον ἐπὶ ξύλου (Δευτερ. κα, 23)· ὑπὸ κατάραν δὲ ἡμεθα καὶ ἡμεῖς διὰ τὴν ἁμαρτίαν· ἀνέλαβε λοιπὸν εἰς ἑαυτὸν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τὴν

(α) Ματθ. κς, 19—20. — (β) Λουκ. κβ, 19—20. — (γ) Λουκ. κβ, 3, 4. — (δ) Ματθ. κς, 57. Λουκ. κγ, 5, 7. — (ε) Ἰωάν. ιθ, 16. — (ζ) Ματθ. κς, 26—54. — (η) Ἰωάν. ιθ, 34.

κατάραν, διὰ τὴν μᾶς ἐξαγοράσῃ ἀπὸ τὴν κατάραν τοῦ νόμου, καὶ τὴν εὐλογηθῶσιν ὅλοι οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύοντες κατὰ τὴν πρὸς Ἀβραὰμ ὑπόσχεσιν τοῦ Θεοῦ (α). Ὁ ἐσταυρωμένος Ἰησοῦς τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς σταυρώσεώς του πρὸς τὸ ἑσπέρας κατεβιβάσθη ἀπὸ τὸν σταυρὸν ὑπὸ Νικοδήμου καὶ Ἰωσήφ τοῦ ἐξ Ἀριμαθαίας, καὶ ἐτάφη εἰς μνῆμα καινόν (β). Τοῦτο εἶναι ἡ πληρεστάτη βεβαίωσις τοῦ ὅτι ὁ Χριστὸς ἀπέθανε τῷ ὄντι σωματικῶς.

Σημ. Β'. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐσταυρώθη τὸ τριακοστὸν τρίτον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἐπὶ Τιβερίου Καίσαρος Ῥώμης, ἡγεμονεύοντος εἰς τὴν Ἰουδαίαν τοῦ Ποντίου Πιλάτου, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει τὸ ἅγιον Σύμβολον διὰ τρεῖς αἰτίας· α) διὰ τὴν βεβαιωθῆ καὶ διὰ τῆς χρονολογίας ἢ ἀλήθειας τῆς ἱερᾶς ἱστορίας· β) διὰ τὴν φανῆ ἢ πληρῶσις τῆς τοῦ Ἰακώβ προφητείας περὶ τοῦ ὅτι ἐμελλον τὴν χάσσει τὴν κυριαρχίαν των οἱ Ἰουδαῖοι, ὑποταχθέντες εἰς τὸν ζυγὸν τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας· γ) διὰ τὴν ἀποδειχθῆ σαφέστατα ἢ ἀθωότης τοῦ ἀναμαρτήτου Ἰησοῦ, ὅτι ἀπέθανεν οὐχὶ ἀκρίτως ἀπὸ τὸν ὄχλον, ἀλλ' ἐξετασθεὶς ἔμπροσθεν ἀλλοφύλου κριτοῦ, ὅστις ὠμολόγησε παρρησίᾳ, ὅτι δὲν εὔρεν οὐδεμίαν αἰτίαν εἰς αὐτὸν (γ).

Σημ. Γ'. Τρία τινὰ πρέπει νὰ σημειώσωμεν εἰς τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ· α) ὅτι ὑπέμεινε τὰς ὀδύνας τῶν ἀγίων του παθῶν ἐκουσίως, καὶ ἔπαθε μόνον σωματικῶς ὡς ἄνθρωπος, ἀλλ' οὐχὶ ὡς Θεὸς ἀπαθής· β) ὅτι ἔπαθεν ἀθωότατος ὢν· γ) ὅτι ἔπαθεν ὑπομονητικώτατα μετ' ἄκρας ὑποκοῆς μὲν πρὸς τὸν Θεόν, ἀγάπης δὲ πρὸς τοὺς ἐχθρούς του. Ἐνταῦθεν συμπεραίνομεν, ὅτι καὶ ἡμεῖς ὡσαύτως πρέπει νὰ ὑπομένωμεν τὰς θλίψεις, καὶ μάλιστα ὅταν πάσχωμεν ἀναιτίως καὶ μετ' ἀθωότητος, προσέχοντες πάντοτε νὰ μὴ περιπέσωμεν εἰς τινὰ μεγάλην ἁμαρτίαν, ὥστε νὰ παιδευθῶμεν δικαίως δι' αὐτήν.

§. ια'. Ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ ἀληθὴς θυσία, διὰ τῆς ὁποίας κατηλλάγημεν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ὅσοι πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν τὸν θεῖον μεσίτην δικαιοῦνται καὶ σώζονται.

Σημ. Α'. Ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ εἶναι θυσία· διότι αὐτὸς προσήνεγ-

(α) Γαλάτ. γ, 13—14. «Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς καταράς τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα (γέγραπται γάρ, Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμᾶμενος ἐπὶ ξύλου), ἵνα εἰς τὰ ἔθνη ἡ εὐλογία τοῦ Ἀβραὰμ γένηται ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ».

— (β) Ἰωάν. ιθ, 38—42. Λουκ. κγ, 50. Μάρκ. ιε, 46. Ματθ. κζ, 59. — (γ) Ἰωάν. ιθ, 6.

κεν ἑαυτὸν θυσίαν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πατέρα, σφαγείς ὡς ἀμνὸς ἀκακος, διὰ τὰ τὸν ἐξίλεωσεν καὶ ἔπαθεν ὡς τὰ ἦτο αὐτὸς ὁ ἀμαρτήσας ἄνθρωπος, ἀναλαβὼν ὁ ἀθῶος καὶ ἀναμάρτητος εἰς ἑαυτὸν τὴν ποινὴν ἐκείνην, ἣτις ἔπρεπεν εἰς τὸν ἀμαρτήσαντα Ἀδάμ, καὶ οὕτως ἱκανοποίησε τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ (α). Ποία θυσία τοῦ παλαιοῦ νόμου ἦτο δυνατὴ νὰ δικαιώσῃ τὸν ἀμαρτωλὸν ἄνθρωπον; Μὲ ταύτην τὴν ἀληθῆ θυσίαν ἔλαβε τέλος ἡ θυσία τοῦ Ἀαρῶν, ἣτοι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἣτις ἐρίνετο πρὸς ταύτης εἰκονισμόν. Καὶ ὁ Χριστὸς ἐστάθη ὁ μόνος καὶ αἰώνιος ἀρχιερεὺς· διότι πλὴν αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ ἦναι ἄλλη θυσία (β). Διὰ τοῦτο ὠνομάσθη καὶ ἀπὸ τὸν Θεὸν αὐτὸν Ἱερεὺς, οὐ χί ὁ μ ω ς κα τὰ τ ῆ ν τ ᾶ ξ ι ν Ἀ α ρ ῶ ν, ἀ λ λ ᾶ κα τὰ τ ῆ ν τ ᾶ ξ ι ν Μ ε λ χ ι σ ε δ ῆ κ, δ η λ α δ ῆ ἀ π ᾶ τ ω ρ εἰς τὴν γῆν, ἀμῆτωρ εἰς τὸν οὐρανόν, ἀγενεαλόγητος, αἰώνιος (γ).

Σημ. Β'. Τρεῖς ἰδιότητες ἄπειροι τοῦ Θεοῦ φανερόνται ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ θεανθρώπου Ἰησοῦ· α) ἡ ἄπειρος εὐσπλαγγία αὐτοῦ, διὰ τὴν ὁποίαν παρέδωκεν εἰς θάνατον τὸν μονογενῆ καὶ ὁμοούσιον αὐτοῦ υἱὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἐχθρούς του (δ)· β) ἡ ἄπειρος δικαιοσύνη αὐτοῦ, ἣτις δὲν συνεχώρησε τὸ ἡμέτερον πταίσμα, πᾶρξεν διὰ τελειοτάτης ἱκανοποιήσεως (ε)· γ) ἡ ἄπειρος σοφία αὐτοῦ, διὰ τῆς ὁποίας εὐρηκε τὸσον θαυμάσιον μέσον νὰ ἐκχύσῃ εἰς ἡμᾶς τὸν ποταμὸν τῆς ἀγαθότητός του, χωρὶς νὰ βλάψῃ τὴν δικαιοσύνην του (ζ). Ἀπέθανε δὲ ὁ Χριστὸς ὑπὲρ πάντων (Β. Κορινθ. ε, 15), καὶ δὲν εἶναι οὐδεὶς, ὅσον ἂν ἦναι ἀμαρτωλός, ὅστις δὲν δύναται νὰ σωθῇ διὰ ταύτης τῆς χάριτος· φθάνει μόνον νὰ δεῖξῃ τὴν θέλησίν του διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, τὸν ὁποῖον πρέπει ἀδιστακτικῶς νὰ ὁμολογήσῃ σωτήρα τοῦ κόσμου καὶ μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· εἰδὲ μὴ ἄλλως, χωρὶς δηλονότι τῆς πίστεως ταύτης, δὲν δύναται οὐδεὶς νὰ σωθῇ, ὅτι δὲν εἶναι σωτηρία, εἰμὴ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ (η). Ὅταν δὲ λέγω πίστιν, ἐννοῶ τὴν ζῶσαν καὶ δι' ἀγάπης ἐνεργουμένην (Γαλάτ. ε, 6).

ΑΡΘΡΟΝ Ε'.

§. 16'. Τὸ πέμπτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως μᾶς διδάσκει, ὅτι ὁ σαυρωθεὶς καὶ ταφεὶς θεάνθρωπος Ἰησοῦς ἀνέστη τὴν τρίτην ἡμέραν.

Σημ. Ἀδύνατον ἦτο νὰ κρατήσῃ τάφος τὴν ζωὴν (θ)· διὰ τοῦτο ἀφ' οὗ

(α) Ἐβρ. θ, 41-44. — (β) Ἐβρ. ζ, 24. — (γ) Ἐβρ. ε, 10. — (δ) Ἰωάν. γ, 16. — (ε) Ῥωμ. γ, 24, 22. — (ζ) Ῥωμ. ια, 33. — (η) Ἰωάν. γ, 18. — (θ) Πράξ. 6, 24.

ἐτάφη ὁ Σωτὴρ τὴν παρασκευὴν, καὶ ἔμεινεν εἰς τὸν τάφον τὸ σάββατον, ἀνέστη καθὼς προεῖπε (α) τὴν τρίτην ἡμέραν, ἣ τις Κυριακὴ καὶ Ἀνάστασις ἀπὸ τοὺς πιστοὺς ὀνομάζεται, ὡς μνήμην ἔχουσα τῆς τοῦ Κυρίου ἀναστάσεως. Ἄναστας δὲ ὁ Χριστὸς μᾶς ἐβεβαίωσε· α) ὅτι εἶναι ὁ ἀληθὴς σωτὴρ ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς (β)· β) ὅτι ἐνίκησε τὸν θάνατον (γ), καὶ γ') ὅτι εἶναι πραγματικὴ καὶ τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως ἡ ἐλπίς (δ). Ἐφανερῶθη δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασίν του πολλαχίς εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ εἰς ἄλλους πολλοὺς (ε), καὶ διὰ μιᾶς εἰς πεντακοσίους πιστοὺς, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (ζ). Ἐκ τούτων ὅλων τῆς μαρτυρίας ἐβεβαιώθη ἡ ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ. Πρέπει δὲ ἡ μαρτυρία αὐτῶν νὰ ᾔηται ἀληθῆς διὰ τρεῖς μάλιστα αἰτίας. α) Διότι, ἐὰν δὲν ἀνίστατο ἀληθῶς ὁ Χριστός, δὲν συνέφερον εἰς τοὺς Ἀποστόλους νὰ κηρύξωσι ψευδῶς τὴν ἀνάστασίν του, ἐπειδὴ οὐ μόνον δὲν εἶχον ἐκ τούτου οὐδὲν κέρδος, ἀλλ' ἤθελον οὕτως ἐπισπάσειν εἰς ἑαυτοὺς περισσώτερον καὶ τὸ μῖσος τῶν ἀγρίων Ἰουδαίων. Ἐξ ἐναντίας μάλιστα συνέφερε νὰ σιωπήσωσι τὴν ἀνάστασιν, διὰ νὰ ἀποφύγωσι τὸν ἐκ τῶν Ἰουδαίων διωγμὸν. β) Αὐτοὶ πρῶτον ἐκήρυξαν τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ· εἰς τὴν αὐτὴν δηλονότι πόλιν, εἰς τὴν ὁποίαν πρό τινων ἡμερῶν εἶχε σταυρωθῆν ὁ Χριστός· ἐὰν τὸ κήρυγμά των δὲν ἐβεβαίονετο μὲ πολλὰς μαρτυρίας, πῶς ποτε ἐτόλμων νὰ τὸ πλάσωσι; γ) Εἰς τοῦτο τὸ κήρυγμα ἐπίστευον καθ' ἡμέραν χιλιάδες ψυχῶν, ἂν καὶ οὕτω κατεδιώκοντο ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους. Πῶς ποτε μετὰ τοσαῦτα ἐμπόδια ἤθελον τρέχειν οὗτοι εἰς τὸ βάπτισμα, ἐὰν δὲν ἐπληροφροῦντο περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ πράγματος; Ἐντεῦθεν ἐξελέγχεται ψευδὴς ὁ παρὰ τῶν Ἰουδαίων φημισθεὶς λόγος, ὅτι ἐξέκλεψαν ἀπὸ τὸν τάφον τὸν Χριστὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· α) διότι οὗτοι δὲν ἠδύναντο νὰ κάμωσι τοῦτο διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ τάφου φύλαξιν τῶν στρατιωτῶν (η)· β) διότι δὲν ἤθελον νὰ τὸ κάμωσιν ὡς πάντῃ ἀσύμφορον εἰς αὐτούς, καὶ κέρδους μὲν οὐδενός, ἀλλὰ θλίψεων μάλιστα πολλῶν ἀφορμὴν.

(α) Μάρκ. θ, 31. — (β) Ῥωμ. α, 4. — (γ) Ὡσηζ', ιγ, 14. — (δ) Α'. Θεσσαλον. δ, 14. — (ε) Σημειωτέον ὅτι ἐνδεκάκις ἐμφανισθέντα τοῖς πιστοῖς μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὸν Ἰησοῦν εὐρίσκουσιν οἱ Πατέρες ἐν ταῖς Γραφαῖς (βλ. Φωτ. Ἀμφιλόχ. Ζητ. ρλε. σελ. 312. ἐμῆς ἐκδόσεως). Σημ. ἐκδ. — (ζ) Α'. Κορινθ. ιε, 6. — (η) Ματθ. κζ, 66.

ΑΡΘΡΟΝ Σ΄.

§. ιγ'. Από τὸ ἕκτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου μαθηθόμεν ὅτι ὁ ἀναστάς Ἰησοῦς Χριστὸς ἀνελήφθη μὲ τὸ σῶμά του ἐνδόξως εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

Σημ. Α'. Ἀφ' οὗ ἐπληροφόρησε τοὺς μαθητάς του ὁ Σωτὴρ τὴν ἑαυτοῦ ἀνάστασιν πολλὰκις φανερωθεὶς εἰς αὐτούς, καὶ ἐδίδαξεν αὐτοὺς ὅσα προσήκουσιν εἰς τῆς Ἀποστολῆς αὐτῶν τὸ ἀξίωμα δι' ὧν ἡμερῶν τεσσαράκοντα (α), ὑπεσχέθη τέλος εἰς αὐτοὺς τὸ ἅγιον Πνεῦμα (β)· καὶ ἐλθὼν μετ' αὐτῶν εἰς Βηθανίαν ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν εὐλόγησεν αὐτούς, καὶ ἐν τῷ εὐλογεῖν ἐπήρθη ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐπὶ νεφέλης φωτεινῆς, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς (γ). Σημαίνει δὲ ἡ ἐκ δεξιῶν κάθισις, ὅτι ἔλαβε τὴν θείαν δύναμιν καὶ δόξαν, ἥτις ἦτο μὲν πάντοτε ἀχώριστος ἀπ' αὐτὸν ἀπ' αἰῶνος, ἐκρύπτετο δὲ εἰς τὴν γῆν ὑπὸ τὸ κάλυμμα τῆς ἀνθρωπότητος (δ). Ἡ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνάληψις τοῦ Σωτῆρος μᾶς βεβαιώνει, ὅτι διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἠνοίχθη καὶ εἰς ἡμᾶς ὁ οὐρανός, ὅπου καὶ ἡμεῖς ποτε θέλομεν παραληφθῆν, πρὸδρομον ἔχοντες αὐτὸν τὸν ἡμέτερον Σωτῆρα (ε).

Σημ. Β'. Ἐκ τούτου ἔπεται, ὅτι πρέπει νὰ ὑψώωμεν τὰς καρδίας μας ἀπὸ τὰ γῆϊνα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἀφιερόντοντες τὰς ἐλπίδας μας εἰς τὸν Σωτῆρα καὶ μελετῶντες τὴν μέλλουσαν εὐδαιμονίαν μας (ζ).

ΑΡΘΡΟΝ Ζ΄.

§. ιδ'. Τὸ ἕβδομον ἄρθρον τοῦ ἀγίου Συμβόλου μᾶς βεβαιώνει, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του θέλει πάλιν ἐλθεῖν εἰς τὴν γῆν, νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἡ βασιλεία του δὲν θέλει ἔχειν οὐδέποτε τέλος.

Σημ. Α'. Ἡ πρώτη ἔλευσις τοῦ Μεσίου εἰς τὴν γῆν ἐστάθη εὐσπλαγχνικὴ καὶ ταπεινὴ, ἡ δευτέρα θέλει χρηματίσειν ἐνδοξος καὶ φρικώδης· εἰς ἐκείνην ἦλθε διὰ νὰ σώσῃ, εἰς ταύτην θέλει ἐλθεῖν νὰ κρίνῃ τὸν κόσμον (η). Ἡ αἰτία τῆς δευτέρας ταύτης ἐλεύσεως εἶναι ἡ πλήρωσις τῆς ἀδεκάστου δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ ἀποδώσῃ ἐκάστω κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ (θ), καὶ ἀπαρτίσῃ τὸ ἔργον τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως, καθότι ἡ περιποιηθεῖσα διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐλ-

(α) Πράξ. α, 3. — (β) Αὐτ. 8. Ἰωάν. ιδ, 16—17. — (γ) Πράξ. α, 40. Κολοσσ. γ, 1. — (δ) Ἰωάν. ιζ, 4—8. — (ε) Ἐβρ. ς, 20. — (ζ) Κολοσσ. γ, 1—2. — (η) Ματθ. κς, 31—32. — (θ) Β'. Κορινθ. ε, 10.

πιζομένη ὑπὸ τῶν ἀληθῶν Χριστιανῶν εὐδαιμονία δὲν εἶναι ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ φυλάττεται εἰς τοὺς οὐρανοὺς (α). Ἀποδεικνύεται δὲ ἡ δευτέρα τοῦ Χριστοῦ παρουσία οὐχὶ μόνον ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν περὶ ὑπάρξεως Θεοῦ καὶ προνοίας καὶ θεότητος τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς δι' αὐτοῦ σωτηρίας τοῦ κόσμου λόγων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ συνειδότης ἐκάστου ἀνθρώπου, τοῦ ὁποῦ ἡ φυσικὴ αἴσθησις πληροφορεῖ ἕκαστον ὅτι μένουσιν ἀμοιβαί τοὺς ἀγαθοὺς καὶ πονηροὺς μετὰ τὴν παρούσαν ζωὴν (Μερ. Α'. Τμ. Α'. §. ι. Σημ.). Θέλει δὲ κρίνειν ὁ φοβερός κριτὴς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀγαθοὺς καὶ πονηροὺς, καὶ ἀπίστους καὶ πιστοὺς, τοὺς μὲν ἀπίστους κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον (β), τοὺς δὲ πιστοὺς κατὰ τὰς θείας αὐτοῦ ἐντολάς, ἐξετάζων τὰ ἔργα ἐκάστου, τὰ ὅποια ὡς καρδιογνώστης ἀκριβῶς διακρίνει χωρὶς τινῶν μαρτύρων καὶ κατηγορῶν· καὶ τοὺς μὲν ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ υἱοὺς καὶ υἱοὺς τῆς ἀναστάσεως θέλει ἰδεῖν μὲ πατρικοὺς καὶ εὐμενεστάτους ὀφθαλμοὺς, καὶ ὀνομάσας αὐτοὺς δούλους πιστοὺς, πρίβατα ἴδια, φίλους, εὐλογημένους, καὶ ἐπαινήσας παρρησίᾳ τὴν πίστιν αὐτῶν καὶ ἀγάπην πρὸς τοὺς πτωχοὺς ἀδελφούς, θέλει τέλος ἀξιῶσειν αὐτοὺς τῆς αἰωνίου χαρᾶς καὶ τῶν ἀκατανόητων καὶ ἀνεκλαλήτων αὐτοῦ ἀγαθῶν (γ)· ἐξ ἐναντίας πάλιν τοὺς ἀσεβεῖς καὶ κακούργους θέλει ἰδεῖν μὲ ὀφθαλμοὺς ὀργῆς, καὶ ὀνομάσας αὐτοὺς ἐρίφια ἀχάριστα καὶ κατηραμένα, καὶ θεατρίσας τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν καὶ ἀσπλαγχνίαν πρὸς τοὺς πτωχοὺς ἀδελφούς, θέλει τέλος ἐξορίσειν αὐτοὺς εἰς τὸν τόπον τοῦ κλαυθμοῦ, τὴν σκοτεινὴν κατοικίαν τῶν πονηρῶν πνευμάτων, ὅπου θέλουσι βεβηλοῦσθαι αἰωνίως διὰ τὴν πονηρίαν των (δ). Θέλει δὲ γείνει ἐξαίφνης ἡ ἔλευσις τοῦ Κριτοῦ· ἐξαίφνης κλονηθήσεται ἡ γῆ, καὶ σκοτισθήσεται ὁ ἥλιος μετὰ τῆς σελήνης, καὶ πεσοῦνται οἱ ἀστέρες ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ σαλευθήσονται αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν, καὶ ἠχήσει φοβερῶς ἡ σάλπιγξ τῶν Ἀρχαγγέλων, καὶ ἀναστήσονται εὐθὺς πρὸς τὸν ἦχον ὅλοι οἱ ἀπ' αἰῶνος νεκροί, καὶ ἀρπαγήσονται μετὰ τῶν ζῶντων ἐν νεφέλαις, καὶ παρασταθήσονται ἔμπροσθεν τοῦ ἐνδόξου θρόνου τοῦ φοβεροῦ κριτοῦ, καὶ διαχωρισθήσονται εἰς μὲν τὰ δεξιὰ οἱ δίκαιοι, εἰς δὲ τὰ ἀριστερὰ οἱ ἀσεβεῖς (ε), καὶ ἀνοιχθήσονται τὰ βιβλία τῶν πράξεών των, ἐκά-

(α) Β'. Θεσσαλον. α. 6—7. — (β) Ῥωμ. 6, 12—15. — (γ) Ματθ. κε. — (δ) Ματθ. κε, 44—46. καὶ Ἰουδ. α, 14—15. — (ε) Ματθ. κδ, 29—31. κε, 31. Μάρκ. ιγ, 24—27. Λουκ. ιζ, 20—37. καὶ κα, 8—36, καὶ Α'. Θεσσαλον. δ, 15—17.

ετου δηλονότι ἡ συνείδησις, ἐξελέγχουσα τὰ ἰδιά των ἔργα, κατὰ τὰ ὅποια θέλει ἀνταμείψει αὐτοὺς ὁ δίκαιος κριτής (α). Πότε δὲ θέλει εἶσθαι ἡ ἡμέρα αὕτη ἡ φοβερὰ, οὐδεὶς γινώσκει (β), τοῦ Θεοῦ τοῦτο οἰκονομήσαντος, διὰ νὰ ἤμεθα πάντοτε ἔτοιμοι· ἀλλ' ὅμως καταλέγει τινὰ σημεῖα ἡ θεία Γραφή, διὰ τῶν ὁποίων δυνάμεθα νὰ ἐνοήσωμεν τὴν πλησίαν τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Τὰ πρῶτιστα δὲ τούτων καὶ ἀναμφίβολα εἶναι ὁ πληθυσμὸς τῆς ἀνομίας (γ), ἡ καταφρόνησις τῆς ἀρετῆς (δ) καὶ ἡ ἐξουδένωσις τῆς θρησκείας (ε). Ἀφ' οὗ τοιοιουτρόπως πληρωθῆ τῆς κακίας τὸ μέτρον, τί ἄλλο μένει, εἰ μὴ νὰ ἔλθῃ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ νὰ τὴν ἐκρίζῃ, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Πενταπόλεως καὶ τῶν Ἀμορραίων (ζ) ;

Σημ. Β'. Τὸ περὶ τῆς ἐσχάτης κρίσεως καὶ ἀνταποδόσεως δόγμα μᾶς ὑποχρεώνει νὰ ζῶμεν εὐσεβῶς καὶ μὲ φόβον Θεοῦ (η).

ΑΡΘΡΟΝ Η'.

Γ'. Μέρους τοῦ Συμβόλου.

§. ιε. Τὸ ὄγδον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως περιέρχει τὴν διδασκαλίαν τὴν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ τρίτου προσώπου τῆς ἁγίας Τριάδος, τὸ ὅποιον ὁμολογοῦμεν, ὅτι εἶναι ἀληθὴς Θεὸς ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἀβήρτως ἐκπορευόμενον (θ), πανάγιον, κύριον, καὶ ζωοποιόν, ζωογονοῦν πνευματικῶς ὅλους τοὺς πιστοὺς. Ἐκ τούτου ἐμπνευσθέντες οἱ Προφῆται ἐλάλησαν τὰς μυστηριώδεις αὐτῶν προφητείας.

Σημ. Α'. Τὸ πανάγιον Πνεῦμα εἶναι συνάναρχον μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, συμπροσκυνούμενον μετ' αὐτῶν καὶ συνδοξαζόμενον ἀπ' αἰῶνος. Δι' αὐτοῦ ἐδημιουργήθη καὶ συντηρεῖται ὁ κόσμος (ι), καὶ τοῦτο ἔστειλεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ τὴν ἀνάληψίν του εἰς τοὺς Ἀποστόλους (κ), καὶ δι' αὐτῶν εἰς ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν, δηλονότι εἰς ὅλους τοὺς πιστοὺς, κατὰ τὴν προφητείαν τοῦ Ἰωήλ (λ). Διάφοροι δὲ εἶναι τοῦ παναγίου Πνεύματος αἱ ἐνέργειαι διὰ τῶν ὁποίων ἀπρητίσθη τῶν ἀνθρώπων ἡ σωτηρία· καὶ α) εἶναι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦ ὁ-

(α) Δανιήλ, ζ, 9—10, καὶ Β'. Κορινθ. ε, 40. — (β) Ματθ. κδ, 42, κε, 13. — (γ) Ματθ. κδ, 12. — (δ) Β'. Τιμοθ. γ, 4—4. — (ε) Β'. Θεσσαλ. β, 3, καὶ Α. Τιμοθ. δ, 4. — (ζ) Γενέσ. ιε, 16. — (η) Τίτ. β, 11—13, καὶ Α'. Πέτρ. α, 17. — (θ) Ἰωάν. ιε, 26. — (ι) Τῷ λόγῳ Κυρίου οἰοῦρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πτεῦματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. Ψαλμ. λβ, 6. — (κ) Πράξ. α, 2. 8. — (λ) Ἰωήλ, β, 28.

ποίου ὀδηγεῖ τοὺς πλανωμένους εἰς τὴν πίστιν, ἐπιστρέφει τοὺς ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν, καὶ στερεώνει τοὺς πιστοὺς εἰς τὴν ἀρετὴν· β') εἶναι ὁ ἁγιασμὸς τῶν πιστῶν διὰ τῶν μυστηρίων τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας, περὶ τῶν ὁποίων βέλομεν ὁμιλήσειν ἐφεξῆς· γ') εἶναι ἡ παραμυθία τῶν δικαίων εἰς τὰς θλίψεις αὐτῶν· δ') ὁ φωτισμὸς εἰς τὰς πράξεις τῆς ἀρετῆς διὰ τῆς ὀρθῆς βουλής, διὰ τοῦ Θεοῦ φόβου καὶ δι' ἄλλων μέσων διαφόρων. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἐνέργειαι αὗται τοῦ παναγίου Πνεύματος εἶναι διάφοροι, λαμβάνει καὶ διαφόρους ὀνομασίας ἢ ἐξ αὐτῆς προχουμένη χάρις. Ὅθεν ὀνομάζεται χάρις προηγουμένη, διεγείρουσα, συνεργουσα, δικαιοῦσα. Εἰς δὲ τὸν Ἰσαΐαν ὀνομάζεται, «Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, Πνεῦμα βουλής, καὶ ἰσχύος, Πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, Πνεῦμα φόβου Θεοῦ» (Κεφ. ια, 2). Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τούτων τῆς χάριτος δίδεται εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸν πνευματικῶς νεκρὸν ἢ πνευματικὴ ζωὴ, ὅθεν καὶ ὀνομάζεται Πνεῦμα ζωοποιόν, ὡς χορηγὸν τῆς χάριτος ταύτης. Ἐκ τούτου ἐμπνευσθέντες οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι προσεφήτησαν τὰ μεγαλεῖα τῆς διὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ σωτηρίας τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων (α). Διὰ τοῦτο τοὺς λόγους ἐκείνων σεβόμεθα ὡς λόγια τοῦ Θεοῦ καὶ κανόνα τῆς θεαρέστου ζωῆς.

Σημ. β'. Σημεῖα τοῦ ὅτι κατοικεῖ τοῦ Πνεύματος ἢ χάρις εἰς τὸν Χριστιανὸν εἶναι οἱ ἐπόμενοι ἐννέα καρποὶ αὐτῆς, τοὺς ὁποίους μᾶς παρέδωκεν ὁ θεὸς Παῦλος. α'. Ἀγάπη. β'. Χαρά. γ'. Εἰρήνη. δ'. Μακροθυμία. ε'. Χρηστότης. ς'. Ἀγαθωσύνη. ζ'. Πίστις. η'. Πραότης. θ'. Ἐγκράτεια (Γαλ. ατ. ε. 22).

§. ις'. Διὰ τῆς χάριτος καὶ ἐνεργείας τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐκήρυξαν οἱ Ἀπόστολοι τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ συνήθρισαν ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη μίαν Ἐκκλησίαν.

Σημ. Ἄ. Τὴν πεντηκοστὴν ἡμέραν μετὰ τὴν ἀνάστασίν του ἐπλήρωσε τὴν πρὸς τοὺς μαθητὰς ὑπόσχεσίν του ὁ ἀναληφθεὶς ἤδη Σωτὴρ, καὶ ἔστειλεν εἰς αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦ ὁποίου τῆς ἐπιφοιτήσεως πρῶτιστον σημεῖον ἐστάθη ἢ εἰς τοὺς Ἀποστόλους διανομὴ τῶν διαφόρων γλωσσῶν (β). Μετὰ ταῦτα διεσκορπίσθησαν οἱ Ἀπόστολοι εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ἄνθρωποι ὀλίγοι, ἀδύνατοι, πτωχοί, χωρὶς σοφίαν καὶ εὐγλωττίαν, κηρύττοντες πίστιν καταφρονητικὴν πάσης ἡδυπαθείας, πλήρη

(α) Β. Πέτρ. α, 21.— (β) Μάρκ. ις, 49. Λουκ. κδ, 50. Πράξ. β, 4—4.

θλίψεων καὶ διωγμῶν, ἐναντίαν ἐκ διαμέτρου εἰς τὰς παλαιὰς δόξας τοῦ κόσμου, εἰς καιρὸν, ὅτε ἐπελάγιζεν ἡ ἀμαρτία εἰς ὅλον τὸ πρόσωπον τῆς γῆς καὶ ἦσαν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι βεβηθισμένοι εἰς τὰ πάθη· ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι Ἀπόστολοι, μὲ τοιοῦτον κήρυγμα, εἰς τοιοῦτον καιρὸν, ἠδυνήθησαν νὰ καθαιρέσωσι τὴν πλάνην τῆς εἰδωλολατρείας καὶ νὰ σύρῳσιν εἰς τὴν πίστιν τοὺς τρυφήλους, τοὺς τυράννους τοὺς σοφούς, τοὺς δυνατοὺς ὅλους τοὺς πεπλανημένους ἀνθρώπους καταστρέψαντες ἐξ ὀλοκλήρου ὅλας τὰς δυνάμεις τοῦ ἄδου, τὰς ὁποίας μετεχειρίσθη νὰ ἐμποδίσῃ διαφόρως τὴν κοσμοσωτήριον ταύτην ἐπιχείρησιν. Εἶναι τις φρόνιμος δυνάμενος νὰ ἀμφιβάλλῃ, ὅτι τὸ κατόρθωμα τοῦτο ἦτο τῆς δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου, καὶ ὅτι ἡ πίστις ἐθεμελιώθη εἰς τὴν πέτραν, ἣτις εἶναι ὁ Χριστός;

Σημ. Β'. Ἀφ' οὗ ἐδέχθησαν τὸ Εὐαγγέλιον ὅλα τὰ ἔθνη εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ἐκ τῶν πιστευσάντων συνεκροτήθη ἡ ἀγία κοινότης τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ, ἤγουν ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία δὲν εἶναι περιορισμένη εἰς ἓν μόνον ἔθνος, καθὼς ἡ Ἰουδαϊκὴ, ἀλλὰ συνίσταται ἀπὸ διάφορα γένη πανταχοῦ τῆς γῆς εὐρισκόμενα. Διὰ τοῦτο ἐπληρώθη ἡ πρὸς τὸν Ἀδραὰμ ὑπόσχεσις τοῦ Θεοῦ, ὅτι διὰ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ ἐμελλον νὰ εὐλογηθῶσι ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς (Γεν. κβ, 18).

ΑΡΘΡΟΝ Θ'.

§. ιζ'. Αὕτη ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὸ ἔννατον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως εἶναι μία, ἀγία, καθολικὴ, καὶ Ἀποστολική.

Σημ. Α'. Ἡ εἰς Χριστὸν πίστις ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ τοῦ κόσμου (Μέρ. Α'. Τμ. β'. § β'. Σημ. Α'). δὲν εἶναι λοιπὸν εἰς τὸν κόσμον ἀρχαιότερον ἄλλο παρὰ τὴν Πίστιν τῶν εὐσεβῶν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἣτις κατέχει τὸν θησαυρὸν τῆς πίστεως. Αὕτη ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ ἀπὸ καταβολῆς μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος· διότι μία εἶναι καὶ αἰώνιος ἡ πίστις, τὴν ὁποίαν κατέχει, μία μόνη κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Χριστός, μία μόνη πρὸς σωτηρίαν ὁδός, εἰς τὴν ὁποίαν ὅλοι ἐλπίζουσιν, «Ἐν σῶμα, καὶ ἔν πνεῦμα, εἰς Κύριος, μία πίστις» (Ἐφ. σδ, 4) καὶ, Ἰησοῦς Χριστὸς χθές, καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας» (Ἐβρ. ιγ, 8). Ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῆς κατάστασιν ἔλαβε τρεῖς περιόδους.

Α'. ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκυβέρνηα ὁ Θεὸς τὴν Ἐκκλησίαν μὲ τὰς διὰ ζώσης φωνῆς ἀποκαλύψεις πρὸς τὸν Ἀδὰμ, τὰς

όποίας εκείνος παρέδωκεν εἰς τοὺς ἰδίους ἀπογόνους μέχρι τοῦ Νῶε (α)· ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἐλησμονήθησαν αἱ ἀποκαλύψεις αὐ-
ται διὰ τὴν ἀσεβείαν καὶ εἰδωλολατρείαν τῶν ἀνθρώπων (β), ἠυδόκη-
σεν ὁ Θεὸς νὰ τὰς ἀνανεώσῃ πρὸς τὸν Ἀβραάμ καὶ τοὺς ἀπογόνους
αὐτοῦ μέχρι Μωσέως· ἦτο δὲ τῶν ἀποκαλύψεων τούτων ὑπόθεσις ἡ εἰς
Χριστὸν πίστις, πρὸς τὸν ὁποῖον ὅλοι οἱ εὐσεβεῖς προπάτορες ἀπέβλεπον
κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ θεοσόφου Παύλου (γ).

Β'. τῆς Ἐκκλησίας περίοδος εἶναι ἀπὸ Μωσέως ἕως Χριστοῦ, ὁπότε
ἐκυβερνᾶτο μὲ τὰς διδασκαλίας τῶν Προφητῶν καὶ μὲ τὸν γραπτὸν
Νόμον, ὅστις ἐδόθη παρὰ Θεοῦ διὰ Μωσέως εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ
ῆται ἐναργῆς εἰκὼν τοῦ ἀμαυρωθέντος διὰ κακίαν ἐσωτερικοῦ τῆς καρ-
διάς νόμου θεμέλιον δὲ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου καὶ τῶν Προφητῶν καὶ ὄλων,
ὅσοι ἔζησαν ὑπὸ νόμον, ἦτο ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ἡ μόνη τῶν ἀνθρώπων
ἐλπίς διὰ νὰ ρηθῶσιν εἰς σωτηρίαν. «Πάντες οἱ πατέρες ἡμῶν τὸ
αὐτὸ βρῶμα πνευματικῶν ἔφαγον, καὶ τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔ-
πιον· ἔπιον δὲ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν
ὁ Χριστός» (Α'. Κορινθ. ι, 3—4).

Γ'. τῆς Ἐκκλησίας περίοδος, ἡ μεγαλοπρεπεστάτη καὶ τελειοτάτη,
ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὴν ἀρκωσίων τοῦ Σωτήρος· ἡμῶν, ὁπότε ἡ ἀλή-
θεια τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ ἐκηρύχθη διὰ τῶν Ἀποστόλων εἰς
ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ἐπεσφραγίσθη μὲ τὸ αἶμα πλήθους ἀναριθμήτου
μαρτύρων. Τώρα βλέπομεν τὴν δόξαν Κυρίου οὐχὶ διὰ προφητειῶν καὶ
τύπων, ἀλλ' ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ (Β'. Κορινθ. γ, 18). Ἡ τελευ-
ταία αὕτη περίοδος θέλει διαμένειν μέχρι τῆς συντελείας, «ὅταν ὁ
Χριστὸς παραδῶ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί, ὅταν καταργήσῃ
πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν» (Α'. Κορινθ. ιε, 24).
Καὶ εἰς τὰς τρεῖς ταύτας περιόδους ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐδιώχθη
καὶ διώκεται, ἀλλὰ μένει ἀκλόνητος εἰς τὸν αἰῶνα. Εἰς τὴν πρώτην
περίοδον ἤρχισεν ὁ διωγμὸς αὐτῆς ἀπὸ τὸν Κάιν, ὅστις ἐφόνευσεν τὸν
ἀδελφόν του Ἄβελ· καὶ τῇ ὁδῷ τοῦ Κάιν ἐπορεύθησαν ἀκολούθως ὅλοι
οἱ διώκται (Ἰουδ. στίχ. 11). Οἱ ἀπόγονοι τοῦ φιλοθέου Σὴθ ἐδιώχθη-
σαν ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ ἀσεβοῦς Κάιν (δ), ἕως οὗ ἐπνίγησαν οὗ-
τοι εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Κατακλυσμοῦ, ἡ δὲ Ἐκκλησία τῶν πιστῶν διε-

(α) Ἑβρ. ια, 2. — (β) Ἰησ. Ναυῆ, κδ, 2. — (γ) Α'. Κορινθ. ι, 3—4. καὶ
Ἑβρ. ιβ. — (δ) Γενέσ. 5, 2. 11.

σώθη εἰς τὴν κιβωτόν. Ὡσαύτως καὶ μετὰ τὸν κατακλυσμόν ὑπέμειναν διωγμούς, ὁ Ἄβραάμ καὶ οἱ ἀπόγονοὶ του μέχρι Μωϋσέως. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὗτος εἰς τὴν ἐξ αὐτοῦ ἀρχήσασαν Β, τῆς Ἐκκλησίας περίδον, καὶ ὁ Δαβὶδ ὕψερρον, καὶ ὅλοι οἱ Προφῆται καὶ οἱ δίκαιοι πανταχοῦ εὐρον ἀντιλογίας καὶ διωγμούς, καὶ ὅλοι γενικῶς τῆς παλαιᾶς Διαθήκης οἱ ἀγιώτατοι ἄνδρες ἀπὸ τοῦ δικαίου Ἄβελ ἕως τοῦ Προδρόμου τῆς χάριτος ἐδοκίμασαν μυρίους διωγμούς, καὶ οἱ περισσότεροι θανάτους (α). Εἰς δὲ τὴν τρίτην τέλος περίδον, ὅποτε ἀκμάζει τῆς χάριτος τοῦ Εὐαγγελίου ἡ δύναμις, πρῶτος ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀνέλαβε τὸν ἅγιον τοῦτον πόλεμον ἀρχήσας τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἀπὸ τὸν διωγμὸν τοῦ Ἡρώδου καὶ τελευτήσας ἐπὶ σταυροῦ, καὶ εὐλογήσας δι' ἡμᾶς τὰ πρὸς σωτηρίαν συντείνοντα σταυρικὰ πάθη (β). Οἱ Ἀπόστολοι αὐτὴν ἐμιμήθησαν ὡς διδάσκαλον, ἀποσταλέντες παρ' αὐτοῦ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων (γ), καὶ ἦσαν, ὡς αὐτοὶ μαρτυροῦσι περὶ ἑαυτῶν, ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου καὶ πάντων περιψήμα καὶ παίγιον (δ). Τὴν αὐτὴν τύχην ἔλαβον ἀκολούθως καὶ οἱ ὀπαδοὶ των, οἱ ἐκ τοῦ αἵματός των πλῆθος ἀναβλαστήσαντες ἀναρίθμητιν. Ὅλοι οὗτοι ἐδιώχθησαν, καὶ πάμπολλοι κατεσφάγησαν ὡς πρόβατα ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας τούτου τοῦ κόσμου, καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίων Αὐτοκράτορας ἐκ τῶν ὁποίων δέκα μεγίστους διωγμούς τῶν Χριστιανῶν ἀπαρτίθμει ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία· α.) ἐπὶ Νέρωνος κατὰ τὸ 64 ἀπὸ Χριστοῦ Σωτῆρος ἔτος· β.) ἐπὶ Δομιτιανοῦ κατὰ τὸ 95. γ.) ἐπὶ Τραϊανοῦ τὸ 111. δ.) ἐπὶ Ἀδριανοῦ τὸ 126. ε.) ἐπὶ τῶν δύο Ἀντωνίνων, τοῦ εὐσεβοῦς καὶ τοῦ φιλοσόφου περὶ τὸ 162. ς.) ἐπὶ Σεβήρου τὸ 202. ζ.) ἐπὶ Μαξιμίνου τὸ 235. η.) ἐπὶ Δεκίου τὸ 250. θ.) ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ τὸ 258. ι.) ἐπὶ Διοκλητιανοῦ τὸ 302. Ἰφ' ὅλων τούτων τῶν Αὐτοκρατόρων καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν πεμπομένων ἡγεμόνων ὑπέμειναν τόσας βασάνους οἱ Χριστιανοί, ὅσας καὶ συλλογίζομενος φρίσσει καθείς. Καὶ ἐφεξῆς δὲ συνεχίσθη ὁ διωγμὸς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἕως τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ὅστις κατήργησε τὸ περὶ τοῦ διωγμοῦ ψήφισμα τῶν πρὸ αὐτοῦ Αὐτοκρατόρων καὶ ἐπροξένησεν εἰρήνην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Δὲν ἔπαυσαν ὁμῶς παντάπασιν οἱ κρύφιοι διωγμοὶ τῶν ἀσεβῶν κατὰ τῶν εὐσεβῶν, διὰ τὴν μὴ ἀναφέρω τοὺς ἄλλους, τοὺς καθ' ὅλην τὴν οἰκουμένην διωγμούς τοὺς παρὰ τῶν ἀπίστων

(α) Ματθ. κγ, 35. — (β) Ἑβρ. ιβ, 2. — (γ) Ματθ. ι, 16, — (δ) Α'. Κορινθ. δ, 9—13.

ἐθνῶν γενομένους κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι καὶ μέχρι σήμερον ἐπικρατοῦσι, καὶ καθιρῶνται φανερώς. Μὲ τοὺς διώκτας τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ συγκαταλέγωνται καὶ οἱ αἰρετικοί, περὶ τῶν ὁποίων θέλομεν ὁμιλήσειν κατωτέρω. Τόσον ἐπιμελῶς καὶ πολυτρόπως ὠπλίσθη ὁ ἄδης κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' αὐτὴ μένει πάντοτε σταθερά, ὡς ἐθεμελιώθη ἀπ' ἀρχῆς εἰς τῆς πίστεως τὴν πέτραν, μία καὶ ἡ αὐτὴ διατελουσα εἰς τοὺς αἰῶνας.

Σημ. Β'. Ἡ ἐνότις τῆς Ἐκκλησίας δὲν παραβλάπτεται ἀπὸ τὰς εἰς αὐτὴν ἀναφύσας διαφόρους Αἰρέσεις. Εὐθύς μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος ἤρχισαν νὰ φυτρώνωσι τὰ τέρατα τῶν Αἰρετικῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐγένεμισαν ἀκολούθως ὅλοι οἱ αἰῶνες. Κεφαλαιωδέστεραι δὲ αἰρέσεις ὑπῆρξαν αἱ ἐφεξῆς· α) τῶν Γνωστικῶν ἢ Σιμωνιακῶν ἀπὸ Σίμωνος τοῦ μάγου συγχρόνου τῶν Ἀποστόλων (α. β') τῶν Βαλεντινιανῶν, ἀπὸ Βαλεντίνου μαθητοῦ καὶ αὐτοῦ τῶν Γνωστικῶν (β) γ') τῶν Μοντανιστῶν, ἀπὸ τοῦ ἀνοήτου Μοντανοῦ τοῦ Φρυγῶς (γ), ἐκ τοῦ ὁποίου ἀνεφύησαν καὶ ἄλλα εἶδη ὑστερον ἀλλοκώτων αἰρέσεων· δ) τῶν Μανιχαίων, ἀπὸ Μάνεντος τοῦ Βαβυλωνίου (δ)· ε) τῶν Ἀρειανῶν, ἀπὸ Ἀρείου πρωτοπρεσβυτέρου Ἀλεξανδρείας (ε). Μετὰ τοῦτον ἀνεφάνησαν οἱ Μακεδονιανοὶ (ζ) καὶ οἱ Σαβελλιανοὶ (η), ἀπὸ τῶν ἐπισκόπων Κωνσταντινουπό-

(α) Τοῦ διὰ χρημάτων ζητήσαντος ὄνιον παρὰ τῶν Ἀποστόλων τὴν χεῖριν τοῦ Πνεύματος· ἔθεν καὶ ἀπ' αὐτοῦ Σιμωνία τὸ θανάσιμον τοῦτο ἀμάρτημα ὀνομάσθη (Πράξ. η, 9—24)· ἤκμαζε δὲ οὗτος μάλιστα περὶ τὸ 65 ἔτος εἰς Ῥώμην, ὅπου διὰ τὰς ἀγυρτικὰς του μαγγανείας θεοῦ ἐνομίσθη (Ἐπιφάν. Αἰρέσ. κα), ἀλλὰ κατεβράβη τέλος καὶ ἔσχασε, πειρώμενος νὰ πετάξῃ ὡς ἄγγελος εἰς ὕψος πολὺ. Βλ. Μελετ. Ἐκκλησ. ἱστορ. Τ. Α. σελ. 444—446. — (β) Ἦκμαζεν οὗτος περὶ τὸ 124, πολλὰ φλοαῶν. Βλ. Ἐπιφ. Αἰρέσ. λα. — (γ) Τοῦ Παράκλητον ἑαυτὴν ὀνομάσαντος καὶ ἄλλα πολλὰ βλασφημῆσαντος, καὶ τέλος κρεμασθέντος περὶ τὸ 175. Βλ. Ἐπιφ. Αἰρέσ. μη. Μελετ. αὐτ. σελ. 217. — (δ) Τοῦ δῶμα ἀρχὰς τοῦ Παντός, ἀγαθὴν καὶ κακὴν, καὶ ἄλλα πολλὰ δυσσεβῶς δογματίζοντος (Εὐσεβ. Ἐκκλησ. ἱστορ. Ζ'. λά)· ἤκμαζε δὲ κατὰ τὸ 260. Βλ. Μελετ. Ἐκκλησ. ἱστορ. Τ. Α. σελ. 274—278. — (ε) Τοῦ κτίσμα τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ δυσσεβῶς βλασφημῆσαντος· ἤκμαζε δὲ κατὰ τὸ 315.

(ζ) Κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος βλασφημοῦντες, κτίσμα καὶ διάκονον καὶ ὑπερήνην τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ κατὰ τοὺς ἀγγέλους καὶ τοῦτο φρονοῦντες οἱ ἀσεβέστατοι (Σωζομ. Ἐκκλ. ἱστορ. Β. με). — (η) Μίαν ὑπόστασιν ἐπὶ Θεοῦ δογματίζοντες (Σωζομ. Ἐκκλ. ἱστορ. Γ. κα)· ἤκμασαν δὲ ὁ μὲν Μακεδόνιος περὶ τὸ 340, ὁ δὲ Σαβέλλιος πολὺ πρότερον περὶ τὸ 245 ἔτος. Βλ. Μελετ. Ἐκκλησ. ἱστορ. Τ. Α. σελ. 265, 356.

λεως Μακεδονίου καὶ Σαββελλίου τοῦ μαθητεύσαντος εἰς τὸν Σμυρναῖον Νοητόν, ὅστις πρῶτος ἔσπειρε τῆς αἱρέσεως ταύτης τὰ σπέρματα· ζ') τῶν Πελαγιανῶν, ἀπὸ Πελαγίου τοῦ ἀρχηγοῦ των (α)· τῶν Νεστοριανῶν, ἀπὸ Νεστορίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (β)· τῶν Εὐτυχιανῶν, ἀπὸ Εὐτυχῆς Ἀρχιμανδρίτου Κωνσταντινουπόλεως (γ)· τῶν Ὠριγενιστῶν, ἀπὸ Ὠριγένους Ἀλεξανδρέως, ἀνδρὸς ἀλλως σοφοῦ καὶ πολυμαθεστάτου, προσκρόψαντος ὅμως εἰς πολλὰ περὶ τὸ δόγμα (δ)· τῶν Μονοθελητῶν (ε)· τῶν Εἰκονομάχων (ζ), καὶ ἄλλων πολλῶν, τὸς ὁποίας περιττὸν εἶναι νὰ ἀναφέρω κατὰ μίαν ἐκάστην. Μ' ὅλας ὅμως τὰς διαφορὰς ταύτας ἡ Ἐκκλησία πάντοτε μένει μία, καὶ μία ἡ τῆς ἀληθείας ὁδός, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀπεπλανήθησαν ὅσοι ἀνέμιζαν μετ' ἄλλοκότων δοξῶν τὰ καθαρὰ καὶ ἀκίεδθλα τῆς πίστεως δόγματα. Εἰς τοὺς

(α) Βρεττανὸς οὗτος ἦτο τὴν πατρίδα, ἱερομόναχος τὸν βαθμὸν ἤκμασε δὲ περὶ τὸ 440 ἀπὸ Χριστοῦ, τῶν Μανιχαίων μάλιστα γενόμενος ὁπαδός, καὶ τὴν προπιτορικὴν ἁμαρτίαν μὴ δεχόμενος καθολικῶς εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους μεταδοθεῖσαν, καὶ ἄλλα τοιαῦτα ληρῶν. Βλ. Αὐγουστίν, κατὰ τῶν ἐπιστολ. τῷ Πελαγ. κεφ. δ. Μελετ. Ἐκκλησ. ἱστορ. Τ. Β. σελ. 14—13.

(β) Σύρος τὸ γένος, τὴν Θεοτόκον Χριστοτόκον ἀεζῶς βλασφημοῦντος, καὶ τὸν Χριστὸν ψιλὸν ἄνθρωπον δογματίζοντος, καὶ ἀρνούμενου τὴν ἐν αὐτῷ τῶν δύο φύσεων ἀπέρρητον ἔνωσιν· ἀπέθανε δὲ κακῶς εἰς Ὅασιν, πόλιν τῆς Βαρβαρίας, ὅπου ἐξωρίσθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου τῷ 433. Βλ. Μελετ. Ἐκκλ. ἱστορ. Τ. Β. σελ. 23—27. — (γ) Ὀλίγον ὑστερος τοῦ Νεστορίου ἐχημάτισεν ὁ Εὐτυχῆς, μίαν οὗτος φύσιν ἐπὶ τοῦ θεανθρώπου Σωτῆρος κακοδόξως φρονῶν (Σουΐδ. ἐν Λεξ. Εὐτυχ.)· ἐξωρίσθη δὲ μετὰ τοῦ ὁμόφρονος αὐτοῦ Διοσκόρου τῷ 454. Βλ. Μελετ. Ἐκκλ. ἱστορ. Τ. Β. σελ. 27—29.

(δ) Ὁ παράδοξος οὗτος ἄνθρωπος ἐγεννήθη τῷ 185 ἀπὸ Χριστοῦ, ἀπέθανε δὲ τῷ 254 ἐτῶν 69, ἀναξίως τῆς πολλῆς του σφίξης καὶ τῶν ὑπὲρ τῆς πίστεως θαυμασιῶν ἀγώνων καὶ τῆς ἀλλῆς αὐτοῦ ἐναρέτου ζωῆς εἰς παραλόγους τινὰς δοξασίας ἐκτραχηλισθεῖς, οἷον τέλος κολάσεως δογματίσας, καὶ δαιμόνων μετανοίαν, καὶ σάρκα χωρὶς ψυχῆς λογικῆς ἐπὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως παραδεξάμενος, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα ἐπειτα πολλάκις ρυττοροὶ τινες καὶ ταραξίαι Μοναχοὶ ἀνεμάσησαν, καὶ Ὠριγενιστὰὶ ἀπὸ Ὠριγένους ὠνομάσθησαν. Βλ. Ἐπιφάν. Αἱρέσ. ξδ. Εὐσεβ. Ἐκκλησ. ἱστορ. Γ. β—δ. η, ις, ιθ, καὶ Μελετ. Ἐκκλ. ἱστορ. Τ. Α. σελ. 241—244, 440.

(ε) Ἀπὸ Σεργίου, Παύλου, καὶ Πύρρου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Ὀνωρίου Ῥώμης ἐπισκόπων, μίαν θέλησιν καὶ μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ δογματιζόντων ἀνεφάνθησαν δὲ οὗτοι περὶ τὸ 630 (Βαρῶν. Χρονικ. ἔτ. 639. ἀριθ. 9. καὶ Μελετ. Ἐκκλ. ἱστορ. Τ. Β. σελ. 458—464, 486).

(ζ) Τῶν Εἰκονομάχων ἑξαρχοὶ ἦσαν Σισίνιος Πέργης ὁ Πασιλῆς, καὶ Βασίλειος

ἡμετέρους καιροὺς τέσσαρας μόνον κυρίας διαφορὰς περὶ τὸ δόγμα βλέπομεν, μίαν τῶν Λατίνων (α)· δευτέραν τὴν τῶν Λουθηρανῶν (β)· τρίτην τὴν τῶν Καλθινιστῶν (γ), καὶ τετάρτην τῶν Ἀρμενίων (δ).

Σημ. Γ'.) Ἡ Ἐκκλησία ὀνομάζεται ἀγία ἅ· διότι ὅλοι οἱ ἀληθινοὶ πιστοὶ ἡγιασθήσαν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ (ε). β'.) διότι οἱ ἀληθινοὶ Χριστιανοί, καὶ περιπίπτωσιν ὡς ἄνθρωποι εἰς ἁμαρτίας, σπουδάσουσιν ὁμῶς διὰ τῆς μετανοίας νὰ λάβωσι τὴν συγχώρησιν καὶ νὰ ἐνω-

Ἀντιοχείας ὁ Τρικιάραβος, ἢ κατ' ἄλλους Κωνσταντίνος ὁ Νακολίος ἐπίσκοπος, ἢ Λέων ὁ Ἰσαυρος ὁ κατὰ τὸ 716, ἀπὸ Χριστοῦ βασιλεύσας εἰς Κωνσταντινούπολιν. Βλ. Θεοφάν. Χρον. σελ. 267. Ζωναρ. Χρον. ε. σελ. 84. Κεδρην. σελ. 359.

(α) Τὸ πασιδῆλον σχίσμα τῆς Δυτικῆς ἀπὸ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας πολλὰ πρότερον ἔτη κακουργήσαν, ὡ· πληγὴ τις ἀνάτας, διεβράγη τέλος τῷ 1054, ἐπὶ βασιλείᾳ μὲν Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου, πατριάρχου δὲ Μιχαὴλ Κηρουαρίου, Πάπα δὲ Ρώμης Λέοντος Θ'. Βλ. Βαρών. Χρον. ἔτ. 1054. ἀριθ. 23. Μελετ. Ἐκκλ. ἱστορ. Τόμ. Β'. σελ. 402.

(β) Ἀπὸ Λουθήρου Μαρτίνου μοναχοῦ ἐκ Βιττεμβέργης τῆς Γερμανίας κατὰ τὸ 1520 ἀκμάσαντος κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἤκμαζε καὶ Ἰλδέρικος ὁ Σβίγγλιος εἰς Ἑλβετίαν ἀμφότεροι τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας ἀντίμαχοι δριμύτατοι. Βλ. Ἄδολ. Λάμπ. Ἐκκλ. ἱστορ. β, 42.

(γ) Ἀπὸ Ἰωάννου τοῦ Καλθίνου, ὁπαδοῦ Σβιγγλίου τὸ 1564 ἀποθανόντος. Σημειώσεως ἄξιον εἶναι, ὅτι οἱ Λουθηρανοὶ ἐπραγματεύθησαν ἐνωσιν μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τῷ τε 1538 ἐπὶ Ἰωάσαφ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τῷ 1575 ἐπὶ Ἰερεμίου ἀλλ' ἑκατέρω ἡ πραγματεία ἐτελεύτησεν ἀνωφελῶς (βλ. Λάμπ. αὐτόθι). Ἰδιαίτατον δὲ δόγμα τῶν μὲν Λουθηρανῶν εἶναι τὸ ν' ἀποδίδωσιν εἰς τὸν ἄρτον καὶ οἶνον τῆς θείας εὐχαριστίας τὴν πανταχοῦ παρουσίαν, ἣτις εἶναι ἴδιον τῆς Θεότητος μόνης· τῶν δὲ Καλθινιστῶν τὸ νὰ ὑποβάλλωσι τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις εἰς βεβαίον τινα καὶ ἀναπόδραστον περιορισμόν· δοξάζουσι δὲ ἀμφότεροι κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς. Ἐξαιρέτως δὲ οἱ Καλθινισταὶ ἀρνοῦνται τὴν μετουσίωσιν εἰς τὸ μυστήριον τῆς Εὐχαριστίας, καὶ ὡς τύπον μόνον, ἀλλ' οὐχ ὡς αὐτὸ τοῦ Χριστοῦ τὸ σῶμα, δέχονται τὴν Εὐχαριστίαν ἀρνοῦνται δὲ καὶ τὴν τῶν εἰκότων προσκύνησιν καὶ τῶν ἱερῶν Συνόδων τὴν αὐθεντείαν, καὶ μόνον τὸ Βάπτισμα, καὶ τὴν Ἱερωσύνην καὶ τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν ἀποδέχονται ὡς μυστήρια, τὰ δὲ λοιπὰ νουμίζουσιν ὡς ὑπ' ἀνθρώπων, οὐχ' ἢ ἐπὶ Θεοῦ νομοθετημένα. Βλ. Μελετ. Ἐκκλ. ἱστορ. Τ. Γ. σελ. 356—365. 402.

(δ) Τῶν Ἀρμενίων ἡ αἵρεσις εἶναι ἀπόρυστος τις τῶν Ἰακωβιτῶν, ὑπὸ Ἰακώκωδου τοῦ Σαυζάλου Σύρου ἀρξαμένης, ὁπαδοῦ χρηματίσαντος Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου περὶ τὸ 600 ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ. Εἶναι λοιπὸν καὶ οἱ Ἀρμενοὶ Μονοφυσῖται κυρίως, καθὼς καὶ Μαρωνῖται καὶ ἄλλα πολλὰ εἶδη αἱρέσεων τῶν Ἰακωβιτῶν, ὀλίγας τινὰς διαφορὰς ἔχοντα πρὸς ἄλλα. — (ε) Α. Κορινθ. γ, 11.

θῶσι δι' ἐναρέτου διαγωγῆς μὲ τὸ ἀγιώτατον Ὄν, ἀπαρνούμενοι τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας (α). Χριστιανοὶ δὲ ἀμετανόητοι καὶ πεπωρωμένοι δὲν δύνανται νὰ ἦναι μέλη τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας.

Σημ. Δ.) Ἡ Ἐκκλησία ὀνομάζεται Καθολική· διότι ἡ κοινότης τῶν Χριστιανῶν εἶναι διεσπαρμένη εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Αὕτη εἶναι ἡ κυρίως ἐκκλησία ἡ τῶν πιστῶν δηλονότι συνάθροισις, οἵτινες εἶναι ναὸς Θεοῦ ζῶντος (Β. Κορινθ. ς, 16)· καινότερον δὲ μετεδόθη τὸ ὄνομα καὶ εἰς τοὺς ναοὺς καὶ εὐκτηρίους οἴκους, ὅπου συνέρχεται ἡ ἐκκλησία τῶν πιστῶν εἰς τελείωσιν τῆς θείας λατρείας. Ὅλοι οἱ ἀληθινοὶ πιστοὶ, ὅπουδῆποτε καὶ εἰς ὅποιονδῆποτε αἰῶνα καὶ ἂν ἦναι, εἶναι μέλη τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας· διότι μία καὶ ἡ αὐτὴ εἶναι ἡ τὴν ὁποίαν ἐδέχθησαν διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ὅρος, εἰς τὸν ὁποῖον τρέχουσιν. Εἰς ταύτην τὴν Ἐκκλησίαν δὲν εἶναι γένους καὶ φυλῆς διάκρισις κατὰ τὸν Ἀπόστολον (ε), οὗτ' εἶναι περιορισμένη εἰς ἓν μόνον ἔθνος, ὡς ἡ τῶν Ἰουδαίων· ἀλλ' ἀπεριορίστως οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνοῦσι τὸν Θεὸν καὶ πατέρα ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ (γ), ἧγουν ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ.

Σημ. Ε.) Ἡ Ἐκκλησία ὀνομάσθη Ἀποστολική· διότι φυλάττει σῶμα τὴν τε ἔγγραφον καὶ τὴν ἄγραφον διὰ σώματος παραδοθεῖσαν διδασχὴν τῶν Ἀποστόλων, καὶ ἀκολουθῶς τῶν προφητῶν, « ὄντος ἀκρογωνιαίου λίθου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ » (Ἐφεσ. ε, 20). Γνώρισμα τῆς Ἐκκλησίας οὐσιῶδες εἶναι ἡ μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἔνωσις· ὅταν αὐτὴ θεωρῆται ὡς οἰκοδομή, ὁ Χριστὸς ὀνομάζεται λίθος ἀκρογωνιαίος· ὅταν θεωρῆται ὡς ποιμήν, ὁ Χριστὸς ὀνομάζεται ποιμήν· ὅταν δὲ ὡς ἐν σῶμα ὀλομελές, ὁ Χριστὸς ὀνομάζεται κεφαλή (δ). Ἐντεῦθεν φαίνεται πόσον εἶναι ἀναγκαία εἰς τοὺς πιστοὺς ἡ ἀδελφικὴ ὁμόνοια καὶ εἰλικρινὴς ἀγάπη.

§. ιη. Ἡ Ἐκκλησία κυβερνᾶται ἀπὸ τοὺς ὑπερέτας καὶ λειτουργοὺς τῆς Νέας Διαθήκης ὑπὸ μίαν κεφαλὴν, τὸν Χριστόν.

Σημ. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι εὐτακτος καὶ καλῶς κυβερνωμένη κοινότης, καὶ ἐπομένως ὡς τοιαύτη πρέπει νὰ ἔχῃ διοίκησιν οὐχὶ φιλαρχικὴν καὶ τυραννικὴν, ἀλλὰ πραιεῖαν καὶ πνευματικὴν, διὰ διδασχῶν καὶ παραγγελιῶν, ἀλλ' οὐχὶ διὰ προσταγῶν ἐνεργουμένην· ὅτι ἡ πίστις γίνε-
ται μὲ πειθῶ, καὶ οὐχὶ μὲ βίαν. Ἡ διοίκησις αὕτη συνίσταται κατὰ τὸν

(α) Τίτ. ε, 11—12.—(β) Γαλάτ. γ, 28.—(γ) Ἰωάν. δ, 23.—(δ) Ἐφεσ. ε, 23.

Ἀπόστολον (α) ἀπὸ πνευματικὸς ποιμένας καὶ διδασκάλους, τῶν δ-
 πῶν εἶναι διάφοροι οἱ βαθμοί, εἰς δὲ καὶ μόνος ἀρχηγὸς ὁ Χριστός,
 ὅστις εἶναι καὶ κεφαλὴ καὶ κυβερνήτης τῆς Ἐκκλησίας, κυβερνῶν αὐτὴν
 ἀοράτως διὰ τοῦ Πνεύματος. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία, εἰς ὅσα ἀφορᾷ
 τὴν πίστιν, δὲν δύναται ν' ἀκολουθήσῃ ἄλλον τινὰ παρ' αὐτὸν καὶ τῶν
 θεῶν αὐτοῦ λόγων τὴν σαφεστάτην μαρτυρίαν (β). Διπλοῦν δὲ εἶναι
 τὸ ἔργον τῶν πνευματικῶν τούτων ποιμένων καὶ διδασκάλων· α.) νὰ
 διδάσκωσι τὴν Ἐκκλησίαν τῶν πιστῶν κηρύττοντες τὴν ἀλήθειαν τοῦ
 Εὐαγγελίου, καὶ τοὺς μὲν πιστοὺς στηρίζοντες εἰς τὴν ἀρετὴν, τοὺς
 δὲ πεπλανημένους ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας· β.) νὰ
 ἱεουργῶσι τὰ Μυστήρια, ἀγιάζοντες δι' αὐτῶν τοὺς πιστοὺς. Ἐνταῦθα
 ἀνήκει καὶ ἡ καλὴ οἰκονομία τῆς τῶν κλειδῶν διακονίας,
 ἡ ὁποία ὑφίσταται εἰς τὸ δεσμεῖν καὶ λύειν, ἧγουν εἰς
 τὸ νὰ ἀφορίζωσιν, ἢτοι νὰ ἀποκλειώσιν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν πι-
 στῶν καὶ νὰ κηρύττωσιν ὡς ἐθνικὴν κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ Χρι-
 στοῦ (γ) ἓνα τινὰ χριστιανὸν ἄπιστον ἢ πεπωρωμένον ἀμαρτωλὸν
 καὶ παντάπασιν ἀδιόρθωτον διὰ συμβουλῶν· τοῦτο σημαίνει τὸ δε-
 σμεῖν. Ὅταν δὲ πάλιν ὁ δεσμευθεὶς οὗτος ἐπιστρέψῃ διὰ τῆς χάρι-
 τος τοῦ Θεοῦ καὶ ἀληθῶς μετανοήσῃ, νὰ λύσῃ τὸν δεσμόν του καὶ νὰ
 τὸν ὑποδέχωνται πάλιν εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἐκκλησίας· τοῦτο σημαί-
 νει τὸ λύειν. Ἡ ἀξιόλογος αὕτη ἐξουσία πρέπει νὰ θεμελιώνηται
 εἰς μόνον τὸν θεῖον λόγον, καὶ νὰ γίνηται πρὸς σωτηρίαν ἐν ὀνόματι
 τοῦ Χριστοῦ, οὐχὶ διὰ τὰ τέλη τοῦ κόσμου. Τοῦτο δὲ μάλιστα γίνεται
 κατὰ τῶν διαστρεφόντων τὴν Ἐκκλησίαν καὶ σπευδόντων νὰ μολύνωσιν
 αὐτὴν διὰ τοῦ δηλητηρίου τῆς κακοδοξίας των, οἱ ὁποῖοι καὶ διὰ Συνόδων
 οἰκουμενικῶν, ἧγουν διὰ συνελεύσεων ἐπισκόπων ἐκ πάντων τῶν μερῶν
 τῆς γῆς εἰς ἓνα τινὰ τρόπον γινομένων, ἢ καὶ μερικῶν, κατακρίνονται
 καὶ ἀποκλείονται ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν Χριστιανῶν, ἀφ' οὗ ἡ δόξα των
 ἐξελεγχθῆ ἔναντι εἰς τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ. Τισαῦται οἰκουμενικαὶ
 Σύνοδοι μετὰ τὴν σύνοδον τῶν Ἀποστόλων (δ) συνηθροίσθησαν ἑπτὰ,
 ἐκ σοφῶν καὶ ἐναρέτων ἀνδρῶν συγχροτηθεῖσαι Ἄ.) Ἡ ἐν Νικαίᾳ ἐκ
 τριακοσίων δέκα ὀκτὼ θεοφόρων Πατέρων κατὰ Ἀρείου (βλ. §. ιζ'. Σημ.
 β.) ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ 325 ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ με-

(α) Ἐφεσ. δ, 11. — (β) Ἐφεσ. ε, 23, 29. — (γ) Ματθ. ς' 19 ιη, 15—19.
 (δ) Πράξ. ιε, 6.

γάλου. Β΄.) Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξ ἑκατὸν πεντήκοντα Πατέρων κατὰ Μακεδονίου καὶ Σαβελλίου καὶ Ἀπολλιναρίου τῶν αἰρετικῶν (αὐτόθι) τὸ 381 ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου. Γ΄.) Ἡ ἐν Ἐφέσῳ ἐκ διακοσίων Πατέρων κατὰ Νεστορίου (αὐτόθι) τὸ 431 ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ. Δ΄.) Ἡ ἐν Χαλκηδόνι ἐκ Πατέρων ἑξακοσίων καὶ τριάκοντα κατὰ Διοσκόρου καὶ Εὐτυχοῦς (αὐτόθι) τὸ 451 ἐπὶ Μαρκιανοῦ. Ε΄.) Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ 6΄, ἐξ ἑκατὸν ἐξήκοντα πέντε Πατέρων κατὰ Ὀριγένους καὶ Εὐαγρίου καὶ ἄλλων τὸ 553 ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ. Ϛ.) Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ γ΄, ἐκ διακοσίων ὀγδοήκοντα ἑνῆνα Πατέρων, ἧ κατ' ἄλλους ἑκατὸν ἑβδομήκοντα, κατὰ Μονοθελητῶν τὸ 680 ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου. Ζ΄.) Ἡ ἐν Νικαίᾳ τὸ 6΄, ἐκ τριακοσίων πεντήκοντα Πατέρων κατὰ τῶν εἰκονομάχων τὸ 787 ἐπὶ Εἰρήνης τῆς βασιλίσης. Αὗται αἱ Σύνοδοι ἐβεβαίωσαν τὴν Εὐαγγελικὴν ἀλήθειαν, καὶ ταύτας μόνας ἀποδέχεται ἡ τῶν εὐσεβῶν Ἐκκλησία, κρατοῦσα τὰς διαταγὰς τῶν ὡς λόγια τοῦ παναγίου Πνεύματος. Ἐγείναν δὲ καὶ ἄλλαι μερικαὶ καὶ τοπικαὶ Σύνοδοι περὶ διαφορῶν ὑποθέσεων, τὰς ὁποίας ἐξιστορεῖ ἀκριβῶς ἡ ἑκκλησιαστικὴ Ἱστορία.

§. 10'. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διέταξεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ Μυστήρια, ἧτοι τοιαύτας πνευματικὰς τελετάς, διὰ τῶν ὁποίων δίδει εἰς τοὺς πιστοὺς τὴν ἀόρατον χάριν τοῦ παναγίου πνεύματος ὑπὸ σημεῖα ὀρατά.

Σημ. Α΄. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι σύνθετος ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ἧγουν ἐξ ἑνὸς ὄντος ἀόρατου καὶ ἀύλου καὶ ἑτέρου ὀρατοῦ καὶ ὕλικου. Διὰ τοῦτο ὁ προνοητὴς τῆς ἡμετέρας σωτηρίας διώρισε μέσα ὕλικα καὶ ὀρατά, ὑποπίπτοντα εἰς τὴν αἴσθησιν· α) διὰ νὰ δεικνύωμεν ἡμεῖς δι' αὐτῶν, ὡς δι' ἐξωτερικῶν τινων σημείων, τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν τῆς αὐλοῦ ψυχῆς μας· καὶ β) νὰ παριστάνηται λαμπρῶς εἰς τὴν διάνοιάν μας ἡ ἀόρατος αὐτοῦ χάρις, τὴν ὁποίαν κατὰ τὰς ἀψευδεῖς αὐτοῦ ἐπαγγελίας ἐκχέει εἰς τοὺς πιστοὺς· οὐχὶ διότι δὲν δύναται νὰ γνωρίσῃ τὴν ἐπιστροφὴν μας καὶ νὰ μᾶς πληροφορήσῃ περὶ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἐπαγγελιῶν του καὶ χωρὶς τὰ ὀρατά σημεῖα ταῦτα, ἀλλὰ διὰ νὰ τυπῶνται ζωηρότερον εἰς τὴν ψυχὴν μας διὰ τῶν ἐξωτερικῶν τούτων ἱεροτελεστιῶν ὁ θεοῦ σκοπὸς τῶν. Ὡστε διπλοῦν εἶναι τὸ ἔργον τῶν Μυστηρίων· ὅταν μὲν θεωρῶνται ἀπὸ μέρους τοῦ Θεοῦ, μᾶς βεβαιόησιν περὶ τῆς εἰς ἡμᾶς δι' αὐτῶν μεταδιδομένης θείας χάριτος· ὅταν δὲ θεωρῶνται ἀπὸ μέρους ἡμῶν αὐτῶν, παριστάνουσι παρρησίᾳ τὴν περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν χριστιανικῶν καθηκόντων χρεωστικὴν

ἡμῶν προθυμίαν. Ὀνομάσθησαν δὲ Μυστήρια αὐταὶ αἱ ἱεραὶ τελεταί, διότι μυσούμεθα διὰ τῶν ὁρατῶν τούτων τὰ ἀόρατα, μέρος τι βλέποντες καὶ μέρος τι πιστεύοντες· οὕτω π. χ. εἰς τὸ βάπτισμα, βλέποντες λουόμενον εἰς τὸ ὕδωρ τὸ σῶμα, πιστεύομεν ὅτι ὡσαύτως λούεται καὶ καθαίρεται καὶ ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὰς ἀμαρτίας διὰ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Σημ. Β'. Μυστήρια ἐτάχθησαν πρῶτον εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἢ Περιτομὴ καὶ τὸ Πάσχα. Ἡ περιτομὴ ἐτάχθη παρὰ Θεοῦ (α) εἰς τὸν Ἄβραάμ καὶ τοὺς ἀπογόνους του εἰς σημεῖον τῆς ἐσωρικῆς περιτομῆς τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἀρνηθῆ, ὅστις λατρεύει τὸν Θεὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ (Παῦλ. Ῥωμ. β, 29). Ἐντεῦθεν ὀνομάζονται οἱ πιστοὶ τέκνα Ἄβραάμ, ὡς χρεωσθῶντες νὰ φυλάττωσι τὴν πνευματικὴν περιτομὴν, τῆς ὁποίας ἔλαβεν ἐκεῖνος πρῶτος τὰ σημεῖα. Ἄφ' οὗ ἦλθεν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου περιτεμὼν τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν κατήργησε τὴν ἐξωτερικὴν περιτομὴν τῆς σαρκὸς (β), διατάξας ἀντ' αὐτῆς τὸ ἅγιον βάπτισμα εἰς τοὺς μαθητάς του. Τὸ δὲ Πάσχα τῆς παλαιᾶς Διαθήκης ἦτο ἡ βρώσις τοῦ πασχαλίου προβάτου ῥητῶς διαταχθεῖσα εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας (γ) πρὸς τύπον τοῦ ἀμώμου ἀμνοῦ τοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἀποθανὼν ἐπὶ σταυροῦ κατέπαυσε τὴν σκιὰν τοῦ νομικοῦ Πάσχα, διατάξας ἀντ' αὐτοῦ τὴν κοινωνίαν τοῦ ἀχράντου αὐτοῦ σώματος καὶ αἵματος.

§. κ'. Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἐν τῇ νέᾳ Διαθήκῃ ἔχει ἐπτὰ Μυστήρια· α) τὸ Βάπτισμα· β) τὸ Χρίσμα· γ) τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν· δ) τὴν Ἐξομολόγησιν· ε) τὴν Ἱερωσύνην· ς) τὸν Γάμον· ζ) τὸ Εὐχέλαιον.

Σημ. Δύω εἶναι τὰ κυριώτατα καὶ ἐξαιρέτα τῆς νέας Διαθήκης Μυστήρια, τὸ Βάπτισμα καὶ ἡ Εὐχαριστία. Ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν τὸ μὲν Χρίσμα καὶ ἡ Ἐξομολόγησις λαμβάνονται παρ' ἐνὸς ἐκάστου Χριστιανοῦ ὡς Μυστήρια εἰς πᾶσαν τὴν ἐκκλησίαν τῶν πιστῶν ἐπίσης κοινά· ἡ δὲ Ἱερωσύνη καὶ ὁ Γάμος καὶ τὸ Εὐχέλαιον δὲν ὑποχρεοῦσιν ἐξ ἀνάγκης τοὺς Χριστιανούς. Λέγομεν δὲ περὶ ἐνὸς ἐκάστου τῶν Μυστηρίων τούτων κατὰ μέρος.

§. κα. Τὸ Βάπτισμα εἶναι μυστήριον, εἰς τὸ ὅποτον ὅταν τὸ σῶμα πλύνηται βαπτιζόμενον εἰς τὸ ὕδωρ, καθαρίζεται ἡ ψυχὴ τοῦ βαπτιζομένου διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ.

(α) Γενέτ. ιζ, 10. — (β) Κολοσσ. β, 11. — (γ) Ἐξ' ὁδ. ιβ.

Σημ. Α'. Τὸ μυστήριον τοῦτο διέταξεν αὐτὸς ὁ Χριστός, ὅτε ἀπέστειλε τοὺς μαθητάς του νὰ διδάξωσι τὴν Εὐαγγελικὴν πίστιν εἰς ὅλον τὸν κόσμον (α). ἦτο δὲ σύνηθες καὶ πρότερον εἰς τοὺς Ἰουδαίους, οἵτινες ἐβάπτιζον τοὺς ἐκ τῶν ἐθνῶν εἰς τὴν θρησκείαν των προσηλύτους καὶ τοὺς μετανοοῦντας πολλάκις, ὡς ἐβάπτιζεν ὁ Προδρομος (β) εἰς τὰ ὕδατα Βηθαβαρὰ καὶ Αἰνῶν (γ). Ἀλλὰ τὸ βάπτισμα τῶν Ἰουδαίων ἦτο τύπος καὶ προτέλεσμα τρόπου τινὰ τοῦ πνευματικοῦ καὶ ὑπερφυσιάτου ἡμετέρου βαπτίσματος (δ). Γίνεται δὲ τοῦτο τὸ Μυστήριον διὰ πράξεων τριῶν α.) ὁ μέλλων νὰ βαπτισθῆ πρέπει νὰ κατηχηθῆ ἱκανῶς τὴν Εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν β.) μετὰ τὴν κατήχησιν νὰ ἀρνηθῆ τὸν διάβολον, καὶ τὸν κόσμον καὶ ἑαυτόν, ἤγουν τὰ θελήματα τὰ Σατανικά, καὶ τὰς τῶν αἰσθήσεων ἡδονὰς κατὰ τὸ «Ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν» (Μάρκ. η, 34) γ') ἀκολούθως βυθίζεται τρίς εἰς τὸ ὕδωρ ὑπὸ τοῦ Ἱερέως ἐπιλέγοντος εἰς τὴν τρίτην κατάδυσιν καὶ ἀνάδυσιν τὰ τρία τῆς ὑπερθέου Τριάδος ὀνόματα· ἦτοι εἰς μὲν τὴν πρώτην κατάδυσιν «Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς. Ἀμήν· εἰς δὲ τὴν δευτέραν «Καὶ τοῦ Υἱοῦ Ἀμήν· εἰς δὲ τὴν τρίτην «Καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν. Νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν». Ἄυτη εἶναι ἡ ὁρατὴ τοῦ βαπτίσματος τελετὴ, αἱ δὲ ἀόραται αὐτοῦ ἐνέργειαι διὰ πίσεως τελειοῦμαι εἶναι αἱ ἐπόμεναι. α.) Ἀπολούεται ὁ βαπτιζόμενος τὰς ἁμαρτίας του διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἡμετέρου πρὸς Θεὸν οὐρανοῦ μεσίτου· διότι οὐχὶ τὸ ὕδωρ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ δι' ἡμᾶς ἐχχυθὲν αἷμα τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ καθαρίζει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας διὰ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος (ε) β' Ἐμβαίνει εἰς τὴν Διαθήκην τοῦ Θεοῦ, τούτεστιν ὑποσχόμενος νὰ ἀφιερωθῆ τοῦ λοιποῦ εἰς τὴν λατρείαν του ἀποκτᾶ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ γίνῃ κληρονόμος τῆς αἰωνίου ζωῆς (ζ). Τοῦτο φανεροῦναι ἢ εἰς τὸ βάπτισμα ἐπίκλησις τῶν παναγίων ὀνομάτων τῆς ἁγίας Τριάδος γ.) Ἀναγεννᾶται κατὰ τὰ λόγια τοῦ Σωτῆρος (η), τοῦτ' ἔστι λαμβάνει νέαν πνευματικὴν κλίσιν καὶ δύναμιν εἰς τὸ καλόν. Τοιαύτη εἶναι ἡ δύναμις τοῦ ὑψηλοῦ τούτου Μυ-

(α) Ματθ. κη, 19. — (β) Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν βῆπτισμα μετανοίας τῶν λαῶν, λέγων, εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτὸν ἵνα πιστεύωσι, τοῦτ' ἔστιν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Πράξ. ιθ, 4. — (γ) Ἰωάν. α, 28, καὶ γ, 23. — (δ) Ἰωάν. νη, μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Πράξ. ια, 16, καὶ Μάρκ. α, 8. — (ε) Α. Ἰωάν. ε, 6. καὶ Α. Πέτρο. α, 18—19. — (ζ) Τίτ. γ, 5—7. — (η) Ἰωάν. γ, 5.

στηρίου τὸ ὅποιον ὅστις δὲν λάβῃ, σωτηρίας ἐλπίδα δὲν ἔχει, ὄχι μόνον διότι δὲν ἐβαπτίσθη εἰς τὸ ὕδωρ, ἀλλά, τὸ κυριώτερον, διότι δὲν ἐπίστευσε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ (α') ὅστις δὲ ἀπιστήσῃ καὶ δὲν φυλάξῃ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐβαστίσθη, θέλει κατακριθῆναι (β').

Σημ. Β'. Εἰς τὸ βάπτισμα τῶν νηπίων ἀντὶ τῆς πίσεως αὐτῶν συντείνει καὶ ἐνέργει ἡ πίστις τῶν γονέων καὶ τῶν προσφερόντων αὐτὰ ἀναδόχων. Οὗτοι ὅμως χρέος ἔχουσιν ἀφευκτον νὰ τὰ διδάσκωσι τὴν Εὐαγγελικὴν πίστιν, εὐθὺς ἀφ' οὗ ἔλθωσιν εἰς ἡλικίαν χωρητικὴν διδασκαλίας, διὰ νὰ στερεώσωσιν αὐτὰ εἰς τὴν συναρμολογίαν τῶν μελῶν τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας (γ). Ὅτι δὲ τὸ βάπτισμα τῶν χριστιανικῶν νηπίων εἶναι σωτήριο καὶ ἀποδοτικόν εἰς τὸν Θεόν, βεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὴν πράξιν τῶν Ἀποστόλων, οἵτινες βαπτίζοντες οἰκογενεῖας ὁλοκλήρους ἐβάπτισον συνάμα καὶ νήπια (δ), καὶ διότι ἐγεννήθησαν ἀπὸ πιστοῦς γονεῖς εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ διαθήκην, καὶ τέλος ἀπὸ τὴν περὶ τῶν νηπίων ἀπόφασιν τοῦ Σωτῆρος, ὅστις εὐλογήσας αὐτὰ, εἶπεν ὅτι «τῶν τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» (ε), ὡς ἀκάκων δηλονότι καὶ ἀθῶων ἀπὸ τῆς ἀπιστίας καὶ τῶν λοιπῶν ἁμαρτημάτων τὸν μῶμον. Ἐκ τούτου βεβαιώνεται καὶ ὅτι τὰ ἀβάπτιστα νήπια τελευτῶντα καίτοι οὐ κολάζονται ὡς προαιρετικῆς ἁμαρτίας καθαρουόμενα, τῆς γε μὴν οὐρανοῦ βασιλείας οὐκ ἀξιοῦνται, ὡς μὴ καθαρθέντα διὰ τοῦ θεοῦ λουτροῦ ἀπὸ τοῦ ῥύπου τῆς προπα-

(α) Αὐτ. αὐτόθι καὶ στίχ. 36. — (β) Μάρκ. ις, 16. — (γ) Βλ. Διονύσι. Ἀρεοπαγ. Ἐκκλησ. Ἱεραρχ. κεφ. β. σελ. 114 καὶ 124. Σημείωσαι δὲ ὅτι οἱ ἀνάδοχοι ἐγγυώμενοι ἐμπροσθεν τῆς Ἐκκλησίας ὅτι μετὰ τὸ βάπτισμα στηρίζουσι τὸν βαπτιζόμενον ἐν τῇ πίστει ὀφείλουσιν εἶναι ὀρθόδοξοι. Καὶ ἡ Ἐκκλησία ὀρθῶς καὶ δικαίως ἀπηγόρευσε τὴν πολλαχρῶς τῆς Ἑλλάδος εἰσαχθεῖσαν κατάχρησιν, καθ' ἣν γίνονται ἑτερόδοξοι οἱ ἀνάδοχοι ὀρθοδόξων τέκνων, ὡς ἀντικειμένην τοῖς παραδεδομένοις παρὰ τῆς Ἐκκλησίας. Καταδικάζεται δὲ προσέτι καὶ ἡ τῶν πλειόνων ἀναδόχων εἰσαγωγή εἰς τὸ βάπτισμα, ὡς ἀντικειμένη ὅλως εἰς τε τοὺς κανόνας καὶ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν (Βλ. Κ. Οἰκονόμ. Τὰ σωζόμενα Ἐκκλησ. Συγγράμ. Τόμ. Β. σελ. 344). Καίτοι τοῦτ' ἐγένετο καὶ ἐπὶ τῶν τελευταίων χρόνων τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας χάριν κοσμικῶν συμφερόντων. Ὅθεν κατακρίνων ταύτην τὴν συνήθειαν ὁ θεολογικώτατος Ἰωσήφ ὁ Βρυέννιος (Τόμ. Γ'. σελ. 406. ἐκδ. Εὐγεν.) κηλεύει καλεῖν ἀνάδοχον «ἐν αἰνῶνι ἀρετῶν, καὶ πτωχὸς ἦ». Σημ. Ἐκδ.

(δ) Πράξ. ις, 32—33. Α. Κορινθ. α, 16 κτλ. — (ε) Ματθ. ιθ, 14.

τορικῆς ἁμαρτίας, καὶ μὴ τυχόντα τῆς πνευματικῆς ἐναγεννήσεως (α)· «Ἐὰν γὰρ (φησί) μὴ τις γεννηθῆ ἔξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ» (β).

§. κβ'. Τὸ Χρίσμα εἶναι μυστήριον, τὸ ὁποῖον διὰ τῆς μὲ τὸ μύρον χρίσεως τῶν μελῶν τοῦ ἤδη βαπτισθέντος ἐπιχέει εἰς αὐτὸν ἀοράτως τὸ πνευματικὸν μύρον, ἦγουν τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Σημ. Α'. Τὸ Μυστήριον τοῦτο τελεῖται ὑπὸ τοῦ ἱερέως εὐθύς μετὰ τὸ Βάπτισμα, χρίοντος τὰ κυριώτερα μέλη τοῦ σώματος μὲ μύρον καὶ ἐπιλέγοντος ταῦτα τὰ λόγια, « Σ φ ρ α γ ἰ ς δ ω ρ ε ᾶ ς Π ν ε ὑ μ α τ ο ς ἁ γ ἰ ο υ ». Διὰ ταύτης τῆς ἱεροτελεστίας ἐπιφοιτᾷ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐπὶ τὸν βαπτισθέντα, καὶ σφραγίζει καὶ βεβαιώνει τὴν ἐκ τοῦ βαπτίσματος χάριν (γ), καθὼς ἐπεφοίτα εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Χριστοῦ. Τὸ Χρίσμα μετεχειρίσθη ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τοὺς πρώτους αὐτῆς ἀκρόμῃ αἰῶνας ἀντὶ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν Ἀποστόλων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν ἤδη βαπτισθέντων πιστῶν, διὰ τῆς ὁποίας ἐλάμβανον οὗτοι τὸ ἅγιον Πνεῦμα (δ).

Σημ. Β'. Ἡ Ἐκκλησία μεταχειρίζεται προσέτι τὸ Χρίσμα καὶ εἰς τοὺς ἐξομῶσαντας καὶ ἐπιστρέφοντας Χριστιανούς καὶ εἰς τοὺς αἰρετικούς βεβαπτισμένους ὄντας κατὰ τὸ δόγμα αὐτῶν, ὅταν προσέρχονται εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν· καὶ διὰ τοῦ ὁρατοῦ τούτου σημείου συγκαταλέγει καὶ τούτους μὲ τὰ μέλη τῆς Ὄρθοδόξου κοινότητος (ε).

§. κγ'. Ἡ ἁγία Εὐχαριστία ἢ Μετάληψις εἶναι μυστήριον, διὰ τοῦ ὁποίου μεταλαμβάνει ὁ πιστὸς ὑπὸ τὸ εἶδος τοῦ ἄρτου αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὑπὸ τὸ εἶδος τοῦ οἴνου αὐτὸ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ ζωὴν αἰώνιον.

(α) Οἱ δὲ οὐδέ εἰσιν ἐν δυνάμει τοῦ δέξασθαι (τὸ βάπτισμα) ἢ διὰ νηπιότητα τυχὸν ἢ τινα τελείως ἀκούσιον περιπέτειαν... καὶ ἠγγύμαι... τούτους μῆτε δοξασθῆσθαι μῆτε κολασθῆσθαι περὶ (γρ. παρὰ) τοῦ δικαίου κριτοῦ, ὡς ἀσφραγίστους μὲν, ἀπονήρους δέ, ἀλλὰ [καὶ] παθόντας μᾶλλον τὴν ζημίαν ἢ δρᾶσαντας. Γρηγορ. Ναζ. Λόγ. μ'. σελ. 653. — (β) Ἰωάν. γ, 5.

(γ) Β. Κορινθ. α, 21—22. — (δ) Πράξ. ή, 17.

(ε) Τίνες τῶν αἰρετικῶν εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν προσερχόμενοι βαπτίζονται, καὶ τίνες μόνον χρίονται, διδάσκουσιν οἱ ἱεροὶ Κανόνες· οἷον τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου ὁ ιθ', τῆς ἐν Λαοδικείᾳ ὁ ζ', τῆς ς', Συνόδου ὁ φέ, τῆς ἐν Νιναίᾳ τὸ β', ὁ ή, Βασιλείου ὁ μζ', κτλ.

Σημ. Α'. Τὸ ἐξαιρετικὸν τοῦτο Μυστήριον διατάχθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ, κατὰ τὸν ὅποιον ὁ Ἀπόστολος Παῦλος διηγείται ἐφεξῆς τρόπον (α): «Ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτί, ἣ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ εἶπε, Λάβετε, φάγετε· τοῦτό μοῦ ἐστὶ τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λέγων, Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ Διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι· τοῦτο ποιεῖτε, ὡσάκις ἂν πίνητε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ». Ἡ εἰς τοὺς Ἀποστόλους γενομένη αὕτη διαταγὴ ἀποτείνεται ἐπίσης εἰς ὅλους τοὺς Χριστιανούς, εἰς τοὺς ὁποίους ἐδόθη τὸ δεῖπνον τοῦτο πρόγευμα ἐκείνου τοῦ οὐράνιου δείπνου, τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὅπου θέλουσιν ἀπολαῦσαι αἰώνιον μακαριότητα ὅλοι οἱ εὐσεβεῖς (β)· καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ῥητῶς παρήγγειλε νὰ γίνηται τὸ Μυστήριον τοῦτο, «Ἄ χ ρ ι ς ο ὗ ἂ ν ἔ λ θ ῃ η», διὰ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Ἐντεῦθεν εἶναι φανερόν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν πρέπει νὰ ἱερουργῇ τὸ Μυστήριον τοῦτο κατ' ἄλλον τρόπον, εἰμὴ καθὼς τὸ διέταξεν ἡ κεφαλὴ αὐτῆς, ὁ Χριστός. Αὐτὸς ἔλαβεν τὸν ἄρτον καὶ τὸ ποτήριον μὲ τὸν οἶνον εἰς τὰς ἀγίας αὐτοῦ χεῖρας, καὶ προσευχηθεὶς εὐλόγησε καὶ εὐχαρίστησε τὸν οὐράνιον αὐτοῦ πατέρα· ἔπειτα κλάσας τὸν ἄρτον εἰς κομμάτια, τὸν διεμέρισεν εἰς τοὺς μαθητάς του, ὡσαύτως καὶ ἀπὸ τὸ ποτήριον προσέταξε νὰ πῶσιν ἅπαντες. Ἀπαρχλακτικῶς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἱερουργεῖ τὸ Μυστήριον τοῦτο καὶ ἡ ὀρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία. Εὐθύς ἀφ' οὗ συναθροισθῇ ἡ κοινότης τῶν πιστῶν, ψάλλονται εἰς δοξολογίαν τοῦ ὑψίστου οἱ Ψαλμοὶ καὶ προσεύχονται κοινῶς οἱ πιστοὶ κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἀποστόλων, οἵτινες ἐτελείωσαν τὸν δεῖπνον τὸν μυστικὸν μὲ κατάλληλον θεῖον ὕμνον (γ). Ἐπειτα ὁ ἱερεὺς ἄρχεται κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ νὰ δοξολογῇ τὸν οὐράνιον Πατέρα, διηγούμενος τὰς πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος εὐεργεσίας του, ἐξαιρέτως δὲ τὴν διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ ἀπολύτρωσιν τῶν πιστῶν, καὶ εὐχαριστῶν τὸν Θεὸν διὰ τὴν ἄκραν αὐτοῦ εὐσπλαγχνίαν καὶ ἀγαθότητα ἐξ ὀνόματος ὅλης τῆς Ἐκκλησίας. Μετὰ ταῦτα εὐλογεῖ τὰ ἅγια δῶρα, ἐπικαλούμενος ἐπ' αὐτὰ τὸ πανάγιον

(α) Α. Κορινθ. ια, 22—26. — (β) Λουκ. κβ, 46. Ματθ. κς, 29 Μάρκ. ιδ, 25, — (γ) Ματθ. κς, 30.

Πνεῦμα, καὶ πρῶτον αὐτὸς μεταλαμβάνει τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν ἔπειτα τὴν μεταδίδει καὶ εἰς τοὺς πιστοὺς καὶ κατὰ τὰ δύο εἶδη.

Σημ. Β'. Πᾶς Χριστιανὸς πρέπει νὰ πιστεῦῃ ἀδιστακτικῶς, ὅτι, ἐν ᾧ μεταλαμβάνει τὸν ἁγιασμένον ἄρτον τοῦ Μυστηρίου, μεταλαμβάνει αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖον κατεκλάσθη ὡς ἄρτος διὰ τῶν διαφόρων παθῶν καὶ ἐθυσίασθη δι' ἡμᾶς διὰ τοῦ σταυροῦ ὡσαύτως καὶ ἐν ᾧ μεταλαμβάνει τὸν ἁγιασμένον οἶνον τοῦ ζωηφόρου ποτηρίου, μεταλαμβάνει αὐτὸ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ τὸ ἐκχυθὲν ἀπὸ τὴν παναγίαν αὐτοῦ πλευρὰν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ζωῆς. Οὕτω μᾶς βεβαιώνει ὁ Χριστὸς αὐτός, περὶ μὲν τοῦ ἄρτου εἰπὼν «Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμα ἁγίου», περὶ δὲ τοῦ οἴνου «Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμα ἁγίου» (α). Ὁ σκοπὸς τούτου τοῦ Μυστηρίου ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ φυλάττωσιν οἱ πιστοὶ ζῶσαν ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἐνθύμησιν τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ πηγάζουσαν σωτηρίαν τοῦ κόσμου (β). Διπλοῦν δὲ εἶναι τὸ ἐκ τῆς μεταλήψεως ὄφελος τῶν πιστῶν· α.) δι' αὐτῆς γινόμεθα ἐν πνεῦμα μὲ τὸν Χριστὸν (γ), καὶ ἐκ τούτου πληρούμεθα χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης πνευματικῆς (δ.) διὰ τῆς ἁγίας Μεταλήψεως ἁγιαζόμεθα, λαμβάνοντες τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ κληρονομήσωμεν τὴν αἰώνιον ζωὴν (δ).

§. κδ'. Πρῶτον δὲ πρέπει νὰ ἀνακρίνη ἐπιμελῶς τὴν συνείδησίν του, ὅστις μέλλει νὰ κοινωνήσῃ, καὶ ἔπειτα νὰ προσέρχεται εἰς τὴν μετάληψιν, κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ Ἀποστόλου, «δοκιμαζέτω δὲ ἑαυτὸν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω» (Α. Κορινθ. ια, 28).

Σημ. Α'. Διὰ νὰ μεταλάβῃ τις ἀξίως τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν, πρέπει νὰ προετοιμασθῇ διὰ τῆς δοκιμασίας ἑαυτοῦ, ἡγουν πρέπει νὰ ἐξετάσῃ καθ' ἑαυτὸν τὴν διαγωγὴν του, ἡγουν τὰς προλαβούσας του πράξεις, καὶ τοὺς λόγους, καὶ τὰς ἐνθυμήσεις, ἂν συμφωνῶσι μὲ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἂν δι' αὐτῶν ἐπλήρωσε τὰ καθήκοντά του, τὰ ὁποῖα ὑπεσχέθη εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Βαπτίσματος. Ἄν εὕρῃ ὅτι παρέβη εἰς πολλὰ τὸν θεῖον νόμον, πρέπει νὰ λυπηθῇ ἀπὸ καρδίας, καὶ νὰ δράμῃ νὰ φανερώσῃ διὰ τῆς ἐξομολογήσεως τὴν πληγὴν του εἰς τὸν

(α) Ματθ. κς, 26. — (β) Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Α. Κορινθ. ια, 25. — (δ) Ἰωάν. ς, 56. — (γ) Ἐάν τις φάγῃ ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. Ἰωάν. ς, 51.

ἱερέα, θαρρόων εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ πιστεύων ἀδιστάκτως, ὅτι ὁ πολυτίμος θάνατος τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἰκανὸς νὰ καθαρίσῃ τοὺς πιστοὺς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας. Τοιαύτην ἐσωτερικὴν γνῶσιν ἠνωμένην μετὰ φανερᾶς ὁμολογίας ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν ἡ Ἐκκλησία, ὅταν μεταλαμβάνωμεν τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν, εἰς τῆς ὁποίας τὴν κοινωνίαν ἐπιλέγομεν ταῦτα τὰ λόγια: «Πιστεύω, Κύριε, καὶ ὁμολογῶ, ὅτι σὺ εἶ ἀληθῶς ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ». Διὰ τοῦτο ἀπὸ τὸ Μυστήριον τοῦτο πρέπει νὰ ἐμποδιζῶνται οἱ ψευδεῖς Χριστιανοί, καὶ οἱ φανεροὶ ἀσεβεῖς (α), καὶ οἱ ἀδύσθωτοι ἁμαρτωλοί, οἵτινες ἐὰν προσέλθωσιν εἰς τὴν κοινωνίαν χωρὶς τῆς προσηκούσης προετοιμασίας, ἐπισπῶσιν εἰς ἑαυτοὺς τὴν θείαν ὀργήν, ὡς καταφρονηταὶ τῆς ἀγιότητος τοῦ Θεοῦ (β).

Σημ. Β'. Οἱ Χριστιανοὶ τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας μετελάμβανον τὴν ψυχικὴν ταύτην τροφήν καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα τὴν Κυριακὴν, ὁπότε καὶ μόνον ἐγένετο λειτουργία (γ)· ἔπειτα ἐλειτούργουν καὶ ἐκοινωνοῦν καὶ τὸ σάββατον (δ)· ἄλλου δὲ τρις τῆς ἑβδομάδος, τὴν τετράδα καὶ τὴν παρασκευὴν καὶ τὴν Κυριακὴν (ε)· ἄλλου δὲ τετράκις, καὶ ταῦτας δηλονότι, τὸ σάββατον, ἔτι δὲ καὶ τὰς ἑορτάς (ζ). Ἐπειτα συνεχίσθη μὲν ἡ λειτουργία καθ' ἡμέραν (η), καθὼς καὶ σήμερον, δὲν μετελάμβανον ὁμῶς καὶ καθ' ἡμέραν οἱ πιστοί· ἀλλ' ἄλλοι μὲν πλειοτέρας, ἄλλοι δὲ ὀλιγωτέρας φορὰς, τοῦλάχιστον δὲ κατὰ τὰς μεγάλας ἑορτάς οἱ περισσότεροι (θ). Τὸ εὐσεβὲς τοῦτο παράδειγμα τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ μιμώμεθα καὶ ἡμεῖς, διὰ νὰ μὴ ψυχραίνηται πρὸς τὸν Χριστὸν ἡ καρδία μας διὰ τὴν σπανίαν τοῦ Μυστηρίου μετάληψιν.

§. κέ. Ἡ Ἐξομολόγησις εἶναι μυστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον συγχωροῦνται ἀπὸ τὸν Θεὸν διὰ τοῦ ἱερέως αἱ ἁμαρτίαι τῶν πιστῶν, ἐὰν οὗτοι τὰς

(α) Μὴ ᾄετε τὸ ἄγιον τοῖς κυσί· μηδὲ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν χρίων· μήποτε καταπατήσωσιν αὐτοὺς ἐν τοῖς ποσίν αὐτῶν. Ματθ. ζ, 6. — (β) Ὁ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως κρίμα ἑαυτῶ ἐσθίει καὶ πίνει. Α. Κορινθ. ια, 29. — (γ) Ἰουστίν. Μάρτυρος Ἀπολογ. πρὸς Ἀντωνίνον ἠκμαζε δὲ ὁ θεῖος Ἰουστίνος τὸ 140. — (δ) Αὐγουστίν. ἐπιστ. 118 πρὸς Ἰαννουάρ. — (ε) Ἐπιφάν. Κύπρ. περὶ πίστ. σελ. 465—466. — (ζ) Μέγ. Βασίλ. ἐπιστ. πρὸς Καισάρ. Πατρίκ. — (η) Χρυσόστ. Ὁμιλ. ιζ, εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ. Ἀμβρόσι. Βιβ. ε, περὶ Μυστηρ. κεφ. δ. — (θ) Χρυσόστ. Ὁμιλ. γ. εἰς τὴν πρὸς Ἑφeso.

ὁμολογήσωσιν εἰλικρινῶς, πιστεύοντες ἀδιστακτῶς εἰς τὴν ἀξιομοσίαν τοῦ Χριστοῦ.

Σημ. Ἄ Δὲν εἶναι οὐδεὶς ἀναμάρτητος εἰς τὴν γῆν (α). Ὅταν ὁ χριστιανὸς μετὰ τὸ πιάπτισμα πέσῃ πάλιν εἰς ἁμαρτίαν, δὲν ἔχει ἄλλο μέσον νὰ καθαρισθῇ καὶ νὰ ἀναλάβῃ τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν παρὰ τὴν μετάνοιαν καὶ ἐξομολόγησιν (β). Ἡ ἀληθὴς μετάνοια ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ ἔχῃ τὰ ἑπόμενα: α.) νὰ ἐξομολογήσῃ τις εἰλικρινῶς τὰς ἰδίας του ἁμαρτίας (γ): β.) νὰ κατηγορήσῃ ἑαυτὸν ὡς ἁμαρτωλὸν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ (δ): γ.) νὰ συλλογίζῃται τὴν ἄπειρον τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχίαν, τὴν ὁποίαν οὐδεμία ἁμαρτία δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ, καὶ νὰ πιστεύῃ ἀδιστακτῶς, ὅτι ὁ ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ Χριστός, ἐπροξένησε τὴν χάριν τοῦ οὐρανοῦ Πατρός του εἰς ὅλους τοὺς εἰς αὐτὸν ἐλπίζοντας καὶ πιστεύοντας θερμῶς (ε): δ.) νὰ κάμῃ στερεὰν ἀπόφασιν νὰ ἀλλάξῃ ζωὴν εἰς τὸ ἐξῆς, διάγων θεαρέστως. Ταῦτα εἶναι τὰ σημεῖα τῆς ἀληθοῦς ἐξομολογήσεως, ἡ ὁποία πρέπει νὰ γίνηται ἔμπροσθεν τοῦ ἱερέως διὰ δύο μάλιστα αἰτίας: α.) διὰ νὰ λάβῃ ὁ ἐξομολογούμενος παρ' αὐτοῦ πνευματικὴν ὁδηγίαν καὶ συμβουλήν περὶ τῆς ψυχικῆς αὐτοῦ σωτηρίας (ζ): καὶ β.) (δ καὶ πρώτιστον) διὰ νὰ ἐξαγγεῖλῃ ὁ ἱερεὺς εἰς τὸν ἐξομολογούμενον τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν του ἐν ὀνόματι Χριστοῦ σωτῆρος τοῦ κόσμου (η). Πρέπει δὲ νὰ ἐξομολογηθῇ ὁ χριστιανὸς τῆς ἁμαρτίας του τὸ εἶδος ἀκριβῶς, μὴ αἰσχυρόμενος ν' ἀνακαλύψῃ εἰς ἄνθρωπον σεβάσμιον, ὅτι κακὸν δὲν ἐφοβήθη νὰ πράξῃ ἐνώπιον τῶν ἀγιοτάτων ὀφθαλμῶν τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον, μετανοῶν ἤδη, ἐξομολογεῖται αὐτὸ διὰ μέσου τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς του.

(α) Ἐὰν εἴπωμεν Ἅμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς πλανῶμεν. Α. Ἰωάν. α, 8.
 — (β) Α. Ἰωάν. α, 9. — (γ) Γνωθὶ τὴν ἀδικίαν σου... ἐπιστράφητε υἱοὶ ἀφεστηκότες. Ἰερεμ. γ, 43—44. — (δ) Ἐγὼ εἶπα, ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ Κυρίῳ. Ψαλμ. λζ, 5. — (ε) Α. Ἰωάν' ε, 15—17. Ῥωμ. ζ, 2—11. — (ζ) Ὑμεῖς οἱ Πνευματικοὶ καθαριζέτε τὸν τοιοῦτον ἐν πνεύματι πραΰτητος. Γαλάτ. ζ, 4. «Ὡσπερ ἄνθρωπος ὑπὸ ἀνθρώπου ἱερέως βαπτιζόμενου (γρ. βαπτιζόμενος) φωτίζεται τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτι, οὕτω καὶ ὁ ἐξομολογούμενος ἐν μετάνοιᾳ διὰ τοῦ ἱερέως λαμβάνει τὴν χάριν Χριστοῦ». Μ. Ἄθαν. ἐν Ἀποσπ. ἐκ τῶν κατὰ Νοβατιαν. ἐν Montfaucon Collect. nov. Patrum T. 2. σελ. 483. Paris. 1707. — (η) Ἄν τιων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς. Ἰωάν. κ, 23.

Σημ. Β'. Η ἔξομολόγησις πρέπει νὰ γίνηται ὡσάκις μᾶς τύπτει ἡ συνειδήσις διὰ καμμίαν ἁμαρτίαν, ἢ καὶ ὡσάκις προετοιμαζόμεθα διὰ τὴν θείαν κοινωνίαν. Διετάχθη δὲ ἐξ ἀρχῆς τὸ Μυστήριον τοῦτο ὑπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας (α), ἐκλεγούσης ἄνδρας ἱερούς καὶ φρονίμους, νὰ θεραπεύσωσιν ὡς σοφοὶ ἰατροὶ τῶν ἁμαρτανόντων τὰς πληγὰς.

§. κζ'. Τὸ ἀξίωμα τῆς Ἱερωσύνης εἶναι Μυστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καθιεροῦσι διὰ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν λειτουργῶν καὶ διακόνων τὸ ἐκλεχθὲν ἐπιτήδειον μέλος εἰς τὴν αὐτὴν διακονίαν, διὰ νὰ ἱεουργῇ τὰ μυστήρια καὶ νὰ ποιμαίνῃ τοῦ Χριστοῦ τὸ ποίμνιον.

Σημ. Α'. Εἰς τὴν πνευματικὴν τῆς Ἐκκλησίας διοίκησιν ἐκλέγει ἡ κοινότης, καὶ διὰ τῆς κοινότητος αὐτὸς ὁ Κύριος, μέλος ἄξιον τῆς ποιμενικῆς ἀξίας, τὸ ὁποῖον, ἀφ' οὗ διὰ τῶν κατωτέρων βαθμῶν κατὰ τάξιν χωρήσῃ, χειροτονεῖται εἰς Ἱερέα ἀπὸ τοὺς πρώτους ποιμένας τῆς Ἐκκλησίας, ὅποῃ εἶναι οἱ Ἐπίσκοποι, ἢ εἰς Ἐπίσκοπον ἀπὸ τοὺς λοιποὺς Ἐπισκόπους. Ἡ χειροτονία γίνεται διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἐνώπιον τῆς κοινότητος, ἡ ὁποία ἐκφωνεῖ τὸ Ἄξιος. Τῆς δὲ ἀξιοτήτος τοῦ ποιμένου δύο εἶναι μάλιστα τὰ χαρακτηριστικά: α.) διαγωγὴ ἀνεπίληπτος· καὶ β.) δύναμις τοῦ διδάσκειν καὶ νοθετεῖν· διότι ὁ ποιμὴν τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον, πρέπει νὰ ᾔναι τύπος τῶν πιστῶν «ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πνεύματι, ἐν πίστει, ἐν ἀγνείᾳ» (β). Ἀλλὰ περὶ τῶν καθηκόντων τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας εἴπομεν τὰ προσήκοντα (§. ιή. Σημ.).

Σημ. Β'. Τῆς χειροτονίας τὸ μὲν ὄμα εἶναι παλαιὸν Ἑλληνικόν, ἄλλο τι σημαῖον εἰς τὰς Ἀθήνας, τὴν διὰ τῆς ἐπάρσεως τῶν τοῦ δήμου χειρῶν δηλονότι ἐκλογὴν τῶν χειροτονητῶν λεγομένων ἀρχῶν, οἷον Ταξιάρχων καὶ Στρατηγῶν (Πλούταρχ. ἐν βίῳ Περικλ.), ἢ ἀπλῶς τὴν ἀνάνευσιν καὶ κατάνευσιν τοῦ δήμου περὶ τῶν πρακτέων. Ἡ δὲ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ χειροτονουμένου γινομένη πράξις φαίνεται ὅτι ἦτο ἀρχαία Ἰουδαϊκὴ συνήθεια· διότι οὕτως ἐχειροτόνησε διάδοχόν του ὁ Μωϋσῆς τὸν Ἰησοῦν, ὡς ἀναγινώ-

(α) Πολλοὶ τε τῶν πεπιστευκότων ἤρχοντο ἐξομολογούμενοι καὶ ἀναγγέλλοντες τὰς πράξεις αὐτῶν. Πράξ. ιθ, 48. καὶ Ἰακώβ. ε, 16. καὶ Μάρκ. α, 5. (β) Α. Τιμοθ. δ, 12, καὶ Β. Τιμοθ. δ, 2. καὶ Ματθ. κη, 20.

σκομεν (Ἄριθ. κζ', 18—23) ἦτο δὲ καὶ αὕτη τύπος τοῦ μυστηρίου τῆς ἡμετέρας Ἱερωσύνης, ἦτοι τῆς διὰ χειροθεσίας καθιερώσεως τῶν λειτουργῶν τοῦ Κυρίου, ἧτις ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν Ἀποστολικῶν ἀκόμη χρόνων, καὶ ἀδιακόπως διέμεινε μέχρι τῶν ἡμῶν. Οὕτως ἀναγινώσκουμεν χειροτονοῦντας τοὺς Ἀποστόλους (Πράξ. ιδ', 23), «Χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς πρεσβυτέρους κατ' Ἐκκλησίαν, προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν, παρέθεντο αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ» (καὶ Α. Τιμοθ. ε, 22). Ἐντεῦθεν ἔπεται ἀ.) ὅτι ὅσοι δὲν καθιερώθησαν διὰ χειροθεσίας δὲν δύνανται μήτε νὰ ἱεουργῶσι μήτε νὰ διδάσκωσιν ἐπ' Ἐκκλησίας, β.) ὁ Χριστιανὸς χρεωστέϊ νὰ προσφέρῃ τιμὴν καὶ σέβας πρὸς τοὺς ἀληθινοὺς ποιμένας τῆς Ἐκκλησίας, ἐξαιρέτως δὲ πρὸς τοὺς κοπιῶντας «Ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ» (Α. Τιμοθ. ε, 17), «ἵνα μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιῶσι καὶ μὴ στενάζοντες» (Ἐβρ. ιγ, 17).

§. κζ'. Ὁ Γάμος εἶναι μυστήριον (α), εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἱερεὺς συνάπτει δύο πρόσωπα, ἄρσεν καὶ θῆλυ, εἰς γάμου κοινωνίαν, παρακαλῶν τὸν Θεὸν νὰ τοὺς εὐλογῆσῃ.

Σημ. Α'. Εἰς ταύτην τὴν τελετὴν ἀνὴρ καὶ γυνὴ θέλοντες νὰ συζευθῶσιν ἐξ ἀγάπης πρὸς ἀλλήλους εἰς γάμον ἀκώλυτον ἀπὸ τοὺς νόμους, συνάπτονται γαμικῶς ὑπὸ τοῦ Ἱερέως τοῦ Θεοῦ δι' αὐτοῦ εὐλογητόντος καὶ τελειοῦντος τὴν ἔνωσιν, ἐρχόμενοι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, διὰ νὰ γίνηται ὁ γάμος ἔννομος καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ πολλῶν μαρτύρων, καὶ διὰ νὰ συνορῶσιν οἱ νυμφευόμενοι εἰς τίνα καὶ ἐνώπιον τίνος καθυπέσχοντο· καὶ μεθ' ὅλης τῆς Κοινοῦτητος παρακαλεῖ τὸν Θεὸν ὁ ἱερεὺς, διὰ νὰ χαρίζη εἰς αὐτοὺς ἀγάπην καὶ εἰρήνην καὶ καρπὸν κοιλίας. Διὰ ταύτης τῆς ἱεροτελεστίας γίνεται ὁ ἀμοιβαῖος οὗτος σύνδεσμος τῆς

(α) Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν». Ἐφεσ. ε, 32. [Βλ. καὶ Χρυσόστ. Ἐρμην. αὐτίθ. Τ. Γ. σελ. 216—219, ἔνθα πρὸς ἄλλοις πολλοῖς καὶ καλοῖς «Εἰδὼς τοίνυν, ἐπιλέγει, ἡλικὸν μυστήριόν ἐστιν ὁ γάμος καὶ ἡλικίου πράγματος [δηλονότι τοῦ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας συνδέσμου τοῦ Χριστοῦ] τύπος, μὴ ἀπλῶς, μηδὲ ὡς ἔτυχε περὶ τούτου βουλεύου». Ἀληθῶς γὰρ τὸν Χριστὸν ἐμφαίνει ἀνακαινίζοντα τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν· καὶ δὴ ἡ μὲν τῶν νυμφευομένων ἀγάπη τὴν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἀγάπησιν τοῦ Χριστοῦ εἰκονίζει, ἧς τὸ τέλος ἡ ἀγιότης («ἵνα ἡ ἅγια καὶ ἄμωμος») καὶ ἀκεραιότης· διὰ δὲ τῆς θείας χάριτος καὶ τὰ τέκνα ἀγιάζονται κληρονόμοι ζωῆς τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τῆς πίστεως καὶ ἀγωγῆς γινόμενα. Σημ. Ἐκδ.].

συμβιωτέσεως τῶν ἀνθρώπων εἰλικρινέστερος καὶ στερεώτερος ἐνώπιον τῆς ἱερᾶς τραπέζης, καὶ γίνεται τῶ ὄντι «τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος» (Ἐβρ. ιγ, 4). Δὲν δύναται δὲ νὰ διαμείνη ὁ σύνδεσμος οὗτος μεταξύ περισσοτέρων προσώπων, εἰ μὴ εἰς ἓνα ἄνδρα πρὸς μίαν γυναῖκα (α)· διὰ τοῦτο ὁ χριστιανικὸς νόμος δὲν συγχωρεῖ τὴν πολυγαμίαν κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ πρώτου δημιουργοῦ, ὅστις ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως «ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτοῦς» (β), οὐχὶ ἄρσεν καὶ θηλείας πολλὰς, ἢ θῆλυ καὶ πολλοὺς ἄρσενας.

Σημ. Β'. Ὁ σκοπὸς καὶ τὸ τέλος τοῦ γάμου εἶναι τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἡ διατήρησις· διὰ τοῦτο χρεωστοῦσιν οἱ γαμικῶς συνιμμένοι πρὸς ἀλλήλους νὰ φυλάττωσιν ἀμίαντον τῆς κοίτης των τὴν πίστιν, συνοικοῦντες ὁμοῦ (γ), καὶ ἀγαπῶντες ὁ μὲν ἄνθρωπος τὴν γυναῖκα, ὡς τὸ ἴδιον σῶμα (δ), μεταχειριζόμενος αὐτὴν βοηθὸν εἰς τῆς οἰκίας του τὴν συντήρησιν (ε) καὶ φρονίμως οἰκονομῶν τὰς ἀδυναμίας της (ζ), ἡ δὲ γυνὴ τὸν ἴδιον ἄνδρα ὡς κεφαλὴν (η), ῥυθμιζουσα τὰ ἔθη της κατὰ τὴν αὐτοῦ ἀρέσκειαν καὶ ὑπομένουσα τὰς ὀργάς του, ἂν τύχη, μετὰ πρᾶότητος πνεύματος (θ).

§. κή. Τὸ Εὐχέλαιον εἶναι Μυστήριον, εἰς τὸ ὅποῖον ὁ ἱερεὺς ἀλείφει μὲ ἔλαιον τὸν ἀσθενῆ, καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ τὸν ἰατρεύσῃ σωματικῶς καὶ ψυχικῶς.

Σημ. Αὕτη ἡ τελετὴ ἐπιστηρίζεται εἰς τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου Ἰακώβου, «Ἄσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος· κἂν ἁμαρτίας ἢ πεπονηκῶς, ἀφεθήσεται αὐτῷ» (Κεφ. ε, 14—15). Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Κυρίου ἔχριον μὲ ἔλαιον τοὺς ἀσθενοῦντας, ὡς φαίνεται εἰς τοῦ Μάρκου τὸ ε, 13.

§. κθ'. Ἐκτὸς τῶν προειρημένων Μυστηρίων ἔχει πρὸς τούτοις ἡ Ἐκκλησία καὶ τινὰς παραδόσεις καὶ συνθηκίας, αἱ ὁποῖαι φυλάττονται ἀπὸ τοὺς πιστοὺς, ὡς συντελοῦσαι ἢ πρὸς βελτίωσιν ἡθῶν ἢ πρὸς εὐπρέπειαν τῆς Ἐκκλησίας.

(α) Καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Γενεσ. 6, 24. — (β) Μάρκ. ι, 6. — (γ) Ἐβρ. ιγ, 4. — (δ) Ἐφεσ. ε, 28. — (ε) Γενέσ. 6, 18. — (ζ) Α. Πέτρ. γ, 7. — (η) Ἐφεσ. ε, 22—24. — (θ) αὐτ. 33. καὶ Α. Πέτρ. γ, 2—5.

Σημ. Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν διετάχθησαν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων ἢ τῶν διαδόχων αὐτῶν πολλὰ ἐθίμα, τὰ ὅποια ἐφύλαξεν ὄλη ἡ σεβασμῖος ἀρχαιότης· οὐχὶ διότι ἐξήρηται ἐξ αὐτῶν ἀναγκαιῶς ἡ σωτηρία ἐκάστου, ἀλλ' ὅτι ὠφελοῦσι τὴν κοινότητα τῶν πιστῶν παντοίως, διὰ τὸ ὅποιον πρέπει νὰ τὰς φυλάττωμεν καὶ ἡμεῖς μὲ σεβας (α). Τοιαῦται Παραδόσεις εἶναι παραδείγματος χάριν, νὰ φορῶσιν οἱ ἱερεῖς ἐξαιρετον εἶδος ἐνδυμάτων σεμνῶν, ὅταν ἱερουργῶσι. Νὰ ἀνάπτωνται φῶτα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν πρὸς σημεῖον τῆς διαπύρου πίστεως. Νὰ θυμῶμεν λιθωνωτὸν εἰς σημεῖον τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀναβάσεως τῶν καθαρῶν καὶ εὐωδιαστικῶν προσευχῶν μας. Νὰ ἀναδείκνῃται ὁ σταυρὸς εἰς σημεῖον τῆς εἰς τὸν σταυρωθέντα πίστεώς μας. Νὰ χαρακτηριζῇ ὁ ἱερεὺς διὰ τῆς χειρὸς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς εὐλογία τῶν εὐσεβῶν. Νὰ ἀγιάζηται τὸ ὕδωρ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ βαπτίσματος ἡμῶν. Νὰ στολιζῶνται οἱ ναοὶ μὲ σεμνὰς εἰκόνας, διὰ νὰ μιμῶμεθα τὰ πρωτότυπα βλέποντες αὐτάς. Νὰ ἐορτάζωμεν διαφόρους ἐορτάς, εἰς ἀνάμνησιν τῶν πρὸς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ εὐεργεσιῶν ἢ τῶν πράξεων ἀγίων ἀνδρῶν, διὰ νὰ διεγειρώμεθα δι' αὐτῶν περισσύτερον εἰς τὴν ἀρετὴν, κτλ. Ταύτας καὶ ἄλλας παραδόσεις φυλάττει ἀγίως ἢ ἡμετέρα Ἐκκλησία, ἀποβάλλει ὅμως τὰς δεισιδαιμονίας, αἰτινες ὑπὸ τὸ σχῆμα τῆς εὐσεβείας ἀντιφέροντι εἰς τὴν θείαν Γραφήν, ἢ εἶναι ἄγνωστα εἰς τὴν ἀγίαν ἀρχαιότητα.

ΑΡΘΡΟΝ Γ΄.

§. λ'. Εἰς τὸ δέκατον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως περιέχεται ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν μας, ἧτις εἶναι ἡ δικαίωσις ἡμῶν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

Σημ. Α. Ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν γίνεται (α.) διὰ τῆς εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἀδιστάκτου πίστεώς μας, ὅστις μᾶς ἐκαθάρισεν ἀφ' ὅλας τὰς ἁμαρτίας διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος. Μυστήρια δέ, καθὼς εἶπομεν (§. κβ' καὶ κγ'), συντείνοντα πρὸς καθαρισμόν τῶν ἁμαρτιῶν μας εἶναι δύο τὰ

(α) Περί τῆς τῶν παραδόσεων ἰσχύος καὶ τοῦ πρὸς αὐτάς ἐπιλομένου σεβασμοῦ πρὸς τοὺς ἄλλοις αὐτὸς τε ὁ ἀπόστολος Παῦλος «κρατεῖτε, διδάσκει, τὰς παραδόσεις» (Β. Θεσσαλ. β, 15, καὶ Α. Κορινθ. ια, 8) καὶ ὁ Οὐρανοφάντωρ Βασίλειος «τὴν αὐτὴν, λέγει, ἰσχὴν ἔχειν πρὸς τὴν ἐσθέθειαν» αὐτάς τε καὶ τὰ ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας (περὶ τοῦ ἁγ. Πνεύμ. πρὸς Ἀμφιλοχ. κεφ. κζ.) καὶ ὁ Χρυσορρήμων ὁμοίως «παράδοσις ἐστι, μηδὲν πλέον ζῆτει» (Ὀμιλ. δ. εἰς Β. Θεσσαλ.). Σημ. Ἐκδ.

ἐξαιρέτα, ἡ Εὐχαριστία καὶ τὸ ἅγιον Βάπτισμα, τὸ ὁποῖον εἶναι μόνον ἔν, τὸ εὐσεβῶς γινόμενον, καὶ δευτέρον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου δὲν δύναται νὰ γείνη· ὅτι «εἷς ὁ Χριστός, μία ἡ πίστις, ἐν τὸ βάπτισμα τῶν πιστῶν» (Ἐφεσ. δ, 4—16)· β'.) διὰ τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὅποια υφίστανται εἰς τοῦ θεοῦ νόμου τὴν ἐκπλήρωσιν (α).

Σημ. Β'. Ἐναντία λοιπὸν τῆς Ἐκκλησίας ἦτο ἡ αἵρεσις τῶν Ἡμεροεαπιστῶν καὶ ἄλλων διαφόρων παλαιῶν αἰρετικῶν, οἵτινες βλασφήμως ἐδογματίζον, ὅτι ὡσάκις ἀμαρτήσῃ τις, τοσάκις πρέπει καὶ νὰ βαπτίζηται, ἐν ᾧ τῶν πιστῶν αἱ ἀμαρτίαι καθαρίζονται διὰ τοῦ δευτέρου βαπτίσματος, τῶν ἐκ μετανοίας δακρῶν δηλονότι, κατὰ τὸ δόγμα τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας.

ΑΡΘΡΟΝ ΙΑ'.

§. λά. Κατὰ τὸ ἐνδέκατον ἄρθρον, ὅσοι ἐφύλαξαν τὴν πίστιν ἀμώμητον καὶ ἔπραξαν τὰ ἀγαθὰ, θέλουσιν ἀναστῆν εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, ὅσοι δὲ ἔπραξαν τὰ φαῦλα, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως.

Σημ. Α'. Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς εὐσεβείας γυμνάζεται οὐχὶ μόνον κατὰ ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ διὰ σώματος· διὰ τοῦτο, ἂν καὶ τὸ σῶμα χωρίζεται ἀπὸ τὴν ψυχὴν διὰ τοῦ θανάτου καὶ ὑπάγει εἰς τὴν φθοράν, πάλιν ὅμως ἀναστάν εἰς τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως, θέλει ἐνωθῆν μετὰ τῆς ψυχῆς, διὰ νὰ ἀπολαύσωσιν ὁμοῦ τὰς ἀμοιβὰς τῶν πράξεων τῶν (β), καὶ νὰ γείνη ἐντελῶς ὁ ἄνθρωπος, καὶ κατὰ σῶμα δηλονότι καὶ κατὰ ψυχὴν, ἢ εὐδοίμων ἢ ἀθλιος διὰ τὰ ἔργα του. Τῆς κοινῆς ἀναστάσεως ἀρχηγός καὶ τελεωτής εἶναι αὐτός ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, πρῶτος ἐκ τῶν νεκρῶν ἀναστὰς καὶ ζῶν εἰς αἰῶνας· διὰ τοῦτο καὶ πρωτότοκος καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὑμνεῖται. Θέλουσι δὲ ἀναστῆν οὐχὶ μόνον οἱ ἀγαθοί, ἀλλὰ καὶ οἱ πονηροὶ καὶ ἄπιστοι καὶ πιστοὶ κατὰ τὴν βεβαίωσιν τοῦ Χριστοῦ (γ). Τὸ δὲ «οὐκ ἀναστήσονται ἀσεβεῖς ἐν κρίσει» (δ) δηλοῖ μόνον, ὅτι δὲν θέλουσιν ἀναστῆν εἰς κρίσιν καὶ ἀνάστασιν ζωῆς, ἀλλ' εἰς κατάκρισιν τῆς ἐξηλεγεμένης αὐτῶν ἀσεβείας. Ὡσαύτως καὶ

(α) Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Ματθ. ζ, 21, καὶ Ἰακώβ. β, 24. — (β) Β. Κορινθ. ε, 10, καὶ Ἰωάν. ε, 25. — (γ) Ἰωάν. ε, 29. — (δ) Ψαλμ. α, 5.

τὸ «ὁ πιστεύων εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται» (α) φανερώνει τὴν ἀπὸ πάσης αὐστηρότητος τοῦ κριτοῦ ἐλευθερίαν τῶν δικαίων. Πῶς δὲ γενήσεται ἡ ἀνάστασις τοῦ ἐφθαρμένου καὶ εἰς χροὺν μεταβεβλημένου ἀνθρωπίνου σώματος, ὁ ἀσθενὴς ἰμῶν νοῦς δὲν δύναται νὰ καταλάβῃ. Οἱ αὐτοὶ λόγοι, οἵτινες ἀποδεικνύουσι τὴν ἀλήθειαν τοῦ Ἐυαγγελίου καὶ τῆς μελλούσης κρίσεως, οἱ αὐτοὶ ἐμπεινοῦσι καὶ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν. Ἰπερτέρα δὲ παντὸς ἀνθρωπίνου λόγου εἶναι τῆς θείας Γραφῆς ἡ μαρτυρία. Ἐπειτα τί εἶναι ἀδύνατον εἰς τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ; Τίς δύναται νὰ ἐνοήσῃ πῶς ἐκ τοῦ μηδενὸς ὁ ὕψιστος; δημιουργὸς παρήγαγεν εἰς τὸ εἶναι τὰ σύμπαντα; Αὐτὸς οὕτως ὡσαύτως, ἀκατανόητως δηλονότι καὶ ὑπὲρ λόγον, θέλει ἐπαναγάγει αὐτὰ εἰς τὸ πρότερον εἶδος, ἀφ' οὗ μεταβληθῶσιν εἰς ἕτερον. Τοιαύτην ἀπόδειξιν μεταχειρίζεται ὁ ἀπόστολος Παῦλος, διὰ νὰ ἐλέγξῃ τὴν ἀφροσύνην τῶν, ὅσοι δισταζοῦσι περὶ τούτου· «Ἄλλ' ἔρεϊ τις· Πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποῖα δὲ σώματι ἔρχονται; Ἄφρον! οὐδ' σπεῖρεις, οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ. Καὶ ὁ σπεῖρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπεῖρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχοι, σίτου, ἢ τινος τῶν λοιπῶν. Ὁ δὲ Θεὸς αὐτῷ δίδωσι σῶμα, καθὼς ἠθέλησεν» (Α. Κορινθ. ιε. 35—38).

Σημ. Β'. Ἡ κοινὴ ἀνάστασις θέλει συμβῆναι εἰς τὴν δευτέραν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ (β) ὅποτε ὑπὸ Ἀγγέλων σαλπιζόντων μεγάλως ἐγεροβέντες ὡς ἐξ ὕπνου ὅλοι οἱ νεκροί, καὶ ἀρπυγέντες «ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα» (Α'. Θεσσαλον. δ, 17), θέλουσι παρασταθῆναι εἰς τὸν θρόνον τοῦ Χριστοῦ. Ὅσοι δὲ τότε τύχῳσι ζῶντες, «ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀρπαγῆσονται», οὐχὶ ἀποθανόντες τὸν κοινὸν θάνατον, ἀλλὰ παθόντες ἀπροσδόκητόν τινα καὶ θαυμασίαν ἀλλοιώσιν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀποστόλου, «Πάντες μὲν οὐκοιμησόμεθα· πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα» (Α. Κορινθ. ιε, 51). Ταύτην δὲ τὴν μυστηριώδη ἀλλοιώσιν περιγράφει θαυμασίως τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς (γ). Διὰ τῆς ἀλλοιώσεως ταύτης τὰ σώματα τῶν δικαίων γενήσονται α.) ἄφθαρτα καὶ ἀθάνατα, χωρὶς ποτὲ νὰ χωρισθῶσι πλὴν ἀπὸ τὴν ψυχὴν, ἢ νὰ πάθωσιν ἄλλην τινα μεταβολὴν β.) δεδοξασμένα, ἥτοι θέλουσιν ἔχειν τὰ χαρίσματα ἐνός τινος ἀμαράντου κάλλους εἰς ἡλικίαν τελείαν (δ)· γ.) ἰσχυρά, ἥτοι ἀνάλωτα

(α) Ἰωάν. ε, 24—(β) Ματθ. κδ, 31 καὶ κε, 6.—(γ) Α. Κορινθ. ιε, 42—44, 53. — (δ) Τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος, Ματθ. ιγ, 43.

ἀπὸ ἀσθενείας καὶ πάθη, καὶ οὔτε εἰς τῆς νεότητος τὰς ἐλλείψεις, οὔτε εἰς τοῦ γηρατειοῦ τὰς ἀδυναμίας ὑποκείμενα, ἀλλ' ὑγιῆ πάντοτε καὶ εὐρωστα καὶ εἰς τὴν αὐτὴν μένοντα κατίστασιν· δ') πνευματικὰ ἤγουν τοιαῦτα, ὥστε νὰ μὴ ἔχωσι χρεῖαν μῆτε τροφῆς, μῆτε ὕπνου, μῆτε ἀέρος πρὸς ἀναπνοήν, μῆτε φορεμάτων, μῆτε φωτὸς διὰ νὰ βλέπωσι· διότι αὐτὸς ὁ Κύριος θέλει εἶσθαι εἰς αὐτοὺς «φῶς αἰώνιον» (Ἠσαΐ. ξ, 19)· ε.) δὲν θέλουσιν ἔχειν μῆτε γάμου χρεῖαν καὶ συναφείας σωματικῆς, μηδ' ἄλλης τιнос ἀπὸ τὰς διὰ τῶν αἰσθήσεων ἡδονάς (α). Τρασύτη θέλει εἶσθαι ἡ δόξα τῆς ἀναστάσεως, μετὰ τὴν ὁποίαν θέλουσι παρασταθῆν οἱ ἀναστάντες εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ, περὶ τῆς ὁποίας ὠμιλήσαμεν (§. ιδ).

Σημ. Γ'. Τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν θεϊκότατον δόγμα συντελεῖ πολὺ εἰς παραμυθίαν τῶν θλιψέων τῆς παρούσης ζωῆς, καὶ μάλιστα τοῦ ἐκ τοῦ θανάτου φόβου· διότι δι' αὐτὸ πληροῦται ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἀπὸ χαρὰν ἄφραστον καὶ βεβαιοτάτην ἐλπίδα τῆς ἀθανασίας, χαρίσματος τῷ ὄντι ἀξιοπρεπεστάτου εἰς τὸ εὐγενέσιμον πάντων τῶν ὄντων, τὸν ἄνθρωπον, καὶ λαμπροτάτου χαρ-κτῆρος τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας (β).

ΑΡΘΡΟΝ ΙΒ'.

§. λδ'. Τὸ δωδέκκτον καὶ τελευταῖον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως μᾶς βεβαιώνει, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, οἱ μὲν δίκαιοι θέλουσι κληρονομήσειν τὴν αἰώνιον ζωὴν, οἱ δὲ ἀσεβεῖς θέλουσι καταδικασθῆν εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν.

Σημ. Α'. Ἡ αἰώνιος ζωὴ, τὴν ὁποία θέλουσι κληρονομήσειν οἱ δίκαιοι, ὑφίσταται εἰς τὴν μακκρωτάτην κατάστασιν χαρᾶς ἀληθεστάτης, μονιμωτάτης, μεγίστης καὶ παντοτεινῆς, ἀπὸ τὴν ὁποίαν θέλει μετέχειν ὁ νοῦς καὶ ἡ θέλησις αὐτῶν. Ὁ νοῦς θέλει ἔχειν τὸ καθαρῶτατον φῶς τῆς θείας γνώσεως (γ)· διότι ἡ ὑψίστη καὶ μακκρωτάτη θεότης θέλει φανῆν τότε μὲ ὅλας αὐτῆς τὰς ἀπείρους τελειότητας, καὶ εἰς τὸ φωτεινῶτατον ἔσοπτρον τῆς θείας σοφίης θέλομεν θεωρήσειν καὶ τὰ λοιπὰ πράγματα, ἕκαστον εἰς τὴν αὐτοῦ τελειότητα, καθίσον δύναται νὰ χωρήσῃ ὁ περιορισμένος νοῦς ἡμῶν. Εἰς δὲ τὴν θέλησιν θέλει

(α) Ματθ. κβ, 29. — (β) Ἰωάν. ς, 40. Πράξ. κδ, 15—16.

(γ) Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. Α. Κορινθ. ιγ, 12.

βασιλεύσειν τελεία ἀγιωσύνη καὶ ἀτάραχος γαλήνη, κατὰ τὴν ὑπό-
 σχεσιν τοῦ Σωτῆρος, ὅστις μᾶς ἐβεβαίωσεν ὅτι θέλει παραστήσειν εἰς
 ἑαυτὸν τὴν Ἐκκλησίαν «Ἐνδοξον, μὴ ἔχουσαν σπιλον ἢ ῥυ-
 τίδα ἢ τι τῶν τοιούτων· ἀλλ' ἵνα ᾖ ἁγία καὶ ἄμωμος»
 (Ἐφεσ. ε, 27). Διὰ τῶν δύο τούτων μέσων θέλουσιν ἐνωθῆν οἱ μακάριοι
 μὲ τὸν Θεόν, ὥστε νὰ ᾖναι ὁ Θεὸς ἐν αὐτοῖς, καὶ αὐτοὶ ἐν τῷ Θεῷ, καί,
 διὰ νὰ εἴπω οὕτω, νὰ θεωθῶσιν, ἢ, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος, νὰ ᾖναι ὁ
 Θεὸς εἰς αὐτοὺς «Τὰ πάντα ἐν πᾶσιν» (Α. Κόρινθ. ιε, 28)· ἦγουν
 νὰ ᾖναι εἰς τὸν νοῦν αὐτῶν φῶς, εἰς τὴν καρδίαν χαρὰ, εἰς τοὺς ὀφθαλ-
 μούς ἡδονή, εἰς τὰ ὄρα εὐφροσύνη, εἰς τὸ σῶμα κάλλος, ἀνάπαυσις,
 τροφή, στολή, καὶ «Τὰ πάντα ἐν πᾶσιν», κατὰ τὴν προφητείαν τοῦ
 Ἠσαίου (να, 14). Τόσον δὲ μεγαλητέρα θέλει εἶσθαι ἡ αἰώνιος αὐτῆ χαρὰ
 μας, ὅσον λαμπροτέρα θέλει γίνεσθαι διὰ τῆς συγκατοικίας τῶν ἁγίων
 Ἀγγέλων, καὶ Προφητῶν, καὶ Ἀποστόλων, καὶ Μαρτύρων, καὶ ὄλων
 τῶν δικαίων ψυχῶν, μετὰ τῶν ὁποίων συναναστρεφόμενοι θέλομεν συν-
 ευφραίνεσθαι αἰωνίως ὑμνοῦντες ἀκαταπαύστως τὸν Θεόν. Εἰς τοιαύτην
 λοιπὸν κατάστασιν θέλουσιν εἶσθαι μετὰ τὴν παγκόσμιον κρίσιν αἰωνίως
 οἱ δίκαιοι, ἦγουν ἐντελῶς ἅγιοι καὶ ἐντελῶς εὐδαίμονες. Τὸ πρῶτον μὲν,
 διότι δὲν θέλουσιν εἶσθαι πλέον ὑποκείμενοι εἰς τὴν ἁμαρτίαν ἢ τὰ
 ἐλαττώματα τῆς παρουσίας ζωῆς, οὔτε εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθη-
 κόντων καὶ τὴν στενοχωρίαν τῆς ἐναρέτου διαγωγῆς, ἀλλὰ θέλουσιν
 ἀπολαύειν ἄλλης τινὸς φύσεως ἀγιότητα ὑψηλοτέραν καὶ τελειοτάτην.
 Τὸ δεύτερον δέ, διότι θέλουσιν εἶσθαι ἐλεύθεροι ἀπὸ τὰ κακὰ τῆς πα-
 ρούσης ζωῆς καὶ μέτοχοι τῶν ἀνεκφράστων ἐκείνων ἀγαθῶν, τῶν ὁ-
 ποίων τὸ πρῶτιστον εἶναι τὸ νὰ ᾖναι ἠνωμένοι μετὰ τοῦ ἄκρου τῶν
 ἐφετῶν, τοῦ Θεοῦ. Συμπεραίνω τὸν περὶ τῶν δικαίων λόγον μὲ τὴν μαρ-
 τυρίαν τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὅτι «Ὄφθαλμός οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ
 ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτόίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς
 ἀγαπῶσιν αὐτόν» (Α. Κορινθ. β, 9). Οἱ δὲ ἀσεβεῖς, ὡς καταφρονήσαν-
 τες τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν πίστιν καὶ κατασυντριφέντες τὴν ζωὴν αὐτῶν
 εἰς τὴν ἁμαρτίαν, θέλουσιν εἶσθαι εἰς φρικωδεστάτην καὶ ἀθλιωτάτην
 κατάστασιν (α)· θέλουσιν ἀποβληθῆν αἰωνίως μακρὰν ἀπὸ τὸν Θεόν, τὸ
 ἀκρότατον ἀγαθόν, ἐστερημένοι διηνεκῶς πᾶσαν ἐλπίδα τῆς εὐσπλαγ-
 χίας του· καὶ θέλουσιν ἐξορισθῆν εἰς τὸν τόπον τοῦ κλαυμοῦ καὶ τοῦ

(α) Ἐβρ. ι, 31. Ἰωάν. ε, 29.

βρυγμοῦ τῶν ὀδόντων, εἰς τὴν κατοικίαν τῶν πονηρῶν πνευμάτων (α), εἰς τὸν τόπον τῶν αἰώνιων βασάνων (β), τῶν ὁποίων μεγίστη θέλει εἶσθαι τῆς ἰδίας αὐτῶν συνειδήσεως ὁ πικρὸς ἔλεγχος, διότι ἠμέλησαν περὶ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας, καὶ ἔκουσίως ἐστερηθήσαν τὸν ἀγαθὸν Θεὸν καὶ δημιουργόν των. Οὕτω λοιπὸν θέλει πληρωθῆν ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ, «Καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι (οἱ ἀσεβεῖς) εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον» (Ματθ. κε, 46).

Σημ. Β'. Τὸ ἐνδέκατον καὶ δωδέκατον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως ἀνήκουσιν εἰς τὸ Γ' μέρος τῆς Κατηχήσεως, τὴν Ἐλπίδα· διότι ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν πίστιν γεννᾶται τῆς μελλούσης ἀμοιβῆς ἡ Ἐλπίς (γ), τὴν ὁποίαν ἐμψυχώνει καὶ ζωογονεῖ ἡ πράξις τῆς ἀρετῆς δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη, ἧτις εἶναι τὸ Β' μέρος τῆς Κατηχήσεως. Εἰς τοῦτο μεταβαίνοντες εὐθὺς ἤδη, θέλομεν προσαποδώσειν ἀκολούθως καὶ τὰ λοιπὰ τὰ περὶ τῆς Ἐλπίδος, εἰς τὸ τρίτον καὶ ἔσχατον μέρος τῆς Κατηχήσεως.

Κ Α Τ Η Χ Η Σ Ε Ω Σ

Μέρος Β'.

Περὶ τοῦ Θεοῦ Νόμου.

ΑΡΘΡΟΝ Α'.

§. α. Ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων εἶναι νεκρά (δ).

Σημ. Α'. Μὲ τὴν Πίστιν καὶ τὴν Ἐλπίδα εἶναι συνδεδεμένη σφιγκτὰ ἡ Ἀγάπη, ἧτις καθιστάνει ταύτας ἀμφοτέρας ἐνεργοὺς καὶ δραστήριους, ὡς θεμέλιον οὖσα τῆς θεοσεβοῦς ζωῆς καὶ τῶν ἔργων τῶν καλῶν. Ὅτι δὲ τὰ καλὰ ἔργα εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν εἰς ἕκαστον Χριστιανόν, ἀποδείκνυται μάλιστα ἀπὸ τὰ πέντε ταῦτα· α.) διότι τὰ προστάσει αὐτὸς ὁ Θεὸς διὰ τοῦ νόμου αὐτοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον χρεωστοῦμεν ἐξ ἀνάγκης νὰ ὑπακούωμεν· ἀπαιτεῖ δὲ ὁ θεῖος νόμος ζωὴν σύμφωνον καὶ κατάλληλον πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ (ε)· β.) διότι τὰ προστάσει μὲ τρόπον, ἐκ τοῦ ὁποίου φαίνεται ἡ ἀνάγκη τοῦ πράσσειν τὸ ἀγαθόν, ἐπειδὴ εἰς μὲν τοὺς ἐναρέτους ὑπόσχεται καὶ πρόσκαιρον καὶ αἰώνιον εὐδαιμονίαν, εἰς δὲ τοὺς παραβάτας τοῦ νόμου ἀπειλεῖ αἰώνιον κόλασιν (ζ)· γ.) διότι χρεωστοῦμεν ἄκραν εὐγνωμο-

(α) Ματθ. κε, 41. — (β) Μάρκ. θ, 44. — (γ) Ῥωμ. ε, 1—2. — (δ) Ἰακώβ. 6, 20. — (ε) Ματθ. ζ, 21. — (ζ) Ἰωάν. ιδ, 21, καὶ Ματθ. ε, 19.

σύνην εἰς τὸν ἡμέτερον Σωτῆρα, ὅστις μᾶς ἐξηγόρασεν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, διὰ τὴν μᾶς δικαιοσύνην καὶ μᾶς ἀναδείξει θερμούς ὀπαδοὺς τῆς ἀρετῆς ὑποσχόμενος ἐξαιρέτως τὴν μᾶς βοήθειαν διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως καὶ τῶν καλῶν ἔργων (α· δ΄.) διότι ὁ περὶ τῶν καλῶν ἔργων διαγορεύων νόμος τοῦ Θεοῦ εἶναι δίκαιος καθ' ἑαυτὸν καὶ σύμφωνος πρὸς τὴν ἔμφυτον ἡμῶν συνείδησιν (ε·) διότι τὰ καλά ἔργα συντελοῦσιν εἰς δόξαν Θεοῦ καὶ εἰς οἰκονομίαν τοῦ πλησίον ἡμῶν (β). Ὡστε καὶ διὰ τὴν πρὸς Θεὸν γρεωστομένην ὑποταγήν μας, καὶ διὰ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας τὸ διάφορον, καὶ διὰ τὴν πρὸς τὸν Σωτῆρα Χριστὸν εὐγνωμοσύνην μας, καὶ διὰ τὴν ἀγιότητα καὶ δικαιοσύνην αὐτοῦ τοῦ νόμου, καὶ διὰ τὸν ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ὠφελείας τοῦ πλησίον μας ἀληθινὸν ἡμῶν ζῆλον εἴμεθ' ἠναγκασμένοι τὴν πρᾶσσωμεν τὸ ἀγαθόν. Ὅστις λοιπὸν τῶν Χριστιανῶν δὲν περιπατεῖ κατὰ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, ὑβρίζει τὸν Θεόν, ἀρνεῖται τὴν πίστιν, καταφρονεῖ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ, καὶ στερεῖται τῆς αἰωνίου μακαριότητος.

Σημ. Β'. εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐκ πίστεως μόνης δικαιοῦνται ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅταν ἐπιστρέφῃ εἰς τὸν Θεόν, δὲν ἔχει τὴν καταφύγην εἰς ἄλλο, πᾶρεξ εἰς τὴν πίστιν καὶ ἐλπίδα τὴν εἰς Χριστόν, ὅστις ἀπέθανε διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ ἐπροξένησεν εἰς ἡμᾶς τὴν χάριν τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς, κατὰ τοῦ Ἀποστόλου τὴν μαρτυρίαν, «οὐ δικαιοῦνται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ»· ἀλλ' ὅμως τοῦτο δὲν ἀποκλείει τὴν γυμνασίαν τῶν καλῶν ἔργων· ἀλλὰ μάλιστα ἐξ ἐναντίας καὶ τὴν συνιστᾷ· διότι, ἀφ' οὗ διὰ πίστεως δικαιοῦθῃ ὁ ἄνθρωπος, χρεωστὴν εἶναι ἀποδείξει ἐξ ἅπαντος τὴν ἰδίαν ἐπιστροφὴν διὰ τῶν καρπῶν τῆς ἀγάπης, καὶ τὴν βεβαιώσῃ τὴν πίστιν τοῦ μὲ τὰ καλά ἔργα (γ), τὰ ὅποια εἶν' ἐκείνης ἐπακολουθήματα (δ), καὶ χωρὶς τῶν ὁποίων δὲν δύναται τὴν χαρακτηρισθῆναι ὁ μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ, τοῦ «δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυτρώσῃται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, καὶ καθαρῶς ἑαυτῶν λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων» (Τίτ. 2, 14).

Σημ. Γ'. Ἐντεθὲν φαίνεται πῶς πρέπει τὴν ἐννοηθῆσιν τὰ λόγια

(α) Ῥωμ. 7, 2, 6, — (β) Ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλά ἔργα, καὶ δοξάσωσιν τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ματθ. 5, 16. — (γ) Ἐφεσ. 2, 8. — (δ) Αὐτ. αὐτ.

ἐκεῖνα τοῦ Ἀποστόλου « οὐ γὰρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν » (Ῥωμ. ζ'. 14), καὶ « Νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου, ἀποθανόντος ἐν ᾧ κατειχόμεθα » (αὐτ. ζ, 6). Ἐνταῦθα δὲν ἀποβάλλει ὁ Ἀπόστολος τὸν θεῖον νόμον, ἀπαγε! ἀλλὰ λέγει α.) ὅτι οἱ κληθῆνοι πιστοὶ δὲν εἶναι ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ νόμου, ὅστις ἀπειλεῖ κατάραν εἰς τὸν ἁμαρτωλόν· β.) ὅτι ὁ Χριστιανὸς ἁμαρτάνει μὲν ἐξ ἀσθενείας, ἡ χάρις ὅμως δὲν τὸν παραδίδει εἰς τὴν ἀυστηρότητα τοῦ νόμου, ἀλλὰ δέχεται τὴν μετάνοιάν του καὶ συγχωρεῖ τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ, τὸ ὅποῖον ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ ἐλπίσῃ ἀπὸ τὸν νόμον.

§. β'. Ὁ θεῖος νόμος δεικνύει εἰς ἡμᾶς τὴν διαφορὰν τῶν καλῶν ἔργων καὶ τῶν κακῶν.

Σημ. Α'. Ὁ νόμος εἶναι διαταγὴ δεικνύουσα εἰς τὸν ἄνθρωπον τί πρέπει νὰ πράττῃ. Ὅ,τι συμφωνεῖ πρὸς τὸν νόμον εἶναι καλὸν ἔργον, εἶναι ἀρετὴ. Ὅ,τι ἐναντιόνοται εἰς τὸν νόμον εἶναι κακόν, εἶναι κακία, ἁμαρτία, ἀσέβεια. Τοιαύτη διαταγὴ διορίζουσα τὴν διαφορὰν τῶν καλῶν ἔργων ἀπὸ τὰ κακὰ ἔπρεπε νὰ δοθῇ παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, διότι μόνος ὁ Θεὸς εἶναι ἀπ' αἰῶνος ἀναμαρτητος, καὶ μόνος αὐτὸς διακρίνει, τί εἶναι ἀληθῶς καλὸν ἢ κακόν, καὶ μόνος αὐτὸς δύναται νὰ ὑποχρεώσῃ τὴν συνείδησιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ νὰ διακρίνῃ τὰ πρακτέα ἀπὸ τὰ μὴ τοιαῦτα. Γενικώτερον δὲ τρεῖς τινες χαρακτηῖρες διακρίνουσι τὰ καλὰ ἔργα ἀπὸ τὰ κακὰ· α.) τὸ νὰ ᾗ·αι σύμφωνα πρὸς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ· β.) τὸ νὰ μαρτυρῇ περὶ αὐτῶν, ὅτι εἶναι καλά, ἢ συνείδησις ἡμῶν, ἣτις εἶναι φωνὴ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἐν ᾧ εἶναι ἀδιάπταιστος καὶ πεφωτισμένη, μυστικῶς ἡμᾶς διδάσκουσα τὰ καθήκοντα, καὶ δοκιμάζουσα μὲν τὰ καλά, ἐξελέγγουσα δὲ τὰ κακὰ· γ.) τὸ νὰ ἀποβλέπωσιν εἰς καλὸν σκοπὸν, ὅστις ὑφίσταται εἰς δύο τινά, εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων μας, καὶ εἰς δόξαν Θεοῦ. Γίνεται δὲ αὕτη διὰ τε τῆς πρὸς τὰς θείας του ἐντολὰς ὑποταγῆς, καὶ τῆς ἀποφυγῆς παντὸς μέσου κακοῦ, τὸ ὅποῖον δύναται τις νὰ μεταχειρισθῇ, διὰ νὰ δοξασθῇ τάχα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Ὅ,τι ἔργον ἔχει τούτους τοὺς τρεῖς χαρακτηῖρας, εἶναι ἔργον ἀγαθόν. Ὅ,τι δὲν χαρακτηρίζεται ἀπὸ τούτους, εἶναι κακόν. Διακρίονται δὲ καὶ ἄλλως τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων εἰς τρία, καλά, καὶ κακὰ, καὶ ἀδιάφορα. Καὶ τῶν μὲν καλῶν καὶ κακῶν γνωρίσματα εἶναι τὰ εἰρημένα· ἀδιάφορα δὲ εἶναι, ὅσα καθ' ἑαυτὰ δὲν εἶναι οὔτε καλά οὔτε κακὰ· οἷον τὸ τρώγειν, τὸ πίνειν, τὸ ὀμιλεῖν. Τὰ καλά δύνανται νὰ μεταμορφωθῶσιν εἰς κακὰ, ὅταν γίνωνται μὲ κακὸν σκοπὸν· οἷον

ὅταν ἐλέη τις διὰ κενοδοξίαν (α). Τὰ αὐτὰ δὲ πάλιν γίνονται ἀνωφελῆ, ὅταν πράττωνται διὰ φυσικὴν ἀνάγκην, ἢ διὰ φόβον καὶ βίαν· οἷον τὸ νὰ νήφη τις ἢ νὰ μακροθυμῇ, μόνον διότι δὲν δύναται νὰ μεθύσῃ ἢ νὰ ἐκδικηθῇ. Τὰ κακὰ δὲν δύναται οὐδέποτε νὰ μεταμορφωθῶσιν εἰς καλά, καὶ φαίνονται, ὅτι γίνονται διὰ καλὸν σκοπὸν· οἷον τὸ νὰ κλέψῃ τις διὰ νὰ δώσῃ ἐλεημοσύνην· διὰ τοῦτο δὲν εἶναι συγκεχωρημένα νὰ πράττωνται δι' οὐδεμίαν πρόφασιν. Τὰ δὲ ἀδιάφρατα τέλος κατὰ τὴν χρῆσιν δύναται νὰ μεταμορφωθῶσι πολλάκις εἰς καλά, ἢ κακὰ· διὰ τοῦτο πρέπει ἕκαστος, ὅσον δύναται, νὰ πράττῃ εἰς δόξαν Θεοῦ (β), τοὺς δὴ τούτους κανόνας κρατῶν· α.) νὰ ἀπέχη ἀπὸ πᾶν ὅ,τι σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν του· β.) νὰ μὴ μεταχειρίζεται πρὸς πᾶν ἀκράτως τὴν ἐλευθερίαν του. Εἶναι ἔργα συγκεχωρημένα, τὰ ὅποια δὲν συμφέρει νὰ πράττωμεν, διὰ τὸν φόβον μήπως ἐξ αὐτῶν ἀνεπαισθήτως ὀλισθήσωμεν εἰς ἁμαρτίαν (γ).

Σημ. Β'. Οἱ λόγοι εἶναι τῶν ἔργων σκιαί, καὶ πολλάκις ἀχώριστοι ὀπαδοί· τῶν δὲ λόγων καὶ τῶν ἔργων προηγούνται οἱ λογισμοί· διὰ τοῦτο μὲ τὰ καλά ἢ τὰ κακὰ ἔργα συνεπινοοῦνται καὶ οἱ καλοὶ ἢ κακοὶ λόγοι καὶ λογισμοί· διὰ τοῦτο ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ κανονίζει ἐπίσης καὶ τούτους, καθὼς καὶ τὰ ἔργα, καὶ ὁ Θεὸς ἀπαιτεῖ πρώτιστα τῆς καρδίας τὴν καθαρότητα (δ). Ἐπετα λοιπόν, ὅτι καὶ λόγοι καὶ λογισμοὶ δύναται νὰ ἀποβῶσιν ἐξαίρετοι ἀρεταί, ἢ βαρύτερα ἁμαρτήματα.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Β'.

§. γ'. Ὁ θεὸς νόμος εἶναι γεγραμμένος εἰς τὴν καρδίαν ἐκάστου, περιέχεται δὲ καὶ εἰς τὰς ἐπομένας δέκα ἐντολάς τῆς Δεκαλόγου, τὰς ὁποίας ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Μωϋσῆν (ε).

Α'. Ἐγὼ εἰμι κύριος ὁ Θεός σου. Οὐκ ἔσονταί σοι Θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ.

Β'. Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδῶλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς.

Γ'. Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ· οὐ γὰρ

(α) Ματθ. γ, 1—16. — (β) Α'. Κορινθ. ι, 31. — (γ) Αὐτ. αὐτ. 23. — (δ) Μάρκ. ζ, 20—23. — (ε) Ἐξῆδ. κ, 2—17.

μη καθαρῖσει κύριος ὁ Θεός σου τὸν λαμβάνοντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ.

Δ'. Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων, τοῦ ἀγιάζειν αὐτήν. Ἐξ ἡμέρας ἔργῳ, καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ σάββατα κυρίῳ τῷ Θεῷ σου.

Ε'. Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς.

Ζ'. Οὐ φονεύσεις.

Ζ'. Οὐ μοιχεύσεις.

Η'. Οὐ κλέψεις.

Θ'. Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ.

Ι'. Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου· οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου, οὔτε τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ, οὔτε τὸν παῖδα αὐτοῦ, οὔτε τὴν παιδίσκην αὐτοῦ, οὔτε τοῦ βόου αὐτοῦ, οὔτε τοῦ ὑποζυγίου αὐτοῦ, οὔτε παντὸς κτήνους αὐτοῦ, οὔτε ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστί.

Σημ. Α'. Εἰς ὅλων τῶν ἀνθρώπων τὰς καρδίας εἶναι τετυπωμένοι οἱ θεῖοι νόμοι, ἤγουν ἡ φυσικὴ δύναμις τοῦ διακρίνειν τὸ καλὸν ἀπὸ τὸ κακόν. Ὅσον ἂν ᾔναι τις ἀμαθής, γνωρίζει ὅτι εἶναι καλὸν τὸ λατρεύειν καὶ ἀγαπᾶν τὸν Θεόν, τὸ τιμᾶν τοὺς γονεῖς, τὸ εὐχαριστεῖν τοὺς εὐεργέτας, τὸ βοηθεῖν τὸν πλησίον, καὶ ἐξ' ἐναντίας, ὅτι εἶναι κακόν τὸ βλασφημεῖν τὸν Θεόν, τὸ κακοποιεῖν τὸν πλησίον καὶ τὰ τοιαῦτα· οὐδεὶς ἀμφισβᾶλλει διὰ τὰ δύο ταῦτα ἀξιώματα, « Ὁ σὺ μισεῖς, ἐτέρῳ μὴ ποιήσης », καὶ « Ὅπως θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, ποιεῖτε καὶ ὑμεῖς αὐτοῖς ὁμοίως ». δηλαδή, α.) ὅ,τι δὲν θέλεις νὰ κάμνωσιν ἄλλοι πρὸς σέ, μὴ κάμνε μὴδὲ σὺ πρὸς τοὺς ἄλλους· καὶ β.) ὅ,τι θέλεις νὰ κάμνωσιν ἄλλοι πρὸς σέ, κάμνε καὶ σὺ πρὸς τοὺς ἄλλους. Τὸ πρῶτον εἶναι ἀξίωμα τοῦ δικαίου· τὸ δεύτερον εἶναι ἀξίωμα τοῦ καθίκοιτος. Ἀπὸ ταῦτα τὰ δύο ἀξιώματα πηγάζει καὶ τρίτον ἀξίωμα, τὸ τοῦ τιμίου λεγόμενον, ἤγουν ὅ,τι θέλεις νὰ πράττωσιν ἄλλοι πρὸς ἑαυτούς, πράττε καὶ σὺ πρὸς ἑαυτόν. Οὗτος ὁ νόμος ὀνομάζεται Φυσικός καὶ Ἐμφυτος, καὶ ἡ κρίσις τὴν ὁποίαν κάμνει τις περὶ ἑαυτοῦ κατὰ τοῦτον τὸν νόμον, ὀνομάζεται Συνείδησις. Ὁρίζεται δὲ ἡ Συνείδησις ἐν ἐργείᾳ τῆς ψυχῆς· διὰ τῆς ὁποίας κρίνει, ἀναίπραξις αὐτῆς ἵναὶ σύμφωνοι πρὸς τὸν νόμον ἢ

οὐ χί. Εἰς τὴν ἐνέργειαν ταύτην κάμνει ἡ ψυχὴ τέλειον συλλογισμόν, τοῦ ὁποίου μείζων πρότασις εἶναι ὁ νόμος, καὶ ἐλάσσων ἡ πρᾶξις, καὶ συμπέρασμα ἡ ψῆφος περὶ τῆς πράξεως. π. χ. ὁ νόμος λέγει, ὁ κ λ ε π τ ω ν ἄ μ α ρ τ ἄ ν ε ι, ἰδοὺ ἡ πρώτη πρότασις· ἐ γ ὼ ἔ κ λ ε ψ α, λέγει ἡ συνειδήσις, ἰδοὺ ἡ δευτέρα· λ ο ι π ὶ ν ἄ μ α ρ τ ἄ ν ω, ἰδοὺ τὸ συμπέρασμα, τὸ ὁποῖον ἀφ' ἐαυτῆς ἐπιφέρει πάλιν ἡ συνειδήσις, διὰ τοῦτο αὕτη ὀνομάζεται κανὼν τῶν πράξεων, κατήγορος, μάρτυς καὶ κριτὴς (α), ὡς ἀνταμείβουσα μὲν τὴν ψυχὴν, ὅταν πράττη τὸ καλόν, μὲ χαρὰν παντοτεινήν, ἧτις εἶναι φυσικὴ ἀνταμοιβὴ τῆς ἀρετῆς, τιμωροῦσα δὲ πάλιν ἐξ ἐναντίας καὶ κεντῶσα τὴν καρδίαν, ὅταν πράττη τὸ κακόν, μὲ λύπην πικράν, ἧτις εἶναι κόλασις τῆς κακίας.

Σημ. Β'. Γνωστὸν εἶναι ἐκ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας, ὅτι ὁ Θεὸς ἐξελέξατο τὸν Ἰσραὴλ (β), ἤτοι τοὺς Ἰουδαίους, ὡς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ἐφάνερωσε δι' αὐτῶν τὴν θείαν αὐτοῦ βουλήν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Εἰς τὸν Ἰσραὴλ διὰ τοῦ ἐκλεκτοῦ αὐτοῦ Μωϋσέως ἔδωκε νόμον, διὰ τοῦ ὁποίου ἠθέλησε νὰ τοὺς διδάξῃ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀγιότητος καὶ δικαιοσύνης. Τριπλοῦς δὲ ἦτο ὁ νόμος οὗτος, Ἰ ε ρ ο υ ρ γ ι κ ὸ ς, καὶ Π ο λ ι τ ι κ ὸ ς, καὶ Ἡ θ ι κ ὸ ς. Ὁ ἱερουργικὸς ἀπέβλεπε τὰ ἔθιμα καὶ τὰς ἱεροτελεστίας τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἐκκλησίας, τύπος ὧν καὶ χειραγωγία πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν χάριν· διὰ τοῦτο καὶ κατηργήθη μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ. Ὁ δὲ πολιτικὸς περιεῖχεν ὅσας διαταγὰς ἔπρεπε νὰ φυλάξῃ ὁ Ἰουδαϊκὸς λαός, καθὼς ἀπῆτει ἡ πολιτικὴ του τότε διοίκησις· διὰ τοῦτο δὲν ὑποχρεόνει εἰς ἑαυτὸν οὐδὲν ἄλλο ἔθνος, εἰμὴ τὸ τῶν Ἰουδαίων. Ὁ δὲ ἠθικὸς νόμος περιέχει τὰ τοῦ ἀνθρώπου καθήκοντα τὰ πρὸς τὸν Θεόν, καὶ πρὸς ἑαυτὸν, καὶ πρὸς τὸν πλησίον· διὰ τοῦτο εἶναι ἀμετάβλητος, καὶ αἰώνιος, καὶ ὑποχρεόνει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ φυλάττωσιν αὐτόν, καὶ τότε μᾶλλον, ὅσον εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν φύσιν αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἔκτυπον ὧν καὶ ἀντίγραφον τρόπον τινὰ τοῦ φυσικοῦ νόμου· ἐπειδὴ δὲν περιέχει οὐδεμίαν διαταγὴν, περὶ τῆς ὁποίας δὲν εἶναι πεπληροφορημένη ἡ συνειδήσις ἐκάστου. ἠθέλησε δὲ ὁ Θεὸς νὰ φανερώσῃ καὶ ἐγγράφως τὸν φυσικὸν νόμον, (α.) διὰ νὰ δείξῃ φανερά, πόσον εἶναι ἀναγκαῖα αὗται αἱ ἐντολαί, τῶν ὁποίων αὐτὸς ἦτο δοτὴρ, καὶ β.) διὰ τὴν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε καταστήσειν ὁ ἄνθρωπος, ἐλεεινὴν κατάστασιν ἐκ τῆς ἁμαρτίας, ὑπὸ τῆς ὁποίας τυφλοῦμενος πολλὰκις νομίζει καλὰ τὰ

(α) Ῥωμ. 6, 14. — (β) Ἐξέδ. 18.

ἀμαρτίματά του, καὶ ὀνομάζει ἀρετὴν τὴν κακίαν, καὶ ἀντιστρόφως κακίαν τὴν ἀρετὴν, λέγων, λόγου χάριν, τὴν μὲν εὐσεβείαν δεισιδαιμονίαν, τὴν δὲ θρασύτητα μεγαλοψυχίαν, καὶ τὰ ἄλλα ὡσαύτως. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐγράφη ὁ θεῖος νόμος, διὰ νὰ βλέπῃ ὁ ἄνθρωπος ὡς εἰς ἔσπυρον πάντοτε εἰς αὐτόν, τί πρέπει νὰ πράττῃ, καὶ τί ν' ἀποφεύγῃ.

Σημ. Γ'. Εἰς τὴν πλήρωσιν τοῦ θεοῦ νόμου συνεργεῖ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, χωρὶς τῆς ὁποίας πλανᾶται ὁ ἄνθρωπος. Δὲν δύναται δὲ οὐδεὶς ἀπὸ τοὺς θνητοὺς ἐντελῶς νὰ τὸν ἐκπληρώσῃ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· διὰ τοῦτο ὅλοι χρῆζομεν τοῦ θεοῦ ἐλέους, ὡς παρβαίνοντες τὸν νόμον πυκνά. Διακρίνονται δὲ οἱ εὐσυνείδητοι παραβάται ἀπὸ τοὺς πονηροὺς ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων σημείων· α.) οἱ εὐσυνείδητοι ἀπέχονται ἀπὸ τὰς βραχείας παραβάσεις καὶ ἀμαρτίας· οἷον βλασφημίαν, ἀδικίαν, κτλ. β.) δὲν ἀμαρτάνουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ βουλήs καὶ ἐξέπιτῆδες, ὡς οἱ πονηροί, ἀλλ' ἤτοι ἐξ ἀγνοίας ἢ ἐξ ἀπάτης· γ.) μετὰ τὴν ἀμαρτίαν μετανοοῦσιν εὐθύς, καὶ διορθώνονται. δ.) ἀποφεύγουσι τὰς ἐκ τῆς ἐξέως ἀμαρτίας, καὶ σπουδάζουσι νὰ τὰς ἀποβάλλωσιν, ἐν ᾧ οἱ πονηροὶ ἐπιμένουσιν εἰς αὐτὰς ἀδιόρθωτοι μέχρι τέλους. Τέσσαρα ὡσαύτως εἶναι τὰ σημεῖα τῆς εἰς τὸν θεῖον νόμον ἀληθινῆς ὑποταγῆs, τὰ ὁποῖα ὁ Θεὸς ἀπαιτεῖ ἀπὸ τοὺς ποιοῦντας τὸ θέλημά του· α.) εἰ λ ι κ ρ ν η s ὑποταγὴ εἰς τὰς ἐντολάs, οὐχὶ ἐκ βίας καὶ δυναστείας, ἀλλ' ἀπὸ καρδίας μετὰ χαρῆs γινομένη. β.) γ ε ν ι κ ῆ ἀποταγή, ἤτοι ἀποφυγὴ ἀφ' ὅλαs τὰs ἀμαρτίας (α), καὶ συνοικείωσιs πρὸs ὅλαs τὰs ἀρετὰs κατὰ τὸ δυνατόν (β). γ.) ἐ π ι μ ο ν ῆ εἰς τὴν πράξιν τῆs ἀρετῆs (γ). δ.) σ π ο υ δ ῆ εἰς τὴν κατ' ἀρετὴν τελείωσιν, ὅσον εἶναι δυνατόν εἰς τὸν ἄνθρωπον (δ).

Α Ρ Θ Ο Ν Γ'.

§. δ'. Ὁλος ὁ νόμος καὶ αἱ ἐντολαὶ θεμελιοῦνται εἰς δύο τινά, ἥγουν εἰς τὴν πρὸs τὸν Θεὸν ἀγάπην, καὶ εἰς τὴν ἀγάπην τὴν πρὸs τὸν πλησίον.

Σημ. Α'. Ἡ Δεκάλογος τοῦ Μωϋσέωs περιέχει τὰs δέκα ἐντολάs, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ τέσσαρες πρῶται ἀναφέρονται εἰς τὴν πρὸs τὸν Θεὸν ἀγάπην,

(α) Ἰακώβ. 6, 40. — (β) Β'. Πέτρ. α, 5—7. — (γ) Ῥωμ. 6, 7. — (δ) Ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὡsπρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖs οὐρανοῖs τέλειός ἐστι. Ματθ. ε, 48.

καὶ αἱ λοιπαὶ εἰς τὴν πρὸς τὸν πλησίον. Οὕτω τὰς διήρσεν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, ὁπότε ἀπεκρίθη εἰς τὴν περὶ ἀρετῆς ἐρώτησιν τῶν Φαρισαίων, δύο μόνας ἐντολὰς μνημονεύσας, τὴν πρὸς τὸν Θεόν, λέγω, καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην, ἀπὸ τὰς ὁποίας ὅλος ὁ Νόμος καὶ οἱ Προφῆται κρέμονται (α). Ὅστις ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης καρδίας ἐκεῖνος καὶ τὸν λατρεῖ ὀρθῶς, καὶ ἐνασχολεῖται εἰς τὸ νὰ δεικνύῃ σήμερις τῆς βαθυτάτης αὐτοῦ λατρείας πρὸς τὸ ὑψίστον Ὄν. Ὡσαύτως ὅστις ἀγαπᾷ ἀληθῶς τὸν πλησίον, δὲν τὸν βλάπτει κατ' οὐδένα τρόπον, ἀλλὰ καὶ τὸν βοηθεῖ καὶ τὸν τιμᾷ καὶ παντοιοτρόπως σπουδάζει νὰ τὸν ὠφελήσῃ. Ὅστις λοιπὸν ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον, ἐπληρώσεν ὅλας τὰς ἐντολὰς· διὰ τοῦτο ὠνομάσθη ἡ ἀγάπη πλήρωμα τοῦ νόμου (β), καὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος (γ).

Σημ. Β'. Μεταξὺ τούτων τῶν δύο μεγάλων ἀρετῶν θεωρεῖται τις ἐναντιότης, ἥτις συμβαίνει ἐνίοτε εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὁσάκις δηλονότι δὲν δύνανται ἐν ταυτῷ νὰ ἐκπληρώσωσιν ἀμφοτέρας, καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην. Ὁ φυσικὸς νόμος, λ. χ. ὑποχρεώνει ἕκαστον νὰ τιμᾷ τοὺς γονεῖς, νὰ ἀγαπᾷ τὰ τέκνα καὶ τὴν γυναῖκα, νὰ προνοῆται περὶ τοῦ πλησίον ἀπλῶς· ἀλλ' ὅταν ἡ πρὸς τούτους ἀγάπη θλάπτῃ τὴν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἀναγκάζηται τις ἐξ ἀπαντος νὰ κάμῃ ἐν ἑκ τῶν δύο ἢ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν εὐσέβειαν νὰ ἀρνηθῇ, ἢ τούτων τὰ θελήματα ν' ἀθετήσῃ, προτιμότερα ἀναμφιβόλως εἶναι ἡ ἀγάπη ἢ πρὸς τὸν Θεόν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐλπίζεται ἡ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος σωτηρία (δ). Ὡσαύτως ὁ φυσικὸς νόμος ὑποχρεώνει ἕκαστον νὰ φυλάττῃ τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν, φροντίζων περὶ τῆς ἰδίας συντηρήσεως· ἀλλ' ἐνίοτε συμβαίνει νὰ μὴ δύναται τις νὰ φυλάξῃ ἀμώμητον τὴν εἰς

(α) Ματθ. κβ, 38. — (β) Ῥωμ. ιγ, 9—10. — (γ) Κολοσσ. γ, 14.

(δ) Ὁ Πλάτων (Κατηχῆσι Μέρος Γ'. §. 4) προστίθει καὶ περὶ τῆς πρὸς τοὺς ἄρχοντας καὶ ἡγεμόνας ὀφειλομένης ὑπακοῆς, ὅτι καὶ ταύτης προτιμότερα ἢ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη, συνωδᾷ λέγων πρὸς τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐντολήν (Ματθ. κβ, 24), τῶν Ἀποστόλων τὴν πολιτείαν (βλ. Πράξ. β, 19, ε, 29. καὶ Ῥωμ. ιγ, 7), τὴν τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας ἀπαρέγκλιτον πορείαν καὶ τῶν ἀγίων Πατέρων τὴν ἐμόφωνον διδασκαλίαν, ἐν οἷς καὶ ὁ θεὸς Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς «οἱ ἀρχόμενοι, φησί, μόνον τοῖς ἄρχουσιν ὀφείλετε πείθεσθαι, ὅσα μὴ τὴν ἐπηγγελμένην ἡμῖν ἐλπίδα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀφαιρῆται» (Ὁμιλ. μβ. §. η, σελ. 14. πβλ. καὶ σελ. 322. ἡμετ. ἐκδόστ.). Συνωδᾷ δὲ τούτοις καὶ ὁ συγγραφεὺς φησιν ἐφεξῆς σελ. 105. Σημ. Ἐκδ.

Θεὸν πίστιν, χωρὶς νὰ προσφέρῃ ἑαυτὸν εἰς θυσίαν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. Τίς ἀμφιβάλλει, ὅτι ἔπρεπε τότε νὰ προτιμηθῇ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην περισσότερον παρὰ τῆς προσκαίρου ζωῆς αὐτοῦ τὴν ὀλιγοχρόνιον συντήρησιν ; Πάντοτε λοιπὸν ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη εἶναι προτιμητέα παρ' ὅλα τοῦ κόσμου τὰ καλὰ, ὅταν ταῦτα γίνονται ἀθεράπευτον ἐμπόδιον εἰς τὴν ψυχικὴν σωτηρίαν· καὶ τοῦτο ἐνόει ὁ Σωτὴρ, ὅταν ἔλεγεν. «Εἴ- τις ἔρχεται πρὸς με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα ἑαυτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα, καὶ τοὺς ἀδελφούς καὶ τὰς ἀδελφάς, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυγὴν, οὐ δύναται μου μαθητὴς εἶναι» (Λουκ. ιδ, 26). Τοῦτο εἶναι ν' ἀρνηθῇ τις τὸν κόσμον καὶ ἑαυτόν, οὐχὶ ποτε τὸ ν' ἀπαρῆται χωρὶς λόγον, καὶ ἐνίοτε νὰ παραδίδῃ ἑαυτόν εἰς θάνατον χωρὶς ἀνάγκην, ἐν ᾧ δύναται καὶ ζῶν καὶ συνοικῶν μετὰ τῶν συγγενῶν του νὰ οἰκονομήσῃ καὶ ἑαυτοῦ καὶ ἐκείνων τὴν σωτηρίαν.

Σημ. Γ'. Τοιαύτη τις ἐναντίωσις θεωρεῖται καὶ μεταξὺ τῶν διαφόρων βαθμῶν τῆς ἀγάπης τῆς πρὸς τὸν πλησίον, εἰς τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα περιέχονται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου πρέπει ν' ἀγαπῶμεν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ νὰ θέλωμεν τὴν ὠφέλειαν τοῦ πλησίον· ἀλλ' εἶναι πλησίον πλησιέστερος ἄλλου· οὕτω φέρ' εἰπεῖν, ὁ πατὴρ μου ἢ ὁ συγγενὴς μου εἶναι πλησιέστερός μου παρὰ τὸν ξένον, ἦτοι ἀγνώριστον· ὁ ὁμόθησκός μου παρὰ τὸν ἀλλόπιστον· ὁ ὁμογενὴς μου παρὰ τὸν ἀλλόφυλον· ὁ συμπατριώτης μου παρὰ τὸν ἀλλοδαπῆν· ὁ εὐεργέτης καὶ φίλος παρὰ τὸν ἐχθρὸν καὶ ἀδιάφορον. Καλόν, ἐὰν ἠδυνάμην νὰ ἀγαθοποιήσω ὅλους ἐξ ἴσου, ἀλλ' ὅταν τοῦτο ᾔνοι ἀδύνατον, πρέπει νὰ προτιμήσω πάντοτε τὸν συγγενῆ καὶ ὁμόφυλον παρὰ τὸν ξένον, τὸν ὀρθόδοξον παρὰ τὸν ἑτεροδόξον κτλ. Ταύτην τὴν διάκρισιν προστάσσει καὶ ὁ Ἀπόστολος, ὅταν λέγῃ «Ἔργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως» (Γαλάτ. 5, 10), καὶ «Εἴτις τῶν ἰδίων, καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἤρνηται, καὶ ἔστιν ἀπίστου χεῖρων» (Α. Τιμόθ. ε. 8). Τὴν αὐτὴν διάκρισιν πρέπει νὰ φυλάττωμεν καὶ μεταξὺ τῆς πρὸς ἑαυτοὺς καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης· διότι ὁ πλησιέστατος εἰς ἑαυτόν εἶναι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλ' ἡ ἀγάπη αὕτη εἶναι ἐκ φύσεως ἰσχυρά, διὰ τοῦτο καὶ διδασκόμεθα ν' ἀγαπῶμεν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτοὺς, καὶ οὐχὶ περισσότερον· χρεῖα ὅμως μεγάλης προσοχῆς ἐνταῦθα, μήποτε καταστήσωμεν εἰς ὑπερβολὴν φιλαυτίας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν πηγάζουσιν ὀλέθρια κάμπολλα κακά. Δίδονται δὲ καὶ περιστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἀγάπη τοῦ

κρινού καλοῦ, ὁ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ὁμογενῶν ἀδελφῶν (α) ἀληθι-
νός καὶ προφανῶς ὠφέλιμος ζῆλος, πρέπει νὰ προτιμᾶται περισσότερο
παρὰ τὴν πρὸς ἑαυτὸν ἀγάπην.

Σημ. Δ'. Πρὶν ἔμβωμεν εἰς τὴν μερικὴν τῶν ἐντολῶν θεωρίαν, πρέ-
πει νὰ ἐνθυμίσωμεν τὸν ἀναγνώστην, ὅτι πρὸς ἀκριβῆ αὐτῶν κατανόη-
σιν πρέπει νὰ ἐντυπώσῃ εἰς τὸν νοῦν τοῦ τούτου τοὺς τρεῖς κανόνας·
α.) Δὲν πρέπει νὰ ἐνοῶμεν τὴν Δεκάλογον κατὰ τὸ γράμμα μόνον ἀ-
πλῶς, μῆτε νὰ περιορίζωμεν τὴν ἐννοίαν τῶν ἐντολῶν εἰς μόνας τὰς
ἐξωτερικὰς πράξεις, ἀλλὰ νὰ τὴν ἐκτείνωμεν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἐσωτε-
ρικὰς, ἡγουν εἰς τοὺς λογισμοὺς καὶ εἰς τὰς ἐπιθυμίας· ὅτι « ὁ νόμος
πνευματικός ἐστί » (Ῥωμ. 7, 14), καὶ πνευματικῶς ἐξηγήθη καὶ ὑπ'
αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος εἰς τὴν πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ θαυμαστὴν ἐκεί-
νην ὁμιλίαν τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους (Ματθ. 5—7). Ὅταν μία τις ἐντολὴ
προστάσῃ μίαν τινα ἀρετὴν, ἀπαγορεύει ἐν ταύτῳ τὴν ἐναντίαν αὐτῆς
κακίαν· καὶ ὁπόταν ῥητῶς ἀπαγορεύῃ μίαν τινα κακίαν, προστάσσει ἐν
ταύτῳ τὴν ἐναντίαν αὐτῆς ἀρετὴν, προστάσσει δηλονότι ἐν ταυτῷ καὶ
τὰ ἀποφατικὰ καὶ τὰ καταφατικὰ ἐκάστου καθήκοντα. β.) Ἐπειδὴ αἱ
ἐντολαὶ εἶναι σύντομοι, ὅταν μία τις ἐντολὴ ἀπαγορεύῃ μίαν τινα κα-
κίαν, πρέπει νὰ ἐνοηθῇ, ὅτι ἀπαγορεύει ἐν ταύτῳ καὶ ὅλους τοὺς βαθ-
μοὺς καὶ τὰ εἶδη καὶ τὰ προηγούμενα καὶ τὰ ἐπακολουθήματα τῆς αὐ-
τῆς κακίας· καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὅταν προστάσῃ μίαν τινα ἀρετὴν,
ἢ διαταγὴ κατηγορεῖται κατὰ πάντων ἀπλῶς τῶν καθηκόντων, ὅσα ὑ-
πάγονται εἰς τὴν αὐτὴν ἀρετὴν.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Δ'.

§. ε. Ἡ πρώτη ἐντολή μᾶς διδάσκει νὰ πιστεύωμεν ἐκ καρδίας, καὶ
νὰ ὁμολογῶμεν διὰ στόματος, ὅτι εἶναι εἷς μόνος Θεός· περὶ δὲ τῶν
θεῶν αὐτοῦ ιδιοτήτων νὰ δεχώμεθα καὶ νὰ πιστεύωμεν, ὅσα μᾶς διδά-
σκει ἡ ἅγια Γραφή.

Σημ. Α'. Ὅτι εἶναι εἷς μόνος Θεός, καὶ ποῖαί τινες εἶναι αἱ θεαὶ τοῦ
ιδιότητες, ὠμίλησαμεν εὐθὺς εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πρώτου μέρους (Γμήμ.
Α'. §. α—β). Ἐάν, ὡς ἐκεῖ ἐρρήθη, πιστεύωμεν, καὶ διευθύνωμεν οὕτω
τὴν ἡμετέραν διαγωγὴν, πληροῦμεν τὴν πρώτην ἐντολήν ἐναντίον δὲ
ταύτης τῆς ἐντολῆς ἀμαρτάνουσι,

(α) Ἡχώρῃ αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν
μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα. Ῥωμ. 8, 3.

α.) Οἱ ἄθεοι, οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν ἀναπολόγητον καὶ ἀπονευημένην αὐτῶν δόξαν τολμῶσι νὰ λέγωσιν ἀφρόνως, ὅτι οὐκ ἔσται Θεός, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀλήθεια τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ εἶναι καθ' αὐτὴν ἐναργестаτή και εἰς τὴν καρδίαν ἐκάστου τετυπωμένη θαύτατα, ἀμφιβάλλουσι δικαίως πολλοί, ἂν εὐρίσκωνται ἄθεοι, τῶν ὁποίων ἡ συνείδησις ἐσωτερικῶς δὲν εἶναι πεπληροφορημένη τὸ ἐναντίον. Μετὰ τῶν ἀθέων συναριθμοῦνται καὶ ὅσοι ὀνομάζουσι Θεὸν τὸν κόσμον ἢ τὴν φύσιν τῶν ὄντων.

β.) Οἱ πολυθεοί, ὅποιοι πολλοὶ ἐστάθησαν μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν, νομίσαντες πολλοὺς θεούς, καὶ ἀναπλάσαντες εἰς τὴν κτίσιν διαφόρους δεσποτείας ἀλλοκότους· τὸν Δία, φερ' εἶπειν, Θεὸν εἰς τὸν οὐρανόν, τὸν Πλούτωνα εἰς τὸν ἄδην, τὴν Ἀφροδίτην θεὰν τῆς ἡδονῆς κτλ.

γ.) Οἱ ἀρνηταὶ τῆς προνοίας, ὅσοι δηλονότι πιστεύουσι μὲν ὅτι εἶναι Θεός, ἀρνούνται ὅμως τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ, δοξάζοντες ὅτι κυβερνᾷται ὁ Κόσμος ἀπὸ τυφλῶν αὐτόματων, ἢ ἀπὸ τινος ἀνάγκης ἀναπόδραστον, τὴν ὁποίαν λέγουσιν Εἰμαρμένην. Μετὰ τούτων συγκαταλέγονται καὶ ὅσοι ὁμολογοῦσι μὲν διὰ λόγων τὴν θείαν πρόνοιαν, ἀρνούνται δ' αὐτὴν διὰ τῶν ἔργων, ζῶντες ὡς νὰ μὴ ἐπίσειον ὅτι θέλει ἀνταμφιφθῆν αἰωνίως ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία.

δ.) Οἱ μάγοι, ὅσοι ὑπόσχονται νὰ ὠφελήσωσι τινὰ ἢ νὰ βλάψωσιν ἐξ ἐναντίας διὰ τῆς ἐπικλήσεως καὶ ἐνεργείας τοῦ Διαβόλου, ψιθυρίζοντές τινες λόγους, ἢ ἄλλα μέσα ἐξωτερικὰ μεταχειριζόμενοι διὰ νὰ ἀπατώσι τοὺς ἀπλουστέρους· ὅποια εἶναι αἱ χειρομαντεῖαι, νεκρομαντεῖαι, λεκανομαντεῖαι, τὰ γοητεύματα κοινότερον λεγόμενα, τὰ φυλακτήρια, τὰ περιδέματα, τὰ πτύσματα εἰς τὴν βασκανίαν, τὰ κἀπνίσματα εἰς τὰς ἀρρώστιας, αἱ πυρκαϊαὶ καὶ αἱ κληδόνες τὴν κδ'. Ἰουνίου, ἢ ἀπόθεσις μέρους τινὸς ἐνδύματος ἢ τῶν ὀνύχων εἰς παλαιὰ ἐξωκλήσια, καὶ τὰ τοιαῦτα, τὰ ὅποια ὡς δεισιδαιμονικὰ καὶ αὐτοὶ οἱ σοφοὶ τῶν Ἑλλήνων (α) τὰ ἐκωμώδησαν, καὶ ὁ θεῖος νόμος τὰ ἀποβάλλει (β), καὶ τὸ εὐσεβὲς ἡμῶν γένος φωτιζόμενον προϊόντος τοῦ χρόνου τὰ καταπτύει. Ὅσοι δὲ προστρέχουσι χάριν βοηθείας πρὸς τοὺς τοιού-

(α) Θεόφρ. Χαρακτ. περὶ δεισιδαιμ. καὶ Λουκιαν. Φιλοσφ. ἡ ἀπίστ. καὶ Ἀριστοφ. Λυσιστρ. καὶ Πλούτ. καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ ἄλλοι πολλοί. — (β) Λευϊτ. ιθ, 31 καὶ Δευτερον. ιη, 9—12. καὶ Συνόδ. Τρούλ. Κανόν. ξα, ξβ, ξε, καὶ τῆς ἐν Ἀγκύρ. Κανόν. κδ. κτλ.

τους πλάνους, ἐὰν ᾔναί τινες, καὶ οὗτοι ἀμαρτάνουσιν ἐπίσης μὲ ἐκείνους.

ε'.) Οἱ δεισιδαίμονες, ὅσοι δηλονότι παρατηροῦσιν οἰωνομοῦς τινας καὶ προμηνύματα, ἀποδίδοντες εἰς πράγματά τινα κρουπτήν δύναμιν. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ ὄνειροκρίται, οἱ ἡμεροκρίται, ὅσοι νομίζοντες ἡμέρας τινὰς δυστυχεῖς φυλάττωνται αὐτάς, ὡς οἱ καθαυκῆριοι καὶ ἀγωγιάται νὰ κινῶσιν εἰς ὄρμον τὴν τρίτην τῆς ἐβδομάδος, καὶ αἱ γυναῖκες νὰ γνέθωσι τὴν παρασκευήν, ὡσαύτως καὶ οἱ οἰωνιζόμενοι ἀπὸ φωνᾶς ὀρνέων ἢ σκύλλων, καὶ οἱ δοξάζοντες φάσματά τινα, οἷον Ἐξωθεΐας, καὶ Στοιχεῖα, καὶ Βορβόλακας, καὶ Καλλιχανθάρους (ἢ μάλλον Καλιγανθάρους (α)), καὶ οἱ τοιοῦτοι. Τούτων δὲ ὕλων χειριστεροὶ εἶναι οἱ περιορίζοντες τὴν εὐσέβειαν εἰς ἑξωτερικὰς τινὰς πράξεις, οἷον εἰς μακρὰς καὶ ὑποχρεωτικὰς προσευχὰς, μόνον διὰ νὰ νομισθῶσιν ἀπὸ τοὺς ὀρῶντας ἄγιοι (β), καὶ οἱ ἐλπίζοντες ὑπερῆφάνως εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν ἀγαθοεργίας, κατακρίνοντες δὲ τοὺς ἄλλους, ὡς ὁ Φαρισσαῖος τὸν τελῶνην (γ). Οἱ τοιοῦτοι ἐλπίζοντες εἰς ἑαυτούς, μακρύνονται ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν.

ς'.) Οἱ αἰρετικοὶ καὶ κακὸ ὄξοι, οἵτινες κίβδηλεύουσι τὴν ἀλήθειαν μὲ τὰς ὀλεθρίους αὐτῶν δοξασίας, καὶ πλανῶσι καὶ ἄλλους ἀπὸ τὴν εὐθείαν ὁδόν, πείθοντες αὐτοὺς νὰ φρονῶσι κικῶς περὶ Θεοῦ.

ζ'.) Οἱ ἐλπίζοντες εἰς ἑξωτερικὰ τινὰ ἑαυτῶν ἀγαθὰ, οἷον πλοῦτον, φρόνησιν, ἀξίωμα καὶ τὰ τοιαῦτα· διότι δὲν συλλογίζονται τὴν παντοδύναμον πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ζητοῦσι τὴν εὐτυχίαν των ἢ ὑπερῆφάνως ἀφ' ἑαυτῶν, ἢ ἀνοήτως ἀπὸ ἀνθρωπῶν ὁμοίων ἑαυτοῖς (δ). Συντόμως δὲ καὶ περιληπτικῶς ἀμαρτάνουσιν εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν ὅσοι ἢ πεπλανημένως δοξάζουσι περὶ Θεοῦ, ἢ πιστεύουσιν ἐπὶ πλέον καὶ πράγματα ἀσύμφωνα πρὸς τὴν τιμὴν τῆς θείας μεγαλειότητος, ἢ εἶναι προσκεκολλημένοι καὶ ἔχουσι τὰς ἐλπίδας αὐτῶν ὅλας εἰς τὰ τοῦ κόσμου φησρά.

(α) Ἐκ τοῦ λατινικοῦ Caliga, caligatus, caligatarius, εἶδος στρατιωτῶν Ῥωμαίων ὑποδεδεμένων καλίγια· ἐκ τοῦ caligatarius συνετήθη τὸ Καλιγάρου, ὡς καὶ τὸ καλίγιον εἰς τὸ καλίγον· «ἐπῆρες τὰ ὀλίγα τὰ καλίγια του» ἢ χυδαῖα παροιμία φησὶ.—(β) Ματθ. ιε, 8. — (γ) Λουκ. ιη, 10—14.—(δ) Ἐπικατάρατος ὁ ἄνθρωπος, ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρώπου, καὶ ἀπὸ Κυρίου ἀποστῆ ἢ καρδίᾳ αὐτοῦ. Ἱερμ. ιζ, 5.

Σημ. Β'. Δὲν ἀμαρτάνομεν εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν, κατὰ τὴν δόξαν αἰρετικῶν τινῶν, διότι ἐπικαλούμεθα τοὺς ἁγίους εἰς βοήθειαν. Ἡ ἐπίκλησις τοῦ Θεοῦ διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὴν τῶν ἁγίων· διότι ἐκεῖνη μὲν εἶναι βαθυτάτη ὑπόκλησις εἰς αὐτόν, καὶ καθολικὴ ἐλπίς εἰς τὴν θεῖαν αὐτοῦ μόνην μεγαλωσύνην· ἡ δὲ τῶν ἁγίων ἐπίκλησις εἶναι ἔνωσις τῶν ἡμετέρων προσευχῶν μετὰ τῶν προσευχῶν αὐτῶν, θεμέλιον ἔχουσα τὴν κραταιοτάτην τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα του μεσιτείαν. Οὕτω καὶ οἱ ἅγιοι αὐτοὶ ἔτι ζῶντες προσήχοντο ὑπὲρ ἄλλων, καὶ ἄλλοι ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς οἱ πιστοὶ ὑπὲρ τοῦ Πέτρου (α), καὶ ἄλλοι δι' ἄλλους (β). Πολλῶ μᾶλλον προσεύχονται μετὰ θάνατον πλησιέστεροι ὄντες πρὸς Θεόν, καὶ ἠνωμένοι μετ' αὐτοῦ (γ). Ἀμαρτάνουσι δὲ προσφανεστάτα ὅσοι ἀποδίδουσιν εἰς τοὺς ἁγίους τιμὴν ἰσόθεον, ἐλπίζοντες εἰς αὐτοὺς ἐπίσης, καθὼς καὶ εἰς τὸν Θεὸν δ' ἀδεισιδαιμονίαν μᾶλλον παρὰ δι' εὐλάβειαν, καὶ τιμῶντες τὰς εἰκόνας αὐτῶν περισσώτερον πολυλάχως παρὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος. Ἡ μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων διαφορὰ εἶναι τόση, ὅση ἔπεται νὰ ἦναι μεταξὺ ἀπειροῦ δημιουργοῦ καὶ δημιουργήματος πεπερασμένου. Ἡ μεγίστη τιμὴ, τὴν ὁποῖαν δυνάμεθα νὰ προσφέρωμεν εἰς τοὺς ἁγίους, εἶναι τὸ νὰ σπουδάζωμεν νὰ μιμώμεθα τὴν ζωὴν αὐτῶν, ἐορτάζοντες τὰς μνείας των χριστιανικῶς, καὶ ἐλπίζοντες εἰς τὸν Θεόν, εἰς τὴν ὁποῖον ἤλπισαν καὶ αὐτοί.

Σημ. Γ'. Δύω κανόνες γενικοὶ χρησιμεύουσι πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐναντίων εἰς αὐτὴν τὴν ἐντολήν ἀμαρτημάτων α.) νὰ ἀποβάλλῃ τις ὅλας τὰς ματαιὰς προλήψεις, ὅσαι ἢ ἐξ ἀνατροφῆς ἢ ἐκ συναναστροφῆς ἢ ἐξ ἀναγνώσεως ἐπιβλαβῶν βιβλίων κατακρατοῦσι τὴν ψυχὴν του, ἀκολουθῶν ἀντὶ τούτων τὸν ὑγιᾶ καὶ ὀρθὸν λόγον, καὶ ἀνακαθαίρων τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς διὰ μελέτης ὠφελίμων βιβλίων καὶ συναναστροφῆς σοφῶν ἀνδρῶν β.) νὰ ὑποτάσσῃται εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀποκαλύψεως, ἀκολουθῶν καθ' ὅλα τὸν θεῖον λόγον, ὅστις εἶναι μόνος ἀσφαλῆς πρὸς σωτηρίαν ὁδὸς «Ὡς λ γ υ ο ς φ α ἰ ν ω ν ἐ ν α υ χ μ η ρ ῶ τ ὀ π ω» (Β'. Πέτρ. α, 19), καὶ τὸν ὁποῖον ὅσοι δὲν ἀκολουθοῦσι, πλανῶνται εἰς ὀλεθρίους κρημνοὺς τῆς τολμηρᾶς αὐτῶν περιεργείας καὶ δοξοσοφίας.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Ε'.

§. ζ'. Ἡ δευτέρα ἐντολὴ ἀπαγορεύει τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ ὄλους τοὺς ἀθεμίτους τρόπους τῆς θείας λατρείας.

(α) Πράξ. ιβ, 5. — (β) Β. Κορινθ. α, 11. Φιλιπ. α, 4. — (γ) Ἀποκ. ια, 16.

Σημ. Α'. Ἐπειδὴ οἱ Ἰσραηλῖται νεωστὶ τότε ἐξῆλθον τῆς Αἰγύπτου, ὅπου ἐβασίλευεν ἡ πλάνη τῆς θεοποιίας τῶν κτισμάτων, διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς ῥητῶς ἀπαγορεύει τὴν εἰδωλολατρείαν, τὸ νὰ προσκυνῶσι δηλονότι τὰ κτίσματα ὡς Θεόν, διὰ νὰ μὴ πλανηθῶσι, καθὼς οἱ Αἰγύπτιοι (α) καὶ ἄλλα ἔθνη προσκυνούντα εἰς μὲν τὸν οὐρανὸν τὸν ἥλιον καὶ τὰ ἄστρα, εἰς δὲ τὴν γῆν τὰ ζῶα, οἶον βόας, γαλαῖς, κροκοδείλους, καὶ τὰ φυτά, οἶον σκόροδα, κρίμμυα, κτλ. τῶν ὁποίων τὰ εἰδῶλα εἶχον κατεσκευασμένα, καὶ εἰς ταῦτα κλίνοντες τὸ γόνυ προσέφερον τὴν εἰς μόνον τὸν ἀληθῆ Θεὸν ἀνήκουσαν λατρείαν. Ἀπὸ τὴν βδελυρὰν ταύτην πλάνην μᾶς ἠλευθέρωσεν ἡ χάρις τοῦ Χριστοῦ (β). Εἶναι δὲ ὁμοιοὶ πρὸς τοὺς εἰδωλόλατρους, καὶ ἁμαρτάνουσιν εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ.

α.) Οἱ φιληθονοικαίφιλόπλουτοι, οἱ μὲν πρῶτοι Θεὸν ἔχοντες τὴν κριλίαν (γ) καὶ θεραπεύοντες μετ' ἄκρας ἐπιμελείας τὰς αἰσχρὰς αὐτῆς ἐπιθυμίας· οἱ δὲ δεύτεροι λατρεύοντες τὸν Μαρμωνᾶν τῆς ἀδικίας (δ), καὶ θυσιάζοντες εἰς τὸ εἰδῶλον τῆς πλεονεξίας τὸ δίκαιον τοῦ ἀδελφοῦ των, καὶ τοὺς ταλαιπώρους των ἰθῶτας εἰς τὸ νὰ συναθροίζωσιν ἀμέτρητον πλοῦτον, ἄχρηστον παντάπασιν εἰς ἀγαθοεργίαν.

β.) Οἱ ὑποκριτικοὶ προσκυνηταί, τῶν ὁποίων αἱ προσευχαὶ ὑφίστανται εἰς λόγους μακροῦς, ἀλλ' οὐχὶ εἰς τὴν διάθεσιν τῆς καρδίας, τὰ δὲ ἔργα των εἶναι παντάπασιν ἀσύμφωνα πρὸς τοὺς λόγους των· βδελυρῶτατοι δὲ ἐξ αὐτῶν εἶναι, ὅσοι σπουδάζουσιν εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν νὰ φαίνωνται ζηλωταὶ τῆς τιμῆς τοῦ Θεοῦ, ζηλωταὶ τῆς πίστεως, ζηλωταὶ τῆς ὠφελείας τῆς ἐκκλησίας, καὶ εἰς πᾶσαν συναναστροφὴν ἀνθρώπων διαλέγονται περὶ πνευματικῶν πραγμάτων, οὐχὶ κατὰ Θεόν, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον ἢ διὰ κενοδοξίαν. Οἱ αὐτόκλητοι οὗτοι ἀπόστολοι τοῦ Θεοῦ ἀφ' οὗ μεγαλοῖρημονήσωσι σοβαρῶς περὶ τῶν οὐρανίων πραγμάτων, στρέφονται ἀκολούθως κατὰ τοῦ πλησίον των καὶ καθυβρίζουσι τοὺς ἀδελφούς των διὰ σφάλματα, εἰς τὰ ὁποῖα πολλὰκις ὑπόκεινται αὐτοί, καταγινόμενοι εἰς τὰ ἐρείπια τῆς ὑπολήψεως τοῦ πλησίον των νὰ οἰκοδομήσωσι τὴν ἰδίαν τιμὴν των, καὶ μεταχειριζόμενοι ἀσεβῶς τοῦ Θεοῦ τὸ ὄνομα καὶ τῶν πιστῶν αὐτοῦ δούλων, διὰ

(α) Δεύτερον. δ, 15—19. — (β) Α'. Πέτρ. δ, 3. — (γ) Φίλιπ. γ, 19. — (δ) Κολοσσ. γ, 5.

νά πλανῶσι τοὺς ἀπλουστέρους πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον· διότι κατὰ τοῦτο μάλιστα διαφέρει ὁ ὑποκριτὴς τοῦ ἀληθοῦς ζηλωτοῦ, καθότι οὗτος μὲν πράττει καὶ διδάσκει τὴν ἀρετὴν διὰ τὸν Θεόν, ὁ δὲ ὑποκριτὴς τὴν διδάσκει πάντοτε, καὶ ἐνίοτε τὴν πράττει, μόνον δι' ἑαυτόν, ἢ γοῦν διὰ κέρδος ἢ ὑπολήψεως, ἢ χρημάτων, ἢ καὶ ἀμφοτέρων συνάμα. Πρὸς τοὺς τοιούτους, ὅταν τραυῶς λαρυγγίζωσι περὶ Θεοῦ καὶ θείων πραγμάτων, ἀρμύζει τὸ ὑπὸ τοῦ πονηροῦ πνεύματος ῥηθὲν πρὸς τοὺς ἐξορκιστάς Ἰουδαίους, «Τὸν Ἰησοῦν γινώσκω, καὶ τὸν Παῦλον ἐπίσταμαι, ὑμεῖς δὲ τίνας ἐστέ ; (Πράξ. ιθ, 15).

γ.) Οἱ ὑποκριτικοὶ νηστεύει, αἵτινες νηστεύουσι ἀπὸ τινῶν βρωμάτων, τρώγουσι δὲ τὰς σάρκας τοῦ ἀδελφοῦ των διὰ τῶν καταλαλιῶν, ἢ μεθύσκονται, καὶ πράττουσιν ἄλλας ἀσεβείας, διὰ τῶν ὁποίων βεβηλῶνεται ἡ ἀληθὴς νηστεία, ἣτις εἶναι ἡ ἐγκράτεια τῶν παθῶν. Τοιοῦτοι εἶναι ὅσοι τὴν τεσσαρακοστὴν ἐγκρατεύμενοι ἀπὸ καφίν, ἢ καπνόν, γίνονται ἀνομιλήτοι, καὶ κατασπαράττουσιν ὡς λυσσῶντες τὸν πλησίον αὐτῶν χάριν εὐλαθείας καὶ τῆς πρὸς τὴν νηστείαν τιμῆς. Εἰς τούτων τὸν ἀριθμὸν ὡσαύτως ὑπάγονται, καὶ ὅσοι στολιζοῦσιν ἁγίων εἰκόνας καὶ ναοὺς, ἐπειτα καταδυναστεύουσι τοὺς ἀθώους, ἢ παραμελοῦσιν ἀβοηθήτους τοὺς ἐν ἀνάγκαις, οἵτινες εἶναι «Ναὸς Θεοῦ ζῶντος»· ἐν ᾧ ἔπρεπεν, ἂν ἦναι δυνατοί, καὶ ταῦτα νὰ πράττωσι, καὶ ἐκεῖνα ἐξ ἀνάγκης νὰ μὴ ἀφίνωσι (α).

δ.) Οἱ δεισιδαίμονες, ὅσοι ἀπὸ μωρῶν καὶ πεπρωμένην τινὰ φαντασίαν ψυχικῆς σωτηρίας ἢ καὶ δι' αἰσχροκέρδειαν ἐνίοτε, ἐπινοοῦσι θαύματα καὶ ὀπτασίας τινὰς καὶ προφῆσεις μελλόντων διὰ μέσου τῶν ἁγίων εἰκόνων, ἢ προσάπτουσι ἀγριότητά τινα εἰς τοῦτον μᾶλλον ἢ εἰς ἐκεῖνον τὸν τύπον παρὰ τὰς διαταγὰς τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἀμαρτάνουσι εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν, ὅσοι, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ, περιορίζουσι τὴν εὐσέβειαν εἰς ἐξωτερικὰ πράγματα, καὶ ἀμελοῦσι τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον, καὶ τὴν πίστιν (Ματθ. κγ, 23). [Οὔτοι κατὰ τὴν οὐράνιον ἀλήθειαν σέβονται εἰς μάτην τὸν Θεὸν μόνον μετὰ χεῖλη, καὶ οὐχὶ μετὰ τὴν καρδίαν, διδάσκουσι δὲ ἄλλας διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων (Ἠσαΐ. κθ, 13. καὶ Ματθ. ιε, 8—9).

Σημ. Β'. Ἀὐτὸ εἶναι ἐναντία τῆς ἐντολῆς ταύτης ἡ προσκύνησις τῶν

(α) Ματθ. κγ, 23.

ἀγίων εἰκόνων, μετὰ τὰς ὁποίας στολιζόμεν τοὺς ναοὺς κατὰ τὴν παλαι-
 ἄν Χριστιανικὴν συνήθειαν· ἐπειδὴ α.) μὲν ζωγραφούμεν οὐχὶ τὸν ἀό-
 ρατον καὶ ἀμίμητον Θεόν, ἀλλὰ τὸν ἐπιφανέντα Σωτῆρα εἰς τὸ εἶδος
 τῆς προσληφθείσης ἀνθρωπότητος, καὶ τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ θεράποντας
 β.) δὲ αἱ εἰκόνες δὲν ζωγραφοῦνται διὰ νὰ λατρεύωμεν αὐτάς, ἀλλὰ διὰ
 νὰ διεγείρωσιν εἰς ἡμᾶς ζωηρὰν τὴν ἀνάμνησιν τῶν μεγαλείων τοῦ Θεοῦ
 καὶ τῆς ἀρετῆς τῶν ἀγίων ἀνδρῶν, ὥστε βλέποντες αὐτῶν τὰ ἔκτυπα νὰ
 παρορμώμεθα πρὸς εὐσέβειαν καὶ ἀγαθοεργίαν γ.) ἡ τῶν εἰκόνων προσ-
 κύνησις δὲν ἀναφέρεται εἰς αὐτάς, ἤγουν εἰς τὸ σανίδιον ἢ τὸν τοί-
 χον, εἰς τὰ χρώματα ἢ τὸν πολυτελεῆ γῦρον, ἀλλ' εἰς τὰ εἰκονιζόμενα
 δι' αὐτῶν πρωτότυπα. Οὕτω φερ' εἰπεῖν, ὅταν προσκυνῶ τὸν τίμιον
 Σταυρόν, προσφέρω μεθ' ὑποταγῆς εἰς τὸν σταυρωθέντα Σωτῆρα τὴν
 πίστιν μου, τὴν καρδίαν μου, τὴν ἐλπίδα μου, τὴν προσκύνησιν αὐτήν,
 εἰς τὴν ὁποίαν δὲν μεσιτεύει ἡ εἰκὼν ὡς ἄλλο τι, εἰμὴ ὡς αἰσθητὴ
 παρόρμησις πρὸς τὸ ἔργον τῆς προσκυνήσεως. Αὐτάς δὲ τὰς εἰκόνας
 τιμῶμεν μὲ μόνον τὸν ἀσπασμόν, ἤγουν τὸ φίλημα. Διαφέρει δὲ ἡ πρὸς
 τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος προσκύνησις τῆς πρὸς τὰς τῶν ἀγίων, καθόσον
 οὗτοι διαφέρουσιν ἐκείνου. Ἐκείνη ὑφίσταται εἰς βαθυτάτην ὑπόκλισιν
 τῆς καρδίας ἔμπροσθεν τοῦ εἰκονιζομένου Δημιουργοῦ καὶ δεσπότου
 τῶν ὄλων αὐτῆ δὲ εἶναι φανέρωσις τιμῆς χροεωστουμένης πρὸς τοὺς
 ἀγίους, ὡς φίλους Θεοῦ καὶ συγγενῆ μεθ' ἡμῶν μέλη ἐνός καὶ τοῦ
 αὐτοῦ σώματος, τῆς Ἐκκλησίας.

Σημ. Γ'. Ἐντεῦθεν φαίνεται ὅτι ἡ σωτήριος προσκύνησις τῶν εἰκόνων
 ἐκπίπτει εἰς τὸ ὀλέθριον ἁμάρτημα τῆς εἰδωλολατρίας, α.) ὅπότεν ὁ
 προσκυνητὴς προσκυνῆ μόνον αὐτὴν τὴν εἰκόνα προσηλόνων πᾶσαν τὴν
 εὐλάβειαν αὐτοῦ εἰς αὐτήν· β.) ὅπότεν νομίζῃ ἀγιωτέραν ταύτην τὴν
 εἰκόνα περισσότερον παρ' ἐκείνην, καὶ τιμᾷ τὴν παλαιότεραν μᾶλλον
 ἢ τὴν πολυτελεστέραν ἢ τεχνικωτέραν παρὰ τὴν νεωτέραν καὶ εὐτε-
 λεστέραν, καὶ διὰ τοῦτο κρεμᾷ δύστηνα πέταλα χρυσιδίου ἢ ἀργυριδίου
 εἰς τοὺς ἀνευθεεῖς τῶν ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν ἀγίους ἄνδρας καὶ πολλάκις
 εἰς αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, τὸ τολμηρότερον καίτοι ἄλλως ἢ ἐκ πίστεως
 προσφορὰ τῶν ἀφιερουμένων δώρων ὑπάρχει δεκτὴ εἰς τὸν Θεόν (βλ.
 Θεοδώρ. Ἐκκλ. ἱστορ.) γ.) ὅπότεν δὲν θέλῃ νὰ προσευχηθῆ εἰς τόπον,
 ὅπου δὲν εἶναι εἰκόνες, περικλείων τὸν πανταχοῦ παρόντα Θεὸν εἰς ὄρια
 στενώτατα. Οὗτοι καὶ οἱ τούτοις ὅμοιοι θεοβλαβεῖς Χριστιανοὶ προσά-
 πτους μῶμον εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀμωμήτου πίστεως τῶν Ὀρθοδόξων.

Σημ. Α'. Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν τοιοῦτων ἀπατῶν δὴ μάλιστα κανόνες εἰς ἕκαστον εὐσεβῆ συντελοῦσι (α) ἐκείνη μόνη ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀληθῆς λατρεία, ἧτις γίνεται ἐκ καρδίας μετανοούσης καὶ ἀνυποκρίτου· καθότι ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ σημεῖα τῆς λατρείας εἶναι φιλάδείγματα τῆς ἐσωτερικῆς πρὸς Θεὸν εὐλαθείας, χωρὶς τῆς ὁποίας δὲν ὠφελοῦσιν οὐδέν. Διὰ τοῦτο τὸ Εὐαγγέλιον ζητεῖ ἀπὸ τοὺς ἀληθινούς προσκυνητὰς νὰ προσκυνῶσι τὸν Θεὸν ἐν πνεύματι, (ἤγουν οὐχὶ μόνον ἐξωτερικῶς, ἀλλὰ καὶ ἐσωτερικῶς μάλιστα), καὶ ἀληθείᾳ, (ἤγουν ἀνυποκρίτως (Ἰωάν. δ, 23)· β') νὰ προσέχη εἰς μόνον τὸν θεῖον λόγον, βέβαιος ὢν, ὅτι εἰς μόνον αὐτὸν περιέχεται ὁ κανὼν τῆς ὀρθῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας καὶ ἡ αἰώνιος ζωὴ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χριστοῦ (Ἰωάν. ε, 39).

ΑΡΘΡΟΝ Γ'.

§. ζ. Ἡ τρίτη ἐντολὴ μᾶς ἀπαγορεύει τὸ νὰ μεταχειριζώμεθα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μὲ καταφρόνησιν τῆς θείας δόξης αὐτοῦ, καὶ ἐξ ἐναντίας μᾶς διδάσκει τὸν τρόπον τῆς ὀρθῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας.

Σημ. Α'. Μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἠνωμένη ἡ ὑψίστη αὐτοῦ δόξα, πρὸς τὴν ὁποίαν ὀφείλουσι τὰ κτίσματα πάντοτε νὰ προσφέρωσι τὸ μέγιστον σέβας. Διχῶς δὲ δύναται νὰ ἐκληθεῖ εἰς μάτην τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἢ διὰ τῆς ἐπιπορείας, ἢ διὰ καταφρονητικῆς ἄλλης καὶ ἀναξίας μεταχειρίσεως. Ἄμαρτάνουσι λοιπὸν εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν,

α.) Οἱ βλάσφημοι, οἵτινες προφέρουσι λόγους ἀσχήμονας καὶ βλασφημους ἐναντίον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν θεῶν ἀνδρῶν. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ λέγοντες τὸν Θεὸν αἴτιον τῶν κακῶν, διότι δὲν δίδει εἰς αὐτοὺς ὅ,τι ἐπιθυμοῦσιν· οἱ γογγύζοντες κατὰ τῆς θείας δικαιοσύνης εἰς τὰς δυστυχίας τῶν· οἱ ψέγοντες τὴν φορὰν τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου ὡς ἀπρόνοητον, καὶ τολμῶντες νὰ κρίνωσι περὶ τούτων κατὰ τὰς πεπλανημένας αὐτῶν ὑπολήψεις, ἀνακρίνοντας τὴν ἁγίαν Γραφὴν καὶ μὴ παραδεχόμενοι πολλὰ τινα τῶν ἐξ αὐτῆς, καὶ οἱ τούτοις ὅμοιοι, οἵτινες καὶ εἰς τὴν παλαιὰν διαθήκην μὲ θάνατον ἐπαιδεύοντο (α), καὶ τῶρα ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ὀρθοδόξων ὡς μέλη σεσηπότα καὶ ἀνίατα ἀποκόπτονται, διὰ νὰ μὴ μεταδώσωσι καὶ εἰς ἄλλους τῆς ἰδίας κακίας τὸ μίγμα (β).

β.) Οἱ ἐπίορκοι, ὅσοι ἢ ψευδῶς παντάπασιν ὀμύσουσιν, ἢ ἀλη-

(α) Λευϊτ. κδ, 16. — (β) Α'. Κορινθ. ε, 4—14 καὶ Τίτ. γ, 10.

θῶς μὲν, ἀλλ' ὅμως δὲν ἐπιτελοῦσιν ὕστερον τὸν ὄρκον, περιπαίζοντες τρόπον τινὰ τὸν Θεόν, τὸν ὁποῖον προσκαλοῦσιν ἔφορον καὶ μάρτυρα τοῦ ὄρκου. Κατὰ τῶν τοιούτων παντελῆ ὄλεθρον ἀπέλειψεν τὸ δρέπανον τῆς θείας ὀργῆς διὰ στόματος τοῦ προφήτου Ζαχαρίου (α).

γ'.) Ὅσοι χωρὶς ἀνάγκης διὰ παραμικρὰ πράγματα ἔχουσιν εἰς τὸ στόμα τὸ ὑπερένδοξον ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ μεταχειρίζονται πολλάκις οἱ ἀσυνείδητοι καὶ ἐπὶ ἀστεϊσμῶν καὶ εἰς ἀπρεπεῖς ὁμιλίας.

δ'.) Οἱ ψευδοπροφῆται, ὅσοι προλέγουσιν ἐν ὀνόματι Θεοῦ προφητείας ψευδεῖς, καὶ καυχῶνται ἀποκαλύψεις τινὰς ὀθνεῖας καὶ γόητος νοδὸς γεννήματα.

ε'.) Οἱ παραβαίνοντες τὰς πρὸς Θεὸν ὑποσχέσεις των, καθῶς, φέρ' εἰπεῖν, ὅσοι ὑπόσχονται νὰ ἀφιερῶσιν ἐκ τῆς περιουσίας των μέρος εἰς σύστασιν σχολείων ἢ διατροφῆν πτωχῶν, ἢ νὰ ἀφήσωσιν ἀμαρτίαν τινά, καὶ ἔπειτα δὲν ἐκπληρῶσιν τὴν ὑπόσχεσίν των. Οὐδέποτε ἄλλοτε δὲν εἶναι συγχεχωρημένον νὰ ἀθετῶνται αἱ πρὸς Θεὸν ὑποσχέσεις καὶ ὄρκοι, εἰμὴ ὅταν γίνωνται ἀνόητως πρὸς ἰδίαν βλάβην ἢ τοῦ πλησίον, ὅπως ἦτο ὁ ὄρκος τοῦ Ἡρώδου (β', ἡ συμφωνία τῶν ἐπιβούλων τῆς ζωῆς τοῦ Παύλου (γ), καὶ τὰ τούτοις ὅμοια (δ). Εἰς τοιαύτας περιστάσεις προτιμότερον εἶναι νὰ ἀκυρόνηται ὁ ὄρκος, παρὰ νὰ πράττηται τὸ κακὸν διὰ τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαθοῦ καὶ χορηγοῦ τῶν ἀγαθῶν Θεοῦ. Κατ' ἄλλον τρόπον ἡ ἀγία Γραφή ῥητῶς ἀπαίτει τὴν πλήρωσιν τῶν ὑποσχέσεων καὶ ὄρκων (ε).

ς'.) Οἱ ζητοῦντες παρὰ Θεοῦ ζητήματα ἀπρεπῆ, οἷον τὸ νὰ συνεργήσῃ εἰς πράξεις αὐτῶν παρανόμους, θέλοντες νὰ κάμωσι σενεργὸν τῶν κακῶν τὸ ὑπεράγαθον ὄν.

Σημ. Β'. Ἐκ τῶν ῥηθέντων συμπεραίνουσί τινες (ς), ὅτι ὁ νόμιμος ὄρκος εἶναι συγχεχωρημένος, καὶ διατεταγμένος μάλιστα ἀπὸ αὐτὸν τὸν Θεόν (ζ), ὅστις καὶ αὐτὸς δῆθεν τὸν μετεχειρίσθη πρὸς περισσοτέραν τῶν

(α) Κεφ. ε, 4. — (β) Ματθ. ιδ, 9. — (γ) Πράξ. κγ, 42. — (δ) Βλ. Ὀριγέν. εἰς Ματθ. τόμ. α. εἰς Ἰωάν. τόμ. λβ'. καὶ Ὀμιλ. ιβ'. εἰς Ἱερεμ. Λέγει δὲ καὶ ὁ ἱερός Θεοφύλακτος (εἰς Ματθ.) «Μανθάνομεν ἐντεῦθεν, ὅτι ἔστιν ὅτε κρεῖττον ἐπιπορκεῖν, ἢ διὰ τοῦς ὄρκους ἀσεβῆς τι ποιεῖν». — (ε) Ἀριθμ. λ, 2. Δεύτερον, κγ, 24—24. — (ς) Βλ. Πλάτων. Κατηχῆς. Μερ. Γ. §. ζ, 6. — (ζ) Ἐξόδ. κδ, 11. καὶ Δευτερ. ς, 13. Σημειῶται δ' ὅτι ἐν τῇ Παλαιᾷ συνεχωρεῖτο τοῖς Ἰουδαίοις ὁ ὄρκος εἰς ἀσθενῶς διακειμένους... ἵνα τῇ τοῦ ὄρκου συνηθείᾳ αὐτὸν (τὸν Θεόν) προσκυνεῖν

ἐπαγγελιῶν του βεβαιώσιν (α), καὶ οἱ ἅγιοι ἄνδρες ὡσαύτως εἰς τε τὴν παλαιὰν καὶ τὴν νέαν Διαθήκην (β)· διότι πάσης ἀντιλογίας πέρασ εἰς βεβαιώσιν αὐτοῖς (τοῖς ἀνθρώποις ἐξίν) ὄρκος, κατὰ τοῦ Παύλου τὴν μαρτυρίαν (Ἐβρ. ς, 16). Εἰς δύο δὲ περιστάσεις γίνεται, νομιζουσι, νόμιμος ὁ ὄρκος· α.) ἢ ἐπὶ κριτηρίου ὑπὲρ δικαίας σωτηρίας ἢ ἑαυτοῦ τινος, ἢ τοῦ πλησίον· β.) ἢ κατ' ἀπαίτησιν ἡγεμόνος τινός περὶ πραγμάτων οὐχὶ ἐναντίον εἰς τὸν θεῖον νόμον. Τοιοῦτον ὄρκον ὁ Χριστός, λέγουσι, δὲν ἀπαγορεύει, ἀναγκαῖον δηλονότι καὶ νόμιμον, ἀλλὰ ἢ τὸν ψευδῆ, ἢ τὸν μάταιον τὸν περὶ μικρῶν καὶ χωρὶς ἀνάγκης γινόμενον, ἢ τέλος τὸν ἀπρεπῆ, ὅστις δηλονότι γίνεται οὐχὶ εἰς τὸν κριτὴν τῶν ἐννοιῶν Θεόν, ἀλλ' εἰς τὰ κτίσματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀφρόνως ὤμνουν οἱ Ἰουδαῖοι (γ)· διότι, προσθέτουσι, καὶ ὁ ἐπὶ τῶν κτισμάτων ὄρκος, κἂν νομίμως γίνηται, εἶναι ὁμοίως ἀπηγορευμένος (δ). Μακάριοι ὅμως εἶναι ὅσοι Χριστιανοὶ εἰς τὴν διαγωγὴν τῶν ζῶσι τόσον εὐλικρινῶς καὶ δικαίως, ὥστε τὸ Naί τῶν πιστεύεται ὡς ναί, καὶ τὸ Οὐ τῶν ὡς οὐ ἀληθινὸν χωρὶς ἄλλης βεβαιώσεως, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυ-

μόνον διδαχῶτι» (Θεοδώρητ. εἰς Ἱερμ. δ, 4), καὶ «ἵνα μὴ κατὰ τῶν εἰδώλων ὁμύωσι» (Χρυσός. Ὁμιλ. ιζ. εἰς Ματθ. πρβλ. καὶ Θεοδώρητ. εἰς Δευτερον. ἔρωτ. δ.)· καὶ γὰρ «καὶ φονεύειν τηνικαυτ' ἦν ἔννομον, — νῦν δ' οὐδὲ παίειν. Τοῦ χάριν; — Τόβ' ἢ τελευτῆ τῶν κακῶν ἐκρίνετο, — νῦν καὶ τὸ κινουῖν», κατὰ τὸν Θεολόγον (Γρηγ. Ναζ. πρὸς Πολυδρ.). Πλὴν ἀλλὰ καὶ ταύτης τῆς Παλαιᾶς ἐνιαχοῦ ὑποδείκνυται ἢ ἐν τῶ ἀνωμότῳ τελειότης (βλ. Ὡσηὲ δ, 15. Σειοῦχ κγ, 9), εἰς ἣν καὶ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων οἱ σοφώτεροι ἀνυψώθησαν διὰ τοῦ φυσικοῦ φωτός, δογματίζοντες ὁ μὲν Μένανδρος « Ὁρκον δὲ φεύγε, κἂν δικαίως ὁμύηης», ὁ δὲ Χοίριλλος «ὄρκον τ' οὐτ' ἄδικον χρεῶν ἐμμεναι, οὔτε δίκαιον», ὁ δὲ Πλάτων «ὄρκος περὶ παντός ἀπέστω», καὶ ἄλλοι ὁμοίως. Σημ. Ἐκδ.

(α) Ἐβρ. ς, 6. Ἄλλ' ἐνταῦθα (ὡς καὶ Γενέσ. κβ, 16. κς, 3. Ἐξὸδ. κβ, 14 κτλ.) κατὰ συγκατάθεσιν ἀνθρωποπαθῶς καὶ οὐ κυρίως ὄρκος ἐπὶ Θεοῦ εἴρηται, κατὰ τὴν ὁμόφωνον τῶν ἁγίων Πατέρων μαρτυρίαν. Οὕτως (ἵνα τινῶν ἐπιμνησθῶμεν) ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἀποφαίνεται λέγων «ὡςπερ θυμὸς οὐ θυμὸς ἐπὶ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ τιμωρητικὸν καὶ οὐ πάθος ἐστίν· οὕτως οὐδὲ ὄρκος· οὐ γὰρ ὁμνυσι Θεός, ἀλλὰ τὸ πάντως ἐσόμενον λέγει» (Ἐρμην. εἰς ψαλμ. ρι, 4)· καὶ ὁ τῆς ἀθανασίας πολὺπλας ἐπώνυμος ἀνακηρύττει, «ὄρκος Θεοῦ ὁ λόγος αὐτοῦ ἐστι, πληροφορῶν τοὺς ἀκούοντας καὶ πίστιν ἐκάστῳ παρέχων» (Ἐρμην. εἰς Ψαλμ. ρι, 4). πρβλ. καὶ Φωτ. Ἀμφιλοχ. Ζήτημ. ροδ. σελ. 257. κτλ. Σημ. Ἐκδ.

(β) Β. Κορινθ. α, 23. — (γ) Ματθ. ε, 34—37· καὶ κγ, 16—23. — (δ) Ἰακώβ. ε, 12.

ρίου. «Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὀμώσαι ὄλως· ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν, Ναὶ ναί, Οὐ οὐ· τὸ δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστίν» (α).

Σημ. Γ'. Ἐν ᾧ ἀπαγορεύει ἡ ἐντολὴ αὕτη τὴν ἀπρεπῆ μεταχειρίσιν τοῦ Θεοῦ ὀνόματος, μᾶς διδάσκει ἐξ ἐναντίας τὸ προσῆκον σέβας, μετὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ὀνομαζώμεν τὸν Θεόν, καὶ γενικῶς τὸν τρόπον τῆς πρὸς αὐτὸν χρεωστουμένης ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου λατρείας· εἶναι δὲ ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ μαρτυρία τῆς ἐσωτερικῆς πρὸς αὐτὸν ὑποταγῆς, περὶ τῆς ὁποίας εἶπομεν ὀλίγα τινα (Μέρ. Α. Τμήμ. Α. Ἄρθ. Γ.). Τὰ οὐσιώδη μέρη τῆς θείας λατρείας εἶναι δύο, ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη, καὶ ὁ φόβος αὐτοῦ· ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶναι διαπυροσ ἐπιθυμία καὶ κλίσις τῆς ψυχῆς εἰς τὸν ἄνω θῆ μετὸν Θεόν, ὅστις εἶναι Ὁ ἀξιώτατον ἀγάπης, μᾶλλον δὲ ἡ ἀγάπη αὐτῆ (β). Γίνεται δὲ ἡ ἔνωσις αὕτη διὰ τῆς ἀδιακόπου καὶ καθαρᾶς μνείας τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τῆς ἀρετῆς. Τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης τὰ χαρακτηριστικὰ εἶναι ἔξ' ἀ.) τὸ ὀρθῶς φρονεῖν περὶ τῆς θείας μεγαλωσύνης, συνημμένον μετὰ

(α) Ματθ. ε. 34—37. πρβλ. καὶ Ἰακώβ. ε, 12. «Πρὸ πάντων δὲ ἀδελφοί μου μὴ ὀμνύετε μήτε τὸν οὐρανόν, μήτε τὴν γῆν, μήτε ἄλλον τινὰ ὄρκον· ἦτω δὲ ὑμῶν τὸ Ναὶ ναὶ καὶ τὸ Οὐ οὐ· ἵνα μὴ ὑπὸ κρίσιν πέσητε». Τὸ δ' ἀνόμοτον ἅπασά τε τῶν θεοπνεύτων Πατέρων ἡ παναρμόνιος συνίστησι χορεία. (Βλ. Κλήμεντα Ἀλεξανδρ. (Στρωμ. Ζ, η. καὶ Γίς ὁ σωζόμενος πλοῦς. μ.), Ὁριγέν. (Ἐρμην. εἰς Ἱερεμ. δ, 2), Μ. Ἀθανάσιον (εἰς τὰ πᾶθ. τοῦ Κυρ. καὶ τὸν Σταυρ. Τ. Α. σελ. 784 καὶ 955); Χρυσόστομ. (εἰς Ἀνδριάντ. Ὁμιλ. ζ, ιδ, ιε. Κατηχ. α. Ὁμιλ. ιζ, εἰς Ματθ.), Φώτιον (Ἀμφιλογ. σελ. 110, 148, 206, 220, 257, 281. ἡμετ. ἐκδ.), Γρηγόρ. Παλαμῶν (Ὁμιλ. μζ. σελ. 68. νδ. σελ. 183, καὶ Δεκαλόγ. §. γ. σελ. 4. ἐκδ. τοῦ αἰοιδίμου Πατρὸς ἡμῶν, ἔνθα ὄρα καὶ τὴν ὑποσημείωσιν ε.) καὶ ἄλλους συχνοῦς, μεθ' ὧν καὶ τὸν ἀειμνηστον Ν. Θεοτόκην (λόγ. περὶ Ὁρκου ἐν τοῖς Λόγ. εἰς τὴν Ἀγ. Τεσσαρακ. κτλ. σελ. 19—37, ἐν Ἱεροσολύμ. αὐθ), καὶ ἡ Ὁρθόδοξος ἡμῶν δογματίζει Ἐκκλησία, μόνον «ἐξ ἀνάγκης ἀνεχρόνη, εἶγε πρὸς μειζόνων κακῶν καὶ κινδύνων ἀπαλλαγὴν καὶ οἰκονομίαν ἐπιβαλλοίτο παρὰ τῶν πολιτικῶν νόμων ὄρκος, ὡς μήποτ' ὄφελος, ἐπὶ τῶν λαϊκῶν· «τὸν δὲ ἱερὸν αὐτῆς κληρον καὶ τοὺς τὸν σωτήριον τῆς μοναδικῆς πολιτείας ζυγὸν ἀραμένους οὔτε κατ' ἴδιαν, οὔτε ἐν τοῖς δικαστηρίοις, κἂν τε ὡς μάρτυρες, κἂν τε ὡς διάδικοι παρατιῶσιν, ὄρκον ὀμνύειν οὐτ' ἐπιτελεῖν, οὔτ' ἀνέχεται» (βλ. τὴν περὶ ὄρκου Ἐγκύκλ. ἐπιστολ. τῆς μιᾶς ἀγίας Καθολ. καὶ Ἀποστολ. Ἐκκλησ. ἐν Συντάγ. τῶν θείων καὶ ἱερ. Κανόνων Τόμ. ε, σελ. 617—627. ἐκδ. Ῥάλλη. Πρβλ. καὶ Πηδάλιον σελ. 173, 174, 355, 356. Ἐν Ἀθήναις, 1841, καὶ τοῦ μακαρίτου Κ. Εὐθυβοῦλου «Ὁ ὀρκιστῆς Φαρμακίδης» κτλ. ἐν Κωνσταντινουπ. 1851). Σημ. Ἐκδ. — (β) Ματθ. κβ, 35.

τῆς ἐξασκήσεως εἰς τοῦ θεοῦ νόμου τὰς ἐντολάς· β'.) ὕψωσις τῆς καρδίας πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πλησίασις εἰς τὸν θρόνον τῆς χάριτός του διὰ θερμῆς προσευχῆς· γ'.) ζήλος ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ θεοῦ αὐτοῦ ὀνόματος· δ'.) εὐχάριστος εὐγνωμοσύνη δι' ὅλας τὰς παρ' αὐτοῦ χάριτας, καὶ ἡμετὰ παρρησίας κήρυξις καὶ ἐξομολόγησις τῆς ἀληθοῦς πρὸς αὐτὸν λατρείας· ε'.) ἀφιέρωσις πάσης ἐλπιδος εἰς τὴν πατρικὴν αὐτοῦ πρόνοιαν, καὶ παντελὴς ὑποταγὴ μετὰ χαρᾶς εἰς τὰ ὕψιστα προστάγματά του· ς'.) ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον ἴση πρὸς ὅσῃ ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἀγαπώμεθα καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· διότι, «Ἐάν τις εἶπῃ, Ὅτι ἀγαπῶ τὸν Θεόν, καὶ τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ μισῶ, ψεύστης ἐστί» (Α. Ἰωάν. δ, 20).

Ἐναντία εἰς ταύτας τὰς ἀρετὰς εἶναι αἱ ἐπόμεναι κακίαι· α.) ἡ πρὸς Θεὸν ἔγθρα, ἥτις ὑφίσταται εἰς τὴν παράβασιν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ· β'.) ἡ πνευματικὴ ὀκνηρία, ἡ ἀκηδία, ἥτις εἶναι τὸ ν' ἀμελεῖ τις τὰ καθήκοντα τῆς εὐσεβείας, οἷον τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ, τὴν προσευχὴν, τὴν φροντίσιν εἰς τοὺς θεοὺς ναοὺς, κτλ. γ'.) ἡ πρὸς Θεὸν ἀχαριστία καὶ γογγυσμός· δ'.) ἡ ἀμετρος πεποιθησις εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ· ε'.) ἡ παντελὴς ἀπόγνωσις. Τὰ δύο ταῦτα καὶ ἀμαρτίαι κατὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος λέγονται.

Σημ. Δ'. Τὸ δεύτερον οὐσιώδες μέρος τῆς θείας λατρείας εἶναι ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ δουλικός, ἀλλ' υἱικός, ὅστις ὑφίσταται εἰς τὸ νὰ συλλογίζηται καθ' ἑκάστην ὁ ἄνθρωπος τὴν παντοδυναμίαν καὶ δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ φυλάττηται ἀπὸ τοῦ νὰ πράττῃ πᾶν ὅ,τι ἀποβλέπει εἰς ὄθρον καὶ κατατρόνησίν του· ἐάν δὲ πράξῃ τι τοιοῦτον, νὰ λυπῆται· διότι παρώργισε τὸν εὐεργετικὸν αὐτοῦ Θεὸν καὶ πατέρα. Τοῦ θεοῦ φόβου χαρακτηριστικὰ σημεῖα εἶναι α.) ἡ πνευματικὴ πτωχεία, ἥτις ὑφίσταται εἰς τὸ νὰ ταπεινῶνῃ τις τὸ φρόνημά του ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ γνωρίζῃ ὅτι εἶναι πταιστίης ἔμπροσθεν τοῦ δικαίου του κριτηρίου. Ἐναντία τῆς πνευματικῆς πτωχείας εἶναι ἡ Φαρισσαϊκὴ ὑπερηφανία, διὰ τὴν ὁποῖαν θαρρῆει τις εἰς τὰς ἀρετὰς του, καὶ ὑφόνεται ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς τῶν ἀνθρώπων· β'.) ἡ Μετανοσία, ἡγουν ἡ μετ' ἐλπίδος εἰς τὴν θείαν εὐσπλαγχνίαν ὁμολογία τῶν ἰδίων ἀμαρτημάτων, ἥτις, ὅταν γίνηται διὰ στόματος, λέγεται ἐξομολόγησις. Ἐναντία εἰς ταύτην εἶναι ἡ ἀμετανοησία, ἡγουν ὁ βαθὺς ὕπνος εἰς τὴν ἀμαρτίαν· γ'.) ἡ νηστεία, ἡγουν ἡ δι' ἀποχῆς βρωμάτων χαλίνωσις τῶν παθῶν, ὅταν ἐξαγριόνωνται ἀπὸ τὴν ὑπέρμετρον τροφὴν καὶ τρυ-

φῆν (α)· εἰς ταύτην ἐναντία εἶναι ἡ ἀκολασία, ἤγουν ἡ ἀπόλυτος ἐλευθερία εἰς τὰς τοῦ σώματος ὀρέξεις, ἐκ τῆς ὁποίας γεννᾶται ἡ ἀκρασία, καὶ γαστριμαργία, καὶ ὅλα τὰ βυρύνοντα τὴν νοῦν ἀμαρτήματα, ἐκ τῶν ὁποίων μᾶς παραγγέλλει νὰ φυλαττώμεθα ὁ Σωτὴρ (β)· δ) ἡ ἄρνησις ἐαυτοῦ, ἤγουν ἡ ἀποφυγὴ τῶν ἐμποδίων τῆς σωτηρίας μας, ὅσον ἀρεστὰ καὶ ἂν ᾖναι ταῦτα εἰς ἡμᾶς· οὕτω καταφρονοῦμεν τιμᾶς, πλούτη, καὶ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα πολλάκις, ὅταν μᾶς ἐμποδίζωσι τῆς ἐργασίας τῶν πρὸς Θεὸν καθηκόντων. Ἐναντία εἰς τοῦτο εἶναι ἡ δι' ὅλου προσπατάλευσις εἰς τὰ βιωτικά, καὶ ἡ ἀνθρωπαρέσκεια, καὶ ἡ προτίμησις τοῦ πρὸς ἀνθρώπους φόβου παρά τὸν πρὸς Θεόν, τὴν ὁποίαν ῥητῶς ὁ Σωτὴρ ἀπηγόρευεν (γ). Ὅστις τηρήσῃ ἀκριβῶς ὅσα χαρακτηριστικὰ εἴπομεν τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης καὶ φόβου, ἐκεῖνος εἶναι καὶ ὀνομάζεται ἀληθῶς θεοσεβής.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Ζ'.

§. ἡ. Ἡ τετάρτη ἐντολὴ μᾶς προστάσσει νὰ συνερχώμεθα ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς λοιπὰς ἑορτάς, διὰ νὰ ἀποδίδωμεν εἰς τὸν κτίστην τὴν ὑπὸ τῶν κτισμάτων εἰς αὐτὸν ὀφειλομένην τιμὴν καὶ

(α) Διὰ τοῦτο ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία διώρισε κατ' ἀρχὰς τὰς νηστειομένους ἡμέρας δύο μὲν ἐβδομαδικὰς, καθ' ἑκάστην ἐβδομάδα δηλ. τελοῦμενος, τὴν Τετάρτην καὶ τὴν Παρασκευὴν, μίαν δὲ μόνην ἐτήσιον τὴν πρὸ τοῦ Πάσχα, ἣτις κοινῶς ὀνομάζεται Τεσσαρακοστή (βλ. Καν. Ἄπος. ξθ. Ἄπος. Διαταγ. Ε, 12. 14), εἰς ἄλλους μὲν τόπους τεσορᾶντο ἡμέρας ἐπικρατοῦσα, εἰς ἄλλους δὲ ὀλιγωτέρας, καὶ εἰς τινὰς μίαν μόνην ἡμέραν (Εὐσεβ. Ἐκκ. Ἱστορ. ε, 24). Ἐκ δὲ τῶν νηστευόντων οἱ μὲν ἐγκρατεῖοντο ἀφ' ὅλα τὰ ἔμφυχα· οἱ δὲ ἔτρωγον ἰχθύας μόνον, οἱ δὲ καὶ πετεινά, οἱ δὲ ξηρὸν ἄρτον, καὶ ἄλλοι τέλος νηστεύοντες ἕως τῆς β'. ὥρας ἔτρωγον ὑστερον διάφορα βρώματα (Σωκρ. Ἐκκ. Ἱστορ. ε, 22 καὶ Σαζόμ. ζ, 19). Προϊόντος τοῦ χρόνου ἐπεκράτησεν εἰς ὅλους τοὺς εὐσεβεῖς ἡ νηστεία ἢ πρὸ τοῦ Πάσχα νὰ ᾖναι 40 ἡμερῶν· μετὰ τοῦτα εἰσῆχθησαν καὶ αἱ λοιπαὶ τέσσαρες νηστεῖαι ἐτήσιοι, ἐπταήμεροι πᾶσαι, ὅποια εἶναι ἢ πρὸ τῆς κοιμήσεως· τῆς Θεοτόκου, ὡς βεβαίονε ὁ Βαλτομῶν (Ἐρωτήσ. 53). Τὴν δὲ εἰς Ῥώμην ἔκπολι καὶ συνεβίβησαν νηστείαν τοῦ Σαββάτου (Σωκρ. αὐτίθι) ἀπηγόρευεν ὑστερον ῥητῶς ἡ ἐν Τρούλλῳ Οἰκουμενικῇ (Κανόν. 53). [βλ. Πλάτων. Κατηχ. Μερ. Γ. ζ, 6. ὕποσ. 40. Σημειῶται δ' ὅτι ἡ προῤῥηθεῖσα περὶ τὴν νηστείαν κατὰ τόπους διαφορὰ κατὰ συγκατάθεσιν ἐγένετο διὰ τὴν τῶν πιστῶν ἀσθένειαν πρὸς καιρὸν, καὶ παράθεσις τίς ἐστὶ καὶ ἐξαιρέσις ἀλλ' οὐκ ἀναίρεσις τῶν κοινῶς ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας φυλαττομένων νηστειῶν, ἅς καθόλου ἢ ἐν Γάγγρα Σύνδοκος ἐπεκλήρωσεν (Κανόν. 10), ὡς καταδεικνυσὶν ὁ αἰδίδιμος ἡμῶν Πατὴρ ἐν Ἐπιστολῇ. Διατρ. Περὶ τῶν Ἱερατ. τῆς Ἐκκλ. Βαθμῶν §. κς, 7]. — (β) Λουκ. κα, 34. Α' Θεσσαλ. ε, 6. — (γ) Λουκ. ιβ, 4.

λατρείαν, οικοδομοῦντες ἀλλήλους εἰς τὴν πίστιν διὰ τοῦ Θεοῦ λόγου.

Σημ. Α'. Ἐξ ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος ἐχάρισεν εἰς ἡμᾶς ὁ Θεὸς διὰ τὰ ἐργαζώμεθα τὰ νεορισμένα ἐπίγεια ἔργα μας· διώρισε δὲ ἀπ' ἀρχῆς κόσμου (α) μόνην τὴν ἐβδόμην νὰ τὸν λατρεύωμεν, ἐκπληροῦντες εἰς αὐτὸν χρέος δικαιοτάτον καὶ παντοτεινόν (β). Ὀνομάσθη δὲ ἡ ἐβδόμη ἡμέρα Σάββατον, τὸ ὅποιον ἐρμηνεύεται κατὰπαυσις· διότι ὁ Θεὸς κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων του, καὶ ἡμεῖς πρέπει νὰ καταπαύωμεν ἀπὸ πᾶσαν ἐργασίαν· καὶ ἡ περὶ τοῦ Σαββάτου νομοθεσία ἀνήκει οὐχὶ μόνον εἰς τὴν ἱερουσαϊκὴν τῶν Ἰουδαίων νόμον (διότι οὕτως ἔπρεπε καὶ τοῦτο μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρος παντάπασιν νὰ καταργηθῆ) (γ), ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἠθικόν, ὡς ἡμέρα μία τῆς ἐβδομάδος ἀφωσιωμένη εἰς τὴν θεῖον λατρείαν· διὰ τοῦτο παρὰ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας μετετέθη εἰς τὴν Κυριακὴν εἰς ἀνόμνησιν τῆς ἀνοστάσεως τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ, διὰ τῆς ὁποίας κατέπαυσε καὶ ἐτελείωσε τὸ ἔργον τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως, καὶ εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀπὸ τοῦ νοικοῦ Φαραὼ τῶν πιστῶν ἐλευθερίας. Ἐωρτάζετο δὲ ἡ Κυριακὴ ἀπὸ τοὺς ἀποστολικούς ἀρχαίους χρόνους, ὡς φαίνεται (Ἠραβ. κ, 7. καὶ Α'. Κορινθ. ις, 2. καὶ Ἀποκαλύψ. α, 10, ὅπου καὶ ῥητῶς Κυριακὴ ὀνομάζεται), καὶ ἐσχόλοζον εἰς αὐτὴν οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ πᾶσαν ἐργασίαν, κατὰ τὸν 29 κανόνα τῆς ἐν Λαοδικεῖᾳ Συνόδου, παρεκτός ἂν ἐτύχαιεν ἀναγκαῖα τις περίστασις, ὡς λέγει ὁ Βαλσομων ἐξαγοῦμενος τὸν ῥηθέντα κανόνα. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ παλαιὸι νόμοι ὑστερον διώρισαν ἀπαραίτητον τῆς Κυριακῆς τὴν ἀργίαν εἰς ὅλους πλην τῶν γεωργῶν, τοὺς ὁποίους καὶ αὐτοὺς ἔπειτα ὑπέταξεν εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγκη Λέων ὁ αὐτοκράτωρ. Καὶ αὕτη μὲν ἦτο ἡ μόνη σχεδὸν τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας ἑορτὴ· προΐόντος δὲ τοῦ χρόνου, προσετέθησαν καὶ ἄλλαι διάφοραι ἑορταὶ Δεσποτικαὶ καὶ Μαρτυρικαὶ, ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου αἱ περισσότεραι, ὅστις εἶχε νομοθετήσει νὰ ἑωρτάζηται καὶ ἡ Παρασκευὴ (δ). Τελευταῖον ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς διώρισε διὰ Νεαράς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑορτῶν ὅλου τοῦ ἔτους, τὰς ὁποίας διαιρεῖ εἰς τελέως ἀπράκτους, καὶ ἀπὸ μέρους ἀπράκτους (ε). Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἑορτῶν. Ἄγιαζεται δὲ ἡ ἑορτὴ κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ· α.) Διὰ τῆς καταπαύσεως ἀπὸ πάντων

(α) Γενέσ. β, 2. — (β) Ἀδελφίππος προσεύχεται. Α. Θεσσαλ. ε, 17. — (γ) Κολοσσ. β, 16—17. — (δ) Εὐσεβ. ἐν βίῳ Κωνσταντίνου καὶ Σαζόμ. Ἐκκλ. Ἱστορ. α, 8. — (ε) Ἴδε τὴν Νεαράν ταύτην παρὰ Λεβηλιβίῳ Τόμ. Α. σελ. 169.

τῶν ἔργων, γινομένης οὐχὶ μόνον ἀπὸ τοὺς κυρίους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς δούλους καὶ ὑπηρέτας, διὰ νὰ ἀπολαύωσιν ὅλοι κοινῶς ἀπὸ τὴν χαρὰν τῆς ἀναμνήσεως τῶν περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ εὐεργεσιῶν, καὶ νὰ ἐνασχολῶνται εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν λατρείαν μακρὰν ἀπὸ τὰς βιωτικὰς μερίμνας καὶ ἀσχολίας. Μόνῃ ἢ σωτηρίᾳ καὶ ὠφέλειᾳ τοῦ πλησίον συγχωρεῖ τὴν παράβασιν τῆς ἀργίας τῶν ἑορτῶν, ὅποταν ἀναγκαῖα τις περίστασις, οἷον ἐχθρῶν ἐπιδρομή, ἢ πυρκαϊά, ἢ ἀσθένεια, ἢ ἄλλο τι περιστατικὸν ἀνεπίδεκτον ἀναβολῆς καιροῦ, ἀπαιτῆ τὴν δι' ἐργασίας ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων. Τοιαύτη ἐργασία ἀποβλέπει μᾶλλον εἰς φύλαξιν παρὰ παράβασιν τοῦ θείου νόμου, κοὶ τοῦτο βεβαιοῖ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ εἰπὼν «Τὸ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ σάββατον» (Μάρκ. β, 27). β'.) Διὰ τῆς προσφοιτήσεως εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου, καὶ πεπαρῶντισμένης δοξολογίσεως καὶ ψαλμωδίας τοῦ ὀνόματός του εἰς τὰς δημοσίους συνάξεις (α). ἔτι δὲ καὶ διὰ τῆς κοινωνίας τῶν ἀχράντων μυστηρίων, καὶ τῆς μετ' εὐλαθείας ἀκροάσεως τῆς διδαχῆς τοῦ θείου λόγου, διὰ τῆς ὁποίας μάλιστα προκρίπτουμεν εἰς τὴν εὐσέβειαν. γ'.) Διὰ τῆς κατὰ μόνας προσευχῆς καὶ ἀνυψώσεως τῆς καρδίας πρὸς τὸν Θεόν, ὅποτε μάλιστα περιστάσεις τινὲς μᾶς ἐμποδίζουσι νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὰς διωρισμένας ἡμέρας. Τότε ὅπου καὶ ἂν εὐρεθῶμεν, πρέπει νὰ προσευχόμεθα, *χ εἶ ρ α ς ὁ σί ο υ ς α ἴ ρ ο ν τ ε ς* εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ γόνυ κάμπτοντες εἰς τὴν γῆν ἐνώπιον τοῦ θρόνου τῆς θείας μεγαλοσύνης. Σημειωτέον δέ, ὅτι ἡ γονυκλισία τὰς Κυριακὰς ὅλας καὶ τὰς μεταξὺ τοῦ Πάσχα καὶ τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέρας εἶναι ἀπηγορευμένη ἀπὸ τὴν Ἁ. οἰκουμενικὴν Σύνοδον, καὶ ὕστερον ἀπὸ τὴν ἐν Τρούλλῳ (Καν. 90). Τὰς δὲ λοιπὰς ἡμέρας, καὶ μάλιστα τὰς νηστήμους, συνεθίζεται ἀπὸ τοὺς πιστοὺς τὸ σεβασμιώτατον καὶ ἀγιώτατον τοῦτο ἔθος, τὸ ὅποσον καὶ ἡ ἀρχαιότης τῆς Ἐκκλησίας ἐτίμησε καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς μετὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ Ἀποστόλων ἐκύρωσε (β). δ'.) Διὰ τῆς μελέτης τῶν ἱερῶν βιβλίων, ἐκ τῶν ὁπιῶν εἰς ἕκαστον οἶκον πρέπει νὰ διδάσκωσιν οἱ πατέρες τὰ τέκνα, οἱ κύριοι τοὺς δούλους, οἱ διδάσκαλοι τοὺς μαθητάς, οἱ ἀνώτεροι τοὺς ὑποκειμένους, καὶ ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ, ὀδηγοῦντες αὐτοὺς εἰς τὸν νόμον Κυρίου καὶ τὸν φόβον αὐτοῦ. ε'.) Διὰ τῆς βοήθειας τῶν ἐν ἀνάγκαις καὶ διανομῆς ἐλέους εἰς τὰ προσήκοντα μέρη, τὸ ὅποσον πρέπει μάλιστα νὰ κάμνωμεν τὰς ἑορτάς, διαμοιράζοντες ἐκ τῶν ὑπαρχόντων

(α) Ἐβρ. ι, 25. — (β) Λουκ. κβ, 41. Πράξ. ζ, 60. καὶ κ, 36. καὶ κα, 5.

μας τὴν δυνατὴν βοήθειαν α.) εἰς τοὺς ὑπηρετάς τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἀξίους τοῦ μισθοῦ των ἐργάτας τῆς ψυχικῆς ἡμῶν σωτηρίας (α)· β.) εἰς σύστασιν καὶ οἰκονομίαν τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν ὁποίων στολισμὸς ἐξαιρέτος εἶναι ἱερεῖς σπουδαῖοι, ψάλται, ἀναγνώσται, καὶ τὰ ἀναγκαῖα ἐρὰ σκεύη γ.) εἰς οἰκοδομὴν σχολείων, νοσοκομείων, καὶ αἰχμαλώτων ἐξαγόρευσιν δ.) τὸ ἀναγκαιότατον, εἰς διατροφήν πεινῶντων καὶ κυβερνήσιν οἰκογενειῶν πτωχῶν. Ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι ἀξιοπρεπεστάτη σύντροφος καὶ ὁπαδὸς τῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν ἔτι χρόνων εἰς τὰς ἱερὰς συνάξεις ἔκαμνον πάντοτε οἱ Χριστιανοὶ (ε). Ὅστις πολιτεύεται κατὰ τούτους τοὺς κανόνας, ἐκεῖνος ἀγαθὸν τὸ Σάββατον, ἤγουν τὴν ἀληθινὴν κατάπαυσιν, τῆς ὁποίας τὴν τελειότητα θέλομεν ἔχειν εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν.

Σημ. Β'. Ἀμαρτάνουσιν εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν.

α.) Οἱ δι' ἄμετρον πλοῦτου ἐπιθυμίαν ἐργαζόμενοι τὴν Κυριακὴν καὶ ἀσχολούμενοι εἰς τὰς βιωτικὰς μερίμνας· διότι ὀλίγην ἔχουσιν ἐλπίδα καὶ πίστιν εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ φανταζόμενοι, ὅτι τὰ κέρδη των εἶναι καρπὸς τῶν ἰδίων ἰδρώτων, καὶ οὐχὶ τῆς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο πολλάκις τὰ τοιαῦτα κέρδη σκορπίζονται εἰς τοὺς ἀνέμους.

β.) Ὅσοι δὲν συχναῖουσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ ψυχρότητα πρὸς τὴν θρησκείαν, ἢ δι' ἀκηδίαν, ἢ δι' ἐσφαλμένην δόξαν, ὅτι ἢ εἰς τὰς δημοσίας συνάξεις θεῖα λατρεία δὲν ἔχει τι περισσότερον πρὰ τὴν κατ' οἶκον γινομένην. Ὡσαύτως καὶ ὅσοι ὑπάγουσι μὲν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὑπάγουσι δὲ δι' ἀνθρωπαρέσκειαν ἢ διὰ συνήθειαν μόνον, μὴ δεικνύοντες οὐδὲν σέβας εἰς τὰς ἱερὰς τελετάς, ἀλλὰ φλυαροῦντες, ἀστεϊζόμενοι, καταλαλοῦντες τὸν πλησίον, καὶ ὅταν τύχη καταφρονοῦντες τὴν διδασχὴν τοῦ θεοῦ λόγου, ἢ κρίνοντες αὐτὸν κατὰ τὰς ἰδίας ἐννοίας, καὶ εἰς τὰ σχήματα καὶ φράσεις τοῦ διδάσκοντος καταναλίσκοντες τὸ εἰς τὰ ἐρὰ λόγια χρεωστούμενον σέβας.

γ.) Ὅσοι δὲν ἐνασχολοῦνται εἰς εὐσεβῶν βιβλίων ἀνάγνωσιν, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἀναγινώσκουσι σκανδαλώδη καὶ ὀλέθρια συγγράμματα, ἢ ἐξοδεύουσι τὴν ἀργίαν εἰς μέθην καὶ ἄτακτα παιγνίδια καὶ διστραμμένους συναναστροφὰς καὶ διατριβάς. Τότε μόνον εἶναι συγκεχωρημένη ἡ εὐθυμία καὶ διατριβὴ εἰς τὰς ἐορτάς, ὅποτε ἀποβλέπει μόνον τὴν ἀνα-

(α) Λουκ. ι, 7. καὶ Α'. Κορινθ. θ, 13—14 καὶ Α'. Τιμ. β. ε, 17. 18.

(β) Α'. Κορινθ. ις, 4. καὶ Β'. Κορινθ. θ, 5. καὶ Ἐβρ. ιγ, 66.

κούφισιν τῶν σωματικῶν κόπων, χωρὶς νὰ βλάβῃ μήτε τοῦ εὐθυμοῦντος τὴν ψυχὴν, μήτε τὸν πλησίον εἰς τὸ παραμικρόν.

δ'.) Ὅσοι ποιμένες ὄντες δὲν διδάσκουσιν εὐτεβῶς τὸ ποίμνιον αὐτῶν μήτε κηρύττουσιν εἰς αὐτοὺς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἢ αὐτοὶ δι' ἑαυτῶν, ἢ ἂν ἦναι ἀδύνατοι πρὸς τοῦτο, δι' ἀξίῳν τούλάχιστον ἱεροκηρύκων, ἢ δι' ἀναγνώσεως ἐκκλησιαστικοῦ τινος βιβλίου. Οὗτοι εἶναι αἱ μήτε αὐτοὶ ἐμβαίνοντες εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, μητ' ἄλλους ὀδηγοῦντες νὰ ἐμβωσιν (α) ὡσαύτως ἁμαρτάνουσι καὶ ὅσοι ἀναγνώσται ὄντες, ἢ ψάλτοι, ἢ ἱεροκήρυκες, ἢ ἀπλῶς ὑπηρεταὶ τῆς Ἐκκλησίας ὅποιοιδήποτε, κάμνουνσι τὸ ἔργον αὐτῶν ἀνευλαβῶς ἢ ἀπροσέκτως, ἢ ἀμαθῶς, καὶ σκανδαλιζοῦσιν ἀντὶ νὰ ὠφελήσωσι τὸν πλησίον αὐτῶν, διὰ τὸν ὅποιον ὁ Χριστὸς ἀπέθανε.

ε'.) Ὅσοι ἐκ τῶν πολλῶν αὐτῶν ὑπαρχόντων δὲν διδουσι οὐδὲ τὸ ελάχιστον μέρος εἰς τὰς ἀναγκαίας πνευματικὰς χρείας, ἀλλ' ἢ καταθάπτουσι τὴν περιουσίαν των εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Μαμμωνᾶ, ἢ τὴν ἐξοδεύουσιν εἰς ἀπολαύσεις ἡδονῶν ἀθεμίτων, ἢ εἰς παιγνίδια ζημιώδη, οἷον κύβους, χαρτία, καὶ τὰ τοιαῦτα τὰ ὅποια ὅπταν παίζονται αἰσχροκερδῶς καὶ ἀπονενοημένως, ἀφανίζουσι καὶ τὴν περιουσίαν καὶ τὴν ὑγιάν τοῦ παίζοντος, καὶ τὴν ψυχὴν του κολάζουσιν, ὡς ἐξορίζοντα ἐξ αὐτῆς τὴν θεοσέβειαν διὰ τῶν συγχων ὄρκων καὶ ἄρων καὶ βλασφημιῶν τοῦ θεοῦ ὀνόματος· τὴς τοιούτους αἰσχροκερδεῖς οὐ μόνον ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ κατακρίνει, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξωτερικὴ φιλοσοφία συγκαταριθμεῖ μετὰ τῶν ληστῶν (β) Ὅλοι οἱ εἰς τὰ ρηθεθέντα ἐγκλήματα ὑπεύθυνοι βεβηλῶνουνσι τὸ Σάββατον, ἀντὶ νὰ τὸ ἀγιάσωσι. καὶ ζεροῦνται τῆς μελλούσης ἐκείνης μεγάλης ἑορτῆς τῆς μετὰ τῶν δικαίων καὶ ἀγίων ἀνδρῶν μεγαλοπρεπέστατα τελομένης εἰς τοὺς αἰῶνας.

Σημ. Γ'. Αἱ προειρημέται τέσσαρες ἐντολαὶ διδάσκουσιν περὶ Θεοῦ, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν ὀφειλουμένης λατρείας· αἱ δὲ ἐπόμεναι ἐξ ἀποβλέπουσι τὸν πλησίον, τέλος ἔχουσαι τὴν εἰρηνικὴν καὶ εὐδαίμονα διαγωγὴν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Η'.

§. θ'. Ἡ πέμπτη ἐντολὴ προσάσσει νὰ προσφέρωμεν τὴν ὀφειλουμένην τιμὴν καὶ ὑπακοὴν εἰς τοὺς γονεῖς ἡμῶν· ὑπὸ δὲ τὸ ὄνομα τῶν

(α) Ματθ. γ. 13. — (β) Ὁ μὲν τοι· κλυδότης, καὶ ὁ λωποδύτης καὶ ὁ ληστής τῶν ἀνελευθέρων εἰσίν, αἰσχροκερδεῖς γὰρ. Ἀριστοτ. Ἠθικ. Νικομ. δ.

γονέων συμπεριλαμβάνονται και οί ἡγεμόνες, οἷτε τῆς πνευματικῆς και οἷ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, και οἷ διδάσκαλοι, και οἷ εὐεργέται, και οἷ γέροντες, και γενικῶς ὅλοι οἷ εἷτε καθ' ἡλικίαν, εἷτε κατὰ συγγένειαν, εἷτε κατ' ἄλλην τινὰ σχέσιν ἀνώτεροί μας.

Σημ. Α. Ἡ ἐντολή αὕτη ἔχει μεγάλην ἔμφασιν εἷς ὀλίγα λόγια, διότι προστάσσει τὴν ἐκπλήρωσιν ὄλων τῶν μερικῶν ἐνὸς ἐκάστου χρεῶν ἤγουν

α.) Νὰ τιμῶμεν τοὺς κατὰ σάρκα γονεῖς ἡμῶν. Ἰφίσταται δὲ ἡ τιμὴ αὕτη εἷς τὸ νὰ τοὺς ἀγαπῶμεν και νὰ τοὺς σεβῶμεθα ἀπὸ καρδίας· νὰ ὑποτασσάμεθα εἷς αὐτοὺς ζητοῦντες τὴν εὐλογίαν τῶν εἷς ὅλας τὰς ἀξιολόγους ἐπιχειρήσεις μας, και ὑπερασπίζοντες τὴν τιμὴν τῶν, ὅταν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ· νὰ ὑποφέρωμεν ὑπομονητικῶς τὰ ἐλαττώματά τῶν, και νὰ τοὺς εὐχαριστῶμεν εὐγνωμόνως διὰ λόγων και δι' ἔργων διὰ τὰς εὐεργεσίας τῶν, τρέφοντες αὐτοὺς, και βοηθοῦντες τὸ κατὰ δύναμιν, ὅταν μάλιστα γηράσωσιν. Ἀμοιβαίως δὲ και οἷ γονεῖς προστάσσονται ἀπὸ τὴν θεῖαν ἐντολήν νὰ τρέψωσι τὰ ἴδια τέκνα, ἔως φθάσωσιν εἷς ἡλικίαν ἱκανὴν εἷς πρόνοιαν τῆς ὑγείας τῶν, και νὰ τὰ διδάσκωσιν ἐπιμελῶς διὰ σοφῶν διδασκάλων τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, και τὰ ἤθη τὰ χρηστά, και τὰς, εἷς τὰς ὁποίας εἷναι ἐπιτήδεια, ἐπιστήμαι, προσέχοντες νὰ μὴ διδῶσιν αὐτοὶ εἷς αὐτὰ πῖτε κακὸν παράδειγμα, ἀλλὰ νοθετοῦντες τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, και προσφερόμενοι πρὸς αὐτὰ μὲ πραότητα και φρόνιμον οικονομίαν και διόρθωσιν τῶν ἐλαττωμάτων τῶν (α). Μία δὲ ἀπὸ τὰς μεγίστας φροντίδας περὶ τῆς εὐδαιμονίας τῶν τέκνων αὐτῶν εἷναι τὸ νὰ σπουδάζωσι νὰ τὰ ἐγκαταλέγωσιν εἷς ἐκεῖνο πάντοτε τὸ ἐπάγγελμα, εἷς τὸ ὅποιον κλίνουσιν ἐκ φύσεως και φαίνονται εὐφρᾶ και ἐπιτήδεια, ὡς ὑπὸ τῆς θείας προνοίας εἷς τοῦτο διωρισμένα. Ὅσοι δὲ γονεῖς ἐιάζωσι τὰ τέκνα τῶν νὰ ἀναδεχθῶσιν ὅ,τι ἐπάγγελμα θέλωσιν αὐτοί, ἢ τὸ τυχόν, χωρὶς νὰ ἐρευνήσωσι πρῶτον πρὸς τί κλίνει τῶν παιδίων ἡ φύσις, οὗτοι γίνονται φθιρεῖς μᾶλλον ἢ εὐεργέται ἀληθινοὶ και τέλειοι τῶν τέκνων αὐτῶν. Τέσσαρα δὲ εἷναι γενικῶς τὰ κυριώτατα μέσα τῆς καλῆς τῶν τέκνων ἀνατροφῆς· α.) ἡ ὀρθὴ τοῦ θείου νόμου και τῶν γραμμάτων διδασκαλία· β.) ἡ διὰ τῶν οἰκείων καλῶν παραδειγμάτων οἰκοδομὴ εἷς τὴν ἀρετὴν· γ.) ἡ διὰ λόγων συμβουλή, ἐνισχύουσα μὲν εἷς πράξιν τοῦ ἀγαθοῦ, ἀνακαλοῦσα δὲ ἀπὸ τὰ πο-

(α) Ἐφ. σ, 4. Δευτερον. σ, 7 και ια. 19. Κολοσσ. γ, 21.

νηρά ἔργα δ.) ἡ φροντίς περὶ τῆς εὐτυχίας αὐτῶν διὰ τῆς εἰς τὸ προσῆ-
κον ἐπαγγελμα ἐγκαταλέξεως καὶ τῆς τῶν ἀναγκαίων ἐξόδων χορηγίας.
Ὅλοι δὲ αὗται αἱ πράξεις πρέπει νὰ ἦναι συνωδευμένοι μετὰ θερμῆς
πρὸς Θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν προσευχῆς.

β.) Νὰ τιμῶμεν τοὺς ἡγεμόνας ὡς χρηστοὺς διοικητὰς μας μετὰ
Θεόν· ὑφίσταται δὲ αὕτη ἡ τιμὴ ἄ.) εἰς τὸ νὰ ἤμεθα πιστοὶ πρὸς αὐ-
τούς· β.) εἰς τὸ νὰ ὑποτασσώμεθα μετὰ χαρᾶς εἰς τὰς προσταγὰς καὶ
τοὺς νόμους αὐτῶν, ἐν ὧσιν εἶναι σύμφωνοι πρὸς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ· γ.)
εἰς τὸ νὰ πληρόνωμεν ἐβελουσίως τοὺς διατασσομένους φέρους, καὶ νὰ
ἀναδεχώμεθα τῆς πολιτείας τὰ ἔαρη (α)· δ) εἰς τὸ νὰ παρακαλῶμεν
τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν (β). Ἀμοιβαίως δὲ καὶ οἱ ἡγεμόνες χρεωστοῦσι
κατὰ τὸν θεῖον νόμον· ἄ.) νὰ συνεργῶσιν εἰς τὴν πρόδον τῆς βασιλείας
τοῦ Θεοῦ, ἤγουν εἰς τὸν πλατυσμόν τῆς διδασκαλίας τοῦ ἰσχυροῦ
ὁδηγοῦντες δι' αὐτῆς τοὺς ὑπηκόους πρὸς τὴν εὐσέβειαν, ὡς τὶ θ ν ο ἰ
τῆς Ἐκκλησίας ὄντες, καθὼς τοὺς ὀνομάζει τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ Προφή-
του (γ)· β.) νὰ διοικῶσι τοὺς ὑπηκόους τῶν δικαίως καὶ εὐσυνειδήτως,
ἀνταμείβοντες μὲν τὴν ἀρετὴν, κολάζοντες δὲ τὴν κακίαν κατὰ τοὺς
νόμους, καὶ προνοοῦντες διὰ τὸ καλὸν καὶ τὸν φωτισμὸν τῶν ὑποκειμέ-
νων εἰς αὐτούς, ὡς πατέρες χρηστοὶ (δ).

γ.) Νὰ τιμῶμεν τοὺς πνευματικὸς κυβερνήτας καὶ ποιμένας, ἀγα-
πῶντες αὐτοὺς ἀνυποκρίτως καὶ ὑποτασσόμενοι εἰς τὰς πατρικὰς αὐτῶν
συμβουλὰς μὲ σέβας, καὶ προσέτι βοηθοῦντες αὐτοὺς εἰς τὰς σωματι-
κὰς χρείας (ε). Ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ ποιμένες ἀμοιβαδὸν χρεωστοῦσι·
ἄ.) νὰ ἐκπληρώνωσι τὰ χρέη τοῦ ἐπαγγέλματός των ἀόκνως καὶ ἀμώ-
μως, στερεόνοντες εἰς τὴν ἀρετὴν μὲ τῆς ἐναρέτου ζωῆς αὐτῶν τὸ
παράδειγμα τὸ ποιμνιὸν των· β.) νὰ τοὺς διδάσκωσι διὰ τοῦ λόγου καὶ
ἐμμέσως διὰ διδασκάλων σοφῶν σπουδάζοντες εἰς τὸν φωτισμὸν τῶν
λογικῶν αὐτῶν προβάτων· γ.) νὰ εὐχῶνται θερμῶς ὑπὲρ αὐτῶν πρὸς
Θεόν (ς).

δ.) Νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς διδασκάλους ἡμῶν καὶ τοὺς ἄλλους εὐεργέ-
τας, εὐγνώμονες ὄντες πρὸς αὐτοὺς καὶ μνήμονες πάντοτε τῶν εὐεργε-
σιῶν των, ἀντὶ τῶν ὁποίων χρεωστοῦμεν νὰ τοὺς βοηθῶμεν εἰς πᾶσαν

(α) Μαθ. κβ, 20 καὶ Ῥωμ. ιγ, 7. Α' Πέτρ. β, 13—17. — (β) Α. Τιμωθ. β, 1—2. Ἰερεμ. κθ, 7. — (γ) Ἡσαϊ. μθ, 23. — (δ) Δευτερ. ις, 19. — (ε) Α' Θεσσαλ. ε, 12—13 καὶ Ἑβρ. ιγ, 17. — (ς) Α' Πέτρ. ε, 2—3.

εὐκαιρίαν. Αὐτοὶ δὲ χρεωστοῦσιν ἐξ ἐναντίας νὰ λησμονῶσι τὰς εἰς τοὺς ἄλλους εὐεργετίας των, καὶ νὰ μὴ ἀπαιτῶσι δυναστικῶς ἀμοιβὰς τῶν χαρίτων γινόμενοι ἐνοχλητικοὶ καὶ ἀηδεῖς μὲ τὴν συνεχῆ αὐτῶν ἀνάμνησιν.

έ) Νὰ ἀγαπῶσιν αἱ γυναῖκες τοὺς ἄνδρας αὐτῶν, σεβόμεναι καὶ ὑπακούουσαι εἰς αὐτοὺς μετὰ χαρᾶς καὶ εὐλιχρινείας καὶ φροντίζουσαι ἐπιμελῶς περὶ τῆς τοῦ οἴκου των σωτηρίας (α). ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ ἄνδρες χρεωστοῦσι ν' ἀγαπῶσιν ὡς ἑαυτοὺς τὰς ἰδίας γυναῖκας, συμπεριφερόμενοι μὲ αὐτάς, καὶ ὑποφέροντες πρῶτως τὰ ἐλαττώματά των (β).

ς.) Νὰ τιμῶσιν οἱ δούλοι τοὺς δεσπότας αὐτῶν ὑφίσταται δὲ ἡ τιμὴ αὐτῆ (α). εἰς τὸ πρὸς αὐτοὺς σεβας, τὸ ὅποῖον θέλουσι μάλιστα φυλάττειν εἰς τὰς μετ' αὐτῶν προσδιαλέξεις, ἀποδίδοντες εἰς αὐτοὺς τὴν προσήκουσαν τιμὴν (β) εἰς τὴν πίστιν, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ παρόντας καὶ ἀπόντας θέλουσι τοὺς ὑπηρετεῖν φυλάττοντες αὐτοὺς ἀπὸ πάσαν ζημίαν, καὶ σπουδάζοντες πιστῶς διὰ τὸ κέρδος αὐτῶν (γ') εἰς τὴν ὑπακοήν, μὲ τὴν ὁποίαν θέλουσιν ὑποδέχεσθαι τὰς προσταγὰς των, ἐκτελοῦντες αὐτάς προθύμως καὶ ὑποφέροντες ἀγογγύστως, ἂν τύχη, τὴν σκληρότητα καὶ δυσκολίαν αὐτῶν χωρὶς ἀντιλογίας (γ). Οἱ δεσπότες πάλιν ἀμοιβαίως χρεωστοῦσι νὰ προσφέρωνται πρὸς τοὺς ὑπηρέτας των ὡς πατέρες χρηστοὶ καὶ προσηνεῖς, (α). ἀγαπῶντες αὐτούς, καὶ μεταχειριζόμενοι φιλανθρώπως εἰς πάσαν ὑπηρεσίαν καὶ εἰς τὰς κολάσεις αὐτάς, ἂν τύχη, τὰς ὁποίας δι' οὐδὲν ἄλλο τέλος πρέπει νὰ μεταχειρίζωνται, εἰμὴ πρὸς διόρθωσιν τῶν ἰθῶν των (β'). φυλάττοντες πρὸς αὐτοὺς δικαιοσύνην, καὶ ἀποδίδοντες τὸν προσήκοντα μισθὸν των καὶ τὴν ἀναγκαίαν τροφήν μὲ αὐτάρκειαν (γ') φροντίζοντες περὶ τῆς ψυχικῆς αὐτῶν σωτηρίας καὶ διδάσκοντες αὐτοὺς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ (δ).

Σημ. Γ'. Ἀπὸ τὴν τήρησιν τῶν μερικῶν τούτων καθηκόντων κρέμαται ἡ εὐδαιμονία ἐκάστου κατὰ μέρος, καὶ κοινῶς τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν διὰ τοῦτο καὶ οἱ Ἀπόστολοι τόσον ἐπιμελῶς διαγορεύουσι περὶ αὐτῶν εἰς τὰς ἐπιστολάς των, καὶ ὁ

(α) Ἐφεσ. ε, 22. Α' Κορινθ. ζ, 3—5. — (β) Κολοσσ. γ. 18—19. — (γ) Ἴδε τὰ καθήκοντα τῶν δούλων Ἐφεσ. ε, 5—8. Κολοσσ. γ, 22—25. Α. Τιμ. ς. 1—2. Τιτ. β, 9, 10. Α. Περ. β, 18. 19. — (δ) Κολοσσ. δ, 1, Ἐφεσ. ε, 9.

Θεός υπόσχεται εἰς τοὺς τηρητὰς τῆς ἐντολῆς ταύτης ἐξαιρέτῶν τινα εὐλογίαν καὶ μακροχροניותα (α). Οἱ δὲ παραβάται ἐξ ἐναντίας κληρονομοῦσι τὴν κατάραν, ὡς αἴτιοι σκανδαλοῦ, καὶ φθορεῖς τῆς κοινῆς εἰρήνης καὶ εὐδαιμονίας τῶν πιστῶν.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Θ'.

§. ι. Ἡ ἕκτη ἐντολὴ προτάσσει νὰ μὴ βλάπτωμεν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τὸν πλησίον, μήτε νὰ συλλογιζώμεθα νὰ τὸν βλάψωμεν, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας νὰ φυλάττωμεν αὐτὸν ἀπὸ πᾶσαν βλάβην.

Σημ. Α'. Εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν, καθὼς καὶ εἰς τὰς ἐπομένας, περικλείονται τὰ γενικῶς εἰς ὅλους τοὺς πλησίον ὀφειλόμενα καθήκοντα ἑνὸς ἐκάστου· διότι, ἐν ᾧ αὕτη ἀπαγορεύει τὴν πρὸς τὸν πλησίον βλάβην, παραγγέλλει ἐν ταύτῳ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν ἕκαστος ἀκριβῶς χρεωστῆ νὰ φυλάττη, ἀγαπῶν τὸν ἑαυτοῦ πλησίον ὡς μέλος του καὶ συμπολίτην τούτου τοῦ κόσμου· ἐπειδὴ ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος συγχροτεῖ μίαν κοινότητα, εἰς εὐδαιμονίαν τῆς ὁποίας διώρισε τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην ὁ ὕψιστος κυβερνήτης καὶ Δημιουργὸς τοῦ κόσμου, εἰς τὴν ὁποίαν μάλιστα συντείνει αὕτη ἡ ἐντολή· Ἄμαρτάνουσι δὲ εἰς αὐτήν·

α.) Οἱ φονεῖς, ὅσοι ἢ δι' ἔργου ὁπωσδήποτε πράξωσι φόνον, ἢ βουλεύσῃ μὲν καὶ ἀποφασίσωσι τὸν φόνον, δὲν δυνήθωσι δὲ νὰ τὸν ἐκτελέσωσιν. Ἐξαιροῦνται α.) ὅσοι φονεύουσι κατὰ περίστασιν ἀθελήτως, ἢ ἄλλως εἶναι προσεκτικὸι περὶ τὰς πράξεις των· β.) ὅσοι φονεύουσι τοὺς ἐχθροὺς μαχόμενοι καλῶς καὶ νομίμως ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος· γ.) ὅσοι ἀναγκάζονται νὰ φονεύσωσι δικαίως, ὑπερμαπίζοντες τὴν ἰδίαν ζωὴν των· δ.) οἱ καταδικάζοντες τοὺς ἐνόχους εἰς θάνατον δικαίως κριταί· διότι ἐκπληροῦσι τὰ καθήκοντα τοῦ ἐπαγγέλματός των (β).

β.) Οἱ συμβουλευόντες ἢ συνεργῶντες εἰς φόνον ἢ εἰς ζημίαν ὁποῦνδήποτε τοῦ πλησίον, γινόμενοι αἴτιοι νὰ φονεῖθῃ ὁ ἀδελφός των ἢ σωματικῶς, ἢ πολιτικῶς διὰ τῆς στερήσεως τῆς τιμῆς του. Μετὰ τούτων συναριθμοῦνται καὶ οἱ βιάζοντες τὸν πλησίον εἰς οἰνοποσίαν, ἢ ἄλλας ἀτοπίας, διὰ τῶν ὁποίων ἢ χάνει, ἢ ἐλαττώνει τὴν ζωὴν του, ἢ τὴν τιμὴν του.

γ.) Οἱ ἀδικοὶ κριταί, οἵτινες διὰ κέρδος, ἢ διὰ φιλίαν, ἢ διὰ φόβον

(α) Ἐφεσ. ς, 1—3. — (β) Ῥωμ. ιγ, 7.

ἀπολύουσι τοὺς πταίστας, καὶ καταδικάζουσι τοὺς ἀθώους, προδίδοντες τὸ δίκαιον, τοῦ ὁποίου διαρίσθησαν ἄνωθεν φύλακες καὶ ὑπερασπισταί. Μετὰ τούτων συναριθμῶνται καὶ ὅσοι δύνανται νὰ πράξωσι καλόν, καὶ δὲν τὸ πράττουσιν· οἷον νὰ βοηθήσωσιν ἄρρώστον κινδυνεύοντα, νὰ περιθάψωσι πτωχοῦς ἀποθνήσκοντος διὰ πείναν ἢ κρύος, νὰ παρηγορήσωσιν ὀλιγοψύχους καὶ ἀπηλπισμένους. Τιοῦτοι εἶναι καὶ ὅσοι δυνάμενοι δὲν ἐμποδίζουσι τὰ κακὰ, οἷον φόνους, μάχας, πυρκαϊάς, καὶ τὰ τοιαῦτα.

δ.) Οἱ βαρεῖς δεσπότης, ὅσοι τυραννικῶς καταφορτίζουσι τοὺς δούλους καὶ ὑπηκόους των μὲ κόπους καὶ φόρους καὶ κολάσεις ἀνυποφόρους, αἱ ὁποῖαι πράξεις ὀλίγον διαφέρουσιν ἀπὸ τὸν φόνον.

ε.) Οἱ αὐτόχειρες, ὅσοι δηλαδὴ φονεύουσιν αὐτοὶ ἑαυτούς· διότι σφετερίζονται οὗτοι θρασέως τὴν ἐξουσίαν τοῦ Θεοῦ, ὅστις μόνος ὢν κύριος ζωῆς καὶ θανάτου, ἔχει τὸ προνόμιον ὅταν θελήσῃ νὰ ἀφαιρέσῃ αὐτῶν τὴν ζωὴν καθὼς καὶ τὴν ἔδωκεν εἰς αὐτούς. Διὰ τοῦτο οἱ τοιοῦτοι κολάζονται βαρύτερα, ὡς φανερῶς ἀντίθειοι. Συναριθμῶνται δὲ μετ' αὐτῶν καὶ οἱ ῥιψοκίνδυνοι, οἵτινες παραβόλως ταλαντεύουσι τὴν ζωὴν των, ἢ κολυμβῶντες, ἢ φιλοχωροῦντες εἰς τόπον, ὅπου κυριεῖται τὸ θανατικόν, ἢ καταχρῶμενοι τὰς σαρκικὰς ἡδονὰς κτλ.

Σημ. Β'. Ἐν ᾧ ἀπαγορεύει τὸν φόνον αὕτη ἡ ἐντολή, ἐμποδίζει συνάμα καὶ ὅσα δίδουσιν ἀφορμὴν εἰς τὸν φόνον καὶ ὀδηγοῦσι τὸν ἄνθρωπον βαθμηδὸν εἰς αὐτόν, οἷον τὴν συνερισίαν, τὴν διχόνοιαν, τὴν μάχην, τὸ φιλέκδικον, τὸ μῖσος, τὰς ἀράς, τοὺς ὑβριστικὰς λόγους (α), τὴν σκληρότητα καὶ τὰ τοιαῦτα. Διατάσσει δὲ ἐξ ἐναντίας τὸ νὰ προσφέρηται τις εὐνοικῶς καὶ εἰλικρινῶς εἰς ὅλους, ἂν ἦναι δυνατόν· τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν εὐσπλαχνίαν, τὴν μακροθυμίαν, τὴν μεγαλοψυχίαν, τὴν ἀμνησικαίαν καὶ τὴν πρὸς ἅπαντας τοὺς πλησίον προσηκόντως γινομένην συνομιλίαν, καθὼς ῥητῶς παραγγέλλει περὶ τούτων ὁ θεὸς Ἀπόστολος (β), καὶ δια νὰ εἴπω συντόμως, τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην.

Σημ. Γ'. Τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης δύο εἶναι τὰ μέρη, ψυχῆς καὶ διαθέσεως, καὶ ἀποτελέσματα. Τῆς ψυχῆς ἡ διάθεσις συνίσταται εἰς δύο· α) εἰς τὸ ν' ἀγαπᾷ τις τὸν πλησίον του, ἐπιθυμῶν μὲν τὸ ἀγαθόν του, ἀπεχόμενος δὲ ἀφ' ὅσα πάθη ἀντίκεινται εἰς τὴν διάθε-

(α) Ματθ. ε, 24—22. καὶ Α' Ἰωάννου γ. 15. Πᾶς ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἄνθρωποκτόνος ἐστί. — (β) Κολοσσ. γ, 12—13.

σιν ταύτην· λέγω δὲ φθόνον, σκληροκαρδίαν, υπερβολικὴν φιλαυτίαν, κτλ. β'.) εἰς τὸ νὰ ἐπιθυμῇ νὰ ἀνταγαπάται ὑπ' αὐτοῦ, ἀπεχόμενος ἀπὸ πᾶν ὅ,τι ἐμποδίζει τὴν ἀνταγάπην ταύτην καὶ σκανδαλίζει τὸν πλησίον του, λέγω δὲ ὀργὴν κατ' αὐτοῦ, ἐρεθισμόν, καταφρόνησιν, ἀντεκδίκησιν διὰ τινὰ λύπην ἢ ἀδικίαν ἐλαφράν, καὶ τὰ τοιαῦτα· διότι χρέος τῆς ἀγάπης εἶναι καὶ νὰ ὑποφέρωμεν μὲ ὑπομονὴν τὰς παρὰ τῶν πλησίων ἀνεκτὰς ἀδικίας, νικῶντες μὲ τὸ ἀγαθὸν τὸ κακόν. Τῶν δὲ ἀποτελεσμάτων τῆς ἀγάπης τὰ εἶδη εἶναι τρία α.) εὐποιΐα περὶ τὸ σῶμα, ὅποια εἶναι τῆς ἐλεημοσύνης τὰ ἔργα, ὅσα ἀποβλέπουσι τὴν διατήρησιν τῆς ζωῆς, καὶ ὑγείας, καὶ τιμῆς καὶ ἀναπαύσεως τοῦ πλησίον, τὰ ὅποια ἕκαστος χρεωστεῖται ἐξ ἀνάγκης νὰ πράττῃ (α). β'.) εὐποιΐα περὶ τὴν ψυχὴν, ὅποια εἶναι τὰ πρὸς σωτηρίαν ψυχικὴν ἀποβλέποντα ἔργα, ἧγουν παρηγορία τῶν λυτουμένων, ἀνάκτησις τῶν ἀπηλπισμένων, ἐπιστροφή τῶν ἀμαρτανόντων μὲ φρόνησιν, καὶ ζῆλον, καὶ εἰλικρίνειαν καὶ ἐπιείκειαν γινομένη, διδασκαλία τῶν ἀμαθῶν διὰ λόγων καὶ διὰ παραδειγμάτων ἀγαθῶν, ἀποφυγὴ παντὸς σκανδάλου βλάπτοντος τὸν πλησίον, καὶ τὰ τοιαῦτα (β). γ'.) θερμὴ ζήτησις τῆς πρὸς πάντα τὸν πλησίον εἰρήνης (γ), διὰ τῆς ὅποιας ὑπάρχουσαν μὲν τὴν εἰρήνην διαφυλάττομεν, φυγοῦσαν δὲ διὰ τινὰ περίστασιν πάλιν ἀνακαλοῦμεν. Τοῦτο δὲ γίνεται, ἐὰν ἀποδίδωμεν εἰς ἕκαστον τὸ ὀφειλόμενον, καὶ ἐὰν ὑποφέρωμεν τὰ ἐλαττώματά του καὶ ἐὰν διαιρεθέντες ποτὲ μετανοῶμεν εὐθὺς διαλύοντες τὴν ἔριν, καὶ φιλιονόμενοι εἰλικρινῶς. Σημειωτέον δέ, ὅτι ἡ πρὸς τὸν πλησίον αὕτη ἀγάπη ἀποβλέπει γενικῶς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους χωρὶς ἐξαιρέσεων, εἴτε φίλους, εἴτε ἐχθρούς, εἴτε ὁμογενεῖς, εἴτε ἀλλοεθνεῖς· διαφέρει δὲ κατὰ βαθμοὺς ἀναλόγους πρὸς τοὺς βαθμοὺς τῆς πλησιεστεράς σχέσεως πρὸς ἕκαστον πλησίον μας, κατὰ τε πίστιν καὶ κατὰ φυσικὴν τοῦ σώματος συγγένειαν θεωρουμένης, ὡς εἶπομεν (Μερ. Β. Ἄρθρ. Γ'. §. δ'). Αὕτη εἶναι ἡ ἀληθὴς τοῦ πλησίον ἀγάπη. Ὅσοι δὲ ἀγαπῶσι χωρὶς νὰ δεῖξωσιν ἀγάπης ἔργα, ἀλλὰ μόνον διὰ λόγων εὐνοϊκῶν καὶ ἐξωτερικῶν φάσεων πολιτισμοῦ καὶ εὐπροσιγορίας ἐνδεικτικῶν, οὗτοι εἶναι ὑποκριταί, καὶ οὐχὶ πιστοὶ ἀδελφοί (δ).

(α) Α. Ἰωάν. β. 17. Α. Τιμοθ. δ. 40.—(β) Ἐβρ. ι. 24. Ἰακώβ. ε, 9.—(γ) Ματθ. ε. 9. Ρωμ. ιβ. 19. Α. Πέτρ. γ. 9.—(δ) Α. Ἰωάν. γ, 48.

ΑΡΘΡΟΝ Ι΄.

§. ια'. Ἡ ἐβδόμη ἐντολὴ ἀπαγορεύει τὴν μοιχείαν, καὶ ὁμοῦ μὲ αὐτὴν ὅλας τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας καὶ προστάσσει νὰ ζῶμεν ἀγνῶς καὶ σωφρόνως, εἴτε ὑπὸ γάμον, εἴτε ἄγαμοι ὄντες.

Σημ. Α΄. Ὁ Θεὸς ἐπλάσε τὸν ἄνθρωπον ἄρσεν καὶ θῆλυ καὶ διὰ τὸν πληθυσμὸν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ διὰ νὰ βοηθῶνται ὑπ' ἀλλήλων εἰς καιρὸν χρείας· ὁ γάμος εἶναι συγκεχωρημένος καὶ τίμιος δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὥστε καὶ νὰ ζῶσι δι' αὐτοῦ τιμίως καὶ σωφρόνως. Ὅστις ἐξυθρίζει εἰς τὸ μυστήριον τοῦ γάμου διὰ μοιχείας, κἂν ἔγγαμος ᾖ καὶ κἂν ἄγαμος, κολάζεται εἰς ταύτην μὲν τὴν ζωὴν μὲ καταισχύνην καὶ δριμύτατον τῆς συνειδήσεως ἔλεγχον, μὲ σκοτισμὸν τοῦ νοῦς καὶ διαστροφὴν τῆς θελήσεως, μὲ σωματικὰς φρενὲς ἀβρώστιας καὶ ἀθλιωτάτην πενίαν, πολλάκις δὲ καὶ μὲ τὰς ὑπὸ τοῦ νόμου ἐπιφερομένας ποινάς· εἰς δὲ τὸν μέλλοντα αἰῶνα εἰς τὰς φλόγας τοῦ ἄδου (α)· διότι ἡ ὕβρις αὕτη εἶναι ἐναντία οὐχὶ μόνον εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν φύσιν αὐτὴν καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον ὡς ἐξορίζουσα τὴν αἰδῶ, καὶ τιμιότητα, καὶ εὐταξίαν, ἥτις πρέπει νὰ βασιλεύῃ εἰς τὰς οἰκογενεάς, καὶ φαρμακόνουσα ὀλεθρίως τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Ἄμαρτάνουσι δὲ εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν.

α) Οἱ πράσσοντες ὅποιανδήποτε πράξιν ἀσελεῖν καὶ ἀθέμιτον.

β') Οἱ μεταχειριζόμενοι ὅλα ἐκεῖνα, ὅσα ἐγείρουσι τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας, αἷον γαστριμαργίαν, μέθην, αἰσχρολογία, ἀσχήμονα καὶ κωλοπιστικὴν περιέργειαν εἰς τὰ φορέματα, ἀνάγνωσιν βιβλίων αἰσχροῶν, καὶ τὰ τοιαῦτα.

γ') Οἱ περιτρέχοντες εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ τὰ παράθυρα νὰ βλέπωσι γυναῖκας μὲ αἰσχροῦς ἐπιθυμίας λογισμοὺς, διότι εἰς τούτους δὲν λείπει πάρεξ ἢ εὐκαιρία διὰ νὰ πράξωσι τὸ ἔργον. Ἐκ τῶν ῥηθέντων φαίνεται, ὅτι ἡ ἁγία αὕτη ἐντολὴ παραβαίνεται τριπλῶς, καὶ δι' ἔργων καὶ διὰ λόγων καὶ διὰ λογισμῶν ἀθεμίτων (β).

Σημ. Β΄. Διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὴν ἁμαρτίαν ταύτην, τρία εἶναι μάλιστα τὰ προφυλακτικώτατα μέσα· α.) ἀνάγνωσις ἠθικῶν βιβλίων ἠνωμένη μετὰ προσευχῆς· β.) ἐργασία, διότι ἡ ἀργία εἶναι μήτηρ τῆς ἀ-

(α) Ἐβρ. ιγ, 4. Ἑβρ. ε, 5. Ἀποκαλ. κα, 8.—(β) Β. Κορινθ. ζ, 1. Α. Θεσσαλ. δ, 8. Ματθ. ιβ, 36. 37. Ἑβρ. δ, 29. καὶ ε, 4.

χολασίας καὶ ἡδυπαθείας· γ.) ἀποφυγὴ πάσης εὐκαιρίας καὶ ἐλευθέρου συναναστροφῆς μετὰ προσώπων ἐπικινδύνων.

Σημ. Γ'. Εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην ἀμαρτάνουσιν οὐ μόνον οἱ διὰ τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν ἀκολασταίνοντες, ἀλλὰ καὶ οἱ διὰ τῆς ἄκρας φιλοπλουτίας καὶ φιλοδοξίας παραβαίνοντες τῆς σωφροσύνης τὰ ὅρια. Οἱ φιλόσαρκοι εἶναι ἄκράτητοι τῶν τῶ σώματος ἡδονῶν, οἱ φιλόπλουτοι μαίνονται εἰς πολλαπλασιασμόν τῆς περιουσίας των, ἐπιπίπτοντες εἰς ἐπιθυμίας πονηράς (α), καὶ πολλάκις εἰς τὴν φιλαργυρίαν, τὴν ρίζαν ὄλων τῶν κακῶν (β). Οἱ φιλόδοξοι θέλοντες νὰ προσκυνῶνται σχεδὸν καταπατοῦσι τῆς μετριοφροσύνης τὴν σεμνότητα, καὶ ἐξολισθαίνουσιν εἰς ἄκραν φιλαυτίαν, εἰς καταφρόνησιν τῶν ἄλλων, εἰς πεισματώδεις λογομαχίας, εἰς τὸ φιλέκδικον, εἰς τὴν τρυφὴν, εἰς ἄρπαγὴν, καὶ εἰς ἄλλα διάφορα κακά· διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς μάχεται πρὸς τοὺς ὑπερηφάνους (γ)· ὥστε ἡ μετριότης καὶ ἡ σωφροσύνη τειχῶς εἶναι εἰς ἕκαστον ἀναγκαῖα· α.) εἰς τὰς τοῦ σώματος ἡδονάς, β.) εἰς τὰ πλούτη, γ.) εἰς τὴν φιλοτιμίαν.

Σημ. Δ'. Προφυλακτικώτατα μέσα τοῦ νὰ μὴ περιπίπτῃ τις εἰς μὲν τὴν πλεονεξίαν εἶναι α.) ἡ αὐτάρκεια ἐκάστου εἰς τὴν ἀσχον καὶ τιμίαν μεταχείρισιν τοῦ εἰς τὸ ὅποιον ἐκλήθη ἐπαγγέλματος· β.) ἡ ἀπὸ τῶν θείων δωρεῶν του μετάδοσις (δ) κατὰ τὸ δυνατὸν καὶ εἰς τοὺς πτωχοὺς, οἵτινες χρεωστοῦσι νὰ ἦναι ὑπομονητικοί, καὶ ταπεινοί, μὴ φθονοῦντες, μηδὲ βλάπτοντες τὸν πλησίον εἰς τὸ παραμικρόν, ἀλλ' ὅσον δύνανται, χρησιμεύοντες εἰς αὐτὸν μετ' ἀγάπης. Ἰῆς δὲ φιλοδοξίας διακτικὰ μάλιστα εἶναι α.) ἡ ἐνθύμησις τῶν ἰδίων ἐλαττωμάτων καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀθλιότητος ἐκάστου· β.) ἡ σύγκρισις τῶν ἰδίων ἀρετῶν πρὸς τὰς τῶν μεγαλητέρων καὶ τὰς ἐντολάς αὐτάς· (ε)· γ.) ἡ περὶ τοὺς παρὰ τῶν ἄλλων ἐπαίνους μετρία χαρὰ, καὶ ἡ ὑπομονὴ εἰς τὰς ἐξουθενήσεις των· δ) ἡ περὶ τὴν δίκαιαν μετριότης καὶ ἀποφυγὴ τῆς ὑπερβολικῆς λαμπρότητος καὶ πολυτελείας.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Ι Α'.

§. ιβ'. Εἰς τὴν ὀγδὴν ἐντολὴν ἀπαγορεύει ὁ Θεὸς πᾶν εἶδος κλοπῆς καὶ ἀδικίας, καὶ προστάσσει νὰ φροντίζωμεν διὰ τὴν ὠφέλειαν τοῦ

(α) Α. Τιμοθ. ς, 9—10. — (β) αὐτ. αὐτόθι. — (γ) Ἰακώβ. δ, 6. — (δ) Α. Τιμοθ. ς, 17—19. — (ε) Λουκ. ιη. 9—14.

πλησίον επίσης, καθώς και διὰ τὴν ἡμετέραν, διὰ τὸ νὰ διατηρῆται ἡ πολιτικὴ κοινωνία.

Σημ. Α. Εἰς ἀπὸ τοὺς ὀλεθριωτάτους λυμεῖνας τῆς πολιτικῆς κοινωνίας καὶ εὐδαιμονίας εἶναι καὶ ὁ κλέπτης· εἶναι δὲ κλέπτης, ὅστις σφετερίζεται ἀδίκως τὸ ξένον πρᾶγμα καθ' ὅποιονδήποτε τρόπον. Ἡ κλοπὴ θεωρεῖται τριχῶς, ἢ ὡς φανερά, ἢ ὡς κρυπτή, ἢ ὡς ἀπατηλή. Α.) Φανερὰ κλοπὴ λέγεται, ὅταν τις δυναστικῶς ἀρπάξῃ τὰ ἀλλότρια· τοιοῦτοι εἶναι α.) οἱ καθ' ὁδὸν λησταὶ καὶ ἀνδραποδισταί· β.) οἱ δωροφάγοι ἄρχοντες, καὶ ἀδικοὶ κριταί, καὶ τελῶναι· γ.) οἱ πλεονέκται πλούσιοι καὶ ἰδανεισταί, οἵτινες ἀναγκάζουσι τοὺς ὀφειλέτας νὰ πωλῶσι τὰ ἐνέχυρα, τοὺς ἐργάτας νὰ ἐργάζωνται παρὰ τὸ συμφωνημένον, τοὺς πτωχοὺς νὰ πωλῶσι τοὺς οἴκους καὶ ἀγροὺς αὐτῶν παρὰ τιμὴν· καὶ προσέτι ὅσοι μὲ πλειότερον μισθὸν ἐκμαυλίζουσι τοὺς τῶν ἄλλων ὑπηρετάς· δ.) οἱ παρορισταί· ὅσοι δηλονότι ὑπερβαίνουσι τὰ σύνορα τῶν ἀγρῶν καὶ ἀμπελιῶν, διὰ τὸ κλέψωσι μέρος γῆς τοῦ γείτονός των· ε.) οἱ καταχρώμενοι τὰ ξένα πράγματα· οἷον γεωργοῦντες ξένους ἀγροὺς, ἀναβαίνοντες ξένους ἵππους κρυφίως τοῦ κυρίου των, καὶ τὰ τοιαῦτα ς.) οἱ τιμιουλοκῆταί, ὅσοι δηλονότι εἰς ἀνάγκην πωλοῦσι τὸν σῖτον μὲ ὑπερβολικὴν τιμὴν, ἢ ἀγωγιάζουσι τὰ ζῶα των, ἢ ναυλύνουσι τὰ πλοῖα των, ἢ ἐνοικιάζουσι τοὺς οἴκους των μὲ ἀνυπόφορον πληρωμὴν, καὶ ἄλλοι ὅσοι μὲ βαρυτάτας συνθήκας συμφωνοῦσι νὰ βοηθήσωσι τὸν πλησίον των εἰς καιρὸν ἀνάγκης, κάμνοντες τὴν δυστυχίαν ἐκείνου ἀφορμὴν πλουτισμοῦ ἰδικοῦ των· μετὰ τούτων ἀριθμοῦνται καὶ οἱ βαρεῖς καὶ ἀσπλαγχνοτοκισταί, καὶ γενικῶς ὅσοι ἀδικοῦσι τὸν πλησίον των ἀνευθριάστως καθ' ὅποιονδήποτε τρόπον. Β.) Κρυπτὴ κλοπὴ λέγεται, ὅταν τις κλέπτῃ τὰ ἀλλότρια πράγματα χωρὶς τὴν εἶδῃσιν τοῦ κυρίου των. Ταύτης τῆς κλάσεως εἶναι α.) οἱ κρυφιοκλέπται οἴκων, ἐργαστηρίων, σιτοδοχείων, ἰχθυοτροφείων, μανδρίων, κήπων, δρυμῶν, ἀχυρώνων, καὶ τὸ βαρύτερον, θησαυρῶν δημοσίων, ἐκκλησιαστικῶν, καὶ ἄλλων ἱερῶν πραγμάτων, οἵτινες καὶ ἱερόσυλοι διὰ τοῦτο ὀνομάζονται· β.) οἱ διαβίβασταὶ ἀπηγορευμένων πραγμάτων εἰς μίαν τιμὰν ἐπαρχίαν, ἢ τῶν νενομισμένων φόρων καὶ τελῶν, οἷον δεκατειῶν, τελωνίων, κτλ· δόλιοι σφετερισταί· γ.) οἱ εὔρεταὶ ὅποιονδήποτε χαθέντων πραγμάτων, οἷον χρημάτων, κτηνῶν καὶ τῶν τοιούτων, οἵτινες ἢ παντάπασι ταῦτα κατακρατοῦσιν, ἢ τὰ ἀποδίδουσι εἰς τοὺς κυρίους των

μὲ εὐρητρα ὑπέρμετρα· μετὰ τούτων συναριθμοῦνται καὶ οἱ ἀπάνθρωποι ἐκεῖνοι, οἵτινες εἰς καιρὸν πυρκαϊᾶς ἢ ναυαγίου ἢ τινος ἄλλης δυστυχίας κλέπτουσι τῶν δυστυχῶν ἐκείνων τὰ κατασκορπιζόμενα πράγματα. Δὲν εἶναι δὲ τούτων κατώτεροι καὶ οἱ ἀνοίγοντες καὶ ἀναγινώσκοντες ξένας ἐπιστολάς, καὶ οἱ ἐκφέροντες μυστήριά τινα, τῶν ὁποίων ἢ φανέρωσις εἶν' ἐπιβλαβὴς εἰς τὸν πλησίον των.

γ'. Ἀπατηλὴ κλοπὴ λέγεται, ὅταν σφετερίζεται τις τὸ ἀλλότριον μετ' ἀπάτης· τοιοῦτοι εἶναι α'.) οἱ κριταὶ οἱ παρεξηγουντες τοὺς νόμους, διὰ νὰ βλάψωσι τὸ δίκαιον, καὶ οἱ λοιποὶ, ὅσοι τι τῶν ἱερῶν λογίων κακῶς ἐξηγοῦσι πρὸς ἀπάτην τοῦ πλησίον· β'.) οἱ παραχαράττοντες ἢ περικόπτοντες τὰ νομίσιμα, καὶ οἱ μὲ κίβδηλα καὶ νόθα πραγματευόμενοι, ἢ χρεωκοποῦντες μετὰ δόλου· γ'.) οἱ δόλιοι ἀγορασταί, ἢ πωληταί, ὅσοι μὲ ζυγία ἢ μέτρα ἄδिका ζημιόνοῦσι τὸν πλησίον των· δ'.) οἱ ἀμελεῖς ἐργάται καὶ δόλιοι προσαῖται, οἵτινες πλάττονται δυστυχίαν τινὰ ἢ λῶσιν σώματος, διὰ νὰ φανῶσιν ἐλεεινοί, ἢ αἰτοῦσιν ἐλεημοσύνην μὲ πλαστὰ ὀνόματα, οἷον νοσοκομείων συντήρησιν, ἢ αἰχμαλώτων ἐξαγοράν· ε'.) οἱ πλαστογράφοι, ὅσοι ψευδεῖς γράφοντες ὁμολογίας, ἢ διαθήκας, ἢ δολίως τὰς ἀληθεῖς μεταγράφοντες ἢ περιζέοντες ἢ ἄλλως πως νοθεύοντες ζημιόνοῦσι τὸν ἀδελφόν των· ς'.) οἱ μιαιοὶ ἐκκλησιαστικοὶ ἐκείνοι, οἵτινες ἢ μὲ πλαστὰς θαυματοουργίας εἰκόνων ἢ λειψάνων ἀγίων πεποιημένων, ἢ μὲ ὑπόκρισιν ἀγιότητος καὶ εὐλογίας πλεονεκτικῆς, ἢ μὲ ὁποιανδήποτε ἄλλην πανουργίαν πλανῶσι τὸν ἀπλοῦν λαόν, καὶ συνάγουσι χρήματα πωλοῦντες τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. Τοῦ αὐτοῦ κόμματος εἶναι καὶ οἱ Σιμωνιακοί, οἵτινες διὰ χρημάτων ἢ δώρων πωλοῦσι τὰς Ἐκκλησιαστικὰς ἱεράς ἀξίας. Ὄλων τούτων τῶν ἀναγκῶν τὸ ἀμάρτημα τόσον εἶναι βαρύτερον τῆς ἱεροσυλίας, ὅσον ἐκείνη παντὸς εἶδους ἀπλῆς κλοπῆς· διὰ τοῦτο ἢ μερὶς αὐτῶν θέλει εἶσθαι μετὰ τοῦ προδότου Ἰουδα εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός (α). Εἶναι καὶ ἄλλοι διαφοροὶ τρόποι κλοπῆς, τοὺς ὁποίους δύναται νὰ συμπεράνη ἕκαστος ἐκ τῶν εἰρημένων.

Σημ. Β'. Ἡ κλοπὴ δὲν εἶναι δυνατὸν ἄλλως νὰ συγχωρηθῇ, εἰ μὴ διὰ

(α) Βλ. Ταρσ. Κωνσταντιν. Ἐπιστ. πρὸς Ἀδριαν. πάπ. Ῥώμ. καὶ Γενναδ. Κωνσταντιν. Ἐγκύκλ. Ἐπιστολ. καὶ Κανόν. Συνοδ. παρὰ Λεῦγλαβ. Τόμ. 1. σελ. 6, 7, 20, 23, 187, 190.

της ἀποδόσεως τοῦ ἀλλοτρίου πράγματος εἰς τὸν κύριόν του, ἢ, ἂν τοῦτο ἦναι ἀδύνατον, διὰ τῆς κατ' ἄλλον τρόπον ἀντικαταστάσεως τῆς ζημίας· εἰ δὲ καὶ ὁ κλέπτης εἶναι πάμπτωχος, ὁ Θεὸς τοῦ ἐλέους τότε δέχεται τὴν εἰλικρινῆ ὁμολογίαν τῆς ἀμαρτίας αὐτοῦ καὶ μετάνοιαν, ὅταν ἦναι ἠνωμένη μετὰ στερεὰν ἀπόφασιν νὰ ἀποδώσῃ τὸ ξένον δίκαιον, ὅταν δυνήθῃ. Ὁ παλαιὸς νόμος διορίζει διπλὴν, ἢ τριπλὴν, ἢ καὶ πενταπλὴν ἀπότισιν τοῦ κλαπέντος (α')· ὁ Ζαχαρίας ὑπέσχετο τετραπλὴν ἀποζημίωσιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀδικηθέντων (β). Ὁ νόμος τοῦ προστάτου Ἰησοῦ ἀρκεῖται εἰς τὴν ἀπλὴν ἀπόδοσιν τοῦ κλοπιμαίου ἠνωμένην μετὰ τὴν ἀληθῆ τοῦ κλέπτου μετάνοιαν.

Σμ. Γ'. Πρὸς ἀποφυγὴν τούτου τοῦ ἀμαρτήματος δύω μάλιστα μέσα συντελοῦσι· α) ἡ περὶ τὴν διαίταν μετριότης, καὶ β) ἡ ἐργασία. Ὅσοι θέλουσι νὰ ἐξοδεύωσιν ἀσώτως, ἀρπάζουσι τὰ τῶν ἄλλων· διότι δὲν ἐξαρκοῦσιν εἰς αὐτοὺς τὰ ἑαυτῶν· καὶ πάλιν οἱ ὀκνηροὶ καὶ ἀργοὶ ἀναγκάζονται νὰ τρέφονται μετὰ τῶν ἄλλων τοὺς ἰδρωτάς, ὡς οἱ κηφῆνες μετὰ τῶν φιλεργῶν μελισσῶν τὸ μέλι. Ὅστις μετέρχεται ἐπιμελῶς τὸ ἐπάγγελμά του, καὶ ἔχων εἰς Θεὸν τὴν ἐλπίδα τῆς κυβερνήσεώς του, ἐμπορῖζει τὰ πρὸς ζωάρκειάν του· ἂν δέ ποτε καὶ ἔλλειψιν πάθη, παρηγορεῖται μετὰ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν τὴν συνδρομήν, καὶ τῆς μελλούσης ἀναποδόσεως τὴν ἐλπίδα.

Σμ. Δ'. Ἐκ τῶν προρρήθέντων εὐκόλως συμπεραίνεται, ὅτι τὸ ἀμάρτημα τῆς κλοπῆς εἶν' ἀπηγορευμένον γενικῶς εἰς πᾶν πρόσωπον περὶ παντὸς πράγματος κατὰ πάντα τρόπον, ἐν ᾧ ἀποβλέπει τὴν βλάβην τοῦ πλησίον· διότι ἀντίκειται ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ δικαίου τὸ ἀὐτὸ μισεῖς, ἑτέρω μὴ ποιήσης· προστάσει δὲ ἡ ἐντολὴ ἐξ ἐναντίας νὰ ἀποδίδωμεν εἰς ὅλους ὅλοι ὅλα τὰ δίκαια (γ).

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Ι Β'.

§. ιγ'. Ἡ ἐνάτη ἐντολὴ προστάσει νὰ μὴ ψευδῶμεθα, μήτε νὰ βλάπτωμεν τὸν πλησίον διὰ τῆς γλώσσης.

Σμ. Α'. Ὅταν ἡ γλῶσσα δὲν κυβερνᾶται ἀπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ὀρθοῦ λόγου, δύναται νὰ προσενήσῃ μέγιστα κακὰ· διὰ τοῦτο προσάσ-

(α) Ἐξοδ. κβ. 1—4. — (β) Λουκ. ιβ'. 7. Οὕτω κατεδίκαζον τὸν κλέπτην οἱ Ῥωμαῖκοὶ νόμοι (βλ. Σύνοψ. Ἀτταλαιάτ. τιτλ. 56). — (γ) Ἀπόδοτε πᾶσι τὰς ἐφειλάς· Ῥωμ. ιγ. 7.

σει ὁ Θεὸς νόμος καὶ ταύτης τὸν κανονισμόν· βλέπει δὲ τὸν πλησίον ἢ κατάλαλος γλῶσσα,

α) Διὰ τῆς συκοφαντίας, ἢ ἀπλῶς ἐπὶ συναναστροφῆς, ἢ ἐπὶ κριτηρίου ὑπὸ ψευδομαρτύρων καὶ ψευδοκατηγόρων γινομένης. Οἱ συκοφάνται εἶναι γνήσιοι υἱοὶ τοῦ ψεύστου καὶ πατὴρ τοῦ ψεύδους, τοῦ Διαβόλου (α).

β) Διὰ τῶν ἀδίκων ψηφισμάτων τῶν προσωπολήπτων, ἢ δωροφάγων, ἢ ἀμελῶν κριτῶν, οἵτινες ὑβρίζουσι τὸν Θεόν, τοῦ ὁποίου τὴν εἰκόνα φέρουσιν ἐπὶ κριτηρίου (β).

γ) Διὰ τῶν χλευαστικῶν λόγων καὶ ὕβρεων, μὲ τὰς ὁποίας οἱ κακοήθεις ὑβρίζουσι τὸν πλησίον τῶν διὰ τι ἐλάττωμα, ἢ σωματικόν, ἢ ψυχικόν, ἐν ᾧ ἔπρεπεν εἶς ἐναντίας νὰ τὸν θεραπεύωσιν, ὅσον δύνανται.

δ) Διὰ τῆς καταλαλιᾶς καὶ ἀκράτου ὀνειδίσεως, τὴν ὁποίαν πολλοὶ μεταχειρίζονται διὰ σφάλματα τῶν πλησίον τῶν, οὐχὶ νὰ διορθώσωσιν αὐτούς, ἀλλὰ διὰ νὰ βλάψωσι τὴν τιμὴν αὐτῶν, ἢ νὰ χορτάσωσι τὸν ἴδιον φθόνον. Ἐπικινδυνώτεροι δὲ ἐξ αὐτῶν εἶναι οἱ πανουργότεροι, ὅσοι δημιουργοῦσι τὴν δυσφημίαν κρυπτῶς, ἢ ἐν εἶδει ἐπαίνου, ἢ ἀλληγορικῶς, ἢ μὲ τρόπον οἰκονομικόν, ὥστε μὲ σχήματα μόνον, οἷον μὲ κίνησιν κεφαλῆς, ἢ μὲ μειδιάμα, ἢ μὲ ἀνάσπασιν ὤμων, ἢ τι τοιοῦτον, νὰ διεγείρῃ τις ὑποψίαν περὶ οὐτινος θέλει. Τὸ ἀμάρτημα τῆς συκοφαντίας εἶναι τόσον βαρύτερον παρὰ τὸ τῆς κλοπῆς, ὅσον τιμιωτέρα εἶναι ἡ ὑπόληψις τοῦ ἀνθρώπου παρ' οἰονδήποτε θησαυρόν. Ὁ κλέπτης συγχωρεῖται, ἂν ἀποδώσῃ τὸ ἀλλότριον, καὶ μετανοήσῃ· ὁ συκοφάντης, κὰν μετανοήσῃ, δυσκόλως δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ ὅποιον ἔβλαψε καλὸν ὄνομα· διότι δυσκόλως δύναται νὰ ὁμολογήσῃ ἑαυτὸν ψεύστην εἰς ὅλους ἐκείνους, εἰς ὃσους διεδόθη ἡ συκοφαντία· διὰ τοῦτο καὶ δυσκόλως συγχωρεῖται. Ὁ συλλογισμὸς οὗτος πρέπει πάντα πιστὸν νὰ ἐμποδίσῃ τοῦ νὰ κλέπτῃ διὰ τῆς συκοφαντίας τοῦ πλησίον τοῦ τὴν τιμὴν·

ε) Διὰ τῆς λογοποιίας, καὶ κολακείας, καὶ ἄλλης ἀπάτης, ἧτις ἀποβλέπει πρὸς ἴδιον κέρδος μὲ βλάβην τοῦ πλησίον.

Σημ. Β'. Εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν ἀμαρτάνουσι καὶ οἱ ἀδιάκριτοι ζηλωταὶ ἐκεῖνοι, ὅσοι νομίζουσιν ὅτι δεικνύουσι τὴν πρὸς Θεὸν πίστιν αὐτῶν καὶ ἀγάπην διὰ τοῦ κατὰ τῶν ἑτεροθρήσκων μίσους καὶ τῆς κατὰ

(α) Ἰωάν. η, 44.—(β) Λευίτ. ιθ, 15.

τῶν δογμάτων ἐκείνων ἀθυροστόμου βλασφημίας τῶν. Ὁ πράοτατος Ἰησοῦς σταυρονόμενος ἤχητο πρὸς τὸν πατέρα ὑπὲρ σωτηρίας τῶν ἀθετητῶν τῆς θείας του διδασκαλίας καὶ ὠμοτάτων σταυρωτῶν του. Τίνα ἄλλον πρέπει νὰ μιμῶνται καὶ οἱ Χριστιανοί, παρὰ τὸν ὑπεράγαθον διδάσκαλόν των, εὐχόμενοι ὑπὲρ ἐπιστροφῆς τῶν κακοδόξων, καὶ συμβουλευόντες αὐτούς, ὅταν τύχη, πρῶτος καὶ φρονίμως νὰ ἐπιβρέψωσιν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας (α), ἀλλὰ μὴ βλασφημοῦντες καὶ χλευάζοντες ὅσα ἐκεῖνοι νημιζοῦσιν ἅγια καὶ σεβάσματα, καὶ ἐπομένως ἀναγκάζοντες καὶ ἐκείνους νὰ βλασφημῶσι τὴν πίστιν τὴν ἀμώμητον, καὶ γινόμενοι αἴτιοι περισσοτέρας αὐτῶν ἀπωλείας; Ὁ ζηλωτὴς χριστιανὸς τότε μάλιστα δεικνύει τὸν ζῆλόν του, ὅταν δὲν παραβαίνει τῆς πρὸς τὸν ἐτερόρθησκον πλησίον του χρεωστουμένης ἀγάπης τὰ ὅρια, ἐλεῶν αὐτὸν μᾶλλον, ἢ μὲν ἀδιόρθωτος, ἀλλὰ μὴ μισῶν ἀπανθρώπως ἐναντίον τῆς συμβουλῆς τοῦ φιλανθρωποτάτου Σωτῆρος τοῦ κόσμου.

Σημ. Γ'. Τῶν ἀχαλίνων καὶ βλασφημῶν στομάτων τὸ τέλος εἶναι δυστυχία· διότι καὶ αὐτοὶ θέλουσι μετρηθῆν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸ αὐτὸ μέτρον, μὲ τὸ ὅποιον μετροῦσι τοὺς ἄλλους (β), καὶ ὑπὸ Θεοῦ θέλουσι κολασθῆν διὰ τῆς γλώσσης των τὴν ἀκολασίαν. Πρὸς ἀποφυγὴν ταύτης των τῆς ἁμαρτίας πρέπει νὰ προσέχη τις τοιοῦτοτρόπως νὰ ὁμιλῇ περὶ τοῦ πλησίον, καθὼς θέλει καὶ ἄλλοι νὰ ὁμιλῶσι περὶ αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ γίνεται, ἐὰν βιάπη πάντοτε τὴν γλῶσσαν εἰς τὰς φρένας, καὶ τότε μόνον τὴν συγγωρῆ νὰ διαλέγηται περὶ τῶν ἄλλων, ὅταν μέλλῃ ἢ νὰ τοὺς ἐπαινεῖ δικαίως, ἢ νὰ τοὺς συμβουλευῆ φρονίμως, ἢ ἄλλως ἀδιαφόρως περὶ αὐτῶν νὰ ὁμιλήσῃ. Εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ταύτης τῆς προσοχῆς συμβάλλει ἢ πρὸς τὸν Θεὸν προσευχή, πρὸς τὸν ὅποιον πρέπει ἕκαστος νὰ ἐκφωνῇ μετὰ τοῦ Δαυὶδ «Θεῦ, Κύριε, φυλακὴν τῶ στόματί μου, καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χεῖλη μου» (Ψαλμ. ρμ, 3).

Σημ. Δ'. Ἐν ᾧ ἀπαγορεύει τὸ ψεῦδος ἡ ἐντολὴ αὕτη, παραγγέλλει ἐξ ἐναντίας τὴν ἀλήθειαν, τὴν ὁποίαν ἕκαστος ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας πρέπει νὰ γυμνάζεται, ἀπρφεύγων, ὅσον δύναται τὸ ψεῦδος, ὡς ἴδιον ἀνθρώπων κακῶν καὶ σημείων ψυχῆς ἀσυμφώνου πρὸς ἑαυτὴν καὶ διεφθαρμένης, καὶ νὰ ὑπερασπίζηται τὴν τιμὴν τοῦ πλησίον ὡς ἰδικήν του.

(α) Ῥωμ. ια, 1—29. — (β) Ματθ. ζ, 2.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Η'.

§. ιδ'. Η δεκάτη ἐντολή περιέχει ἐντελεστέραν ἐξήγησιν ὄλων τῶν προειρημένων ἐντολῶν, προστάσσουσα οὐχὶ μόνον νὰ μὴ πράττωμεν τὸ κακόν, ἀλλὰ μῆτε κατὰ διάνοιαν νὰ τὸ ἐπιθυμῶμεν.

Σημ. Α'. Εἴπομεν (Ἄρθρ. Α. §. β. Σημ.), ὅτι τῶν κακῶν ἔργων γεννήτορες εἶναι οἱ κακοὶ διαλογισμοί. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς διὰ ταύτης τῆς ἐντολῆς ἐμποδίζων τὰς αἰσχροὺς τῆς καρδίας ἐπιθυμίας, ἐμποδίζει καὶ ἀποφράττει τὴν πηγὴν τῆς ἀνομίας· ὅθεν ἐπειδὴ εἰς τὴν Β'. ἐντολὴν προσάσσει νὰ τιμῶμεν τοὺς ἀνωτέρους ἡμῶν, εἰς τὴν Γ'. ταύτην διηρίζει καὶ νὰ φρονῶμεν περὶ αὐτῶν ἀγαθὰ ἀγαπῶντες αὐτοὺς ἀπὸ καρδίας. Ἐπειδὴ εἰς τὴν δ'. καὶ Η'. καὶ Θ'. ἐμποδίζει νὰ κακοποιῶμεν ὅπως δῆποτε τὸν πλησίον, εἰς τὴν παροῦσαν κωλύει καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν καὶ ὄρεξιν τῆς κακουργίας. Ἐπειδὴ τέλος εἰς τὴν Ζ'. προστάσσει τὴν ἐγκράτειαν εἰς τὰς ἀνόμους μίξεις καὶ σωφροσύνην, εἰς τὴν παροῦσαν ἐμποδίζει καὶ αὐτὰς τὰς ἐπιθυμίας καὶ κλίσεις τῆς ψυχῆς εἰς ἀπόκτησιν τῶν ἀγαθῶν τοῦ πλησίον· διότι καθὼς ἀπηγόρευσε τὰ φανερώς ἀδίκᾳ μέσα, μὲ τὰ ὅποια δύναται τις νὰ σφετερισθῇ τὰ ἀλλοτρίᾳ ἀγαθὰ, οἷον τὴν κλοπὴν καὶ μοιχείαν καὶ τὰ τοιαῦτα, τοιοῦτοτρόπως ἐμποδίζει καὶ τὰς εἰς ταῦτα καταπτώσας ἀθεμίτους ἐπιθυμίας (α) καὶ τὰ κάκιστα πάθη οἷον τὸν φθόνον (β), καὶ τὸ φιλέχθικον, καὶ τὰ τοιαῦτα, τὰ ὅποια ἀντίκεινται φανερώς εἰς τὴν τοῦ πλησίον ἀγάπην, καὶ εἶναι σημεῖα ψηλαφητὰ φιλαυτίας ὑπερβολικῆς καὶ προσηλώσεως χαμερπεστάτης εἰς τὴν ματαιότητα τοῦ κόσμου.

Σημ. Β'. Ἐντεῦθεν φαίνεται πόσον ἐντελεστέρος εἶναι ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ παρὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων· διότι οὗτος μὲν τὰς πράξεις κανονίζει, καὶ ταύτας πολλάκις ἐσφαλμένως, ὁ δὲ ἀλάθητος νόμος τοῦ Θεοῦ ρυθμίζει καὶ τὰς ἐγκαρδίους καὶ μυστικὰς ἐπιθυμίας, τὰς ὁποίας μόνος ὁ Θεὸς γνωρίζει, ὡς μόνος αὐτὸς ἐξουσιάζων τὰς ἀνθρωπίνους καρδίας.

Σημ. Γ'. Εἰς τὰς ἀγίας λοιπὸν τοῦ Θεοῦ ἐντολὰς περιέχονται συντόμως, Α'.) τὰ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου τὰ πρὸς τὸν Θεόν, ὑπὸ τῶν τεσσάρων πρώτων, ὡς εἴπομεν, ἀποδεικνυόμενα, καὶ εἰς τὴν μεγάλην τῆς Φ ρ ο ν ῆ σ ε ω ς ἀρετῆν ὑπαγόμενα Β'.) τὰ καθήκοντα ἐκάστου πρὸς ἑαυτόν, ὑπὸ τῆς Ζ'. ἐντολῆς παραγγελλόμενα, καὶ ὑπαγόμενα εἰς

(α) Ῥωμ. ζ, 7. Ἰακώβ. α, 14—15. -- (β) Ματθ. x, 15.

τὴν Σωφροσύνην, τῆς ὁποίας εἶναι δύο γενικοὶ κανόνες· α'.) ἡ παντελὴς ἀποχὴ ἀπὸ τὰς ἀθεμίτους ἡδονάς· β'.) ἡ μετρία χρῆσις τῶν κοσμικῶν, ἡ ὁποία θεωρουμένη μὲν περὶ τὰς ἡδονὰς τῆς σαρκὸς ὀνομάζεται εἰδικώτερον Σωφροσύνη, εἰς τὴν ὁποίαν ἀντίκειται ἡ ἀκολασία καὶ ἀκαθαρσία (α)· θεωρουμένη δὲ περὶ τὰ πλούτη ὀνομάζεται Ἀυτάρχεια (β)· καὶ ὅταν κοινοποιῆ καὶ εἰς ἄλλους τὸν πλοῦτον, ὀνομάζεται Ἐυποψία, εἰς τὴν ὁποίαν ἀντίκειται ἡ φιλαργυρία καὶ πλεονεξία· θεωρουμένη δὲ τέλος περὶ τὴν δόξαν ὀνομάζεται Μετριοφροσύνη, ἐναντίαν ἔχουσα τὴν φιλοδοξίαν, ἐκ τῆς ὁποίας πηγάζουσιν ἡ φιλαυτία, ἡ ὑπεροψία τῶν ἄλλων, καὶ ἡ περὶ τὴν δίαιταν πολυτέλεια καὶ ματαιότης (γ)· Γ'.) τὰ καθήκοντα τὰ μερικώτερα, τὰ πρὸς τοὺς οἰκείους ἐκάστου, περικλειόμενα εἰς τὴν Ε'. ἐντολήν. Δ'.) τὰ γενικὰ πρὸς πάντα πλησίον καθήκοντα, εἰς τὴν ς'. καὶ Η'. καὶ Θ'. ἐντολὴν ἐμπεριλαμβανόμενα, καὶ ὁμοῦ μὲ τὰ μερικώτερα εἰς τὴν μεγάλην ἀρετὴν τῆς Δικαιοσύνης ἀναφερόμενα· Ε'.) καὶ τελευταῖον τὴν γενναιοτητα τῆς ψυχῆς, μὲ τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἀντιτασσώμεθα εἰς τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς, ὑπὸ τῆς Ι'. ἐντολῆς θεσπιζομένην καὶ εἰς τὴν μεγάλην ἀρετὴν τῆς Ἀνδρείας ὑπαγομένην. Δι' αὐτῆς οὐχὶ μόνον τὰς αἰσχρὰς ἐπιθυμίας καταπατοῦμεν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν θλίψιν ἐλαφρῶς ὑπομένομεν. Δύο δὲ εἶναι τὰ τῶν θλίψεων εἶδη, α) κοιναί, οἷον ἀσθένεια, δυσυχία κτλ. καὶ β) μερικαί εἰς μόνους τοὺς πιστοὺς ὑπὸ τῶν ἀπιστῶν ἐπιφερόμεναι. Δύο εἶναι ὡσαύτως καὶ τῶν θλιβομένων τὰ καθήκοντα· α.) ἡ ὑπομονὴ μετ' εὐχαριστίας· καὶ β.) ἡ ἐκ τῶν θλίψεων ὠφέλεια εἰς τὸ νὰ γίνωνται προσεκτικώτεροι περὶ τὸ ἴδιον ἐπάγγελμα, καὶ νὰ μὴ καταπίπτωσιν. Οὕτω λοιπὸν εἰς τὰς τοῦ Θεοῦ ἐντολάς περιέχονται ὅλα τὰ πρὸς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς καὶ εὐδαιμονίαν τοῦ σώματος συμβάλλοντα καθήκοντα, καὶ ὅλαι αἱ ἀρεταὶ ὑπὸ τὰς ῥηθείσας τέσσαρας μεγίστας ἀρετὰς τῆς ἠθικῆς ὑπαγόμεναι, λέγω δὲ φρόνησιν, καὶ σωφροσύνην, καὶ δικαιοσύνην καὶ ἀνδρίαν, τῶν ὁποίων ὅλων τὸ κεφάλαιον εἶναι ἤ τε πρὸς Θεὸν καὶ ἢ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη. Μακάριοι εἶναι ὅσοι γυμνάζονται νύκτα καὶ ἡμέραν εἰς τὸν νόμον τοῦ Κυρίου, καὶ κρατοῦσι τὴν ἀρετὴν ὡς μέγα

(α) Τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιήσθε εἰς ἐπιθυμίας. Ῥωμ. 7, 14.

(β) Α'. Τιμόθ. ς, 7—19. — (γ) Μὴ ἀγαπᾶτε τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ· ἐάν τις ἀγαπᾷ τὸν κόσμον, οὐκ ἔστιν ἡ ἀγάπη τοῦ πατρὸς ἐν αὐτῷ. Α'. Ἰωάν. 6, 15.

κειμήλιον, χαίροντες εἰς αὐτήν, καὶ εὐρίσκοντες τὴν ἀνταμοιβὴν τῆς ἀγαθοεργίας των καὶ εἰς τὴν γαλήνην καὶ εὐφροσύνην τῆς συνειδήσεώς των καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν ἀνεκλάλητον μακαριότητα, καθὼς ὁ Σωτὴρ αὐτὸς τοὺς βεβαιώνει, «Ἐάν τις, λέγων, ἠγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτόν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτοῦ ποιήσομεν » (Ἰωάν. ιδ, 23). Τῶν μακαρίων τούτων ὁ ἐπίσημότετος χαρακτήρ εἶναι ἡ μετριοφροσύνη, οἵτινες ἀφ' οὗ κάμωτιν ὡς δύνανται, ἐπιμελῶς τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου διαταχθέντα, λέγουσι πάλιν «ὅτι δούλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν, ὅτι ὁ ὀφείλομεν ποιῆσαι, πεποιθήκαμεν» (Λουκ ιζ, 10). Οἱ δὲ ταλαίπωροι καταφρονηταὶ τῶν θείων ἐντολῶν, καὶ εἰς τὴν γῆν ζῶσι δυστυχῶς, τυραννοῦμενοι ὑπὸ τῆς ἰδίας συνειδήσεως καὶ τῆς ἀτιμίας τοῦ ὀνόματός των, καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν θέλουσι κολασθῆναι αἰωνίως, καταμαρτυρούμενοι ὑπὸ τοῦ νόμου αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον παρέβησαν· διότι «Ὅσοι ἐν νόμῳ ἤμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται» (Ῥωμ. β, 12).

Σημ. Δ'. Ἀπὸ τὴν διὰ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἐντολῶν ἐνεργουμένην πίστιν γεννᾶται ἡ εἰς Θεὸν Ἑλπίς τῶν πιστῶν, ἥτις συνιστᾷ τὸ Γ'. τῆς Κατηχήσεως μέρος; (Προοίμ. §. ε'), εἰς τὸ ὁποῖον εὐθύς ἤδη μεταβαίνομεν

Κ Α Τ Η Χ Η Σ Ε Ω Σ

Μέρος Γ'.

Π ε ρ ῖ Ἑ λ π ῖ δ ο ς .

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Α'.

§. α'. Ἡ ζῶσα πίστις γεννᾷ τὴν Ἑλπίδα τῆς ἀνταμοιβῆς τῶν ἀγαθῶν, ἡ δὲ Ἑλπίς βεβαιούται διὰ τῆς θερμῆς πρὸς Θεὸν Προσευχῆς.

Σημ. Α'. Ὁ ἄνθρωπος χωρὶς τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ δὲν δύναται νὰ πράξῃ οὐδὲν ἀγαθόν (α). Διὰ τοῦτο ἀφ' οὗ ἅπαξ γνωρίζῃ τὸν Δημιουργόν του, ὑπ' αὐτοῦ ἐλπίζει ὅτι θέλει ὀδηγηθῆναι εἰς ὅλας τὰς τῆς σωτηρίας ὁδοὺς, διὰ τῶν ὁποίων καὶ τὴν παροῦσαν ζωὴν θεοφιλῶς θέλει ζῆσειν, καὶ τὴν μέλλουσαν δόξαν θέλει κληρονομήσειν (Μερ. Α. Τμήμ. Β. ἄρθ. ΙΑ' καὶ ΙΒ. §. λά. λβ'). διότι ἀπὸ τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ ἐκπηγάζει ἡ συνεργία καὶ βοήθεια οὐχὶ μόνον εἰς τὰ πνευματικὰ ἔργα τὰ πρόξενα τῆς αἰωνίου μακαριότητος, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλας τὰς λοιπὰς περιστάσεις.

(α) Ἰωάν. ιε, 4—5.

Ὁ ὕψιστος δεσπότης τοῦ κόσμου, καθορῶν τὰ σύμπαντα ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς δοξῆς του, χορηγεῖ κατὰ τὴν σοφὴν αὐτοῦ θέλησιν εἰς ἕκαστον κτίσμα ὅλα τὰ ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ μέσα, ὅτι «πᾶν δῶρημα τέλειον ἀνωθεν ἐστὶ καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τῶν φῶτων» (Ἰακώβ. α, 17). Διὰ τὴν ἡμεῖς λοιπὸν μέτοχοι τῶν ὁποίων ἐλπίζομεν δωρημάτων παρὰ τοῦ ὕψιστου Πατρὸς, πρέπει νὰ ὑψώνωμεν πρὸς αὐτὸν τὰς καρδίας ἡμῶν διὰ προσευχῆς θερμότητος. Ὁ οὐράνιος Πατὴρ γνωρίζει κάλλιστα, καὶ χωρὶς τῆς ἡμετέρας προσευχῆς, τὰς χρεῖας ἡμῶν καὶ ἀνάγκας (α), καὶ τί πρέπει νὰ δώσῃ εἰς ἕκαστον· ἀλλὰ πρέπει καὶ ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς Προσευχῆς νὰ δείξῃ ὅτι ἔχει ὅλας τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας του εἰς τὴν θεῖαν τοῦ Δημιουργοῦ του προμήθειαν, καὶ μὲ τὴν εἰλικρινῆ αὐτοῦ καρδίαν νὰ κερδήσῃ, διὰ τὴν εἶπω οὕτω, τὴν φιλευργετικὴν θέλησιν τοῦ ὕψιστου Πατρὸς του (β).

Σημ. Β'. Ἡ Προσευχὴ εἶναι διατεταγμένη παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ «Αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν, κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται» (Ματθ. ζ. 7). Εἶναι δὲ Προσευχὴ ὕψωσις τῆς καρδίας πρὸς τὸν Θεὸν μετὰ αἰτήσεως τῶν, ὅσα συντείνουσι εἰς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς. Διὰ τὴν ἦναι ἡ Προσευχὴ θεάρεστος καὶ δραστήριος, πρέπει αὐτὸς μὲν ὁ προσευχόμενος (α) νὰ ἦναι θεοσεβῆς (γ, β') νὰ ἔχῃ ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ (δ). Ἡ δὲ Προσευχὴ πρέπει νὰ γίνηται (α) μετ' ὀρθότητος, δηλονότι περὶ ὧν μόνον μᾶς διδάσκει τὸ Εὐαγγέλιον· διότι καθὼς δὲν γνωρίζει τὰ συμφέροντα εἰς τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ εὐδαιμονίαν ὅσως δὲν ἐφωτίσθη ὑπὸ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, οὕτω δὲν γινώσκει οὐδὲ τί πρέπει νὰ ζητήσῃ παρὰ Θεοῦ (ε). Αὐτὸ δὲ τὸ πνεῦμα μᾶς διδάσκει εἰς τὴν Γραφὴν, ὅτι πρέπει νὰ ζητῶμεν πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην, ἥγουν τὸ μέσον τοῦ νὰ ἐνωθῶμεν μετ' αὐτοῦ διὰ τῶν ἀρετῶν. Ταύτην τὴν σωτηρίαν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς πρέπει νὰ ζητῶμεν ἀπεριορίστως· τὰ δὲ λοιπὰ πρόσκαιρα ἀγαθὰ, οἷον υγιάν, ζωὴν, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἀναγκαῖα, πρέπει νὰ ζητῶμεν πάντοτε μετὰ τοῦτον τὸν περιορισμόν. Ἐὰν θέλῃς Θεέ μου, ἐάν γινώσκῃς ὅτι εἶναι ὠφέλιμα εἰς

(α) Ματθ. γ, 7. (β) Ἐπικάλυψαι με ἐν ἡμέρᾳ ὀλίψεως, καὶ ἐξελευσά με, καὶ δοξάσεις με κτλ. Ψαλμ. μθ, 15.—(γ) Ἰωάν. θ, 31.—(δ) Καὶ ὅταν στήκητε προσευχόμενοι, ἀφίετε εἴτι ἔχετε κατὰ τινος κτλ. Μάρκ. ια, 25—26.—(ε) Ῥωμ. η, 26.

ἐμὲ β΄.) μὲ ὁ ἐρ μό τ η τ α, ἤγουν μὲ καρδίαν ζήουσαν ἀπὸ εὐλά-
 βειαν καὶ πίστιν (α΄ γ΄.) μὲ τ α π ε ι ν ο φ ρ ο σ ὦ ν η ν, διὰ τῆς ὀ-
 ποίας ἐσωτερικῶς μὲν θέλωμεν συναισθάνεσθαι τὴν ἡμετέραν ἀθλιότη-
 τα καὶ δυστυχίαν, καὶ ὅτι οὐδὲν ἀγαθὸν δὲν ἠθέλωμεν ἔχειν ἐξ ἑαυτῶν,
 εἰν δὲν ἤνοιγε τὴν εὐσπλαγχρον αὐτοῦ χεῖρα ὁ οὐράνιος Πατήρ· ἐξω-
 τερικῶς δὲ θέλωμεν φυλάττειν τὸ σῶμα εἰς στάσις εὐσχήμονα καὶ
 τῆς ἐσωτερικῆς διαθέσεως παραστατικὴν. (ε΄ δ΄.) μὲ π ε π ο ι θ η σ ι ν,
 ἤγουν μὲ πληροφοριαν ἀδίστακτον, ὅτι ἡ προσευχή μας θεμελιώνεται εἰς
 μόνην τὴν ἀξιωμασίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, τοῦ ὁποῦ τοῦ ὑπὲρ
 ἡμῶν ἐκχυθὲν αἷμα δύναται νὰ κινήσῃ τὸν εὐσπλαγχρον Θεὸν εἰς τὸ
 νὰ χαρίσῃ εἰς ἡμᾶς τὰ αἰτήματα (γ΄ ε΄.) μὲ ἐ π ι μ ο ν ἦ ν, τὴν ὁποίαν
 διδάσκει ὁ Χριστὸς διὰ τῆς παραβολῆς τοῦ ἀδίκου κριτοῦ (δ). Ὡστε
 γενικῶς, ὅταν προσευχόμεθα, πρέπει νὰ προσέχωμεν εἰς ταῦτα μάλιστα
 τὰ τρία· α.) Ποιοὶ τινες ὄντες προσευχόμεθα. β.) Περὶ ποίων προσευ-
 χόμεθα· γ.) Πῶς προσευχόμεθα. Ὅστις οὕτω δὲν προσεύχεται, μνησ-
 τερὶζει τὸν Θεόν, καὶ ἡ προσευχή του γίνεται εἰς ἀμαρτίαν.

Σημ. Γ΄. Προσευχόμεθα δὲ οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας,
 ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς τοῦ πλησίον μερικῶς, καὶ κοινῶς ὑπὲρ πάντων (ε),
 καὶ εἰς πάντα καιρὸν (ς), καὶ εἰς πάντα τόπον (ζ).

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Β΄.

§. β΄. Τὸ ἔργον τῆς Προσευχῆς οὐχὶ μόνον διὰ λόγων, ἀλλὰ καὶ διὰ
 τοῦ ἀγίου αὐτοῦ παραδείγματος ἐνομολότησεν εἰς ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ ἡ-
 μῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ ῥητῶς ἐξέθηκεν εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ τὸν
 τύπον τοῦ προσεύχεσθαι.

Σημ. Εἰς πάμπολλα μέρη τῆς ἀγίας Γραφῆς, εἴτε τῆς παλαιᾶς, εἴτε
 τῆς νέας, ἀπατῶνται θεῖαι παραγγελίαι περὶ τῆς Προσευχῆς. Αὐτὸς ὁ
 Σωτὴρ ἡμῶν εἰς τὴν γῆν διατριβῶν προσνηχίθη πολλάκις πρὸς τὸν οὐρά-
 νιον αὐτοῦ Πατέρα (η), ἀφίνων εἰς ἡμᾶς ὑπογραμμὸν τὸ ἀγιώτατον αὐτοῦ
 παράδειγμα καὶ εἰς ταύτην τὴν ἀρετὴν, καθὼς καὶ εἰς τὰς λοιπὰς. Διῶ-
 ρισε δὲ καὶ τὸν τρόπον αὐτὸν τοῦ προσεύχεσθαι, διὰ νὰ δώσῃ τὸν κα-

(α) Ἰακώβ. ε, 16.—(β) Λουκ. ιη, 41—44. — (γ) Α. Ἰωάν. ε, 14. Ἰα-
 κώβ. α, 5—6. Ἐβρ. δ, 15. — (δ) Λουκ. ιη, 4—8. Κολοσσ. δ, 2. κα. Α΄ Θεσ.
 σαλονικ. ε, 17. — (ε) Α. Τιμοθ. β, 1—2. — (ς) Λουκ. κβ, 36. — (ζ) Α.
 Τιμοθ. β, 8. — (η) Λουκ. ια, 1 καὶ κβ, 42. κτλ.

νόνα τῆς προσευχῆς, διδάσκων δι' αὐτοῦ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἀπλῶς καὶ συντόμως ὅλα, ὅσα πρέπει νὰ ζητῶμεν παρὰ Θεοῦ.

§. γ'. Ὁ παρὰ τοῦ Κυρίου διαταχθεὶς (α) τύπος τῆς Προσευχῆς ὀνομάζεται Κυριακὴ προσευχή, καὶ εἶναι ἡ ἀκολουθοῦσα.

« Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου. Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον. Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Ὅτι σου ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν».

Σημ. Τῆς Κυριακῆς προσευχῆς τὰ μέρη εἶναι τρία· α.) Προοίμιον, β.) Αἰτήματα, γ.) Ἐπίλογος. Θέλουμεν λοιπὸν ὀμιλήσειν περὶ ἐκάστου αὐτῆς μέρους χωριστά.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Γ'.

Π ρ ο ο ἰ μ ι ο ν τ ῆ ς Κ υ ρ ι α κ ῆ ς π ρ ο σ ε υ χ ῆ ς.

§. δ. Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Σημ. Α. Δύω τινὰ μᾶς διδάσκει τὸ προοίμιον. α.) Τίς εἶναι ὁ πρὸς τὸν ὁποῖον προσευχόμεθα· ὅτι δηλαδὴ εἶναι ὁ ὕψιστος Δημιουργὸς καὶ Θεὸς τῶν ὄλων. β.) Ποίός τις εἶναι θεωρούμενος ὡς πρὸς ἡμᾶς· ὅτι δηλαδὴ εἶναι πατὴρ ἡμῶν εὐσπλαγγνος, πλάσας μὲν ἡμᾶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, καὶ προνοούμενος, καὶ διατρέφων φιλανθρωπῶς· ἀναπλάσας δὲ καὶ ἀναγεννήσας διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ υἱοθετήσας ἡμᾶς καὶ ἀναδείξας κληρονόμους τῆς βασιλείας του (β). Ἐκ τῶν δύο τούτων ἐννοιῶν δύο συμπεραίνονται· χρεῖα ἄφευκτα τῶν πιστῶν. α.) Ὅτι οἱ πατέρα ἐπικαλούμενοι τὸν Θεὸν πρέπει νὰ ζῶσιν ἀγίως μετὰ πάσης ὑπακοῆς εἰς τὰς θείας αὐτοῦ ἐντολάς (β). β.) Ὅτι πρέπει νὰ τὸν ἐπικαλῶνται μὲ σέβας ὀφειλόμενον καὶ μὲ ἀγάπην καὶ θάρρος, ὁποῖον πατὴρ φιλοσοργοτάτου χρηστότης πρὸς υἱούς· εὐπειθεῖς δύναται νὰ ἐμπνεύσῃ.

Σημ. Β. Ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρῶν, καὶ τὰ πάντα πληρῶν (δ)· λέγεται δὲ ἐξαιρέτως ὅτι κατοικεῖ εἰς τοὺς οὐρανοὺς· διότι ἐνταῦθα δεικνύει τὰ ἐμφαντικώτατα σημεῖα τῆς θείας αὐτοῦ παρῆσας, καὶ δόξης.

(α) Ματθ. ς, 9—14. Λουκ. ια, 2.—(β) Α. Ἰωάν. γ, 1. καὶ Ῥωμ. η, 17.—(γ) Α. Ἰωάν. γ, 9. καὶ Α. Πέτρ. α, 15, 16—23. — (δ) Ἱερεμ. κγ, 24.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σωτὴρ προσέθηκεν εἰς τὸ προοίμιον, τὸ ἀό ἐ ν τ ο ῦ ς ο ὑ ρ α ν ο ῦ ς », διὰ νὰ διεγείρηται εἰς τοὺς προσευχομένους ἡ ἔννοια τῆς ἀπείρου τοῦ Θεοῦ παντοδυναμίας καὶ μεγαλειότητος.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Δ'.

§. ε. Μετὰ τὸ προοίμιον ἄρχονται τὰ αἰτήματα, τὰ ὅποια εἶναι ὅλα ἐξ' ἐξ αὐτῶν δὲ τὰ μὲν τρία τὰ πρῶτα ἀναφέρονται εἰς δόξαν Θεοῦ, τὰ δὲ ὕστερα τρία ἀποδλέπουσιν εἰς τὴν ἡμετέραν ὠφέλειαν, καθὼς φαίνεται ἐφεξῆς.

Α Ι Τ Η Μ Α Α'.

Ἅγιασθήτω τὸ ὄνομά σου.

Σημ. Τὸ ἀγιάζεσθαι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἶναι ταῦτο καὶ τὸ δοξάζεσθαι διὰ τῆς ἀληθοῦς αὐτοῦ ἐπιγνώσεως, καὶ τοῦ πλατυσμοῦ τῆς Ὁρθοδόξιας. Εὐχόμεθα λοιπὸν νὰ ἀγιασθῆ, ἢτοι νὰ δοξασθῆ τὸ πανάγιον αὐτοῦ ὄνομα ἐφ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἐλθόντας εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις μόνος ἐδίδαξε τὸν τρόπον τοῦ γινώσκειν καὶ δοξάζειν ἀληθῶς τὸν Θεόν. Δύω δὲ τινα πρέπει νὰ συνδράμωσιν εἰς ἀγιασμόν τοῦ θείου ὀνόματος: α). νὰ γνωρίσωσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον Ἰησοῦν Χριστόν (β'). ἀφ' οὗ τὸν γνωρίσωσι, νὰ ὑποτάσσωνται θερμῶς, καὶ νὰ ἐκπληρῶσιν εὐλαβικρῶς τὰς ἐντολάς του. Τὸ πρῶτον ἀφορᾷ ὅλους τοὺς πεπλανημένους εἰς τῆς ἀμαρτίας τὰς ἀνοδίας, ὑπὲρ τῶν ὁποίων παρακαλεῖ ἡ ἐκκλησία νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας. Τὸ δεύτερον εὔχεται ὑπὲρ τῶν πιστῶν διὰ νὰ ἀπομακρύνωνται ἀφ' ὅλων τῶν κακῶν ἔργων, δι' ὅσα βλασφημεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ ὀδηγούμενοι ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας νὰ προκόπτωσιν εἰς τὴν ἀρετὴν, διὰ νὰ βλέπῃ ὁ κόσμος τὰ καλά των ἔργα καὶ νὰ δοξάζῃ τὸν ἐπουράνιον αὐτῶν πατέρα καὶ Θεόν.

Α Ι Τ Η Μ Α Β'.

§. ς'. Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου.

Σημ. Τέσσαρες ἀριθμοῦνται αἱ τοῦ Θεοῦ βασιλεῖαι: α). ἡ τῆς φύσεως, διὰ τῆς ὁποίας βασιλεύει ἐπὶ τῶν κτισμάτων ὅλων, ὡς Δημιουργὸς αὐτῶν καὶ προνοητὴς (α). β'). ἡ τοῦ νόμου, διὰ τῆς ὁποίας ἐ-

(α) Ψαλ. ρβ, 19. καὶ ρμδ, 12.

βασιλευσεν ἐξαιρέτως εἰς τοὺς Ἰουδαίους· γ.) ἡ τῆς χάριτος, ἣτις ἤρχησε μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, ὅποτε οἱ Ἀπόστολοι διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκήρυξαν τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ἐθεμελίωσαν τὴν Χριστιανικὴν ἐκκλησίαν (α), καὶ δὲν πύει προχωροῦσα, ἕως οὐ φθάσῃ εἰς τὴν τελειώσιν τῆς καὶ βασιλεύσῃ ἡ ἀλήθεια καὶ εἰρήνη, ὅποτε ἐλθῇ πάλιν ὁ Σωτὴρ νὰ ἀνταμείψῃ τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ μετὰ τὴν οὐράνιον δόξαν, καὶ νὰ καθαιρέσῃ τοὺς ἐχθροὺς του· δ.) τέλος ἡ βασιλεία τῆς δόξης, ἣτις εἶναι ἡ ἀτελεύτητος καὶ ἀκατάλυτος, ἀπὸ τῆς παγκοσμίου κρίσεως ἀρχομένη, καὶ διαμένουσα εἰς αἰῶνας. Ἐνταῦθα λοιπὸν διὰ τῆς δευτέρας αἰτήσεως παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν διὰ τὴν τρίτην καὶ τετάρτην αὐτοῦ βασιλείαν, ἥγουν νὰ φανερώσῃ τὸ Εὐαγγέλιόν του εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ νὰ μᾶς ἀγάσῃ ὅλους βασιλεύων εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, καὶ ὁδηγῶν αὐτὰς εἰς ἐκλογὴν τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τέλος νὰ μᾶς εἰσαγάγῃ εἰς τὴν δόξαν τοῦ Πατρὸς του, ὅποτε πάλιν ἐλθῇ νὰ ἐξολοθρεύσῃ τὸν θάνατον, τὴν ἁμαρτίαν δηλονότι καὶ τὸν Διάβολον.

Αἴτημα Γ΄.

§. ζ. Γενθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

Σημ. Διὰ τοῦ αἰτήματος τούτου αἰτοῦμεν ἀπὸ τὸν ὕψιστον βασιλέα νὰ ἐκπληρόνηται καὶ εἰς τὴν γῆν τὸ πανάγιον αὐτοῦ θέλημα διὰ τῆς ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐκπληρώσεως τῶν θεϊῶν αὐτοῦ ἐντολῶν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐκπηγάξει καὶ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ κοινὴ τῶν ἀνθρώπων εὐδαιμονία. Τρία δὲ τίνα εἶναι ἀξιοσημείωτα εἰς τὴν αἴτησιν ταύτην· α.) ὅτι χρεωστοῦμεν νὰ κάμνωμεν ἡμεῖς αὐτοὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὑποτάσσοντες εἰς αὐτὸ τὰς ἰδικὰς μας διεφθαρμένας θελήσεις ἐν ὅσῳ ζῶμεν ἐπὶ τῆς γῆς· β.) ὅτι χρεωστοῦμεν νὰ εὐχόμεθα νὰ τὸ ἐκτελῶσιν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι οἱ κατοικοῦντες εἰς τὸ πρόσωπον ὅλης τῆς γῆς· γ.) ὅτι χρεωστοῦμεν νὰ τὸ ἐκτελῶμεν εἰς τὴν γῆν, καθὼς οἱ Ἄγγελοι εἰς τὸν οὐρανὸν (β), μετὰ τὴν αὐτὴν εἰλικρίνειαν δηλονότι καὶ τὸν ζῆλον, μετὰ τὸν ὅποιον τὰ μακάρια ἐκεῖνα πνεύματα λειτουργοῦσι τὸν ὕψιστον βασιλέα. Εἰ δὲ καὶ οἱ Ἄγγελοι ἀποστέλλονται εἰς ἄλλας λειτουργίας διαφορῶν παρὰ τὰς τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὰς ἐκπληροῦσι τελειότερον, ὡς ἐλεύθεροι παντὸς βάρους ὑλικοῦ· ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνθρωποι γίνονται ἐπίγειοι Ἄγγελοι, ὅποτε κατὰ τὴν ἰδίαν ἕκαστος κατάστασιν καὶ δύνα-

(α) Ψαλμ. ρθ, 2. — (β) Ψαλμ. ρμβ, 10, καὶ ρβ, 21.

μιν καὶ τὸ ἐπάγγελμά του ἐκπληρῶνῃ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, καὶ κληρονομή τὴν σωτηρίαν, τῆς ὁποίας λειτουργοὶ καὶ ὑπηρεταὶ διωρίσθησαν οἱ ἅγιοι Ἄγγελοι (α).

Αἴτημα Δ΄.

§. ἡ. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον.

Σημ. Διὰ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου ἐννοοῦνται ὅλα τὰ πρὸς τὴν παροῦσαν ζωὴν ἀναγκαῖα· ἄρτον δὲ ἐθέσπισεν ὁ Σωτὴρ νὰ ζητῶμεν παρὰ Θεοῦ, διὰ νὰ μάθωμεν ἐκ τούτου, ὅτι πρέπει νὰ εὐχαριστώμεθα εἰς τὰ ἀναγκαῖα, καὶ νὰ μὴ ζητῶμεν ὀλοφύχως τὰ ἄχρηστα καὶ περιττά (β), εἴ μὴ, ὅταν ὁ Θεὸς μᾶς τὰ χαρίζῃ διὰ μέσων νομίμων καὶ τιμίων, ὥστε νὰ μεταδίδωμεν ἐξ αὐτῶν καὶ εἰς τοὺς χρεῖαν ἔχοντας. Σημειωτέον δὲ μάλιστα, ὅτι αἰτοῦμεν τὸν ἄρτον ἡμῶν παρὰ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ, ὅστις πρότερον εἶπεν, ὅτι ὁ ἄρτος ἡμῶν θέλει εἶσθαι ἠνωμένος μὲ τοὺς ἰδρώτας τοῦ προσώπου μας (γ), ὥστε μὲ τὴν πρὸς Θεὸν προσευχὴν πρέπει νὰ συνάπτωμεν καὶ τοὺς κόπους τῆς ἐργασίας εἰς ἀπολαυσιν τῶν ἀναγκαίων· χρεωστοῦσι δὲ καὶ οἱ πλοῦσοι, καθὼς καὶ οἱ πτωχοί, νὰ δέωνται τοῦ Θεοῦ περὶ τῶν ἀναγκαίων. α΄) διότι καὶ οὗτοι κρέμανται ἀπὸ τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ὅστις χαρίζει καὶ ἀφαιρεῖ πάλιν τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ, ὅταν θελήσῃ, χωρὶς δὲ τῆς τούτου εὐλογίας εἶναι μάταιοι πάντες οἱ κόποι καὶ ἐπιμέλειαι τῶν ἀνθρώπων· β΄) διότι οὐδεμίαν ὠφέλειαν ἔχουσιν ἐκ τοῦ πλοῦτου, ἄνευ τῆς ὑγείας καὶ ὀλομελείας τοῦ σώματος, διὰ τῆς ὁποίας δύνανται νὰ τ' ἀπολαύσωσιν. Ἐπιούσιος δὲ ὠνομάσθη ὁ ἄρτος, ὡς εἰς τὴν οὐσίαν ἡμῶν καὶ συντήρησιν ἀνήκων, καὶ συμβάλλων παρὰ πολύ. Τὸ δὲ σήμερον προσετέθη εἰς τὸ αἶτημα διὰ τρία τινά. α΄) διότι περὶ τῆς παρουσίας μόνον ἀνάγκης χρεωστοῦμεν νὰ φροντίζωμεν, μὴ μεριμνῶντες μετὰ προσπαθείας πολλῆς διὰ τὰς μελλούσας ἡμῶν χρεῖας (δ), διότι· δὲν ἠξέυρομεν τί τέξεται ἡ ἐπιούσια· β΄) διὰ τούτου μᾶς συνελαύνει ἀνεπαισθήτως ὁ Σωτὴρ ἡμῶν εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ προσευχώμεθα καθ' ἡμέραν· διότι καθ' ἡμέραν χρεῖαν ἔχομεν τῶν ἀναγκαίων· γ΄) διὰ νὰ ἐξορίσῃ ἀπὸ τὰς ψυχὰς μας τὴν ἐκ τῶν πολλῶν μεριμνῶν ἀνησυχίαν, καὶ νὰ ἐμφυτεύσῃ τὴν γαλήνην καὶ ἡρεμίαν τοῦ νοῦς μας. Ἐκ τούτου συμπεραίνομεν, ὅτι εἶναι ἀπηγορευμένοι εἰς τοὺς πιστοὺς αἱ μετὰ πολλῶν

(α) Ῥωμ. α, 14. — (β) Α. Τιμοθ. ς, 8. — (γ) Γενει. γ. — (δ) Ματθ. ς, 34.

περισπασμῶν καὶ ταραχῶν τῆς ψυχῆς μέριμναι καὶ φροντίδες περὶ τὰ βιωτικά, ἐκ τῶν ὁποίων προξενεῖται λήθη Θεοῦ, καὶ ἀπιστία, καὶ προσήλωσις εἰς τὰ κοσμικά, καὶ μέσων παρανόμων μεταχειρίσεις εἰς ἐκπλήρωσιν ἐπιθυμιῶν ἀθεμίτων· ἐξ ἐναντίας δὲ εἶναι συγκεχωρημένη ἡ προμήθεια ἢ περὶ τὰ ἀναγκαῖα, καὶ ἡ περὶ καλὰς καὶ νομίμους ἐργασίας ἐνασχόλησις, ἐν ὧσφ εἶναι συνημμένη μὲ τὴν αὐτάρκειαν, καὶ μελέτην τοῦ θείου νόμου, καὶ τὴν ἀδιάκοπον σπουδὴν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτοῦ.

ΑΙΤΗΜΑ Ε΄.

§. θ'. Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν.

Σημ. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι χρεωστοῦσιν ἐπίσης νὰ αἰτῶσι παρὰ Θεοῦ τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν των· διότι ὅλοι εἶναι ἁμαρτωλοί, ὁ μὲν μᾶλλον, ὁ δὲ ἥττον (α). Διὰ μόνης τῆς μετανοίας δύναται ὁ πιστὸς νὰ λάβῃ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν του. Συνίσταται δὲ ἡ ἀληθὴς μετάνοια ἐκ πέντε τινῶν (α.) ἐκ τῆς διαγνώσεως τοῦ ἁμαρτήματος· β.) ἐκ τῆς δι' αὐτὸ συντριβῆς καὶ θλίψεως τῆς καρδίας· γ.) ἐκ τῆς ἐξομολογήσεως (β)· δ.) ἐκ τῆς στεφρᾶς ἐλπίδος καὶ πεποιθήσεως εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ διὰ μεσιτείας Ἰησοῦ Χριστοῦ (γ)· ε.) ἐκ τῆς διορθώσεως, ἧτις ὑφίσταται εἰς δύο τινά· πρῶτον εἰς παντελῆ ἄρνησιν καὶ ἀποχῆν τοῦ ἁμαρτήματος, καὶ ἔπειτα εἰς μεταλλαγὴν βίου σωφρονικοῦ καὶ ἐναρέτου ἀπὸ ἀσώτου καὶ ἀντιθέου (δ). Ὅστις τοιαύτην δεικνύει μετάνοιαν, δύναται νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν Θεόν· ἀλλ' ὁποῖον εὔχεται νὰ ἀναδείξῃ αὐτὸς περὶ ἑαυτὸν τὸν ὁποῖον παρεπίκρανε δημιουργὸν του, τοιοῦτος πρέπει νὰ φανῇ καὶ αὐτὸς πρὸς τοὺς ὁμοδούλους του τοὺς πλησίον· ἵλαως δηλονότι καὶ σπλαγχνικός, συγχωρῶν τὰς ἁμαρτίας των μὲ τὴν αὐτὴν ἐτοιμότητα, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπιθυμεῖ νὰ τύχῃ καὶ αὐτὸς τῶν ἰδικῶν του ἁμαρτιῶν τὴν συγγνώμην· ὥστε μετὰ τῆς πρὸς Θεὸν εὐκρινούς μετανοίας, πρέπει νὰ συνάπτωμεν καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον φιλανθρωπίαν, ἧτις εἶναι σημεῖον ἐκείνης καὶ ἀπόδειξις φανερά· χρεωστοῦμεν δὲ νὰ συγχωρῶμεν ὅλους τοὺς πταίσαντας εἰς ἡμᾶς ἀνθρώπους, ὅσάκις ἂν πταίσωσι καὶ δι' ὅσα καὶ ἂν πταίσωσι χωρὶς ἐξαίρεσιν, ἀμνησिकाοῦντες, καὶ διώκοντες ἀπὸ τὰς καρδίας ἡμῶν πᾶσαν δυσμέ-

(α) Α'. Ἰωάν. α, 8—10. — (β) Α. Ἰωάν. α, 9. — (γ) Α. Ἰωάννου β, 1—2. (δ) — Γίτ. 5, 11.

νειαν καὶ μῖσος φιλέκδικον κατ' αὐτῶν, καὶ προσέτι ἀνταμείβοντες αὐτοὺς μὲ ἀνυπόκριτον ἀγάπην, καί, ἂν δυνηθῶμεν, μὲ εὐποιεῖν· ἀ.) διότι οὕτω μᾶς διατάσσει ὁ Θεὸς καὶ διὰ λόγου, καὶ μὲ τὸ πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ παράδειγμα· καὶ β.) διότι καὶ ἡμεῖς οὕτως ἐπιθυμοῦμεν νὰ προσφέρηται πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός. Ὅταν λοιπὸν προσφέρῃς, πιστέ, τὴν αἴτησιν ταύτην, εἶσαι ὑπόχρεως νὰ συγχωρῆς καὶ σὺ τὸν ἐχθρόν σου ἀπὸ καρδίας· εἰ δὲ μή, εἶσαι αὐτοκατάκριτος ἀπαγγέλλων αὐτὸς κατὰ σεαυτοῦ οὐχὶ εὐχὴν, ἀλλὰ κατάραν (α), καὶ ἐκ τῶν ἰδίων σου λόγων κρινόμενος καὶ καταδικαζόμενος, ὡς ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δοῦλος, ὅστις ἐλεθηεῖς ὑπὸ τοῦ κυρίου του, δὲν ἠλέησε τὸν σύνδουλόν του (β).

Α Ι Τ Η Μ Α Σ'.

§. ἰ. Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Σμ. Α'. Δύω εἶναι τὰ εἶδη τῶν πειρασμῶν, οἱ μὲν πρὸς δοκιμήν, οἱ δὲ πρὸς ἀπάτην. Οἱ πρῶτοι εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὕτως ἐπίερασε τὸν Ἀβραάμ, ζητήσας τὸν Ἰσαὰκ εἰς θυσίαν, καὶ οὕτω πειράζει τοὺς πιστοὺς διὰ πολλοτάτων θλίψεων, ὥστε νὰ φανῇ ἡ ἀρετὴ των, καὶ νὰ ἀνταμειθῶσι δικαίως. Ἐν ᾧ τὸν παρακαλοῦμεν λοιπὸν νὰ μὴ μᾶς εἰσενέγκῃ εἰς τιοῦτους πειρασμούς, ἐννοοῦμεν νὰ μὴ συγχωρήσῃ, ὥστε νὰ ὑποκύψωμεν εἰς αὐτοὺς καὶ νικηθῇ ἡ πίστις ἡμῶν, ἀλλὰ νὰ μᾶς ἐνδυναμόνῃ μὲ τὴν χάριν του, διὰ νὰ τοὺς ὑπομένωμεν γενναίως, καὶ νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ταχέως ἐξ αὐτῶν (γ). Οἱ δεύτεροι, οἱ πρὸς ἀπάτην πειρασμοί, προέρχονται ἀ.) ἐκ τοῦ Διαβόλου (δ)· β.) ἐκ τοῦ κόσμου (ε)· γ.) ἐκ τῆς σαρκὸς (ς) καὶ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν οἱ δεινότεροι. Ὁ διάβολος μᾶς ἐρεθίζει καὶ συνεργεῖ εἰς τὸ κακόν, δὲν δύναται ὅμως νὰ μᾶς ῥίψῃ εἰς τῆς ἀμαρτίας τὸν βυθόν, ἐὰν ἡμεῖς αὐτοὶ δὲν θελήσωμεν. Ὁ κόσμος μᾶς πειράζει διὰ λόγων, διὰ πράξεων, δι' εὐτυχιῶν ὠραίων, διὰ δυστυχιῶν, διὰ θλίψεων, δι' ἡδονῶν, καὶ γενικῶς δι' ὅλων ἐκεῖνων τῶν μέσων, διὰ τῶν ὁποίων διεγείρονται εἰς ἡμᾶς φιλία καὶ μῖσος, καὶ ὁ ὄμιλος τῶν παθῶν. Ἡ σὰρξ τέλος διὰ τῆς ἡμετέρας θελήσεως ἐνισχυομένη μᾶς πολεμεῖ φοβερῶς, καὶ μᾶς ἀπωθεῖ εἰς τῆς κακίας τὸν βόθρον.

(α) Ματθ. 5, 14—15 καὶ Α. Τιμοθ. 6, 8 καὶ Ἰακώβ. 6, 13. — (β) Ματθ. 5, 27—35. — (γ) Α. Κορινθ. 1, 13. — (δ) Ματθ. 8, 1 καὶ Β. Κορινθ. 6, 11. — (ε) Παροιμ. α, 10 — (ς) Ἰακώβ. α, 14.

Ἐν ᾧ ἡμεῖς δεόμεθα τοῦ Θεοῦ νὰ μὴ μᾶς εἰσενέγκῃ εἰς τούτο τὸ εἶδος τῶν πειρασμῶν, δὲν ἐννοοῦμεν ὅτι προέρχονται ἐξ αὐτοῦ, καὶ εἶναι τῆς ἀμαρτίας αἴτιος ὁ Θεός· ἀπαγε! Ὁ Θεὸς μάλιστα μᾶς ἀποστρέφει ἀπὸ τὴν ἀμαρτίαν διὰ τοῦ θείου λόγου, διὰ τῆς πατρικῆς αὐτοῦ προνοίας, καὶ διὰ τῶν μέσων τῆς σωτηριάδος αὐτοῦ χάριτες (α). ἐγκαταλείπει δὲ τοὺς ἀμαρτωλοὺς, καὶ ἀφαιρεῖ τὴν χάριν του ἐξ αὐτῶν, ὅταν ἡ διεφθαρμένη ἔχοντες θέλησιν καταπατῶσιν ἐν γνώσει τὰς ἐντολάς του, ἢ πεπωρωμένοι παντάπασιν τὴν καρδίαν ἐλπίζωσιν εἰς ἑαυτοὺς, καὶ οὐχὶ εἰς τὸν Θεὸν καὶ πλάστην των, ἢ ἀχάριστοι ὄντες υἱοὶ κακομεταχειριζῶνται τὰς εἰς αὐτοὺς θαυματούχους χάριτας τοῦ οὐρανοῦ αὐτῶν πατρὸς. Παρακαλοῦμεν λοιπὸν τὸν Θεὸν νὰ μὴ συγχωρήσῃ νὰ πέσωμεν εἰς τούτους τοὺς πειρασμούς, οἵτινες δύνανται νὰ θριαμβεύσωσι καθ' ἡμῶν ἢ ἂν συγχωρήσῃ κατὰ τὰς ἀποκρύφους βουλὰς τῆς θείας αὐτοῦ σοφίας καὶ δικαιοσύνης, νὰ μὴ μᾶς ἀφήσῃ κἂν νὰ νικηθῶμεν παντελῶς ἀπὸ αὐτοῦ, ἀλλὰ νὰ διασώσῃ τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀπὸ τὴν ἐξ αὐτῶν ἀπάτην καὶ ἀπώλειαν· διότι ὁ Θεὸς δὲν πειράζει οὐδένα πρὸς ἀπάτην, οὔτε παρακινεῖ οὐδένα εἰς τὸ κακόν (β). Μέσα δὲ πρὸς νίκην τούτων τῶν πειρασμῶν χρ̄σιμώτατα ἔχομεν τὴν πίστιν (γ), καὶ τὴν θεοσέβειαν (δ), καὶ τὴν προσευχὴν (ε).

Στμ. Β'. Ἡ λέξις πονηρόν, οὐδετέρως μὲν ἐκλαμβανομένη φανερόναι τὴν ἀμαρτίαν (π), ἀρσενικῶς δὲ κλινομένη φανερόναι τὸν διάβολον, ὅστις αὐτὸς ὡς λέων ὠρυόμενος περιπατεῖ ἐν τῶν τίνων καταπήν (Α. Πέτρ. ε, 8). Ἐκ τούτων λοιπὸν παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ μᾶς φυλάξῃ ἀθλαθεῖς, ἐνισχύων τὴν ἀδυναμίαν ἡμῶν μετὰ τὴν παντοδύναμον αὐτοῦ χάριν, καὶ ἐλπίζομεν βεβαίως, ὅτι θέλομεν εἰσακουσθῆναι, ἂν ἐκ ψυχῆς εὐκρινεῖς προσευχώμεθα (ζ). Δύο δὲ τινες προκύπτουσιν ὠφελεῖαι· ἐκ τῆς αἰτήσεως ταύτης· α.) νὰ γρηγορῶμεν καὶ νὰ ἀποφεύγωμεν τοὺς πειρασμούς, ὅσον δυνάμεθα (η) β.) ἐμπесόντες δὲ ποτε εἰς αὐτοὺς, νὰ ἀντέχωμεν στερεῶς, προσευχόμενοι θερμῶς πρὸς Θεόν.

ΑΡΘΡΟΝ Β'.

Ἐπίλογος.

§. ιά. "Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

(α) Α. Κορινθ. ι.—(β) Ἰακώβ. α, 13.—(γ) Ἐφεσ. ς, 16.—(δ) Ἰακώβ. 8, 7.
(ε) Ματθ. κς, 41.—(ς) Ἰωάν. ις, 15. καὶ Β'. Θεσσαλονικ. γ, 3. — (ζ) Α. Κορινθ. ι.—(η) Ματθ. κς, 41.

Σημ. Α'. Τρία τινά μᾶς διδάσκει ὁ Ἐπίλογος· α. ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Βασιλεὺς τοῦ κόσμου· β. ὅτι διοικεῖ τὸ πᾶν μὲ τὴν παντοδυναμίαν του· γ. ὅτι ἡ δόξα του εἶναι ἄπειρος. Αὕτη δὲ ἡ δόξα, καὶ δύναμις αὐτοῦ καὶ βασιλεία θέλουσι διαρκεῖν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα. Ἐκ τούτου δύο τινὰ προκύπτουσι συμπεράσματα· α) ὅτι εἰς τὸν Βασιλέα, καὶ προνοητὴν, καὶ πατέρα ἡμῶν ἀναγκαίως πρέπει νὰ προστρέχωμεν διὰ τῆς Προσευχῆς ζητοῦντες παρὰ τῆς ἀγαθότητος του τὴν σωτηρίαν ἡμῶν καὶ συντήρησιν· β) ὅτι τῶν προσευχῶν ἡμῶν ὄλων σκοπὸς κυριώτατος πρέπει νὰ ᾖναι ἡ αὐξήσις τῆς βασιλείας καὶ δόξης τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς δόξαν τοῦ παναγίου ὀνόματός του πρέπει νὰ ἀναρέωνται ὅσα ἀγαθὰ αἰτούμεν καὶ λαμβάνομεν παρ' αὐτοῦ (α).

Σημ. Β'. Ἡ λέξις Ἄμην εἶναι ἑβραϊκὴ· προστιθεμένη δὲ εἰς τὸ τέλος τῆς Προσευχῆς δηλοῖ τῶν ἐπιθυμιῶν μας τὴν εὐλικρινεῖαν καὶ βεβαίωσιν τῆς ψυχῆς μας, ὅτι θέλομεν εἰσακουσθῆν παρὰ Θεοῦ. Οὕτω προσευχόμενοι πρὸς Θεὸν λαμβάνομεν παρ' αὐτοῦ τὴν χάριν εἰς πληρωσιν τῶν ἀγίων αὐτοῦ ἐντολῶν, καὶ ἐνδυναμόνομεν τὴν ἐκ θεοῦ πίστεως εὐλικρινῆ πρὸς αὐτὸν ἐλπίδα, διὰ τῆς ὁποίας περιμένομεν καὶ τὴν εἰς ταύτην τὴν ζωὴν πατρικὴν αὐτοῦ κνδέρησιν καὶ περίθαλψιν, καὶ τὴν εἰς τὸν μέλλοντα αἰῶνα ἀνταμοιβὴν τῶν πράξεών μας καὶ ἐπιτυχίαν τῶν ὁποίων ἠτοίμασεν ἀγαθῶν διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ θεράποντας. «Ὁ δὲ Θεὸς τῆς ἐλπίδος πληρώσαι ἡμᾶς πάσης χάριος καὶ εὐρύνης ἐν τῷ πιστεῦσιν, εἰς τὸ περισσεύειν ἡμᾶς ἐν τῇ ἐλπίδι, ἐνδυναμοῦμεν Πνεύματος ἁγίου» (β). Ἄμην!

(α) Ψαλμ. ριε.—(β). Ῥωμ., ιε 13.

ΤΕΛΟΣ.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

	Σελ.
Πρὸς τοὺς Σμυρναίους.	7
Κυρίλλου Γιατρίάρχου Κωνσταντιν. Συνοδικῆ ἐπιστολὴ.	14

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Ὅρισμός καὶ ἀρχὴ τῆς Κατηχήσεως §. α.	17
Διαιρέσεις αὐτῆς §. β—γ.	18—19

ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ ΜΕΡΟΣ Α΄.

ΤΜΗΜΑ Α΄.

Περὶ τῆς Φυσικῆς τοῦ Θεοῦ Γνώσεως.

ΑΡΘΡΟΝ Α΄.

Περὶ ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ §. α.	20
--	----

ΑΡΘΡΟΝ Β΄.

Περὶ οὐσίης Θεοῦ καὶ τῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ. §. β.	21
Περὶ Δημιουργίης §. γ.	22
Περὶ πλάσεως ἀνθρώπου. καὶ τοῦ κατ' εἰκόνα. § δ. καὶ ε.	23
Περὶ προνοίας §. ζ.	23—24

ΑΡΘΡΟΝ Γ΄.

Περὶ Θεοσεθείας §. η.	24
Περὶ τῆς διπλῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας § θ.	25
Περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς §. ι.	26
Περὶ τῆς διαφθορᾶς τοῦ ἀνθρώπου §. ια.	27
Περὶ τῆς κατὰ τοῦ ἀνθρώπου θείας ὀργῆς. §. ιβ.	27
Περὶ τοῦ μέτου τῆς καταλλαγῆς τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ §. ιγ.	27—28

ΜΕΡΟΥΣ Α΄.

ΤΜΗΜΑ Β΄.

Περὶ τῆς Εὐαγγελικῆς πίστεως.	
Περὶ τῆς Ἀγίας Γραφῆς §. α.	28—30

	Σελ.
Περὶ τῆς ὕλης τῆς Ἁγίας Γραφῆς	§ β. 30
Περὶ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως	§ γ—δ. 31—33
Περὶ πίστεως	§ ε. 33
Περὶ Τριάδος, καὶ Δημιουργίας, καὶ Προνοίας, καὶ τοῦ προπαιτητικοῦ ἀμνηστῆματος. Ἄρ. Α'. § ζ.	34
Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἄρθρ. Β'. Γ'.	§ ζ—η. 38—42
Περὶ τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ	§ θ. 42—44
Περὶ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ Ἄρθρ. Δ'.	§ ι—ια. 44—46
Περὶ τῆς Ἀναστάσεως καὶ Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ. Ἄρθρ. Ε. ς.	§ ιβ—ιγ. 47—49
Περὶ τῆς ἐλευσεως τοῦ Χριστοῦ. Ἄρθρ. Ζ.	§ ιδ. 49—51
Περὶ τῆς ἐλευσεως τοῦ παναγίου Πνεύματος καὶ τῶν αὐτοῦ χαρισμάτων. Ἄρ. Η.	§ ιε. 51
Περὶ τοῦ κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων καὶ πε- ρὶ Ἐκκλησίας	§ ις. 52
Περὶ τῶν ιδιοτήτων τῆς ἀληθινῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν περιόδων καὶ διωγμῶν αὐτῆς. Ἄρ- θρον Θ.	§ ιζ. 53—59
Περὶ κυβερνήσεως τῆς Ἐκκλησίας.	§ ιη. 60
Περὶ Μυστηρίων.	§ ιθ—κ. 61—62
Περὶ Βαπτίσματος. 1	§ κα. 62—64
Περὶ Χρίσματος. 2	§ κβ. 65
Περὶ Εὐχαριστίας. 3	§ κγ. 65—67
Περὶ Ἐξομολογήσεως. 4	§ κδ—κε. 67—69
Περὶ Ἱερωσύνης. 5	§ κς. 70
Περὶ Γάμου. 6	§ κζ. 71
Περὶ Εὐχελαίου. 7	§ κη. 72
Περὶ παραδόσεων τῆς Ἐκκλησίας	§ κθ. 72
Περὶ ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν διὰ τοῦ ἀγίου Βαπτίσματος. Ἄρ. Ι.	§ λ. 75
Περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν. Ἄρ. ΙΑ.	§ λα. 74
Περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς. Ἄρ. ΙΒ.	§ λβ. 76—78

ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ ΜΕΡΟΣ Β΄.

Περὶ τοῦ Θεοῦ Νόμου.

	ΑΡΘΡΟΝ Α΄.	Σελ.
Περὶ τῶν καλῶν ἔργων.....	§. α.	78
Περὶ τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ.....	§. β.	80
ΑΡΘΡΟΝ Β΄.		
Περὶ τῆς Δεκαλόγου.....	§. γ.	81—84
ΑΡΘΡΟΝ Γ΄.		
Περὶ τῶν δύο μεγάλων ἐντολῶν τῆς Ἄ- γάπης.....	§. δ.	84—87
Περὶ τῶν δέκα Ἐντολῶν εἰδικώτερον		
Ἐντολή Α΄. Ἄρθρον δ.....	§. ε.	87—90
Ἐντολή Β΄. Ἄρθρον ε.	§. ς.	90—94
Ἐντολή Γ΄. Ἄρθρον ς.	§. ζ.	94—99
Ἐντολή Δ΄. Ἄρθρον ζ.	§. η.	99—103
Ἐντολή Ε΄. Ἄρθρον η.	§. θ.	103—107
Ἐντολή ς΄. Ἄρθρον θ.	§. ι.	107—109
Ἐντολή Ζ΄. Ἄρθρον ι.	§. ια.	110
Ἐντολή Η΄. Ἄρθρον ια.	§. ιβ.	111—114
Ἐντολή Θ΄. Ἄρθρον ιβ.	§. ιγ.	114—116
Ἐντολή Ι΄. Ἄρθρον ιγ.	§. ιδ.	117—119

ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ ΜΕΡΟΣ Γ΄.

Περὶ Ἐλπίδος.

Περὶ Προσευχῆς. Ἄρθρ. Α. Β.	§. α—β.	119—121
Περὶ τῆς Κυριακῆς προσευχῆς. Ἄρθρ. Γ.	§. γ.	122
Προσίμιον τῆς Κυριακῆς προσευχῆς		
Ἄρθρον Δ.	§. δ.	122
Αἷτημα Α΄.	§. ε.	123
Αἷτημα Β΄.	§. ς.	123
Αἷτημα Γ΄.	§. ζ.	124
Αἷτημα Δ.,	§. η.	125
Αἷτημα Ε΄.	§. θ.	126
Αἷτημα ς΄.	§. ι.	127
Ἐπίλογος. Ἄρθρ. Ε.	§. ια.	128

Π Α Ρ Ο Ρ Α

ζελ. 9. στίχ. 4. γράφε βίβλον. — Σ. 10. στίχ. 24. και — Σελ. 12. στίχ. 12.
 ἀνηκούσας. — Σ. 26. στίχ. 8. παράδειγμα. — Σ. 29. στίχ. 24. ἀντίπη. — Σ.
 32. στίχ. 16. κίριον. — Σ. 43. στίχ. 12. ποτίζων. — Σ. 46. στίχ. 4. ἑσπέρα.
 — Σ. 47. στίχ. 24. δικαιοσύνην. — Σ. 48. στίχ. 40. ἡ ἀνάστασις. — Σ. 58.
 στίχ. 5. ἠγγίσθησαν. — Σ. 59. στίχ. 13. Ἰουδαίων. — Σ. 70. στίχ. 14.
 ὁποῖοι. — Σ. 77. στίχ. 34. κλαυθμῶ. — Σ. 97. στίχ. 8. Παῦλον. — Σ. 103.
 στίχ. 23. προτεθέντα. — Σ. 110. στίχ. 13. και — Σ. 122. στίχ. 20. τις.
 — Σ. 125. στίχ. 13. ἡμῶν. — Σ. 128. στίχ. 5. ἐγκαταλείπει

Τιμάται δραχ. 1,80.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000168328

